

**ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ. Η ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΠΟΥ  
ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.**

**ΜΕΤΕΧΟΥΣΕΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ:**

**ΓΟΥΤΑ ΣΟΦΙΑ**

**ΔΕΛΗΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ**

**ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ:**

**ΓΕΩΡΓΙΟΥ – ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ**

**Καθηγήτρια Εφαρμογών**

**Πτυχιακή για την λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα  
Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του  
Ανώτατου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Α.Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.**

**ΠΑΤΡΑ  
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2007**

Η επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής:

## **ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ**

Καταρχήν θέλουμε να ευχαριστήσουμε την καθηγήτρια μας κυρία Γεωργίου Κωνσταντίνα για την πολύτιμη βοήθειά της στην διεξαγωγή αυτής της πτυχιακής εργασίας καθώς και για την γενικότερη συμβολή της στις γνώσεις και τις εμπειρίες που αποκτήσαμε κατά τη διάρκεια των σπουδών μας.

Θέλουμε να ευχαριστήσουμε ακόμα το οικογενειακό και φιλικό μας περιβάλλον για την υποστήριξη που μας προσέφεραν στην προσπάθειά μας αυτή.

Ενώ τέλος, ευχαριστίες οφείλουμε και στις γυναίκες που ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα μας κατά την ερευνητική διαδικασία της μελέτης και μας διέθεσαν το χρόνο και τις απόψεις τους.

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθεί η θέση που έχουν οι γυναίκες στην πολιτική και ιδιαίτερα να διερευνηθεί η αντίληψη των γυναικών που ενεργοποιούνται στην τοπική αυτοδιοίκηση. Να προσδιοριστεί πως η υπάρχουσα κοινωνική πραγματικότητα καθώς και το φύλο επηρεάζουν την πολυπρόθητη ισότητα και την πολιτικότητά των γυναικών, καθώς επίσης και να εξεταστεί πως οι ίδιες οι γυναίκες πολιτικοί αντιλαμβάνονται την πολιτική τους συμμετοχή στη σύγχρονη πολιτική ζωή.

Παρουσιάζοντας την μελέτη διαπιστώνεται πως η πολιτική θέση της γυναίκας είναι άμεσα συνδεδεμένη με το φύλο της και τις προσδοκίες που η κοινωνία έχει διαμορφώσει γι αυτό.

Οι γυναίκες ύστερα από μακρές περιόδους διεκδικήσεων κατάφεραν να αποκτήσουν μεγαλύτερη και ουσιαστικότερη πολιτική συμμετοχή η οποία όμως είναι ακόμα σε χαμηλά επίπεδα συγκριτικά με την αριθμητική υπεροχή τους στην κοινωνία.

Τα στερεότυπα, οι κοινωνικά διαμορφωμένοι ρόλοι και παράγοντες οι οποίοι αναλύονται στα επιμέρους κεφάλαια που ακολουθούν, αποκλείουν τις γυναίκες από την πραγματική πολιτική συμμετοχή και τη δημοκρατία και δεν τους επιτρέπουν να έχουν ποσοτικότερη και ποιοτικότερη συμμετοχή στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων και να αισθανθούν την ουσιαστική συμβολή τους στην σύγχρονη πολιτική σκηνή.

Αναφέρονται επίσης στη συνέχεια οι τρόποι με τους οποίους οι γυναίκες έχουν προσπαθήσει να ξεπεράσουν τα εμπόδια αυτά καθώς και τα μέτρα που η κοινωνία έχει λάβει ώστε να βελτιώσει, είτε φαινομενικά είτε ουσιαστικά τη θέση των γυναικών στον πολιτικό χώρο.

Τέλος, στο ερευνητικό μέρος μέσα από τη μελέτη, παρουσιάζεται η τοποθέτηση των ίδιων των γυναικών, στο χώρο της τοπικής αυτοδιοίκησης ως μέλη των δημοτικών συμβουλίων και διατυπώνονται τα σχετικά συμπεράσματα.

## ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<b>ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ.....</b>	<b>3</b>
<b>ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....</b>	<b>4</b>
<b>ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....</b>	<b>5</b>
<b>ΜΕΡΟΣ Α΄.....</b>	<b>12</b>
<b>ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....</b>	<b>13</b>
<b>ΟΡΙΣΜΟΙ.....</b>	<b>14</b>
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΦΥΛΟ ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ....</b>	<b>21</b>
1.1 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.....	21
1.1.1 Η ΕΜΦΥΛΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.....	21
1.1.2 Η ΚΕΝΤΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΘΩΡΙΑΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ.....	23
1.2 Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ “ΦΥΛΟ”.....	24
1.2.1 Η ΤΑΥΤΙΣΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ “ΦΥΛΟ” ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ “ΓΥΝΑΙΚΕΣ”.....	24
1.2.2 ΟΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ ΤΟΥ “ΦΥΛΟΥ”.....	26
1.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ ΦΥΛΟ.....	27
1.3.1 ΤΟ ΦΥΛΟ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ.....	27
1.3.2 Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΦΥΛΟΥ.....	29
1.3.3 ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ ΦΥΛΟ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ.....	30
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....</b>	<b>33</b>
2.1 Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	33
2.2 Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΦΥΛΟ.....	35
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ.....</b>	<b>37</b>
3.1 Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΥ.....	37

3.2 ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΥ.....	38
3.3 Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	41
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ.....</b>	<b>44</b>
4.1 Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ.....	44
4.1.1 Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ.....	44
4.1.2 Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ.....	45
4.2 Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ.....	45
4.3 ΣΥΝΤΑΓΜΑ – ΝΟΜΙΚΗ ΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	49
4.4 Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ.....	51
4.4.1 ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	51
4.4.2 ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ.....	52
4.4.3 ΣΤΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	53
4.4.4 ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ.....	53
4.5 ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	55
4.6 ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	57
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Η ΥΠΟΤΕΛΕΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΜΑ ΤΗΣ ΑΞΙΑ ΤΗΣ.....</b>	<b>60</b>
5.1 Η ΥΠΟΤΕΛΕΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ.....	60
5.1.1 ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΑ.....	60
5.1.1.1 Η ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ.....	60
5.1.1.2 Η ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΑΣ.....	60
5.1.2 ΑΝΔΡΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ.....	62
5.1.2.1 Η ΑΝΔΡΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΩΣ ΕΚΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ.....	62
5.1.2.2 ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ.....	64
5.1.2.3 Η ΑΝΔΡΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	65
5.2 ΤΟ ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΜΑ ΤΗΣ ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ.....	66

<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΠΩΣ ΒΛΕΠΟΥΝ ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΠΩΣ ΑΙΣΘΑΝΟΝΤΑΙ.....</b>	<b>68</b>
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: ΠΩΣ ΒΛΕΠΟΥΝ ΟΙ ΑΝΔΡΕΣ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ.....</b>	<b>71</b>
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΡΟΛΟΙ.....</b>	<b>73</b>
8.1 Η ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ.....	73
8.2 Η ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΡΟΛΩΝ.....	73
8.3 Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΑΝΔΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΡΟΛΩΝ.....	75
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ: ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ.....</b>	<b>77</b>
9.1 ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ.....	77
9.2 ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	78
9.3 ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ.....	79
9.4 ΤΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΣΤΗ ΣΧΕΣΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ-ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	80
9.5 ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΠΟΥ ΠΑΡΑΓΟΥΝ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ.....	81
9.5.1 ΘΡΗΣΚΕΙΑ.....	82
9.5.2 ΣΧΟΛΕΙΟ.....	82
9.5.3 ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ.....	82
9.5.4 ΓΛΩΣΣΑ.....	83
9.5.5 Η ΕΝΟΧΗ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	84
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ: ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΨΗΦΟΥ.....</b>	<b>85</b>
10.1 ΙΣΤΟΡΙΚΑ.....	85
10.2 ΤΟ 1952 ΚΑΙ ΤΟ 1956, ΣΤΑΘΜΟΙ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ.....	86
10.3 Η ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΨΗΦΟΥ.....	87
10.3.1 Ο ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ.....	87
10.3.2 ΟΙ ΠΟΛΕΜΙΟΙ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΨΗΦΟΥ.....	88

10.3.3 ΟΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΕΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΨΗΦΟΥ.....	89
10.3.4 Η ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΩΝ.....	89
10.4 ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΨΗΦΟ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ.....	91
10.5 Η ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΨΗΦΟΥ ΣΕ ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ.....	94
10.6 Η ΤΥΠΙΚΗ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ ΔΕΝ ΑΡΚΕΙ.....	95
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....</b>	<b>97</b>
11.1 Η ΕΝΝΟΙΑ “ΠΟΛΙΤΙΚΗ”.....	97
11.2 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ.....	98
11.3 ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ.....	99
11.4 Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ.....	100
11.5 Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ.....	101
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ: ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....</b>	<b>104</b>
12.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ.....	104
12.1.1 Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	104
12.1.2 “ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ” Ή “ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ”;.....	105
12.1.3 ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: ΔΥΟ ΕΝΝΟΙΕΣ ΑΣΥΜΠΤΩΤΕΣ.....	105
12.2 ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΖΗΤΗΜΑ ΩΣ ΖΗΤΗΜΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ Η ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ.....	106
12.2.1 Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΕΙΔΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ.....	107
12.2.2 Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	109
12.2.3 Η ΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ.....	110
12.2.4 Η ΑΝΤΙΦΑΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΜΕ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ.....	112
12.2.5 Η ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ.....	114
12.3 ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΣΦΑΙΡΑ.....	116
12.3.1 Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΜΕ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΗΣ ΥΠΟΤΙΜΗΜΕΝΗΣ ΦΥΣΗΣ ΤΗΣ.....	117
12.3.2 ΔΗΜΟΣΙΟ = ΑΝΔΡΙΚΟ, ΙΔΙΩΤΙΚΟ = ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ.....	118



12.3.3 Η ΑΣΥΜΜΕΤΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΛΟΓΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΣΥΜΜΕΤΡΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΧΩΡΟ...120

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ: ΙΣΑΡΙΘΜΗ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ.....125**

13.1 ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ.....125

13.2 Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ.....126

13.3 ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΑΡΙΘΜΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗΣ.....127

13.4 ΟΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ ΤΗΣ ΙΣΑΡΙΘΜΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗΣ.....130

13.5 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΩΣ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΩΝ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ ΤΟΥΣ ΚΑΙ Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥΣ.....132

13.6 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΙΣΑΡΙΘΜΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗΣ.....134

13.7 Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....135

13.8 Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....140

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΙΣ ΔΟΜΕΣ ΛΗΨΕΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ.....144**

14.1 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ.....145

14.2 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ.....146

14.3 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ.....146

14.4 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΒΟΥΛΗ.....147

14.5 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.....148

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΙΣ.....150**

15.1 Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ.....150

15.2 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΗΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ.....151

15.3 Η ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΩΝ.....152

15.4 Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΩΝ ΩΣ ΜΕΣΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ.....	154
15.5 ΟΙ ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΩΝ.....	155
15.6 ΟΙ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	157
15.7 ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ.....	159

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ: ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.....161**

16.1 ΙΣΤΟΡΙΚΑ.....	161
16.2 Η ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.....	161
16.2.1 ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	161
16.2.2 ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	162
16.2.3 ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	163
16.3 Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.....	163
16.4 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.....	164
16.5 ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	165
16.5.1 Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΙΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ.....	165
16.5.2 ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ ΠΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΟΥΝ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΝΩΤΕΡΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.....	166
16.5.3 ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΩΣ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ.....	166
16.5.4 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΩΣ ΣΤΕΛΕΧΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.....	167

## **ΜΕΡΟΣ Β΄.....170**

### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΕΡΕΥΝΑ.....171**

1.1 ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	171
1.2 ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	171

### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....172**

2.1 ΔΕΙΓΜΑ.....	172
2.2 ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	172
2.3 ΑΞΟΝΑΣ (ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ) ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ.....	172
2.4 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	173
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....</b>	<b>174</b>
3.1 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	174
3.2 ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	185
3.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	188
<b>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....</b>	<b>190</b>

# **ΜΕΡΟΣ Α΄**

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αφορμή για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος αποτέλεσε η μειωμένη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική και τις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων.

Οι γυναίκες πλέον έχουν κατακτήσει όλους ή ουσιαστικά τους περισσότερους τομείς της ζωής. Σε κάποιους όμως εξακολουθούν να υποεκπροσωπούνται και ένας από τους τομείς αυτούς είναι και η πολιτική γεγονός το οποίο έρχεται σε αντίθεση με τη δημοκρατικότητα των σύγχρονων κοινωνιών.

Η υποεκπροσώπηση του γυναικείου φύλου στην πολιτική ζωή σε περιόδους που οι γυναίκες δεν είχαν κατακτήσει ούτε το δικαίωμα στην εργασία, ούτε καν την ανεξαρτησία από τα αρσενικά μέλη των οικογενειών τους, ήταν αναμενόμενη. Σήμερα όμως, η επαγγελματική και κοινωνική θέση των γυναικών είναι βελτιωμένη συγκριτικά με προηγούμενες εποχές. Το αρνητικό είναι ότι δεν παρατηρείται συγκριτικά αντίστοιχη βελτίωση στην συμμετοχή των γυναικών στην άσκηση της κεντρικής και περιφερειακής πολιτικής.

Προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση σίγουρα υπάρχουν, αρκεί να είναι ουσιαστικές και να αποσκοπούν στην πραγματική και όχι επιφανειακή επίλυση του προβλήματος, στην οποία θα συντελέσει ιδιαίτερα και η ανάληψη των ευθυνών όχι μόνο των δημόσιων και κοινωνικών φορέων αλλά και του καθενός ξεχωριστά.

## ΟΡΙΣΜΟΙ

### **ΚΟΙΝΩΝΙΑ:**

«Ένα σύστημα κοινωνικής διάδρασης/αλληλεπίδρασης που περιλαμβάνει τόσο την κουλτούρα όσο και την κοινωνική οργάνωση. [...] Στο πλαίσιο, λοιπόν, μιας κοινωνίας οι άνθρωποι έχουν μια κοινή κουλτούρα, ακόμη και αν στο εσωτερικό της υπάρχει μεγάλη ποικιλία πολιτιστικών διαιρέσεων. Σε μια κοινωνία, οι άνθρωποι που είναι μέλη της θεωρούν τους εαυτούς τους ιδιαίτερους και ξεχωριστούς σε σχέση με μέλη άλλων κοινωνιών, διατηρούν δεσμούς διάδρασης και έχουν υψηλό βαθμό αλληλεξάρτησης».

([http://tsakthan.blogspot.com/2007/07/blog-post\\_05.html](http://tsakthan.blogspot.com/2007/07/blog-post_05.html), 05/09/2007)

### **ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ:**

«Η δημοκρατία ορίζεται ως η μορφή οργάνωσης της κοινωνίας-πολιτείας κατά την οποία οι πολίτες έχουν λόγο για τα κοινά. Η δημοκρατία συνιστά οργανωτική αρχή που προϋποθέτει την ελευθερία της σκέψης και της δράσης, τη συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων καθώς και τον έλεγχο της πολιτικής/κρατικής εξουσίας. Πιο συγκεκριμένα, η αντιπροσωπευτική δημοκρατία επικεντρώνεται στις διαδικασίες πολιτικής εκπροσώπησης των πολιτών μέσα από τους επίσημους πολιτειακούς θεσμούς (καθολική ψηφοφορία, εκλογή εθνικών αντιπροσώπων, εκλογή οργάνων τοπικής αυτοδιοίκησης και συνδικαλιστικών οργάνων, νομοπαρασκευαστική διαδικασία κλπ)».

(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006)

### **ΙΣΟΤΗΤΑ:**

«Απόλυτη ταυτότητα ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πράγματα ή έννοιες. Η εξομοίωση των πολιτών ως προς τα δικαιώματα και τα καθήκοντά τους».

(Εγκυκλοπαίδεια Δομή, 1994, τόμος 12ος)

### **ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΟ:**

- «Υπεραπλουστευμένη και (αυθαίρετη συχνά) γενικευμένη αντίληψη των ατόμων που διαστρεβλώνει την πραγματικότητα».

(<http://www.pi->

[schools.gr/download/lessons/social/koinon\\_g\\_lykeiou/koinon\\_c\\_kath.pdf](http://www.pi-schools.gr/download/lessons/social/koinon_g_lykeiou/koinon_c_kath.pdf),

31/08/2007)

- «Μια ιδιαίτερη κατηγορία στάσεων και αντιλήψεων που προκύπτουν από μια απλοποιημένη, ...απεικόνιση της πραγματικότητας αποτελούν τα στερεότυπα. [...] μέσα από τα στερεότυπα παρέχεται μια απλοποιημένη απεικόνιση της πραγματικότητας. Συχνά πρόκειται για απολιθώματα του παρελθόντος, των οποίων τη ζωή παρατείνει ένας μηχανισμός αδράνειας, ενώ οι αντικειμενικοί λόγοι στους οποίους οφείλονται μπορεί να έχουν εκλείψει».

(Παντελίδου-Μαλούτα, 1987)

### **ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΡΟΛΟΙ:**

«Η κάθε κοινωνία έχει ένα σύνολο άγραφων (άτυπων) κανόνων που προσδιορίζουν πώς πρέπει να συμπεριφέρονται τα μέλη της κοινωνίας, δηλαδή ποια είναι η κοινωνικά αναμενόμενη συμπεριφορά. Διαφορετική είναι η αναμενόμενη συμπεριφορά ενός ηλικιωμένου και ενός νεαρού, ενός φτωχού κι ενός πλούσιου, ενός γιατρού κι ενός υδραυλικού, ενός άντρα και μιας γυναίκας».

(<http://www.phs.uoa.gr/~ahatzis/SGH01.pdf>, 29/08/2007)

### **ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΑ:**

« [...] το ιδιαίτερο νόημα της εξουσίας του συνόλου των ανδρών πάνω στο σύνολο των γυναικών».

(Evans, 2003)

### **ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ:**

«Σε γενικές γραμμές θα λέγαμε ότι η έννοια κουλτούρα συμπεριλαμβάνει τα πολύπλοκα και πολυσύνθετα γνωρίσματα μιας κοινωνίας, όπως: Τα ήθη και

έθιμα, τις γνώσεις, τις πεποιθήσεις, τους ηθικούς κανόνες, το δίκαιο, και τον τρόπο ζωής μιας κοινωνίας».

(Ζερβός, 1996)

#### **ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ:**

«Η ιδιότητα του πολίτη είναι μια νομική κατάσταση που παρέχεται σε αυτούς που είναι πλήρη μέλη μιας κοινότητας. Όσοι κατέχουν αυτή τη νομική κατάσταση είναι ίσοι σε σχέση με τα δικαιώματα και τα καθήκοντα που απορρέουν από αυτήν».

(Ruth Lister, 1996)

#### **ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ:**

«Ο Φεμινισμός είναι μια συλλογή κοινωνικών θεωριών, πολιτικών κινήσεων και ηθικών φιλοσοφιών, σε μεγάλο βαθμό παρακινούμενη από ή αναφερόμενη σε εμπειρίες γυναικών, ιδιαίτερα σε σχέση με την κοινωνική, πολιτική και οικονομική τους κατάσταση. Ως κοινωνικό κίνημα, ο φεμινισμός εστιάζεται κατά πολύ στον περιορισμό ή την εξάλειψη της φυλετικής ανισότητας και στην προώθηση των δικαιωμάτων, των συμφερόντων και των ζητημάτων των γυναικών στην κοινωνία».

(<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A6%CE%B5%CE%BC%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>, 31/08/2007)

#### **ΦΥΛΟ:**

« [...] ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει τους άνδρες ή τις γυναίκες ως βιολογική κατηγορία (sex, sexe). Σε αντιπαράθεση με αυτή τη χρήση, στις σύγχρονες ανθρωπιστικές και πολιτικές επιστήμες το “φύλο” ή “κοινωνικό φύλο” (gender, genre) υποδηλώνει κατά κύριο λόγο κοινωνικές κατηγορίες, οι οποίες υπόκεινται σε ιδιαίτερες συνθήκες κοινωνικής και πολιτικής ενσωμάτωσης και ρύθμισης. Κατ’ επέκταση, ο όρος φύλο χρησιμοποιείται για να δηλώσει τις διαφοροποιημένες κοινωνικές ιδιότητες που αποδίδονται συλλογικά σε άνδρες και γυναίκες, προσδιορίζοντας τα όρια και την υφή των ρόλων τους».



(<http://umhomemgrego.blogspot.com/2006/07/no-321.html>, 05/09/2007)

#### **ΓΥΝΑΙΚΕΣ:**

- «Μια γυναίκα είναι ένας ενήλικος θηλυκός άνθρωπος, σε αντίθεση με τον άνδρα (που είναι ο ενήλικος αρσενικός).

(<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CE%BA%CE%B1>, 05/10/2007)

- «Ειδική κατηγορία πληθυσμού, σε βάρος της οποίας λειτουργούν πολλαπλές διακρίσεις και βιώνει ποικίλες μορφές αποστέρησης, μένοντας συχνά στο περιθώριο της γενικότερης ευημερίας, είναι οι γυναίκες. Διότι, ακόμα και σήμερα, οι γυναίκες, σε πολλές περιπτώσεις, αποκλείονται από την πλήρη συμμετοχή τους στον οικονομικό και κοινωνικό τρόπο ζωής, που απολαμβάνουν οι πολλοί».

(<http://www.disabled.gr/lib/?p=8505>, 31/08/2007)

#### **ΠΟΛΙΤΙΚΗ:**

- «Το Αγγλικό Λεξικό της Οξφόρδης ορίζει την πολιτική ως την “επιστήμη και τέχνη της διακυβέρνησης: η επιστήμη ασχολείται με τη μορφή, οργάνωση και διοίκηση ενός κράτους, ή μερών του, και με τη ρύθμιση των σχέσεων του με άλλα κράτη”».

(Ball & Peters, 2001)

- «Αν και δεν υπάρχει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός της πολιτικής, έχει γίνει σήμερα κατανοητό ότι η πολιτική μπορεί να νοηθεί με τέσσερις βασικούς τρόπους. Ως πολιτική μπορεί να ορισθεί: α) ο συνολικός τρόπος με τον οποίο οργανώνεται μια κοινωνία, β) η κατανομή των αγαθών και των εργασιών, γ) το σύνολο της δραστηριότητας του κράτους, δ) ο αγώνας για την εξουσία».

(<http://umhomemgrego.blogspot.com/2006/07/no-321.html>, 05/09/2007)

#### **ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ:**

«Η πολιτική κοινωνικοποίηση είναι “μια διαδικασία με την οποία αποκτούμε έμμεσα ή άμεσα ένα σύστημα αντιδράσεων, προκαταλήψεων, γνώσεων και εκτιμήσεων σχετικά με το πολιτικό φαινόμενο. Το σύστημα αυτό μας προδιαθέτει

και μας προσανατολίζει σε ορισμένο μέτρο να επιλέξουμε στη συνέχεια συνειδητά ή ασυνειδητά και σε σχέση με ένα συγκεκριμένο πρόβλημα την α ή β γενική ή ειδική πολιτική κατεύθυνση. Πρόκειται δηλαδή για τη διαδικασία δημιουργίας ενός συστήματος προδιαθέσεων, οι οποίες απορρέουν από τη μορφολογία των κοινωνικών σχέσεων και με αυτή την έννοια μπορούμε να πούμε ότι αυτό το σύστημα προδιαθέσεων εναρμονίζεται με τα συμφέροντα της κυρίαρχης κοινωνικής τάξης, ενώ συγχρόνως εμπεριέχει και τις κοινωνικές αντιθέσεις».

(Παντελίδου-Μαλούτα, 1987, σελ.49)

#### **ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ:**

«Η πολιτική κουλτούρα συντίθεται από τις στάσεις, προσλήψεις, πεποιθήσεις, αντιλήψεις, συναισθήματα και αξίες που σχετίζονται με το πολιτικό σύστημα και αφορούν, άμεσα ή έμμεσα, πολιτικά ζητήματα. Οι στάσεις αυτές ενδέχεται να μην είναι απόλυτα συνειδητές, υπεισέρχονται όμως με τρόπο έκδηλο ή λανθάνοντα στις σχέσεις μεταξύ ενός ατόμου ή μιας ομάδας και του πολιτικού συστήματος ».

(Ball & Peters, 2001)

#### **ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ:**

«Η πολιτική εξουσία μπορεί να οριστεί ως ικανότητα να καθοριστεί η συμπεριφορά ενός ατόμου με τη χρήση ή απειλή χρήσης κάποιας κύρωσης. Οι κυρώσεις μπορούν να πάρουν τη μορφή εξαναγκασμού είτε κινήτρων συμμόρφωσης: η εξουσία εδράζεται σε απειλές αρνητικών εξελίξεων για τον εξουσιαζόμενο, αλλά και σε προσμονή ευεργετικών ρυθμίσεων, μπορεί με άλλα λόγια να ασκηθεί με τρόπο αρνητικό ή θετικό».

(Ball & Peters, 2001)

#### **ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ:**

- « [...] αποτελεί μια πολιτική δομή η οποία εκπληρώνει διάφορες λειτουργίες σε ένα πολιτικό σύστημα: μεταφέρει διεκδικήσεις από το εκλογικό σώμα προς τους κυβερνητικούς μηχανισμούς, μεταφέρει πληροφορίες από τους

κυβερνητικούς μηχανισμούς προς το εκλογικό σώμα, διευκολύνει τη συμμετοχή περισσότερων μελών του συστήματος στην πολιτική λειτουργία».

(Ball & Peters, 2001)

- «Ο ορισμός του κόμματος έχει τρία κύρια στοιχεία. Τα πολιτικά κόμματα μπορούν να οριστούν (α) μέσα από τον κοινό στόχο τους, που είναι η κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας... χαρακτηρίζονται επίσης (β) από έναν βαθμό οργάνωσης, καθώς επίσης και (γ) από κάποια στοιχεία εξω-κοινοβουλευτικής υποστήριξης».

(Ball & Peters, 2001)

### **ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ:**

«Ο Easton ορίζει το πολιτικό σύστημα σαν το θεσμό που ασχολείται με τη νόμιμη κατανομή των αξιών στην κοινωνία, κατά τρόπο τελεσίδικο.

Σε αυτόν τον ορισμό διακρίνονται τρεις ιδιότητες, τρία χαρακτηριστικά γνωρίσματα: 1) το πολιτικό σύστημα κατανέμει αξίες δια μέσου της πολιτικής που ακολουθεί, 2) η «κατανομή των αξιών» είναι νόμιμη, και 3) η «νόμιμη κατανομή των αξιών» είναι υποχρεωτική για τα μέλη του συστήματος. Κατά τον Easton μια πολιτική, μια απόφαση «είναι απόλυτη νόμιμη όταν επικρατεί η γνώμη ότι πρέπει ή θα ήταν σωστό να εισακουστεί». Οι αποφάσεις, δηλαδή, θα πρέπει να θεωρούνται «υποχρεωτικές».

(Τερλεξής, 1973)

### **ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ:**

«Είναι μια διαδικασία, μέσω της οποίας το πολιτικό σύστημα, ή ακριβέστερα υποσύστημα, διαφοροποιούμενο ολοένα και περισσότερο από το συνολικό κοινωνικό σύστημα, μεταβάλλεται από απλούστερο σε συνθετότερο και πολυπλοκότερο, ενώ παράλληλα αυξάνεται η αποδοτικότητα των λειτουργιών του και η ποιότητα των ικανοτήτων του».

(Νικολόπουλος, 1995)

### **ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ:**

«Αυτοδιοίκηση “κατά τόπον” ή τοπική υπάρχει όταν ο κύκλος των αυτοδιοικούμενων υποθέσεων συνδέεται με ορισμένο εδαφικό χώρο, π.χ. δήμοι, κοινότητες, και όταν οι τοπικές αυτές υποθέσεις διεξάγονται από όργανα που εκλέγονται από τους πολίτες οι οποίοι συνδέονται με την εδαφική περιοχή του αυτοδιοικούμενου νομικού προσώπου, δηλαδή τους δημότες. Με άλλα λόγια, η τοπική αυτοδιοίκηση δεν είναι παρά η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων ορισμένης εδαφικής περιοχής εκ μέρους οργάνων που εκλέγονται ελεύθερα από τους πολίτες της περιοχής αυτής».

(Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα, 1981, τόμος 12<sup>ος</sup>)

# ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

## ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΦΥΛΟ ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

### 1.1 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

#### 1.1.1 Η ΕΜΦΥΛΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Η συγκρότηση της ιστορίας είναι έμφυλη, αφού δεν ήταν η απουσία των πηγών που οδήγησε τους ιστορικούς να αγνοήσουν τις γυναίκες αλλά η ίδια η συγκρότηση της μέσα από το ιεραρχικό δίπολο δημόσιο/ιδιωτικό που καθόρισε τι αποτελεί και τι όχι αντικείμενο έρευνας. Θεσπίζοντας ως αντικείμενό της το δημόσιο χώρο και την πολιτική, παραμέρισε τις εμπειρίες των γυναικών ανάγοντας τις εμπειρίες αυτές στην ιδιωτική σφαίρα.

*(<http://www.aegean.gr/gender->*

*postgraduate/Documents/Μελέτη%20Χαντζαρούλα.pdf, 15/11/2006)*

Παρόλα αυτά, η ανάσυρση των γυναικών από την περιφρόνηση της ιστορίας συνέβη και δεν μπορεί να εξεταστεί ανεξάρτητα από την ανάπτυξη των κοινωνικών κινημάτων της δεκαετίας του 1960 και, ιδιαίτερα, από το φεμινιστικό κίνημα. Η ιστορία των γυναικών αναδύθηκε μέσα από το πολιτικό πρόγραμμα της κατάργησης της ανισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών και της αναγνώρισής τους ως ενεργών υποκειμένων. Αυτό που ζητούσε η ιστορία των γυναικών ήταν να τις αναδείξει ως υποκείμενα της ιστορίας και της ιστορικής αφήγησης. Οι φεμινίστριες ιστορικοί υποστήριζαν ότι οι γυναίκες ήταν απύσες από την ιστοριογραφία, όχι όμως από την ιστορία.

Η ανίχνευση της παρουσίας των γυναικών στην πολιτική και η συμμετοχή τους σε σημαντικές πολιτικές ανακατατάξεις λειτουργούσε ως επιχείρημα που νομιμοποιούσε το αίτημα για συμμετοχή στην πολιτική. Η ένταξη των γυναικών στο πλαίσιο της παραδοσιακής ιστοριογραφίας (οικονομική, διπλωματική, συνταγματική, πολιτική ιστορία) είχε σαν στόχο της να αναδείξει γυναικείες μορφές που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην σφαίρα της πολιτικής αλλά

ταυτόχρονα αποδείκνυε ότι οι γυναίκες είχαν ιστορία. Αυτό το ιστοριογραφικό ρεύμα της ιστορίας των γυναικών, αναπτύχθηκε κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες τη δεκαετία του 1970 και αφορούσε κυρίως, μεταξύ άλλων, τη συμμετοχή των γυναικών στα πολιτικά κινήματα, και ιδιαίτερα τα κινήματα για τη γυναικεία ψήφο.

*(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Μελέτη%20Χαντζαρούλα.pdf>, 15/11/2006)*

Η ανάδυση της νέας κοινωνικής ιστορίας τις δεκαετίες του 1970 και 1980 σηματοδότησε μια διαφορετική οπτική στην ιστορία των γυναικών. Η ιστορία των καθημερινών ανθρώπων, των γυναικών, της οικογένειας, των μορφών κοινωνικής διαμαρτυρίας, η εργατική ιστορία, αποτελούσαν μέρος ενός ευρύτερου πολιτικού προγράμματος, της ενσωμάτωσης των "χαμένων" ιστοριών στην ιστορική αφήγηση.

Την δεκαετία του 1970 στη Βρετανία η ιστορία των γυναικών διδασκόταν μέσα και έξω από τα πανεπιστήμια με σκοπό την αφύπνιση συνειδήσεων. Στις Ηνωμένες Πολιτείες ο διαχωρισμός δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας αποτέλεσε το κεντρικό αναλυτικό πλαίσιο για την ερμηνεία της έμφυλης ανισότητας στην αμερικανική ιστορία. Η έρευνα στη Γαλλία εστίασε στη μελέτη του σώματος και της σεξουαλικότητας, της μητρότητας και των επαγγελμάτων που προσιδιάζουν στη "γυναικεία φύση", ενώ η ιταλική ιστοριογραφία έδειξε την διάχυση των ορίων μεταξύ πολιτικού/δημόσιου και ιδιωτικού/οικιακού. Από την άλλη μεριά όμως, η ένταξη των γυναικών στο υπάρχον πλαίσιο της ιστορικής αφήγησης δεν μετασχημάτισε την ανδροκεντρική οπτική της ιστοριογραφίας, αφού η ιστορία των γυναικών λειτουργούσε σαν μια παράλληλη και συμπληρωματική ιστορία.

*(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Μελέτη%20Χαντζαρούλα.pdf>, 15/11/2006)*

Τη ζωνηρή πνευματική κίνηση αυτής της περιόδου (της δεκαετίας του 1970) δομούν δύο άξονες σκέψης: να αναδειχθούν οι γυναίκες στο επίκεντρο μιας ιστορίας που λίγο ενδιαφερόταν για την έμφυλη διαφοροποίηση και να καταδειχθεί η καταπίεση, η εκμετάλλευση, η κυριαρχία.

*(Βόλντμαν κ.α., 1997)*

### 1.1.2 Η ΚΕΝΤΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΘΩΡΙΑΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Η ιστορία όμως των σχολικών εγχειριδίων από τα οποία μαθαίνουμε να αναφερόμαστε στο παρελθόν μας είναι κατά κύριο λόγο μια ιστορία που διαβάζεται υποχρεωτικά και στην οποία ουσιαστικά διακρίνεται η παντελής έλλειψη των γυναικών. Γιατί όμως οι γυναίκες δεν υπάρχουν στην ιστορία; Ή καλύτερα: γιατί δεν εμφανίζονται παρά μόνο περιθωριακά; Για να καταλάβουμε γιατί οι γυναίκες δεν είναι παρούσες στην ιστορία ή ορθότερα στην ιστοριογραφία, πρέπει να κατανοήσουμε πως ορίζεται η εμφάνιση και η απουσία, η κεντρικότητα και η περιθωριακότητα σε αυτόν το χώρο. Και ένας βασικός κανόνας είναι ο εξής: κεντρικό και σημαντικό κομμάτι στην ιστορία είναι ό,τι θεωρείται πως μεταβάλλεται. Ενώ ασήμαντο και περιθωριακό είναι ό,τι παρουσιάζεται σταθερό ή αργά μεταβαλλόμενο.

*(Πομάτα, 1997).*

Η ιστορία των γυναικών κατάφερε μέσα από μια σειρά διαδικασιών να ανατρέψει αυτό που θεωρείτο ιστορικά σημαντικό και ιστορικά ασήμαντο και ανέδειξε τόσο τις διαφορές μεταξύ της ιστορίας των γυναικών και της ιστορίας των ανδρών όσο και εκείνες που υπάρχουν ανάμεσα στις διαφορετικές κατηγορίες γυναικών. Αν κάποιος ξέρει να ξεκαθαρίσει και να ερμηνεύσει λίγο το παρελθόν, θα βρει στοιχεία που αποδεικνύουν πως οι γυναίκες δεν έκαναν καμία παραχώρηση στους άντρες, και πως επέδειξαν αρετή, και έδωσαν εξίσου μεγάλα δείγματα πνεύματος και ικανότητας, σε όλα τα είδη των περιστάσεων. Έτσι η ιστορία των γυναικών απευθύνει στη “γενική ιστορία” την πρόκληση να αποδεχτεί ότι οι σχέσεις ανάμεσα στα φύλα είναι το ίδιο σημαντικές με όλες τις υπόλοιπες ανθρώπινες σχέσεις και ότι συμβάλλουν και επηρεάζουν στη διαμόρφωση όλων των άλλων ανθρώπινων σχέσεων και αντιστρόφως.

*(Poulain de la Barre, 1998), (Αβδελά-Ψαρρά, 1997).*

Γι αυτό λοιπόν η ιστορία των γυναικών δεν έπρεπε να αποτελέσει μια υποκατηγορία ιστορικής σκέψης αφού οι εξελίξεις στους τομείς της ιστορίας (διπλωματικής, οικονομικής κ.ο.κ.) επηρέαζαν σημαντικά την ιστορία των γυναικών. Έτσι οι ιστορικές μελέτες επικεντρώθηκαν πρωταρχικά στο ζήτημα της

κοινωνικής θέσης των γυναικών, δηλαδή στους ρόλους και στις θέσεις που κατέχουν οι γυναίκες στην κοινωνία σε σύγκριση με εκείνες των ανδρών. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να εξετάζουμε τις εποχές και τις μεγάλες κοινωνικές αλλαγές και για έναν ακόμα λόγο: για το κατά πόσο απελευθέρωσαν τις γυναίκες και κατά πόσο συνέβαλαν στην πρόοδο της γυναικείας ανθρωπότητας και όχι μόνο της ανδρικής. Αυτό το κατάφερε η φεμινιστική ιστοριογραφία, κατορθώνοντας να αποτινάξει την λανθασμένη αντίληψη ότι η ιστορία των γυναικών είναι ίδια με την ιστορία των ανδρών, και ότι οι σημαντικές καμπές στην ιστορία έχουν τις ίδιες επιπτώσεις και για τα δύο φύλα.

(Κέλι, 1997)

## **1.2 Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ “ΦΥΛΟ”.**

### **1.2.1 Η ΤΑΥΤΙΣΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ “ΦΥΛΟ” ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ “ΓΥΝΑΙΚΕΣ”**

Εκτός από το ότι η αφετηρία της αναπτέρωσης της ιστορίας των γυναικών προσδιορίζεται στη δεκαετία του 1970, την ίδια περίοδο έχουμε και ένα ακόμα γεγονός: ο όρος “φύλο” αναδεικνύεται σε όρο ανάλογης σπουδαιότητας με την κοινωνική τάξη ή τη φυλή. Πιο πριν η μελέτη των διαφορών φύλου και η εξειδικευμένη έρευνα για τις γυναίκες ή τους άνδρες δεν απουσίαζαν εντελώς, ήταν όμως πολύ περιορισμένες. Ακόμα πιο περιορισμένη ήταν η παραδοχή της γενικής κοινωνικής καταπίεσης και εκμετάλλευσης των γυναικών.

(Evans, 2003)

Έκδηλη ήταν και η αντίληψη ότι λόγω του φύλου τους οι γυναίκες είχαν μια ιδιαίτερη κοινωνική “θέση”. Μια θέση στην οποία, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια καταπατιόταν και η άνιση μεταχείριση ήταν φανερή. Και σε πολλές περιπτώσεις νόμοι και θεσμοί κατασκεύαζαν ή διαιώνιζαν αυτές τις ανισότητες.

(Nussbaum, 2005), ([http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika\\_Synedriou/Κείμενο%20Μπακαλάκη.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Μπακαλάκη.pdf), 15/11/2006).

Η χρήση του όρου “φύλο” αντί του “γυναίκες” αποτελεί μια συνειδητή αναγνώριση όχι τόσο των δικαιωμάτων των αντρών έναντι των γυναικών, αλλά



της επίδρασης του κοινωνικού κόσμου στη διαμόρφωση της θηλυκότητας, αλλά και της αρρενωπότητας.

(Evans, 2003)

Ο όρος “φύλο” στην απλούστερη χρήση του έχει την ίδια σημασία με τις “γυναίκες”. Πολλές φορές, σε πολλά βιβλία και άρθρα, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια η λέξη “γυναίκες” έχει αντικατασταθεί με τη λέξη “φύλο” ώστε να υποδηλώσει την επιστημονική σοβαρότητα ενός έργου, γιατί το “φύλο” ηχεί πιο ουδέτερα και πιο αντικειμενικά από τη λέξη “γυναίκες”.

Το “φύλο” ως υποκατάστατο των “γυναικών” χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει ότι οι πληροφορίες για τις γυναίκες είναι αναγκαστικά και πληροφορίες για τους άνδρες, ότι ο κόσμος των γυναικών είναι τμήμα του κόσμου των αντρών, ότι δημιουργήθηκε μέσα σε αυτόν και από αυτόν. Η χρήση αυτή απορρίπτει τη χρησιμότητα των χωριστών σφαιρών (δημόσιο-ιδιωτικό), αφού υποστηρίζει πως η μια σφαίρα έχει ελάχιστη ή και καμία σχέση με την άλλη.

Επιπλέον, ο όρος “φύλο” χρησιμοποιείται για να δείξει τις κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα στα φύλα. Η χρήση αυτή απορρίπτει με μιας τις βιολογικές εξηγήσεις που αιτιολογούν τις διαφορετικές μορφές της γυναικείας υποτέλειας στο γεγονός ότι οι γυναίκες έχουν την ικανότητα να γεννούν και ότι οι άνδρες διαθέτουν μεγαλύτερη μυϊκή δύναμη. Αντίθετα, το φύλο υποδηλώνει την κοινωνική δημιουργία των ιδεών σχετικά με τους ρόλους που αρμόζουν σε γυναίκες και άνδρες. Οριζόμενο έτσι, το φύλο αποτελεί κοινωνική κατηγορία που επιβάλλεται σε ένα έμφυλο σώμα, και στην περιγραφική του χρήση ο όρος αυτός είναι μια έννοια που συνδέεται με τη μελέτη ζητημάτων που αναφέρονται στις γυναίκες.

(Σκοτ, 1997)

Ο όρος φύλο δηλαδή, έχει χρησιμοποιηθεί απλώς περιγραφικά και ταυτίζεται στην πραγματικότητα με τις γυναίκες ή για να δηλώσει οτιδήποτε αφορά τις “γυναίκες” και το “φύλο”, παραμένοντας σημασιολογικά κενός ή πολιτισμικά ακατανόητος. Έτσι, το φύλο αποτελεί νέο πεδίο ιστορικής έρευνας,

αλλά δεν έχει την αναλυτική ισχύ να πραγματεύεται τα υπάρχοντα επιστημολογικά παραδείγματα της ιστορίας.

(Σκοτ, 1997), (<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Μελέτη%20Χαντζαρούλα.pdf>, 15/11/2006).

### 1.2.2 ΟΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ ΤΟΥ “ΦΥΛΟΥ”

Όπως διαβάζουμε σε κείμενο της Αβδελά, αναφερόμενη στη Σκοτ λέει ότι και εκείνη υποστηρίζει ότι ο όρος “φύλο” έχει πλέον χάσει την κριτική αιχμή του και ότι συνήθως ταυτίζεται με τις γυναίκες, ενίοτε αναφέρεται στις διαφορές ανάμεσα στα φύλα, ενώ στην καλύτερη περίπτωση περιγράφει την ανισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Και αυτό συνέβη γιατί ο όρος “φύλο” έγινε “φύλα”, έγινε κυριολεξία. Κατά τη Σκοτ ο όρος “φύλο” έχει πάψει να παραπέμπει στα ιστορικά μεταβαλλόμενα νοήματα των λέξεων “άνδρας”, “γυναίκα”. Έχασε δηλαδή την εννοιολόγησή του ως κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή, την ιστορικότητά του.

([http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika\\_Synedriou/Κείμενο%20Αβδελά.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Αβδελά.pdf), 15/11/2006)

Η Σκοτ για το λόγο αυτό προτείνει την αντικατάσταση του “φύλου” με τον πιο περιγραφικό όρο “έμφυλες σχέσεις”. Η Αβδελά διαφωνεί με αυτό και προσπαθεί να προσδιορίσει την έννοια και το περιεχόμενο του “φύλου” υποστηρίζοντας ότι: «όταν μιλάμε για το “φύλο” δεν αναφερόμαστε σε κάποιες βιολογικές κατηγορίες ατόμων, αλλά σε μια έννοια, σε μια αναλυτική κατηγορία. Το περιεχόμενο της έννοιας αυτής αναφέρεται τόσο στις κοινωνικά και πολιτικά συγκροτημένες, μεταβαλλόμενες αλλά σταθερά ιεραρχικές σχέσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών όσο και στους ιστορικά προσδιορισμένους τρόπους με τους οποίους ό,τι γίνεται κάθε φορά αντιληπτό ως έμφυλη διαφορά συγκροτεί και συμβολίζει σχέσεις εξουσίας».

([http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika\\_Synedriou/Κείμενο%20Αβδελά.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Αβδελά.pdf), 15/11/2006)

Από την άλλη μεριά όπως διαβάζουμε σε κείμενο της Χαντζαρούλα, «η επεξεργασία του φύλου ως αναλυτικής κατηγορίας από την Τζόουν Σκοτ θεμελιώνεται στην άρρηκτη σχέση δύο επιπέδων ανάλυσης: του φύλου ως συστατικού στοιχείου των κοινωνικών σχέσεων, που στηρίζεται στις αντιληπτές διαφορές ανάμεσα στα φύλα, και του φύλου ως πρωταρχικού τρόπου νοηματοδότησης των σχέσεων εξουσίας». Η πρώτη πρόταση αναφέρεται στην κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή του κοινωνικού φύλου, αφού το φύλο εμπεριέχει τέσσερα στοιχεία που αφορούν αυτή τη διαδικασία: α. τα πολιτισμικά σύμβολα, β. τις κανονιστικές αντιλήψεις των θρησκευτικών, νομικών, επιστημονικών και πολιτικών λόγων, γ. το πολιτικό πεδίο και τους θεσμούς, εκτός από τα δεδομένα: τη συγγένεια, το νοικοκυριό και την οικογένεια, δ. την υποκειμενική ταυτότητα. Το δεύτερο σκέλος του ορισμού του φύλου, αναφέρεται στην καταλληλότητα του κοινωνικού φύλου ως κατηγορίας ανάλυσης, κατανόησης και ιστορικής ερμηνείας άλλων σχέσεων εξουσίας. Αποτελεί δηλαδή, πεδίο μέσα στο οποίο ή μέσω του οποίου αρθρώνεται η εξουσία.

(Βαρίκα,2000),(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Μελέτη%20Χαντζαρούλα.pdf>, 15/11/2006).

### **1.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ ΦΥΛΟ.**

#### **1.3.1 ΤΟ ΦΥΛΟ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ**

Από την ανασκόπηση της ιστορίας προκύπτει ότι οι γυναίκες πράγματι συγκροτούν διακριτή κοινωνική ομάδα και ότι η παντελής απουσία της ομάδας αυτής από την πατροπαράδοτη ιστοριογραφία δεν πρέπει να αποδίδεται στη γυναικεία φύση. Οι φεμινιστικές αυτές αντιλήψεις επιφέρουν μια αλλαγή στα εννοιολογικά θεμέλια της ιστορίας: την εισαγωγή του φύλου ως κοινωνικής κατηγορίας. Ο φεμινισμός έδειξε καθαρά ότι το γεγονός και μόνο του να είσαι γυναίκα σημαίνει ότι έχεις και μια ιδιαίτερη κοινωνική, συνεπώς και ιστορική εμπειρία, αλλά το ακριβές περιεχόμενο του όρου “γυναίκα” με αυτή την ιστορική ή κοινωνική σημασία παραμένει κάπως ασαφές.

(Κέλι, 1997)

Ωστόσο, ενώ οι γυναίκες μπορεί να υιοθετούν τα συμφέροντα και την ιδεολογία των ανδρών της τάξης τους, ως ομάδα διαπερνούν τις διαχωριστικές γραμμές στα ανδρικά ταξικά συστήματα. Υπάρχουν όμως επαρκείς ενδείξεις οι οποίες αποδεικνύουν ότι οι γυναίκες συνήθως, αν όχι πάντοτε, σε όλες τις τάξεις, σε όλους τους πολιτισμούς και σε όλες τις εποχές βρίσκονται σε υποδεέστερη κοινωνική θέση. Αυτό άραγε σημαίνει ότι οι γυναίκες αποτελούν κάστα, δηλαδή κληρονομικά υποδεέστερη κοινωνική ομάδα; Η απάντηση είναι ότι οι γυναίκες πρέπει να ορίζονται ως γυναίκες. Είναι το κοινωνικά αντίθετο όχι μιας τάξης, μιας κάστας ή μιας πλειονότητας (αφού αποτελούν πλειονότητα), αλλά ενός φύλου: των ανδρών. Είναι φύλο, και η κατηγοριοποίηση κατά θηλυκό γένος δεν προϋποθέτει πλέον τον μητρικό ρόλο και την υποτέλεια στους άνδρες, παρά μόνο ως κοινωνικό ρόλο και σχέση, που αναγνωρίζονται ως κατασκευασμένες και επιβεβλημένες από την κοινωνία. Ακόμα, η σχέση των φύλων, όπως και οι σχέσεις της τάξης και της φυλής, συγκροτείται κοινωνικά και όχι φυσικά, και ακολουθεί τη δική της εξέλιξη, η οποία διαφοροποιείται και ποικίλει ανάλογα με τις εκάστοτε αλλαγές στην κοινωνική οργάνωση. Ο τρόπος που χρησιμοποιούμε το φύλο ως κοινωνική κατηγορία σημαίνει ότι η αντίληψη που έχουμε για την ιστορική αλλαγή αυτή καθεαυτή, ως αλλαγή στο σύστημα οργάνωσης της κοινωνίας, διευρύνεται για να περιβάλλει αλλαγές στη σχέση των φύλων.

Είναι αναπόφευκτο λοιπόν οι μελέτες γύρω από την κοινωνική θέση των γυναικών να έχουν ως συνέπεια να ενισχύεται ο κοινωνικός και συσχετικός χαρακτήρας της έννοιας του φύλου. Οι δραστηριότητες, οι εξουσίες και η πολιτισμικότητα των γυναικών είναι αδύνατο να αξιολογηθούν χωρίς αναφορά στο άλλο φύλο. Έτσι λοιπόν θα πρέπει να ασχολούμαστε και με την ιστορία των γυναικών καθώς και με των ανδρών, χωρίς να δίνουμε αποκλειστική σημασία στο υποτελές φύλο γιατί αυτό θα απομακρύνει τον στόχο, ο οποίος πρέπει να είναι η αποκάλυψη του φάσματος που καλύπτουν οι έμφυλοι ρόλοι, η κατανόηση δηλαδή της σημασίας των φύλων.

*(Κέλι, 1997)*

### 1.3.2 Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΦΥΛΟΥ

Κάθε κοινωνία και πολιτισμός αποδίδει διαφορετικές σημασίες στα “δεδομένα της φύσης”. Αυτό συνεπάγεται ότι οι άνδρες και οι γυναίκες δεν είναι “φυσικές” κατηγορίες. Αποτελούν προϊόντα κοινωνικών, πολιτισμικών και ιστορικών διαδικασιών. Η διαπίστωση αυτή οδήγησε στην αποδόμηση της έννοιας του φύλου: στην αποσύνδεση των βιολογικών δεδομένων (sex) από τις κοινωνικές και πολιτισμικές σημασιοδοτήσεις τους, από το κοινωνικό φύλο (gender).

*(<http://www.aegean.gr/gender->*

*postgraduate/Documents/Κείμενο%20Αστρινάκη.pdf, 15/11/2006)*

Η εισαγωγή της έννοιας του κοινωνικού φύλου δήλωνε την απόρριψη του βιολογικού καθορισμού που περιέχεται στη χρήση του όρου φύλο και το όριζε ως κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή, δηλαδή, όχι σαν μια απλή απόρροια της βιολογίας, αλλά σαν σύστημα σχέσεων με πολιτισμικό περιεχόμενο. Αποσυνδέοντας το κοινωνικό φύλο από το βιολογικό φύλο, δήλωνε ότι το κοινωνικό φύλο δεν αποτελεί με κανέναν τρόπο συνέπεια του βιολογικού φύλου, ότι οι γυναίκες όπως και οι άνδρες δεν καθορίζονται από τις βιολογικές διαστάσεις του φύλου τους αλλά από την πολιτισμική νοηματοδότηση των βιολογικών τους διαφορών.

Αποτελεί όμως το φύλο κοινωνική κατηγορία που επιβάλλεται σε έμφυλα σώματα; Η διάκριση μεταξύ φύλου και κοινωνικού φύλου εμπεριέχει προβλήματα καθώς προσδίδει στο σώμα έναν αυτόνομο ρόλο ενώ οι γνώσεις μας και για αυτό αποτελούν πολιτισμικά προϊόντα. Αν ο όρος κοινωνικό φύλο δηλώνει την πολιτισμική κατασκευή τότε τι γίνεται με τον όρο φύλο; Έχει το φύλο ιστορία, και αν ναι, είναι τα φυσικά δεδομένα του φύλου και αυτά πολιτισμικές κατασκευές της επιστήμης; Αν όμως και το φύλο αποτελεί πολιτισμική κατασκευή, θα είχε νόημα να ορίσουμε το κοινωνικό φύλο ως πολιτισμική ερμηνεία του φύλου;

*(Παντελίδου- Μαλούτα, 1996), (<http://www.aegean.gr/gender->*

*postgraduate/Documents/Μελέτη%20Χαντζαρούλα.pdf, 15/11/2006).*

Η έννοια του κοινωνικού φύλου (gender) χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από την κοινωνιολόγο Ann Oakley το 1972, γρήγορα όμως καθιερώθηκε ως

αναλυτική κατηγορία. Ο δυναμισμός της έννοιας αυτής έγκειται στο γεγονός ότι αντιδιαστέλλεται προς το βιολογικό φύλο (sex), παραπέμπει δηλαδή στην αντίθεση μεταξύ της κοινωνίας, του πολιτισμού και της ιστορίας από τη μια και της φύσης και της βιολογίας από την άλλη. Η ιδέα ότι το φύλο είναι της κοινωνίας και του πολιτισμού και όχι της φύσης και της βιολογίας δεν είναι μόνο μια διατύπωση που λύνει προβλήματα αλλά έχει επίσης δημιουργήσει προβλήματα η λύση των οποίων δεν είναι προφανής. Η παραδοχή σύμφωνα με την οποία η σχέση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου είναι μια σχέση αντίθεσης, με την έννοια ότι το ένα είναι ό,τι δεν είναι το άλλο, αποτέλεσε τη βάση και τον κεντρικό άξονα της προβληματικής για το φύλο. Σήμερα, η παραδοχή αυτή αμφισβητείται. ([http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika\\_Synedriou/Κείμενο%20Μπακαλάκη.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Μπακαλάκη.pdf), 15/11/2006)

### **1.3.3 ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ ΦΥΛΟ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ**

Το φύλο θα πρέπει να πάψει να είναι εκείνο το επιχείρημα βάση του οποίου τα μέλη της κοινωνίας περιθωριοποιούνται με έκδηλο ή λανθάνον τρόπο. Αλλά ποιο φύλο υπονοείται στην παραπάνω διατύπωση. Το κοινωνικό (gender) ή το βιολογικό (sex) φύλο; Και πως συνδέονται αυτά τα δύο; Τόσο το λεγόμενο βιολογικό φύλο όσο και το κοινωνικό συνιστούν πολιτισμικές κατηγορίες. Και μάλιστα κατηγορίες που έχουν να κάνουν με τους τρόπους αναπαράστασης των ανθρώπινων σωμάτων καθώς και των σχέσεων μας με τον εαυτό μας και με τους άλλους. Πολλά από τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στο βιολογικό φύλο (π.χ. η επιθετικότητα ως απόρροια των ανδρικών ορμονών), στην πραγματικότητα είναι αποτέλεσμα της κοινωνικοποίησης των υποκειμένων, δηλαδή εκδηλώσεις του κοινωνικού φύλου (άνδρες = επιθετικοί, γυναίκες = μη επιθετικές), ενώ άλλα που συνιστούν όντως βιολογικές διαφορές (π.χ. το ότι οι γυναίκες είναι αυτές που κυοφορούν και γεννούν), δεν είναι απαραίτητο να έχουν τις κοινωνικές συνδηλώσεις που έχουν.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2002)

Η κατάδειξη λοιπόν, της αυτονομίας του κοινωνικού φύλου από το βιολογικό θα πρέπει να αποτελεί κύριο μέλημα. Ωστόσο, οι άνθρωποι δεν έχουν μια ταυτότητα που ανταποκρίνεται στο φύλο τους, αλλά πολλές, και αυτές μπορεί να βρίσκονται σε αντιπαλότητα. Επίσης το φύλο διαπλέκεται με άλλες διαστάσεις της ταυτότητας, όπως η ηλικία ή η κοινωνική τάξη. Από αυτή την άποψη οι εκδοχές του κοινωνικού φύλου πολλαπλασιάζονται αλλά και διασπώνται στις επιμέρους συνιστώσες τους. Ωστόσο, όλες αυτές οι διαφορετικές όψεις και συνιστώσες του φύλου θεωρούνται ότι έχουν κάτι κοινό, και αυτό είναι ότι εμπίπτουν στην κατηγορία του κοινωνικού και όχι του βιολογικού. Από την άλλη το βιολογικό φύλο μπορεί να θεωρηθεί ως ένα μύθευμα αφού τα κριτήρια για την ταξινόμηση των υποκειμένων δεν είναι αυτονόητα, αλλά υπαγορεύονται από τους λόγους, δηλαδή τους σκοπούς της εκάστοτε ταξινόμησης (π.χ. ταξινόμηση με κριτήριο την ομάδα αίματος ή το ποσοστό της μελανίνης στο δέρμα). Το βιολογικό φύλο λοιπόν διασπάται στα εξών συνετέθη με τρόπο ανάλογο που το κοινωνικό φύλο διασπάται σε επιμέρους εκδοχές και συνιστώσες.

*([http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika\\_Synedriou/Κείμενο%20Μπακαλάκη.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Μπακαλάκη.pdf), 15/11/2006).*

Οι άνδρες και οι γυναίκες είτε καθορίζονται από το κοινωνικό φύλο είτε από το βιολογικό είτε και από τα δύο, είναι εξίσου ικανοί να προβούν σε πολιτικές επιλογές που υπερβαίνουν αυτές τις νόρμες του φύλου. Και σε αυτό το πλαίσιο αναφοράς οι διαφορές ανάμεσα στα φύλα εξανεμίζονται σε ορισμένα επίπεδα, από την άλλη όμως παραμένουν μια κρίσιμη διάσταση της ανθρώπινης κατάστασης. Δεν μπορούμε να είμαστε άνθρωποι χωρίς έμφυλη ταυτότητα, αλλά και δεν μπορούμε να ολοκληρωθούμε ως άνθρωποι αν δεν αναγνωρίσουμε τα όρια αυτής της ταυτότητας ταυτόχρονα με τη δύναμή της.

*(Evans, 2003)*

Οι κοινωνικοί μηχανισμοί και οι νομοθετικές ρυθμίσεις δεν είναι η λύση στο πρόβλημα. Το πρόβλημα θα ξεπεραστεί με μια βαθιά πολιτισμική αλλαγή. Αν οι παραδοσιακές αρχές δώσουν τη θέση του σε ένα καινούριο σύστημα αξιών.

Όμως, αυτές οι νέες αξίες θα έχουν θετικά αποτελέσματα μόνο αν θεμελιώνονται στην αναγνώριση και στο σεβασμό των διαφορετικών χαρακτηριστικών του κάθε φύλου, και σε ίση εκτίμηση για τη δημιουργήματα της ζωής και του νου.

*(Riencourt, 2001)*



## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

### ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Αν ο επιστημονικός ορισμός του φύλου παρουσιάζει, δυσκολίες λόγω της επανάχρησης ενός ιστορικού όρου που έχει υποστεί αλλαγές στη σημασιοδότηση, εξίσου ο όρος πολιτική υπήρξε και εξακολουθεί να είναι πολυσήμαντος και επομένως να προσφέρεται σε πολλαπλές σημασιοδοτήσεις.

(<http://umhomemgrego.blogspot.com/2006/07/no-321.html>, 05/09/2007)

Λαμβάνοντας υπόψη τη θέση ότι το φύλο είναι δημιούργημα της κοινωνίας και του πολιτισμού και όχι της φύσης διαπιστώνουμε ότι στη σύγχρονη πολιτική ανάλυση, όπως και στον καθημερινό πολιτικό λόγο, οι αναφορές σε πολιτικές για το φύλο ταυτίζονται κατά κανόνα με μέτρα πολιτικής για γυναίκες. Σαν να έχουν μόνο οι γυναίκες φύλο, το οποίο φέρουν ως σύμφυτο της μειονεξίας τους.

(Αβδελά-Ψαρρά, 1997), ([http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika\\_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf), 15/11/2006).

Η αντίληψη αυτή νομιμοποιείται μέσω της αποδοχής της λογικής περί ειδικών δικαιωμάτων για τις γυναίκες. Γιατί άλλωστε οι “ειδικές ρυθμίσεις” όταν δεν αφορούν ειδικές κατηγορίες πληθυσμού οι οποίες πράγματι έχουν ανάγκη ειδικής μεταχείρισης, τις υποβιβάζουν και νομιμοποιούν την υποτέλειά τους.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 1996)

#### 2.1 Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Το ζήτημα όμως δεν είναι απλώς να επιτευχθούν ορισμένες βελτιώσεις στην κοινωνική θέση των γυναικών. Το πρόβλημα με την τυπική ισότητα που δεν κατόρθωσε να λειτουργήσει ουσιαστικά είναι η γυναικεία υποτέλεια. Αυτό καταδεικνύει την απουσία της διάστασης του φύλου ως συστήματος σχέσεων

ενώ αυτό που θεωρείται ως “ανισότητα φύλων” προσλαμβάνεται απλώς ως ένα πρόβλημα προς επίλυση μέσω της καθιέρωσης φιλογυνικών μέτρων.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 1996), ([http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika\\_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf), 15/11/2006).

Η πολιτική υπήρξε βέβαια ιστορικά το κατ’εξοχήν αποκλειστικά ανδρικό πεδίο της ανθρώπινης δραστηριότητας και ενώ πλέον σε όλες τις δημοκρατικές χώρες οι γυναίκες έχουν πλήρη πολιτικά δικαιώματα εδώ και καιρό και ενώ σημειώνονται αλλαγές στα πρότυπα και στους ρόλους εξακολουθούν συστηματικά να περιθωριοποιούνται και να κοινωνικοποιούνται έτσι ώστε να συμμετέχουν λιγότερο στην πολιτική διαδικασία από τους άνδρες. Η εικόνα της πολιτικής διαδικασίας παραμένει κυρίαρχα ανδρική, γυναίκες και άνδρες αντιμετωπίζονται ως, και συχνά αισθάνονται ότι είναι πολίτες διαφορετικής κατηγορίας, ενώ ο χώρος της πολιτικής συνεχίζει να ανδροκρατείται, με το ανδρικό φύλο να ιδιοποιείται την πολιτικότητα σαν δικό του χαρακτηριστικό.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 1992), ([http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika\\_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf), 15/11/2006).

Πολλές έρευνες, όχι μόνο στην Ελλάδα, έχουν αποδείξει ότι οι γυναίκες δηλώνουν χαμηλότερο πολιτικό ενδιαφέρον, ενημερώνονται λιγότερο, ανταλλάσσουν πολιτικές απόψεις σε μικρότερο βαθμό, και έχουν σε μεγαλύτερο βαθμό την αίσθηση ότι η όποια παρέμβασή τους δεν θα είναι αποτελεσματική. Η μειωμένη παρουσία των γυναικών στις δομές λήψεως αποφάσεων είναι μια από τις εκφράσεις της αλλοτριωμένης σχέσης τους με την πολιτική. Και προφανώς οι γυναίκες δεν επιθυμούν από περιθωριοποιημένα λόγω του φύλου τους υποκείμενα να μεταμορφωθούν σε περιθωριοποιημένα υποκείμενα λόγω του ολιγαρχικού και αλλοτριωτικού χαρακτήρα του πολιτικού συστήματος. Και αν ο πολιτικός αποκλεισμός των γυναικών αποδεικνύει την προβληματική σχέση της δημοκρατίας με το σύστημα των σχέσεων των φύλων, και όχι απλώς με τις γυναίκες, αυτός δεν καταπολεμάτε ουσιαστικά με παρεμβάσεις σε μια από τις

επιπτώσεις του (μικρότερος αριθμός γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων).

(Παντελίδου-Μαλούτα, 1996), ([http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika\\_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf), 15/11/2006).

Ίσως τελικά αυτό που χρειάζεται να είναι μια νέα εννοιολόγηση του ίδιου του φύλου, μια ριζική αναδιατύπωση της ίδιας της ιδιότητας του πολίτη, μέσω της αμφισβήτησης του αυτονόητου και του δεδομένου. Πράγμα εξαιρετικά δύσκολο, αφού το φύλο εξακολουθεί να είναι ένα από τα σταθερά σημεία αναφοράς για τη διαμόρφωση της ταυτότητας και την κοινωνικοποίηση των υποκειμένων.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 1996), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2002).

Είναι απαραίτητο όμως να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη, αφού το φύλο αποτελεί σημαντικότατο παράγοντα διαφοροποίησης στην καθημερινή ζωή των ατόμων, με αποτέλεσμα να εμπλέκεται καθοριστικά στη διαμόρφωση της πολιτικής τους πρόσληψης και συμπεριφοράς.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 1992)

## **2.2 Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΦΥΛΟ**

Είναι φανερό λοιπόν ότι η ριζική αντιμετώπιση του ζητήματος χρειάζεται πολιτικές για το φύλο και όχι απλώς πολιτικές για τις γυναίκες, αφού αυτές οι τελευταίες πολιτικές μπορεί να λειτουργούν θετικά για ορισμένες γυναίκες, υποθηκεύοντας όμως την εξάλειψη της κοινωνικής κατωτερότητας των γυναικών ως κοινωνικής κατηγορίας. Η επιταγή της ισότητας των δύο φύλων μοιάζει μάλιστα ανέφικτη, στο βαθμό που άνδρες και γυναίκες συγκροτούνται εξ ορισμού ως άνισοι. Η ουσιαστική λύση λοιπόν είναι η πραγματική ακύρωση κάθε σημασίας την οποία το φύλο έχει σήμερα, στην πράξη. Αν δηλαδή στο επίπεδο της κοινωνικής καθημερινότητας των σχέσεων των έμφυλων υποκειμένων ο στόχος είναι περισσότερο ισότιμες σχέσεις, και αν δεχτούμε ότι το φύλο αποτελεί μία από τις θεσμοθετημένες κοινωνικές ιεραρχήσεις, είναι αναμενόμενο ότι, για να φανταστούμε ένα πιο “δίκαιο” μέλλον για όλους αυτό θα πρέπει να είναι χωρίς φύλο όπως σήμερα το γνωρίζουμε. Θα πρέπει δηλαδή, να καταργηθούν τα

κοινωνικά συμφραζόμενα που συγκροτούν το φύλο, κάτι που προϋποθέτει τη θεσμοθέτηση αντισεξιστικών πολιτικών σε όλους, ανεξαιρέτως τους τομείς της κοινωνικής ζωής, αλλά και ένα δυναμικό κίνημα διεκδίκησης.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2002), ([http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika\\_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf), 15/11/2006).

Μόνο αν αλλάξει ο κυρίαρχος τρόπος πρόσληψης του έμφυλου υποκειμένου και συνακόλουθα και η σημασιοδότηση του πολιτικού, μπορεί να αποτελέσουν δίκαια όλοι και όλες μέρος του. Και η αλλαγή θα γίνει μέσα από την κατάργηση του ανδροκεντρισμού και τη δημιουργία μιας κυρίαρχης και σαφούς ταυτότητας φύλου.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 1996)

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

### ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ

#### 3.1 Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΥ.

Η λέξη “φεμινισμός” προέρχεται από τη γαλλική λέξη *feminisme*, που θα πει: θεωρία ισότητας της γυναίκας με τον άνδρα. Η γέννηση του φεμινιστικού κινήματος προσδιορίζεται στα τέλη του 18<sup>ου</sup> αιώνα. Αναπτύχθηκε σε Ευρώπη και Αμερική με παράλληλες πορείες και με πολλές προσωπικές επαφές ανάμεσα σε φεμινίστριες και από τις δύο πλευρές του Ατλαντικού. Το φεμινιστικό κίνημα κατά κύριο λόγο διεκδικούσε την εξίσωση της γυναίκας με τον άνδρα σε όλα τα πεδία της κοινωνικής ζωής και βασικά ήταν, ένα κίνημα της μεσαίας τάξης, μια αντανάκλαση της ραγδαίας ανόδου του βιοτικού επιπέδου των περισσότερων δυτικών κοινωνιών, καθώς και της νέας, αφύσικης αδράνειας των γυναικών της τάξης αυτής.

(Μάλαμας, 1998),

(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006),

(<http://www.zortal.gr/modules/news/article.php?storyid=794>, 24/11/2006).

Η Γαλλική Επανάσταση ήταν αυτή που έθεσε το πρόβλημα μιας πραγματικής γυναικείας χειραφέτησης. Στη διάρκεια της, βλέπουμε για πρώτη φορά ορατά σημεία πολιτικής δραστηριότητας από οργανωμένες ομάδες γυναικών, οι οποίες είχαν διακριτικούς φεμινιστικούς στόχους και επιδίωξαν να προωθήσουν τα γυναικεία αιτήματα, ή έστω ένα μέρος τους, για μεγαλύτερη πολιτική συμμετοχή. Χρησιμοποίησαν τη γλώσσα της ισότητας, αν και αναγνώριζαν ότι υπήρχαν έμφυλες διαφορές.

Στο μεταξύ, η φεμινιστική ιδέα, με την ώθηση της Γαλλικής Επανάστασης, άρχισε να κερδίζει έδαφος και στην Αγγλία. Παρ' όλες τις προσπάθειες μόνο το 1903 μπόρεσε να σχηματιστεί μια πραγματική οργάνωση, η Women's Sosial and Political Union με πρωτοβουλία της Έμελιν Πάνκχερστ. Η γυναικεία αυτή εταιρία της οποίας τα μέλη ονομάστηκαν "σουφραζέτες", από τη λέξη suffrage (δικαίωμα ψήφου), υιοθέτησε ένα νέο σύστημα

στην ιστορία του διεθνή φεμινισμού, την πάλη. Άρχισε με τη διατάραξη των συνεδριάσεων των βουλευτών και κατέληξε στον εμπρησμό δημόσιων κτιρίων, σιδηροδρόμων, ταχυδρομικών γραφείων. Οι σουφραζέτες έγιναν πολλές φορές στόχος γελοιοποιήσεων, αλλά και φυλακίστηκαν.

Ίδια φεμινιστικά κινήματα, αναπτύσσονται, με αποτελεσματική δράση, και στην Ιταλία και τη Γερμανία.

Οι φεμινίστριες των ΗΠΑ είχαν προ πολλού παραδεχθεί ότι τα επιχειρήματα που βασίζονται στις εμπειρίες των λευκών γυναικών της μεσαίας τάξης είναι ατελή χωρίς τις διαισθήσεις και τις εμπειρίες γυναικών από άλλες φυλετικές και εθνοτικές ομάδες.

(Nussbaum, 2005), (Αλεξάντερ, 1997), (Μάλαμας, 1998), (Χάφτον, 2003).

Η εμφάνιση λοιπόν, ενός μαζικού φεμινιστικού πολιτικού κινήματος αποδίδεται κατά κανόνα στις επιπτώσεις της βιομηχανικής επανάστασης και στην ιδεολογική ηγεμονία της αστικής τάξης. Με το διαχωρισμό της εργασίας και του οίκου που επέφερε η πρώτη, και με την ενστάλαξη του οικιακού ιδεώδους στα εργατικά στρώματα που πέτυχε η δεύτερη, ενέταξαν τις γυναίκες και τους άνδρες στην ιδιωτική και στη δημόσια σφαίρα αντιστοίχως.

(Αλεξάντερ, 1997)

### **3.2 ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΥ.**

Το πρώτο κύμα φεμινισμού, στις αρχές του 19<sup>ου</sup> και των αρχών του 20<sup>ου</sup> αιώνα, ήταν προσηλωμένο στο στόχο οι γυναίκες να αποκτήσουν την κυρίαρχη μορφή πολιτικών δικαιωμάτων. Αυτή την περίοδο του φεμινισμού συνεπώς κυριαρχούσαν θέματα όπως το δικαίωμα της ψήφου και η πρόσβαση στην εκπαίδευση.

Το δεύτερο κύμα φεμινισμού ασχολήθηκε συστηματικά με τον πανεπιστημιακό χώρο και τους επίσημους τομείς έρευνας.

Σταδιακά όμως, με τη διατύπωση του δικαιώματος απονομής της πλήρους ιδιότητας του πολίτη στις γυναίκες εκφράστηκε μια “γυναικοκεντρική” ή “ρομαντική” αντίληψη που συνέδεε τη συμπερίληψή τους στην πολιτεία με τα ιδιαίτερα φυσικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του φύλου τους. Ο “γυναικοκεντρικός” ή “ρομαντικός” φεμινισμός εστίαζε σε μια “πιο προσωπική, πιο θηλυκή” ανθρώπινη σφαίρα σε αντίδραση προς την απρόσωπη και ισοπεδωτική λογική του βιομηχανικού κόσμου. Η γυναικοκεντρική αυτή κίνηση αποκλήθηκε από τον “οικογενειακό” και αργότερα “σχεσιακό” φεμινισμό σε αντιπαράβολή με τον “ατομικιστικό” φεμινισμό των πρώιμων χρόνων.

Με αντίστοιχο τρόπο άλλοι ερευνητές τον διέκριναν ανάμεσα σε “οικιακό” και “δημόσιο”, η διάκριση αυτή υποδηλώνει τους διαφορετικούς πολιτικούς τρόπους πρόσληψης του φεμινισμού στην πορεία του ιστορικού γίνεσθαι.

Ακόμη ένας διαχωρισμός του φεμινισμού είναι η διχοτόμηση των φεμινιστικών τάσεων σε “φεμινισμό της ισότητας” και “φεμινισμό της διαφοράς”. Οι “φεμινίστριες της ισότητας” αντιμετώπιζαν τις όποιες διαφορές στο επίπεδο της συμπεριφοράς ανάλογα με το φύλο ως απόρροια της κοινωνικά άνισης θέσης γυναικών και ανδρών που επιδρά σε όλα τα επίπεδα της ζωής τους. Συνεπώς πολιτικά, δεν επιδίωκαν την επίκληση των συνεπειών της σεξιστικής κοινωνικής και πολιτικής διαδικασίας ως νομιμοποιητικής οποιωνδήποτε διεκδικήσεων, στο βαθμό που θεωρούσαν ότι η παραδοχή της διαφορετικότητας ως δεδομένης συνέβαλε στη νομιμοποίηση της ανισότητας. Αντίθετα, οι “φεμινίστριες της διαφοράς” επικαλούνταν τη γυναικεία διαφορετικότητα επιδιώκοντας θετική ανάγνωσή της, ή σε άλλες περιπτώσεις, προωθώντας μια θεώρηση της διαφορετικής αλλά ηθικά ισάξιας “φωνής” γυναικών και ανδρών. Σε όλες τις περιπτώσεις όμως, οι διαφορές γυναικών και ανδρών είναι πραγματικές και συνθέτουν τις δύο πιο ουσιώδεις και διαφορετικές εκδοχές του ανθρώπινου.

Ο “ακαδημαϊκός φεμινισμός” συνέβαλε στην εδραίωση της πεποίθησης ότι ο “εαυτός”, το ανθρώπινο ον που βρίσκεται στο επίκεντρο της πολιτικής και

κοινωνικής θεωρίας, ήταν μέχρι πρόσφατα αρσενικού γένους και είναι φανερό ότι κάτι τέτοιο δεν αμφισβητήθηκε, μέχρι το δεύτερο κύμα φεμινισμού. Οι βασικές διακηρύξεις και μελέτες για την κοινωνική οργάνωση της Δύσης, υπέθεταν ότι οι πολίτες είναι οι άνδρες και οι γυναίκες υπήρχαν σε ένα πεδίο εκτός πολιτικού λόγου.

Τέλος παρατηρήθηκε και αναλύθηκε από τους μελετητές ο “κρατικός φεμινισμός” ή σπανιότερα “θεσμικός φεμινισμός”, που ονομάστηκε έτσι λόγω της προώθησης γυναικείων πολιτικών στο πλαίσιο των κρατικών διαδικασιών και της πολιτειακής γραφειοκρατίας. Το φαινόμενο προέκυψε από διάφορους παράγοντες, όπως η αυξανόμενη σημασία που άρχισαν να δίνουν ορισμένες κυβερνήσεις στα γυναικεία αιτήματα εξαιτίας της στήριξης που είχαν εκλογικά από γυναίκες ψηφοφόρους, η πίεση που ασκούσαν τα κόμματα οι γυναίκες μέλη τους, η πίεση που ασκούσαν προς το κράτος ομάδες φεμινιστριών, καθώς και εξωτερικές πιέσεις που άσκησαν προς τα κράτη μέλη τους ο ΟΗΕ και η Ευρωπαϊκή Ένωση για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των γυναικών.

(Evans, 2003), (Nussbaum, 2005), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2002),

(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006).

Ανακεφαλαιώνοντας λοιπόν, όπως το κάθε κίνημα έχει τα μέλη του, έτσι και το γυναικείο στην πλειονότητα τα μέλη του είναι γυναίκες. Αρχικά στα κοινωνικά σχήματα της μονοούσιας κουλτούρας δεν επέτρεπαν στα άτομα την ενασχόληση ή συζήτηση γύρω από τον κάθε κοινωνικό προβληματισμό. Δεύτερον τα σχήματα αυτά δημιουργούσαν λιγότερο ή περισσότερο κλειστές κοινωνίες που συνήθως είχαν κοινή κοινωνική προέλευση, αξίες και πεποιθήσεις, με αυστηρές επιπτώσεις για το κάθε άτομο που μπορούσε να εκφρασθεί διαφορετικά. Παγιδευμένες οι γυναίκες στα ευγονικά σχήματα αξιών και συμπεριφοράς περιόριζαν τις κοινωνικές τους δραστηριότητες στις εντός του οίκου απασχολήσεις. Γι’ αυτό υπομονετικά δέχονταν την πολύωρη απασχόληση και τη σωματική ή ψυχολογική καταπίεση. Έτσι η κοινωνική εξέλιξη ή οι κοινωνικές ανάγκες που δημιούργησαν αρχικά τα βιομηχανικά κέντρα και η συμμετοχή της γυναίκας στους χώρους εργασίας, συνέβαλε στην εμπειρική εξελικτική



δημιουργία στο σύστημα κουλτούρας τους. Από την οργάνωση στους χώρους εργασίας, προήλθε η ανάγκη της κοινωνικής οργάνωσης, για τη διεκδίκηση των αιτημάτων ή κοινωνικών προβλημάτων, που παρουσίασε ο νέος τρόπος ζωής. Οπότε από παθητικό μέλος η γυναίκα γινόταν με τη συμβολή της στην παραγωγική διαδικασία ενεργό κοινωνικό μέλος. Με τον τρόπο αυτό η γυναίκα απέκτησε εμπειρία στην ενδολειτουργία του κινήματος που αφορούσε την οργάνωση και το συντονισμό της κοινωνικής δράσης. Επίσης απέκτησε εμπειρίες για να εντοπίζει τους κοινωνικούς προβληματισμούς και διαδοχικά αιτούσε δικαιώματα.

(Ζερβός, 1996), (Σκουτέρη-Διδασκάλου, 1991).

### **3.3 Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.**

Στην Ελλάδα από τα μέσα του 19<sup>ου</sup> αιώνα γεννήθηκε μια γυναικεία συνείδηση του φύλου. Τα θέματα που απασχολούσαν τις γυναίκες αυτές ήταν κυρίως το δικαίωμα τους στην εκπαίδευση. Και δεν είναι τυχαίο ότι οι πρώτες Ελληνίδες που μίλησαν για τις αδικίες που δέχονταν οι ομόφυλές τους ήταν δασκάλες. Οι γυναίκες αυτές δεν αμφισβητούσαν ολοκληρωτικά τον παραδοσιακό γυναικείο τους ρόλο, τόλμησαν όμως να διατυπώσουν το αίτημα μιας πιο δίκαιης αντιμετώπισής τους από το κοινωνικό σύνολο. Το γεγονός ότι αρθρογραφούσαν, εξέδιδαν περιοδικά και έγραφαν συγγράμματα σήμαινε για την Ελλάδα του 1860-1880 μια επανάσταση.

Η "Θάλεια" (1867) και η "Ευρυδική" (1870-1873) είναι δύο γυναικεία περιοδικά που καθρεφτίζουν τον προβληματισμό των γυναικών της εποχής. Οι πρώτες αυτές γυναικείες φωνές θα δώσουν λίγο αργότερα τη θέση τους σε μια πιο συστηματική προσπάθεια για τη βελτίωση της θέσης των γυναικών. Από το 1887 αρχίζει να εκδίδεται η πρώτη γυναικεία βδομαδιακή εφημερίδα η "Εφημερίδα των Κυριών", με γυναικείο συνταχτικό προσωπικό και με διευθύντρια την Καλλιρόη Παρρέν. Η εφημερίδα αυτή επέζησε ως το 1918, που την έκλεισε τότε ο Βενιζέλος, στέλνοντας εξορία την Παρρέν στην Ύδρα, επειδή η μεγάλη φεμινίστρια υπήρξε συμπαθούσα τη βασιλοφροσύνη. Απ' αυτήν την εφημερίδα ξεκίνησε ο φεμινιστικός αγώνας για την αφύπνιση των Ελληνίδων και

τη διεκδίκηση της ψήφου. Την αγόραζαν 7000 άνθρωποι την εποχή που η Αθήνα είχε 65000 κατοίκους. Οι γυναίκες έπρεπε να μείνουν διαφορετικές από τους άνδρες και οι αρετές τους θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη βελτίωση του πολιτισμού. Οι γυναίκες ήταν πάνω απ' όλα μητέρες και αυτή την ιδιότητα όχι μόνο τη διεκδικούσαν και την πρόβαλλαν, αλλά και στο όνομα αυτής οι πρώτες Ελληνίδες φεμινίστριες θα απαιτήσουν μια καλύτερη μοίρα. Χρησιμοποιώντας συχνά πικρές εκφράσεις για την καταπίεση του φύλου τους, προσπάθησαν να στρέψουν προς όφελός τους το δόγμα της "ισότητας στη διαφορά" που αναγνώρισε στις γυναίκες κάποια δικαιώματα χωρίς όμως να θέλει να τις εξισώσει με τους άνδρες. Ο ελληνικός φεμινισμός του 19<sup>ου</sup> αιώνα δεν είχε να επιδείξει σημαντικές κατακτήσεις, προετοίμασε όμως το έδαφος στη νέα γενιά των γυναικών.

Έτσι λοιπόν μετά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο δημιουργείται στην Ελλάδα ένα φεμινιστικό κίνημα. Εμφανίζονται για πρώτη φορά στην Ελλάδα ο "σουφραζετικός φεμινισμός" που τον αντιπροσωπεύει ο Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας και ο αυτοαποκαλούμενος "σοσιαλιστικός φεμινισμός" του Σοσιαλιστικού Ομίλου Γυναικών. Ο Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας (ΣΕΔΓ) ιδρύεται το 1920 με πρωτοβουλία της Μαρίας Νεγροπόντη, της Μαρίας Σβώλου και της Άρας Θεοδωροπούλου. Το Εθνικό Συμβούλιο των Ελληνίδων (ΕΣΕ) ήταν μια συνομοσπονδία γυναικείων φιλανθρωπικών και άλλων οργανώσεων απ' όλη την Ελλάδα. Στόχος του ήταν να συντονίζει και να τις εκπροσωπεί όταν η κοινή δράση το απαιτούσε. Το ΕΣΕ αποτελούσε τμήμα του Διεθνούς Συμβουλίου Γυναικών ήδη από την ίδρυσή του, το 1919. Τον επόμενο χρόνο αρχίζει να εκδίδεται το περιοδικό του ΕΣΕ, "η Ελληνίς".

Ο Σοσιαλιστικός Όμιλος Γυναικών (ΣΟΓ) ιδρύθηκε το 1919 από μια ομάδα σοσιαλιστριών φεμινιστριών που συμμετείχαν στο Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα της Ελλάδος. Σημαντική δράση είχε η πρόεδρος του Ομίλου, Αθηνά Γαϊτάνου - Γιαννιού, η οποία συνεργάστηκε για χρόνια με το περιοδικό του ΕΣΕ, με το Σπίτι του Κοριτσιού και τον Διεθνή Σύνδεσμο Γυναικών.

Τέλος, το Λύκειο των Ελληνίδων, στο οποίο στο οποίο συμμετείχε ενεργά η Καλλιρρόη Παρρέν, θα γίνει αρκετά συντηρητικό και βαθμιαία θα χάσει το

διεκδικητικό του ρόλο. Θα στραφεί κυρίως στη διατήρηση της ελληνικής παράδοσης και στην οργάνωση μαθημάτων για την υγιεινή της γυναίκας και του παιδιού.

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν καταλυτικός, οι γυναίκες που είχαν πάρει μέρος στην αντίσταση και πίστευαν σε ένα αριστερό πολιτικό όραμα, θα γίνουν ο σημαιοφόρος της πολιτικής ισότητας. Η Πανελλήνια Ένωση Γυναικών, που ιδρύεται το 1945 από γυναίκες ενταγμένες στο ΕΑΜ, θα αποκτήσει μαζικό χαρακτήρα, κινητοποιώντας χιλιάδες γυναίκες σε όλη την Ελλάδα. Χαρακτηριστικό της ιδεολογίας των γυναικών της εποχής αυτής είναι το ότι δεν διεκδικούν πια τα δικαιώματα του φύλου τους στο όνομα του φεμινισμού, που τον θεωρούν μερικό και ξεπερασμένο, αλλά στο όνομα της κοινωνικής αλλαγής. Το 1946 ιδρύεται η Πανελλήνια Ομοσπονδία Γυναικών, όπου θα συμπορευτούν γυναικείες οργανώσεις με διαφορετική κομματική τοποθέτηση. Όμως η ενότητα και η μαχητικότητα του γυναικείου κινήματος τα χρόνια του 1945-1947 δεν κατάφερε να επιτύχει κανέναν από τους στόχους του, οι Ελληνίδες εξακολουθούσαν να στερούνται βασικών οικονομικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Τα γεγονότα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα να καθυστερήσει ακόμα περισσότερο η πολυπόθητη ισότητα. Νομοσχέδιο λοιπόν για τα πολιτικά δικαιώματα των Ελληνίδων θα κατατεθεί στη Βουλή το 1952. Και κάπου εκεί κλείνει ένας κύκλος αφού τα επόμενα χρόνια δεν υπήρξε ουσιαστικά γυναικείο κίνημα στην Ελλάδα, πέρα ίσως από λιγοστές μεμονωμένες φωνές, εκ των οποίων αξίζει να αναφερθεί η Κίνηση για την Απελευθέρωση των Γυναικών που δημιουργήθηκε το 1975 για να διαλυθεί το 1978. Ένας ακόμη ανασταλτικός παράγοντας για την παραπέρα ανάπτυξη του φεμινιστικού κινήματος υπήρξε η παρουσία των μεγάλων γυναικείων οργανώσεων, που εξαρτώνταν ή σχετιζόνταν με τα πολιτικά κόμματα.

*(Ammer, Λεοντίδου, 1992), (Μάλαμας, 1998), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2006).*

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

### ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

#### 4.1 Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ.

Η βασική ιδέα της κοινωνίας είναι μια ιδέα στην οποία οι δραστηριότητες των μελών της καθορίζονται όχι μόνο από την κεντρική εξουσία αλλά και από δημόσια αναγνωρισμένους κανόνες τους οποίους τα μέλη της κοινωνίας έχουν αποδεχτεί ότι ρυθμίζουν με πρέποντα τρόπο τη συμπεριφορά τους. Εκείνο όμως, που δεν φαίνεται ξεκάθαρο είναι η αντίληψη του ορθού και του αγαθού, με βάση την οποία τα μέλη της κοινωνίας δέχονται τους κανόνες και τις διαδικασίες που καθορίζουν τις δραστηριότητές τους. Σε μια δίκαιη κοινωνία, εάν θέλουμε να συγκρίνουμε την αξία των μελών της, τότε αυτή είναι πάντοτε ίση, όλοι συμμορφώνονται με τους δίκαιους και δημοκρατικούς θεσμούς και εκπληρώνουν τα καθήκοντά τους.

*(Ρωλς, 2004)*

#### 4.1.1 Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ

Η αρχή της ισότητας λοιπόν, θεωρείται ένα από τα θεμέλια του κοινωνικού δημοκρατικού κράτους. Η σύγχρονη αντίληψη της ισότητας ευκαιριών περιλαμβάνει από την μια την απαγόρευση των έμμεσων διακρίσεων εις βάρος των γυναικών και από την άλλη την καθιέρωση θετικών δράσεων υπέρ τους. Η ιδέα της είναι εξαιρετικά αμφιλεγόμενη. Δεν υπάρχει γενικά ένας αποδεκτός ορισμός της έννοιας ισότητα των ευκαιριών. Οι ορισμοί που επικρατούν επικεντρώνουν άλλοτε στην διαδικασία (τυπική ισότητα), και άλλοτε στο αποτέλεσμα (ουσιαστική ισότητα), δηλαδή την εφαρμογή της ισότητας στην πράξη μέσω συγκεκριμένων και δημιουργικών μέτρων.

*(Μπόμπιο, 1998), (Ντότσικα, 2005).*

Αυτή καθεαυτή η αρχή της ισότητας των ευκαιριών, όμως, όταν την αντιλαμβανόμαστε ως αφηρημένη έννοια, δεν είναι τίποτα άλλο από την

εφαρμογή της αρχής της δικαιοσύνης σε μια κατάσταση όπου υπάρχουν περισσότερα πρόσωπα σε ανταγωνισμό μεταξύ τους για την επίτευξη του ίδιου στόχου. Αυτό που καθιστά ιδιαίτερη την ισότητα ευκαιριών είναι το ότι εφαρμόζεται (ή πρέπει να εφαρμόζεται) σε όλα τα μέλη της κοινωνικής ομάδας δίχως καμία διάκριση φυλετική, θρησκευτική, ταξική, φύλου κ.τ.λ. και το ότι έχει εφαρμογή σε περιστάσεις κοινωνικά και οικονομικά σημαντικές. Με άλλα λόγια, η αρχή της ισότητας ευκαιριών, έχει ως σκοπό της να δώσει την ευκαιρία σε όλα τα μέλη της κοινωνίας να συμμετάσχουν στον αγώνα της ζωής ή στον ανταγωνισμό για την απόκτηση των ζωτικών αγαθών, και αυτό σε καμία περίπτωση δεν επιτυγχάνεται αν η ισότητα μεταξύ των πολιτών υφίσταται μόνο θεωρητικά. (Κουσκουβέλης, 1997), (Μπόμπιο, 1998).

#### **4.1.2 Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ**

Ορισμένοι με τον όρο ισότητα των δύο φύλων εννοούν την οικονομική μόνο πλευρά της, άλλοι, εξετάζοντάς την από τη σκοπιά της οικογένειας την εννοούν σαν πρόβλημα ισότιμου καταμερισμού δικαιωμάτων και ευθυνών μέσα σε αυτή. Ορισμένοι, πάλι, ταυτίζουν την ισότητα με τη σεξουαλική απελευθέρωση. Στην πραγματικότητα την ισότητα πρέπει να την δούμε σαν ενότητα πολλών παραγόντων, οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών, ιδεολογικών. Ισότητα, σημαίνει ίση κοινωνική θέση των ανθρώπων ανεξάρτητα από το φύλο. Ίσες ευκαιρίες, ίσα δικαιώματα.

Σύμφωνα με στοιχεία από συμπεράσματα αρμόδιων επιστημόνων ο άνδρας και η γυναίκα έχουν τα ίδια σωματικά μέσα κίνησης, σκέψης και διατροφής, άρα, όταν τους δίνονται ίσες ευκαιρίες, μπορούν να τα αξιοποιούν και να τα χρησιμοποιούν με τον ίδιο τρόπο. Οι διαφορετικοί τυπικοί τρόποι συμπεριφοράς που εμφανίζουν σήμερα άνδρες και γυναίκες, (αν και έχουν βιολογικές διαφορές), οφείλονται σε κοινωνικά και όχι σε βιολογικά αίτια. (Παπαρήγα, 1986).

#### **4.2 Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ.**

Η βιολογική θεωρία, ξεκινά από τη διαπίστωση ότι υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στα δύο φύλα σε παγκόσμια κλίμακα, και η επιστημονική της ετυμολογία, φαντάζει ξεκάθαρη: δομή και λειτουργία του εγκεφάλου διαφέρουν στα αρσενικά και στα θηλυκά. Οι διαφοροποιήσεις είναι περισσότερο ποιοτικές παρά ποσοτικές. Το γεγονός αυτό της βιολογικής διαφοράς ενδέχεται να αποτελεί τη βάση για τη διερεύνηση των σχέσεων ανάμεσα στα δύο φύλα. Η γυναίκα παρουσιάζει μια μεγαλύτερη ενασχόληση με τις αισθήσεις της, (ενδοσωματικές και άλλες) η οποία πηγάζει από μια πολύ βαθύτερη εσωτερική ευαισθησία, η οποία εκδηλώνεται και εξωτερικεύεται με τη μεγαλύτερη ευαισθησία της απέναντι στις ανθρώπινες σχέσεις. Ο άνδρας, από την άλλη, ασχολείται λιγότερο με το σώμα του και φανερώνει μικρότερη ευαισθησία απέναντι στα άλλα ανθρώπινα όντα. Το σώμα και το μυαλό του είναι περισσότερο ανεξάρτητα το ένα από το άλλο και έτσι "αισθάνεται" τον εαυτό του και τους άλλους πολύ λιγότερο από ό,τι η γυναίκα.

Γενικότερα, οι άνδρες εκδηλώνουν συνήθως σαφείς τάσεις προς την ισχύ, την αντοχή, την ενέργεια, την επιθετικότητα, το κυνηγετικό ένστικτο, την κατάκτηση, την κυριαρχία, είναι πιο τραχείς και εγωιστές και επηρεάζονται λιγότερο από τις απόψεις, τις διαθέσεις και τα συναισθήματα των άλλων. Ενώ τα θηλυκά είναι περισσότερο ευαίσθητα στις κοινωνικές πιέσεις και τις παραδοσιακές αξίες, είναι πιο προσανατολισμένα προς την υποταγή, την παθητικότητα, την ευαισθησία, την τρυφερότητα, τη διαίσθηση και τη δεκτικότητα. Αναμφισβήτητα, αυτά τα χαρακτηριστικά δέχονται επιρροή, εν μέρει, από την παιδεία και τις κοινωνικές πιέσεις, αλλά δεν μπορεί να αγνοηθεί η ύπαρξη της βιολογικής τους βάσης.

(Riencourt, 2001), (Σκουτέρη-Διδασκάλου, 1991).

Βασίζόμενοι όμως στην άποψη της Σιμόν ντε Μπωβουάρ ότι «στην ανθρώπινη κοινότητα τίποτα φυσικό δεν υπάρχει» ακόμα και η "βιολογία" υποστηρίχθηκε ότι δεν αντιστοιχεί σε μια ουδέτερη "επιστημονική αλήθεια", αλλά είναι και αυτή (όπως και το φύλο) μια κοινωνικοπολιτισμική κατηγορία που επηρέασε τις αντιλήψεις για το φύλο καθώς παρέπεμψε στην έμφυλη διαφορά, μια αναλλοίωτη σταθερά πέρα από τα πολιτισμικά φαινόμενα. Αλλά η έμφυλη

διαφορά δεν αφορά εξίσου τα δύο φύλα: οι άνδρες -το αρσενικό γένος της βιολογίας- αποτελούν το μέτρο με βάση το οποίο καθορίζεται η διαφορετικότητα. Έτσι η διαφορά ταυτίστηκε με τις γυναίκες. Η βιολογία λειτούργησε δηλαδή ως μεταφορά για την κατωτερότητα των γυναικών. (Αβδελά-Ψαρρά, 1997), (Ντε Μπωβουάρ, 1979).

Για πολλούς αιώνες λοιπόν, η ύπαρξη “φυσικών” διαφορών ανάμεσα στα βιολογικά φύλα λαμβανόταν ως δεδομένη και σύμφυτη με τη συγκρότηση ευρύτερων ανισοτήτων.

(Evans, 2003), (<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Αστρινάκη.pdf>, 15/11/2006).

Πώς όμως ερμηνεύονται αυτές οι “φυσικές” διαφορές που συντελούν στην κατωτερότητα των γυναικών; Σίγουρα οι φυσικές διαφορές και οι βιολογικοί παράγοντες δεν είναι άσχετοι με τη διαφορετικότητα ανδρών και γυναικών, αλλά αυτοί οι παράγοντες και οι διαφορές αποκτούν τη σημασία του ανώτερου/κατώτερου μόνο μέσα στο πλαίσιο των πολιτισμικά προσδιορισμένων αξιών. Η γυναίκα σε όλους τους πολιτισμούς -στον καθένα με διαφορετική μορφή και έκταση- ταυτίζεται ή συμβολίζει κάτι που κάθε πολιτισμός θεωρεί κατώτερο από το επίπεδο της ύπαρξης που ο ίδιος αντιπροσωπεύει. Τι είναι αυτό λοιπόν που θα οδηγούσε τον κάθε πολιτισμό να αποδίδει στις γυναίκες κατώτερη αξία; (Ortner, 1994)

Η “φύση” με τη γενικότερη έννοια του όρου. Η κλασσική σκέψη, με βάση αυτή τη θεωρία, θεωρούσε τη γυναίκα ως μια “παρέκβαση της φύσης”. Όργανο και εργαλείο στην υπηρεσία του άνδρα. Θεωρούσε ότι η φύση της είναι να λειτουργεί ως όργανο αναπαραγωγής του ανθρώπινου είδους και ως διαχειριστής των οικιακών εργασιών.

([http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES\\_POLITIKI/1women\\_politics.pdf](http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES_POLITIKI/1women_politics.pdf), 15/11/2006)

Στη γυναίκα δηλαδή αποδίδεται καθολικά σε κάθε εποχή και πολιτισμό, κοινωνική θέση υποτέλειας διότι ταυτίζεται με κάτι που κάθε πολιτισμός ορίζει ως κατώτερη συνθήκη ύπαρξης. Με μια φράση δηλαδή, οι γυναίκες θεωρείται ότι ταυτίζονται με τη φύση, ενώ οι άνδρες με τον πολιτισμό. Και αν αυτό μοιάζει να

υπεραπλουστεύει τα πράγματα μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι γυναίκες θεωρούνται απλώς πλησιέστερα στη φύση από ότι οι άνδρες. Ότι δηλαδή ο πολιτισμός αναγνωρίζει ότι οι γυναίκες συμμετέχουν ενεργά στις διαδικασίες του, αλλά ταυτόχρονα θεωρεί ότι είναι περισσότερο ριζωμένες στη φύση ή ότι έχουν πιο άμεση συγγένεια μαζί της.

*(Ortner, 1994), (Πομάτα, 1997).*

Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι στη γυναίκα έχει δοθεί από τη φύση καίριος ρόλος στην αναπαραγωγή καθώς και φάσεις που στιγματίζουν τη ζωή της και ξεκάθαρα δείχνουν το πέρασμά από τη ζωή του κοριτσιού, στη ζωή της γυναίκας. Από την άλλη ο άνδρας δεν αισθάνεται ιδιαίτερα σημαντικό το ρόλο του στην αναπαραγωγή και για το αγόρι δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη στιγμή - προσδιορισμένη από τη φύση- που θα μπορούσε να πει ότι τώρα είναι άνδρας. Έτσι, αυτό το ρόλο τον ανέλαβε η κουλτούρα του και ο πολιτισμός όπου η παραγωγή του και ο ορισμός συμβόλων έγιναν αποκλειστικά ανδρικές λειτουργίες. Ακόμα όμως, και αν θεωρηθεί ότι οι γυναίκες δεν ταυτίζονται πλήρως με τη φύση ή δεν βρίσκονται πλησιέστερα σε αυτήν, σίγουρα την υπερβαίνουν σε μικρότερο βαθμό από ότι οι άνδρες. *(Ortner, 1994), (Riencourt, 2001).*

Όπως η Martha C. Nussbaum αναφέρει, ο όρος "φύση" χρησιμοποιείται για να δηλώσει ότι: 1) τα πράγματα είναι έτσι δοσμένα χωρίς την ανθρώπινη επίδραση, 2) αυτός είναι ένας τρόπος ενέργειας που έχει καθιερωθεί από τη συνήθεια ώστε καθετί άλλο μοιάζει αλλόκοτο, 3) τα πράγματα δεν μπορεί να είναι αλλιώς και 4) είναι ορθό να έχουν έτσι τα πράγματα.

*(Nussbaum, 2005)*

Σε όποια από τις τέσσερις σημασίες και αν έχει βασιστεί η ταύτιση των γυναικών με τη φύση και κατά συνέπεια των ανδρών με τον πολιτισμό, πρέπει να επανεξεταστεί, αφού η ιδέα ότι οι γυναίκες ταυτίζονται και βρίσκονται πλησιέστερα στη φύση από ό,τι οι άνδρες χρησιμοποιείται όχι για να συντελέσει στη συμμετοχή τους στην κοινωνία αλλά για το αντίθετο, να συντελέσει στον αποκλεισμό τους από εκείνες τις διαδικασίες που σηματοδοτούν τον εκδημοκρατισμό και την πρόοδο.



(Μπακαλάκη, 1994)

Άλλωστε, η ταύτιση αυτή μπορεί να εξηγεί και γιατί παρόλη την νομική ισότητα, δεν έχουν αρθεί στις μέρες μας οι διακρίσεις μεταξύ των φύλων και παρατηρείται αντίφαση μεταξύ της γυναικείας υποτέλειας που πηγάζει από τη φύση της και της οικουμενικής ισότητας των δικαιωμάτων.

([http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES\\_POLITIKI/1women\\_politics.pdf](http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES_POLITIKI/1women_politics.pdf), 15/11/2006),

([http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES\\_POLITIKI/Summary.htm](http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES_POLITIKI/Summary.htm), 15/11/2006).

#### **4.3 ΣΥΝΤΑΓΜΑ – ΝΟΜΙΚΗ ΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.**

Η ελευθερία και η ισότητα είναι από τις βασικές αρχές των ελληνικών συνταγμάτων, οι οποίες αναγνωρίζονται ρητά αλλά πολλές φορές η αναγνώριση αυτή μένει σε θεωρητικό επίπεδο αφού απέναντι στο γυναικείο φύλο εκφράζεται η άρνηση και η δυσπιστία της εφαρμογής τους τόσο στο επίπεδο της φυσικής αδυναμίας που τους χρεώθηκε όσο και στη νομική που κατασκευάστηκε εις βάρος τους. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να συντηρείται και να αναπαράγεται ο διαχωρισμός των φύλων και η ανισότητα του γυναικείου. (Χρονάκη 1996).

Οι οργανωμένες και συστηματικές προσπάθειες, για την χειραφέτηση των γυναικών, κυρίως στην πολιτική, ξεκίνησαν κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, οπότε και το ζήτημα των γυναικών απέκτησε κοινωνικές διαστάσεις. Οι γυναικείες διεκδικήσεις στην Ελλάδα όμως, δεν πρωτοεμφανίστηκαν την εποχή εκείνη. Ήδη από το τέλος του 19ου αιώνα εμφανίστηκε ένα ρεύμα υπέρ της ισότητας των φύλων, το οποίο εξέφραζε αλλαγές στη συνείδηση φύλου των γυναικών από μεσαία στρώματα.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006)

Παρόλες όμως τις διεκδικήσεις, το 1922, το σύνολο της νομοθεσίας στηρίχθηκε στην αποδοχή του αξιώματος της ανισότητας των φύλων και επιβεβαίωσε την κοινωνικά κατώτερη θέση των γυναικών με πλήθος διατάξεων στο Οικογενειακό, Εργατικό, Δημόσιο κ.λπ. Δίκαιο. Θεωρήθηκε μάλιστα ότι η ισότητα δεν αφορά τις γυναίκες. Επίσης, στο Σύνταγμα του 1952, ο νομοθέτης

δεν φαίνεται να έλαβε καν υπόψη του την ισότητα των φύλων, ως μια ειδική περίπτωση της καθιερωμένης γενικής ισότητας των πολιτών.

(Χρονάκη 1996), (Κακλαμανάκη, 1984).

Όμως, τη δεκαετία 1960-1970, θεσπίζεται με συνταγματική διάταξη η ισότητα των φύλων στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες και το γεγονός αυτό, σημαίνει πως έχει σημειωθεί πρόοδος στο πολιτικό, οικονομικό, πνευματικό επίπεδο και γίνεται δεκτή η συμμετοχή και συμβολή των ατόμων, ανδρών και γυναικών, στην κοινωνική εξέλιξη.

(Χρονάκη 1996), (Ζερβός, 1996).

Στη χώρα μας αυτό συνέβη το 1975. Η αρχή της ισότητας διακηρύσσεται στο άρθρο 4 του Συντάγματος, όπου αναφέρεται ότι "Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου" (άρθρο 4 §1) και στη συνέχεια "Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις" (άρθρο 4 §2). Η διατύπωση αυτή είναι (ή φαίνεται) σαφής και δεν αφήνει περιθώρια παρερμηνειών: απόλυτη ισότητα. Το πρότυπο της ισότητας όμως είναι ο άνδρας και η γυναίκα για να επιτύχει την ποθητή ισότητα πρέπει να εκριζώσει τη διαφορετικότητά της και να δεχθεί να αντιμετωπιστεί όχι σαν ξεχωριστή και ολοκληρωμένη οντότητα αλλά σαν ένα ουδέτερο ον που υπόκειται στις ίδιες με τον άνδρα ρυθμίσεις. Η νομοθεσία και το Δίκαιο δηλαδή, ερμηνεύουν την ισότητα σαν ταύτιση με το ανδρικό φύλο, αφού αυτά τα δύο έχουν δομηθεί και εξακολουθούν ουσιαστικά να δομούνται με βάση το ανδρικό πρότυπο: με τη θέση του άνδρα στην παραγωγή, με τη δική του χρήση του χρόνου, τις δικές του αξιολογήσεις, ανάγκες και επιλογές. Και η γυναίκα σε όλα αυτά καλείται να προσαρμοστεί.

(Γιαρένη, 2004), (Χρονάκη 1996), (<http://www.isotita.gr/index.php/docs/c37/15/11/2006>).

Η ανικανότητα και η ανισότητα των γυναικών λοιπόν, φαίνεται να είναι πριν από όλα νομικά κατασκευασμένη αφού η ισότητα δεν αποκτήθηκε ποτέ πλήρως από τις γυναίκες και πάντα πρέπει να την αιτιολογούν και να την ξανακερδίζουν. Με τις θεσμικές ρυθμίσεις του Συντάγματος του 1975, η νομική ανισότητα καλύπτει την κοινωνική ανισότητα και μοιάζει σαν μια εξελιγμένη μορφή της πατριαρχίας. Οι περισσότεροι νομικοί κανόνες πρακτικά δεν τηρούνται ενώ

υπάρχουν άλλοι που αν και καταργήθηκαν ή θα καταργηθούν μελλοντικά, θα εξακολουθήσουν να διέπουν τις κοινωνικές σχέσεις. Αλλά και οι μεν και οι δε έχουν το δικό τους αντίκτυπο και προσδιορίζουν το πολιτιστικό επίπεδο της κοινωνίας. Όσο λοιπόν δεν καταργήθηκαν οι νομοθετικές ανισότητες -με όποιο τρόπο- η ύπαρξη της γενικής και θεμελιακής διάταξης του Συντάγματος για την ισότητα των πολιτών έχει τελείως θεωρητική σημασία. Αυτό που χρειάζεται να γίνει είναι η κριτική, από νομικής πλευράς, του Συντάγματος και του σύγχρονου δικαίου για την ισότητα των φύλων ώστε να αποδειχθεί η επιτακτική ανάγκη επιλογής άλλων εργαλείων του δικαίου για την ισότητα γυναίκας και άνδρα. (Delphy 1996) (Vogel-Polsky, 1996), (Κακλαμανάκη, 1984).

#### **4.4 Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ.**

Παρά την νομικά κατασκευασμένη ανισότητα τους, οι γυναίκες προσπάθησαν να επιτύχουν πλήρη συμμετοχή σε όλους τους κοινωνικούς τομείς, στη δημόσια ζωή, στις δημοκρατικές διαδικασίες τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό και τοπικό επίπεδο και να συνεισφέρουν πλήρως. Οι προσπάθειες αυτές και ο αγώνας των γυναικών διαπιστώνετε, ιδιαίτερα ανάμεσα στα χρόνια 1960 και 1990, μέσα από τις εκθέσεις των κρατών μελών στην Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων όπου διαφαίνονται και τα προβλήματα που οι γυναίκες αντιμετώπισαν για να διεκδικήσουν ισότιμη παρουσία στο πλευρό των ανδρών. Όπως άλλωστε είναι γνωστό η ιστορία της Ευρώπης είναι γεμάτη από συγκρούσεις ανάμεσα στην πρόοδο και την οπισθοδρόμηση. (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1996).

##### **4.4.1 ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

Κλειδί για την πρόοδο, φαίνεται ότι υπήρξε η κατοχύρωση εκ μέρους των γυναικών του δικαιώματος να έχουν ίση πρόσβαση σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, ώστε να είναι σε θέση να εκμεταλλευθούν όλες τις ευκαιρίες που προσφέρονται στη δημόσια ζωή. Οι αγώνες για την εκπαίδευση στέφθηκαν πολλές φορές με επιτυχία και αποτέλεσαν από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της ιστορίας των γυναικών και των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Από την άλλη μεριά,

όμως, οι εκπαιδευτικές επιλογές των γυναικών εξακολουθούσαν να είναι πολύ παραδοσιακές και τυπικές ως προς το φύλο, σπουδάζοντας σε κλάδους που θεωρούνταν περισσότερο "γυναικείοι" και είχαν ως χαρακτηριστικά τους την "πραότητα", τη "φροντίδα" κ.λπ. ή είχαν σχέση με το ρόλο τους σαν μητέρα, δηλαδή τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών κ.λπ., κατάσταση την οποία τη συναντάμε και στις μέρες μας.

(*Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1996*), (*Λογοθέτη, 1998*).

#### **4.4.2 ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ**

Κατ' επέκταση, και οι επαγγελματικές επιλογές των γυναικών ήταν εξίσου παραδοσιακές και εξακολουθούσαν να υφίστανται διακρίσεις σε συγκεκριμένα επαγγέλματα αφού πληρώνονταν λιγότερο από τους άνδρες ενώ συχνά είχαν λιγότερες ευκαιρίες προαγωγής σε διευθυντικές θέσεις.

(*Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1996*)

Ακόμα βίωναν τη σύγκρουση ανάμεσα στο ρόλο της νοικοκυράς-μητέρας και της εργαζόμενης γυναίκας και τις περισσότερες φορές στη σύγκρουση αυτή υπερίσχυε ο οικογενειακός ρόλος με τον οποίο ερχόταν σε επαφή από τη στιγμή της γέννησής τους και για το λόγο αυτό αντιμετώπιζαν την αμειβόμενη εργασία σαν απασχόληση δευτερεύουσας σημασίας.

Έτσι οι γυναίκες προσπαθούσαν να ανταποκριθούν αποδοτικά σε όλους τους ρόλους τους, περιορίζοντας ακόμα και τον ελάχιστο ελεύθερο προσωπικό τους χρόνο, ενώ οι άνδρες διέθεταν το χρόνο τους αποκλειστικά και μόνο στη δουλειά τους γνωρίζοντας ότι γι αυτούς το σπίτι συνεπαγόταν στιγμές ξεκούρασης.

(*Τσολακίδου, 1992*)

Σήμερα, η ισότητα στην πρόσβαση της απασχόληση αντιμετωπίζει τις γυναίκες με ανδρικού τύπου κριτήρια και εμπεριέχει έμμεσες διακρίσεις σε βάρος των γυναικών, αφού δεν αναγνωρίζει την ταυτότητα του φύλου. Αντίθετα, η ισότητα ευκαιριών εισάγει μεταβολές στο ανδρικό πρότυπο του εργαζόμενου και λειτουργεί υπέρ της αποκατάστασης της θέσης των γυναικών στην αγορά εργασίας, αναγνωρίζοντας την ταυτότητα του φύλου, τους κοινωνικούς ρόλους

και τις επαγγελματικές αξίες. Η επικρατούσα άποψη όμως, για την ισότητα στην απασχόληση αποπνέει τους στερεότυπους ρόλους ανδρών και γυναικών τους οποίους οι γυναίκες προσπαθούν να ξεπεράσουν και να διορθώσουν μεταβάλλοντας την ανδροκρατική αντίληψη για την οργάνωση της κοινωνίας και δημιουργώντας μια κατάσταση που θα αναγνωρίζει και θα προστατεύει τις διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών.

*(Ντότσικα, 2005)*

#### **4.4.3 ΣΤΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ**

Για να ελαττωθεί η απόσταση μεταξύ του κοινωνικού ρόλου του άνδρα και της γυναίκας, έπρεπε να βελτιωθεί η διαπαιδαγώγηση των παιδιών σχετικά με τις ιδέες της ισότητας των φύλων και να γίνει πιο απελευθερωμένη. Απελευθέρωση των παιδιών σημαίνει διαπαιδαγώγηση απαλλαγμένη από προκαταλήψεις σε βάρος των γυναικών. Σημαίνει ελεύθερη διάπλαση του χαρακτήρα χωρίς εκείνα τα χαρακτηριστικά που κατηγοριοποιούν τους ανθρώπους. Σωστή διαπαιδαγώγηση σημαίνει ότι τα παιδιά δεν πρέπει να μεταφέρουν τις επιθυμίες των γονέων τους και εκείνοι με τη σειρά τους δεν πρέπει να επιβάλουν τις απόψεις τους στα παιδιά γιατί αυτό γίνεται με τον ίδιο τρόπο που επιβάλλεται η άποψη του άνδρα στη γυναίκα και με αυτό τον τρόπο διακινούνται καταστάσεις και συμπεριφορές. Έτσι, άνδρες και γυναίκες θα πρέπει να έχουν λιγότερο εξουσιαστική νοοτροπία στην αντιμετώπιση των παιδιών και να αποδεχθούν τις αρχές ισότητας των φύλων και την εφαρμογή τους στον τρόπο διαπαιδαγώγησης, ώστε οι επόμενες γενιές να μπορέσουν να χαρούν τους κοινωνικούς τους ρόλους χωρίς αναστολές και στερεότυπα, τόσο σε ιδιωτικό όσο και σε δημόσιο επίπεδο.

*(Τσολακίδου, 1992).*

#### **4.4.4 ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ**

Ας δούμε το δημόσιο χώρο (μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος του 1975), και πόσο εφαρμόστηκε η εξαγγελία: "Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν

ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις'' πριν από την αλλαγή του 1982 στους διάφορους τομείς της δημόσιας, οικογενειακής και ατομικής ζωής.

Από την άποψη των δημοσίων αξιωμάτων, δεν υπήρχε καμιά τυπική διάκριση για τις γυναίκες. Η γυναίκα πλέον ψήφιζε και ψηφιζόταν σε όλα τα αιρετά αξιώματα. Μόνο οι θρησκευτικοί κανόνες δεν της επέτρεπαν συμμετοχή στο ιερατικό λειτούργημα.

Υπήρχαν όμως, κατασκευασμένα εμπόδια και πρακτικές δυσκολίες για την εξέλιξη της που ξεκινούσαν από την καθημερινή ζωή. Αλλά και από άποψη τυπική, η είσοδος της γυναίκας στους διάφορους δημόσιους τομείς ήταν ελεύθερη μόνο καταρχήν. Στην κυβέρνηση και στο κοινοβούλιο οι κατεστημένοι φορείς προώθησης, σε αυτούς τους χώρους, άφηναν ένα μικρό ποσοστό γυναικών να εισέλθει. Επιδίωκαν μάλιστα την είσοδο αυτή, χρησιμοποιώντας την σαν άλλοθι προοδευτικότητας, αλλά συγχρόνως επιδίωκαν με κάθε τρόπο το ποσοστό αυτό να παραμείνει χαμηλό. Επιπλέον, υπήρχε και η διάκριση ανδρικών και γυναικείων αρμοδιοτήτων ενώ η γυναικεία παρουσία ήταν εντελώς ειδική και έξω από τις λειτουργικές διαδικασίες και τα κέντρα απόφασης.

Αλλά ακόμα και αν κανένα τυπικό εμπόδιο δεν εμπόδιζε ή δεν εμποδίζει τις γυναίκες στο να προωθηθούν και να αναλάβουν δημόσιες ευθύνες, υπάρχουν τα άλυτα προβλήματα της οικογενειακής και της ατομικής της ζωής, τα οποία είναι πηγή των μεγαλύτερων εμποδίων για την εξέλιξη και αξιοποίηση της προσωπικότητας και των ικανοτήτων της.

*(Κακλαμανάκη, 1984)*

Αν δηλαδή οι γυναίκες δεν υπόκεινται σε ειδικούς θεσμούς και σε προκαταλήψεις και είχαν τις ίδιες βασικές προϋποθέσεις και συνθήκες με τους άνδρες, θα ήταν και αυτές σε θέση να εκμεταλλευτούν τις δυνατότητες τους και να καθορίσουν την ύπαρξή τους και την πορεία τους.

*(Λογοθέτη, 1998)*

Σε αυτά τα κοινωνικά θέματα που θίξαμε και σε πολλά άλλα χρειάζεται να γίνουν ακόμα αρκετές προσπάθειες για να επιτευχθεί η πλήρης συμμετοχή όλων των πολιτών και των δύο φύλων. Ο σημαντικότερος όμως τομέας που

προσφέρεται για την προώθηση της ισότητας ανδρών και γυναικών σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής είναι η εκπαίδευση που στόχο έχει την διαπαιδαγώγηση πολιτών με δημοκρατική συνείδηση. Σήμερα, οι νεότερες απόψεις, υποστηρίζουν ότι καμία παρέμβαση με στόχο την ισότητα των φύλων δεν θα στεφθεί με επιτυχία αν δεν περάσει από την εκπαίδευση και κυρίως αν δεν περιλαμβάνει και παρέμβαση στην βασική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών. (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1996).

#### **4.5 ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.**

Οι Ευρωπαίοι πολίτες απαιτούν μια Ευρώπη της ισότητας και των δικαιωμάτων με τη σύγχρονη έννοια.

(Τριγάζης, 1997)

Ας δούμε όμως πως αυτή η δικαιωματική απαίτηση για ισότητα διαμορφώθηκε μέσα στην ιστορία της Ευρώπης.

Όπως διαβάζουμε σε κείμενο της ιστορικού Δήμητρας Σαμίου σχετικά με τη διαμόρφωση των πολιτικών για την ισότητα των φύλων στην ιστορία της Ευρώπης, διακρίνονται τέσσερις διαδοχικές περιόδους: «α) 1957-1975: κατάσταση αδράνειας από τη Συνθήκη της Ρώμης μέχρι την πρώτη κοινοτική οδηγία για την ισότητα των φύλων, β) 1975-1986: νομική κατοχύρωση της ισότητας στην αγορά εργασίας (πέντε Κοινοτικές Οδηγίες), γ) 1982-1990: Κοινοτική δράση για ίσες ευκαιρίες στην αγορά εργασίας, δ) 1991-2000: Κοινοτική δράση για ίσες ευκαιρίες στο σύνολο της κοινωνίας, οπότε οι δράσεις εστιάζουν ταυτόχρονα σε ζητήματα απασχόλησης, συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών αποφάσεων, στο ρόλο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης κ.ά.

Οι πολιτικές που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ισότητα των φύλων αντιστοιχούν σε τρεις βασικούς άξονες: α) στη νομική κατοχύρωση της ισότητας, β) στην προώθηση της ισότητας με την ανάπτυξη θετικών δράσεων (*affirmative action*) υπέρ των γυναικών και ειδικών προγραμμάτων δράσης για ίσες ευκαιρίες, και γ) στην ένταξη της ισότητας σε όλες τις πολιτικές της Ένωσης (*gender mainstreaming*)».

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται διχασμός σχετικά με τον τρόπο συλλογικής δράσης και παρέμβασης στα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανάμεσα στην πολιτική του gender mainstreaming, δηλαδή την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε όλες τις (κεντρικές ή περιφερειακές) πολιτικές και από την άλλη στην πολιτική της χωριστής επεξεργασίας των θεμάτων του φύλου σε ειδικές επιτροπές.

Η αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης λοιπόν προκαλεί διαφορετικές γνώμες. Από τη μία υπάρχουν οι γυναίκες που πιστεύουν στις θετικές επιπτώσεις των ευρωπαϊκών πολιτικών για το φύλο και ότι αυτές έχουν επηρεάσει σημαντικά τις εθνικές πολιτικές και από την άλλη υπάρχουν εκείνες που διαπιστώνουν ότι οι νομοθετικές ρυθμίσεις σχετικά με τις γυναίκες αποτυγχάνουν διότι προσπαθούν να εφαρμοστούν σε ένα πατριαρχικό μοντέλο που αντιστέκεται και εξελίσσεται και επιμένουν ότι είναι αναγκαία μια συνολική και ολιστική προσέγγιση των ζητημάτων του φύλου.

Η Σαμίου σημειώνει επίσης ότι: «στη *“Συνθήκη για τη θέσπιση του Συντάγματος της Ευρώπης”* που υπογράφηκε στη Ρώμη τον Οκτώβριο του 2004 και βρίσκεται στη διαδικασία επικύρωσής της από τα κράτη μέλη προβλέπεται (Άρθρο 1-3, §3) ότι η Ένωση καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών. Στο *“Μέρος II”* της Συνθήκης γίνεται ιδιαίτερη μνεία στην ισότητα γυναικών και ανδρών (Άρθρο 11-83), όπου προβλέπεται ότι η ισότητα γυναικών και ανδρών πρέπει να εξασφαλίζεται σε όλους τους τομείς, μεταξύ άλλων στην απασχόληση, την εργασία και τις αποδοχές. Η αρχή της ισότητας δεν αποκλείει τη διατήρηση ή τη θέσπιση μέτρων που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα υπέρ του υποεκπροσωπούμενου φύλου».

(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006).

Σήμερα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο βρίσκεται στην 6η κοινοβουλευτική του περίοδο (2004-2009) στο πλαίσιο της οποίας βρίσκεται και η λειτουργία της Επιτροπής Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ισότητας των Φύλων, η οποία απαρτίζεται από 60 μέλη, τρία εκ των οποίων είναι ελληνίδες.



*(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006),*

*(<http://www.europarl.europa.eu/activities/expert/committees.do?language=EL,> 08/08/2007).*

Μεταξύ των στόχων της επιτροπής περιλαμβάνονται και η προώθηση της ισότητας των φύλων στην οικονομική και δημόσια ζωή, η ενίσχυση της ίσης συμμετοχής και εκπροσώπησης, η προώθηση της πρόσβασης και πλήρους χρήσης των κοινωνικών δικαιωμάτων για άνδρες και γυναίκες, η προώθηση των αλλαγών σε ρόλους και στερεότυπα που βασίζονται στο φύλο κ.α.

*([http://www.carpedecision.org/index.php?action=mostrarAp&ap=SOBRECARPE\\_PROGRAMA](http://www.carpedecision.org/index.php?action=mostrarAp&ap=SOBRECARPE_PROGRAMA), 16/11/2006)*

Όσον αφορά την ποσοτική αύξηση των γυναικείων μελών του Ευρωκοινοβουλίου, η μικρότερη καταγράφηκε μετά τις εκλογές του 1984 (17,3%), ενώ η μεγαλύτερη μετά τις εκλογές του 1999 (29,6%). Στις ευρωπαϊκές εκλογές τον Ιούνιο του 2004 εκλέχθηκαν 222 γυναίκες σε σύνολο 732 μελών του Ευρωκοινοβουλίου (30,3%).

*(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006)*

#### **4.6 ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.**

Σήμερα, η συμφωνία της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Ένωση που εντάσσεται στο Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 2000-2006 περιλαμβάνει δέσμευση της χώρας για ενσωμάτωση της διάστασης της ισότητας των φύλων σε όλα τα πεδία πολιτικής. Ας δούμε όμως τις ενέργειες του ελληνικού κράτους για την έμφυλη ανισότητα από το Σύνταγμα του 1975 και ύστερα.

*(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006)*

Η εσωτερική αντισυνταγματικότητα του ελληνικού Συντάγματος του 1975, και οι αντιθέσεις που προέκυψαν σχετικά με το θέμα της ισότητας των δύο φύλων, έκαναν επιτακτική την ανάγκη για θεσμικές ρυθμίσεις ώστε να αρθούν οι αντιφάσεις και να υπάρξει νομική ισότητα και αλλαγή νοοτροπίας. Οι θεσμικές

αυτές αλλαγές που έγιναν, προώθησαν θετικά το θέμα της ισότητας των δύο φύλων και έτσι άνοιξαν το δρόμο για την ουσιαστική απελευθέρωση της γυναίκας και για μια ουσιαστικότερη δημοκρατία που θα πρέπει να περιέχει τη νομιμοποίηση μιας άλλης αντίληψης και μιας άλλης πραγματικότητας για τις σχέσεις των δύο φύλων.

(Κακλαμανάκη, 1984), ( Παντελίδου-Μαλούτα, 2002).

Στο πλαίσιο αυτό, για πρώτη φορά στην ιστορία του ελληνικού κράτους το 1982 δημιουργήθηκε θέση ειδικής συμβούλου για θέματα ισότητας στον Πρωθυπουργό. Με το νόμο Ν. 1288/82 δημιουργήθηκε εννεαμελές Συμβούλιο Ισότητας των Δύο Φύλων το οποίο με το νόμο Ν. 1558/88 αναβαθμίστηκε σε Γενική Γραμματεία Ισότητας, η οποία υπάγεται σήμερα στο Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης.

Η Γενική Γραμματεία Ισότητας (ΓΓΙ) είναι αρμόδια για την προώθηση και πραγματοποίηση της νομικής και ουσιαστικής ισότητας των δύο φύλων σε όλους τους τομείς. Με βάση το στόχο αυτό προτείνει μέτρα που πρέπει να ληφθούν από την Πολιτεία, συνεργάζεται με διεθνείς οργανισμούς και άλλα κυβερνητικά όργανα, αναλαμβάνει διάφορες δράσεις και είναι υπεύθυνη για τη σχετική παροχή στοιχείων και πληροφόρησης. Στις άμεσες προτεραιότητές της είναι και η προώθηση των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων, όπου μέσα από προγράμματα στοχεύει στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών και ιδιαίτερα των γυναικών για την ανάγκη της ισόρροπης εκπροσώπησης στην πολιτική ζωή.

(Κακλαμανάκη, 1984), (<http://www.isotita.gr/index.php/docs/c18>, 15/11/2006),

(<http://www.kethi.gr/greek/apofaseis/home.htm>, 15/11/2006).

Μέσα στο πλαίσιο της ενασχόλησης της κρατικής εξουσίας με τα ζητήματα ισότητας ιδρύθηκαν τον Ιούλιο του 1983:

α) οι Νομαρχιακές Επιτροπές Ισότητας στις οποίες συμμετείχαν εκπρόσωποι τοπικών φορέων και γυναικείων οργανώσεων σε συνεργασία με τη ΓΓΙ

β) τα Νομαρχιακά Γραφεία Ισότητας, όπου οι (γυναίκες) πολίτες μπορούσαν να απευθύνουν τα παράπονά τους προς το κράτος

γ) τα Γραφεία Ισότητας στις Επιθεωρήσεις του Υπουργείου Εργασίας.

Το 1994 ιδρύθηκε και το κρατικό Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ). Το ΚΕΘΙ είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου εποπτευόμενο από την Γενική Γραμματεία Ισότητας, εδρεύει στην Αθήνα και διαθέτει συμβουλευτικά κέντρα σε μεγάλες πόλεις της επαρχίας. Επίσης υλοποιεί επιμορφωτικά σεμινάρια, παρέχει δωρεάν νομικές συμβουλές σε γυναίκες και υλοποιεί πλήθος ακόμα δραστηριοτήτων και προγραμμάτων.

Σήμερα, η στρατηγική παρέμβαση που έχει πρόσφατα επιλέξει η Γενική Γραμματεία Ισότητας στηρίζεται στην πολιτική της ενσωμάτωσης της ισότητας ευκαιριών σε όλα τα όργανα και τις δράσεις της κυβέρνησης (gender mainstreaming) και την ανάληψη ειδικών δράσεων ιδιαίτερα για την καταπολέμηση της ανισότητας στην αγορά εργασίας και τις εργασιακές σχέσεις, την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας και της εμπορίας (trafficking) γυναικών, την καταπολέμηση των στερεότυπων αντιλήψεων για το ρόλο των δύο φύλων και την ενίσχυση της συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων.

*(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006)*

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

### Η ΥΠΟΤΕΛΕΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΜΑ ΤΗΣ ΑΞΙΑ ΤΗΣ

#### 5.1 Η ΥΠΟΤΕΛΕΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

##### 5.1.1 ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΑ.

##### 5.1.1.1 Η ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Πηγαίνοντας χιλιάδες χρόνια πίσω διαπιστώνουμε ότι τα αρσενικά της Παλαιολιθικής εποχής άρχισαν να λατρεύουν τη γυναικεία φύση (Μητέρα Γη), θεωρώντας το άλλο φύλο σαν ένα είδος διαμεσολαβητή ανάμεσα στον άνδρα και τα ανεξήγητα μυστήρια της φύσης.

*(Riencourt, 2001)*

Υπήρξε δηλαδή, μια περίοδος μητριαρχίας, μιας αρχέγονης φάσης κατά την οποία η συγγένεια οργανώθηκε με βάση τη γυναικεία γραμμή, επειδή δεν ήταν γνωστός ο αναπαραγωγικός ρόλος του άνδρα. Η γυναίκα κατείχε θέση κοινωνικής υπεροχής έναντι του άνδρα χωρίς όμως να τον καταπιέζει.

*(Λεντάκης, 1986)*

Όταν όμως, οι άνδρες ανακάλυψαν τη βιολογική τους πατρότητα και την άμεση σύνδεση της ερωτικής πράξης με την αναπαραγωγή, αντικατέστησαν σταδιακά τη Μητέρα Θεά του παρελθόντος με έναν αρσενικό Θεό. Αυτή η πατριαρχική επανάσταση σάρωσε ολόκληρο τον κόσμο πριν από τριάντα πέντε χιλιάδες χρόνια περίπου.

*(Riencourt, 2001)*

##### 5.1.1.2 Η ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΑΣ

Η φεμινιστική θεωρία προκειμένου να κατονομάσει όλα τα είδη της ανδρικής κυριαρχίας και να δώσει ερμηνεία σε όλες τις μορφές γυναικείας υποτέλειας, κατέφυγε πολλές φορές στον όρο πατριαρχία.

*(Αβδελά-Ψαρρά, 1997)*

Ο όρος πατριαρχία μπορεί να απορρίφθηκε ως προς την σημασιοδότησή του σχετικά με την πατρική (γονεϊκή) και συζυγική εξουσία, δεν έπαψε όμως να θεωρείται έγκυρος ως προς την νομιμοποίηση της υποτέλειας των γυναικών.

*(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006)*

Αποσυνδέθηκε δηλαδή από την εξουσία του πατέρα και την οικογένεια και υιοθετήθηκε μια ευρύτερη σημασία του η οποία υποδηλώνει ένα σύστημα (οικογενειακό, κοινωνικό, ιδεολογικό, πολιτικό) που το θηλυκό είναι υποταγμένο στο αρσενικό και στο οποίο οι άνδρες είναι εκείνοι που καθορίζουν το ρόλο που θα έχουν ή δεν θα έχουν οι γυναίκες.

*(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Μελέτη%20Χαντζαρούλα.pdf>, 15/11/2006)*

Από τη χρήση του όρου πατριαρχία, όμως προέκυψε μια σειρά προβλημάτων, τα οποία συντέλεσαν στην αντικατάστασή του από άλλους όρους που θεωρήθηκαν περισσότερο ουδέτεροι και ενοχοποιούσαν λιγότερο τους άνδρες με στόχο την επίτευξη της πολιτικής ορθότητας. Ως πολιτικά ορθοί χρησιμοποιήθηκαν οι όροι “γυναικεία υποτέλεια”, “γυναικεία καταπίεση”, “ανδρική κυριαρχία”.

*(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006)*

Η πατριαρχία συνιστά εναλλακτική θεωρία και διευκολύνει την κατάργηση της ανδρικής εξουσίας, όχι των ανδρών, και τον μετασχηματισμό όλου του δικτύου των ψυχοκοινωνικών σχέσεων μέσα στις οποίες διαμορφώνονται ο ανδρισμός και η θηλυκότητα. Επίσης, οι θεωρίες της πατριαρχίας υπήρξαν οι πρώτες συστηματικές απόπειρες που επιχείρησαν να προσεγγίσουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των φύλων ως αυτόνομο πρόβλημα. Οι θεωρίες αυτές έστρεψαν την προσοχή τους στην υποτέλεια των γυναικών και εντόπισαν την εξήγησή της πατριαρχίας στην “ανάγκη” του αρσενικού να εξουσιάζει το θηλυκό, ενώ η ακλόνητη επιβολή της βασιζόταν στο γεγονός ότι θεωρείτο φυσική δομή.

*(Evans, 2003), (Αβδελά-Ψαρρά, 1997).*

Το γεγονός αυτό το εξηγεί και η Marilyn Yalom λέγοντας: «*Η μακράιωνη πεποίθηση ότι οι γυναίκες “ανήκαν” στους άνδρες, ότι ήταν κατώτερες από αυτούς, και ότι τους όφειλαν υπακοή, ήταν τόσο βαθιά συνυφασμένη με τη δομή της δυτικής κοινωνίας που οι περισσότεροι άνθρωποι κατά πάσα πιθανότητα αποδέχονταν την κατάσταση χωρίς να την σκεφτούν και πολύ*». (Yalom, 2006)

Στην πιο γενική κατάσταση της πατριαρχίας, που κυριαρχεί εδώ και χιλιάδες χρόνια, όπως αναφέραμε, η πραγματική κοινωνική θέση της γυναίκας είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων. Αυτό όμως που είναι σίγουρο είναι το ότι η κοινωνική θέση της γυναίκας δεν συνδέεται απαραίτητως με τη νομική της κατάσταση ή την οικονομική της θέση.

(Riencourt, 2001)

Από την άλλη, οι παράγοντες που οδήγησαν στη γέννηση της πατριαρχίας είναι και αυτοί αρκετοί, όπως η αναγνώριση του αναπαραγωγικού ρόλου του άνδρα που αναφέραμε, η θεσμοποίηση του φυσικού καταμερισμού της εργασίας ανάμεσα στα δύο φύλα, η ανακάλυψη του χρήματος κ.α. Όλοι αυτοί οι παράγοντες καθόρισαν μια σειρά προνομίων για τους άνδρες (μπορεί να κληρονομεί, να είναι πολυγαμικός) και μια σειρά απαγορεύσεων για τις γυναίκες οι οποίες την περιόρισαν στον ιδιωτικό χώρο, αφαιρώντας της το δικαίωμα για πολιτική συμμετοχή, και αποκλείοντάς την από τη διαχείριση των κοινών, την εκπαίδευση, τον αθλητισμό, τις δημόσιες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και επιτρέποντάς της να συμμετέχει δημόσια μονάχα σε θρησκευτικές γιορτές. Οι κυριότερες αρετές που μπορούσαν να εκτιμηθούν σε μια γυναίκα ήταν η υποταγή και η υπακοή που όφειλε να δείχνει στον κύριό της.

(Γιαρένη, 2004), (Λεντάκης, 1986).

### **5.1.2 ΑΝΔΡΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ.**

#### **5.1.2.1 Η ΑΝΔΡΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΩΣ ΕΚΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ**

Η ανδρική κυριαρχία, είναι έκφραση μιας κοινωνικής σχέσης ανισότητας της οποίας μπορούμε να κατανοήσουμε τους μηχανισμούς και να επισημάνουμε τις ιδιαιτερότητες ανάλογα με τα ιστορικά συστήματα.

*(Αβδελά-Ψαρρά, 1997)*

Παντού, κάθε γνωστός πολιτισμός, με το δικό του τρόπο και τους δικούς του όρους ο καθένας, θεωρεί τις γυναίκες σε κάποιο βαθμό κατώτερες από τους άνδρες. Ένδειξη ότι ένας συγκεκριμένος πολιτισμός θεωρεί τις γυναίκες κατώτερες μπορούν να αποτελέσουν τα παρακάτω δεδομένα: 1) Στοιχεία πολιτισμικής ιδεολογίας και σχόλια που φανερά υποβαθμίζουν τις γυναίκες, αποδίδοντας σε όλους τους ρόλους και τα καθήκοντά τους λιγότερο γόητρο από εκείνο που αποδίδεται αντίστοιχα στους άνδρες. 2) Συμβολικές επινοήσεις, οι οποίες μπορεί να θεωρηθούν ότι υπονοούν κατώτερη αξιολόγηση για τις γυναίκες. (π.χ. απόδοση μιαιρότητας στις γυναίκες) 3) Ρυθμίσεις της κοινωνικής δομής που αποκλείουν τις γυναίκες από τη συμμετοχή ή την πρόσβαση σε κάποιον τομέα που θεωρείται ότι συγκεντρώνει τις υψηλότερες εξουσίες της κοινωνίας. Τα τρία αυτά είδη δεδομένων μπορεί να είναι αλληλένδετα. Επιπλέον, το καθένα από αυτά συνήθως αρκεί προκειμένου να τεκμηριώσει κανείς τη γυναικεία κατωτερότητα σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμό.

*(Ortner, 1994)*

Οι σχέσεις ανάμεσα στα φύλα είναι κοινωνικές σχέσεις και δεν αποτελούν φυσικά δεδομένα αλλά κοινωνικές κατασκευές. Όπως είπαμε παραπάνω, η “ανδρική κυριαρχία” είναι μια έκφραση, μεταξύ άλλων, της ανισότητας των κοινωνικών σχέσεων και συναντάται στη λειτουργία πολλών κοινωνιών ανεξάρτητα από το βαθμό ανάπτυξής τους. Τα περί “ανδρικής κυριαρχίας” προκύπτουν από επιστημονική διαπίστωση και αποτελούν μια έκφραση της σχέσης των φύλων που πάντα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τη διαπλοκή μεταξύ τους. Η ανδρική κυριαρχία δεν επιτελείται κατά μέτωπον αλλά με πλάγιους τρόπους μέσα από ορισμούς, θέσεις και ρόλους που δεν αφορούν απαραίτητα μόνο τις γυναίκες αλλά το σύστημα αναπαραγωγής ολόκληρης της κοινωνίας. Ασκείται σε τόπους και με μηχανισμούς με μεγάλη ποικιλία, οι οποίοι φαινομενικά δεν έχουν τίποτα κοινό με τις σχέσεις των φύλων. Για να κατανοηθεί και να αντιμετωπισθεί, πρέπει να τοποθετηθεί στο πλαίσιο της συνολικής ανισότητας των κοινωνικών σχέσεων.

*(Βόλντμαν κ.α., 1997)*

#### **5.1.2.2 ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ**

Οι λόγοι που οδηγούν στην κατωτερότητα και την ανισότητα των γυναικών μπορεί να είναι σεξουαλικοί, η σωματική διαφορά, η εξάντληση και η καταπόνηση που συνεπάγεται η ανατροφή των παιδιών, καθώς επίσης και η επιθυμία των ανδρών να έχουν ένα μόνιμο σύστημα υποστήριξης για τις ανάγκες και τις λεπτομέρειες του καθημερινού τους βίου, περιλαμβανομένων της φροντίδας των παιδιών, της εκτέλεσης των οικιακών εργασιών και της δουλειάς γραφείου.

*(Nussbaum, 2005)*

Άλλωστε, η καταπίεση της γυναίκας εξασφάλιζε και εξασφαλίζει ένα είδος προνομίων στους άνδρες, όπως περισσότερη και μεγαλύτερη κοινωνική πείρα, περισσότερο ελεύθερο χρόνο, μεγαλύτερη άνεση κινήσεων, ευκαιρίες για πολιτική συμμετοχή και ανάδειξη. Ο άνδρας όμως και η γυναίκα έχουν κοινές τύχες, άρα κοινά προβλήματα και δυσκολίες κάτι το οποίο σημαίνει ότι ο αγώνας για την ισότητα της γυναίκας δεν πρέπει να περνάει μέσα από το δρόμο του περιορισμού της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας του άνδρα. Η γυναίκα δεν κατακτά κανέναν σεβασμό και καμιά αποδοχή ρόλου κάνοντας πόλεμο ενάντια στον άνδρα, αντίθετα δεν δίνει την ευκαιρία στο κοινό συμφέρον και στον συνεκτικό συναισθηματικό παράγοντα να τους ενώσουν.

*(Παπαρήγα, 1986)*

Σίγουρα το κοινό συμφέρον είναι αυτό που θα πρέπει να υπολογίζεται πρώτο, η γυναίκα όμως έπρεπε να ξεπεράσει την ανδρική κηδεμονία υπό την οποία βρισκόταν. Έπρεπε να σταματήσει να ανέχεται αυτή την κατάσταση και να σταματήσει να τη θεωρεί ως φυσική, πράγμα δύσκολο αφού γεννιόταν και μεγάλωνε υπό αυτές τις συνθήκες. Ακόμα και σε ευρωπαϊκές χώρες οι νόμοι που ίσχυαν βασιζόνταν στο ότι η γυναίκα ήταν ανίκανη και ο άνδρας ανώτερος.

*(Poulain de la Barre, 1998), (Τσουδερού, 2006).*

Ο τρόπος δηλαδή που οι άνδρες οριοθετούσαν την κοινωνία δεν ανταποκρινόταν στην εμπειρία των γυναικών, που ενώ ανήκαν στην κοινωνία



των ανδρών, δεν την όριζαν και έτσι οι γυναίκες εμφανίζονταν σιωπηλές ή αδύναμες να αρθρώσουν δικό τους λόγο με τρόπο που να θεωρείται συγκροτημένος από τη σκοπιά αυτών που κυριαρχούσαν (των ανδρών).

(Μπακαλάκη, 1994)

### 5.1.2.3 Η ΑΝΔΡΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα, η ανδρική κυριαρχία και η γυναικεία υποταγή ήταν αδιαμφισβήτητα φαινόμενα. Στις πρώτες δεκαετίες της ανεξαρτησίας οι γυναίκες των μεσαίων στρωμάτων αποκλείονταν από τη νέα κοινωνία της πόλης, από τις αξίες και τα ιδεώδη της, αλλά κυρίως αποκλειόταν από τις οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές ελευθερίες που η εθνική απελευθέρωση είχε χαρίσει στους άνδρες των αντίστοιχων κοινωνικών στρωμάτων.

(Βαρίκα, 1987), (<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Αστρινάκη.pdf>, 15/11/2006).

Στη χώρα μας, το δικαίωμα της ψήφου παραχωρείται στις γυναίκες το 1952, και από τότε έπρεπε να περιμένουν 30 χρόνια για να αναγνωρισθούν ως ενήλικα άτομα. Μεγάλη αντίθεση ανάμεσα στη γυναίκα-πολίτη (αφού αναγνωριζόταν ισάξια με τον άνδρα να αποφασίζει για τα μεγάλα θέματα της κοινωνίας) και στη γυναίκα-μέλος της οικογένειας, που το οικογενειακό δίκαιο που ίσχυε την θεωρούσε ανίκανη να αποφασίζει για τον εαυτό της και τα παιδιά της. Τι και αν οι γυναίκες πλέον στήριζαν ακόμα και οικονομικά την οικογένεια, τι και αν συνέχιζαν να επωμίζονται όλες τις καθημερινές ευθύνες για τα παιδιά και το σπίτι. Η κόπωση δεν αναγνωριζόταν στη γυναίκα.

(Τσουδερού, 2006)

Υπήρχε αδιαφορία για το ότι αφιέρωνε πολλά χρόνια στην ανατροφή των παιδιών και αν αναζητήσουμε την αιτία για αυτό θα διαπιστώσουμε ότι συνέβαινε γιατί απλά ήταν πιο συνηθισμένο.

(Poulain de la Barre, 1998)

Προτεραιότητα είχε η ικανοποίηση των συζυγικών απαιτήσεων. Οι παραδόσεις και η κυρίαρχη νοοτροπία δεν υποχωρούσαν εύκολα. Γραπτοί και άγραφοι νόμοι δυσχέραναν τις προσπάθειες της γυναίκας ακόμα και για την

ολοκλήρωσή της μέσω μιας καλύτερης μόρφωσης. Και το αποκορύφωμα της ανισότητας ήταν ότι αν μια γυναίκα αρνιόταν αυτή την τάξη πραγμάτων, η θέση της ήταν πολύ δύσκολη. Γι αυτό λοιπόν πολλές γυναίκες αναζητούσαν διέξοδο για την καταξίωσή τους δια μέσου του πατέρα τους, του άνδρα τους ή ακόμα του αδελφού τους, έστω και αν αυτοί μειονεκτούσαν έναντί τους.

*(Τσουδερού, 2006)*

Όμως, σε κάθε περίπτωση γυναικών που περιορίζονταν ή περιορίζονται από ισχυρούς άνδρες ή από τις καθημερινές φροντίδες, έχουμε να αντιπαραβάλουμε άλλες που δείχνουν την ικανότητα των γυναικών σε πολλούς τομείς. Όπως στο να μιλούν δημόσια, στο να κάνουν πράγματα που απαιτούν μυϊκή δύναμη ή να υποτάσσουν τις ανάγκες των παιδιών και των ατόμων που εξαρτώνται από αυτές, στις δικές τους επιθυμίες για ταξίδια, εργασία, πολιτική κ.α. Η ανδρική κυριαρχία λοιπόν, μοιάζει περισσότερο με μια μορφή προσδοκιών και πεπιοθήσεων που έχει η κοινωνία για συγκεκριμένους τύπους ανδρικών και γυναικείων πράξεων και για τον τρόπο που αυτές εκλαμβάνονται και ερμηνεύονται. Αυτό γίνεται φανερό, περισσότερο από τον τρόπο με τον οποίο σκέφτονται για τις ζωές τους άνδρες και γυναίκες, από τα είδη των ευκαιριών που έχουν, από τις διεκδικήσεις τους και λιγότερο από τους φυσικούς περιορισμούς που αφορούν το τι μπορούν και δεν μπορούν να κάνουν οι άνδρες και οι γυναίκες. Δεν παύουν όμως αυτά τα βιολογικά χαρακτηριστικά, όπως ο ρόλος των γυναικών στην αναπαραγωγή και ενδεχομένως η ανδρική μυϊκή δύναμη να λειτουργούν με έναν οικουμενικό τρόπο ώστε να διαμορφώνουν και να αναπαράγουν την ανδρική κυριαρχία.

*(Rosaldo, 1994)*

## **5.2 ΤΟ ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΜΑ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ.**

Αυτές οι παγιωμένες αντιλήψεις, οι προκαταλήψεις για το ρόλο της γυναίκας, οι νοοτροπίες, τα διάφορα ήθη και έθιμα καθώς και οι στερήσεις μειώνουν την αξία της γυναίκας και την κάνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης. Χρειάζεται λοιπόν μια γενική κοινωνική αναμόρφωση όπου στην ανδρική κυριαρχία και στην γυναικεία υποτέλεια θα αντιπαρατεθεί η αξία της γυναίκας.

Όσο προχωράει η κάθε εξέλιξη στην κοινωνία τόσο αναγκαία και πολύτιμη είναι η συμβολή της γυναίκας και η δημιουργική συμμετοχή της στην οικοδόμηση μιας νέας κοινωνίας. Η Ελληνίδα, και όχι μόνο, καταχτάει ολοένα και μια πιο δίκαιη θέση που της ανήκει και δείχνει αντοχή και επιμονή στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων της.

Στη χώρα μας, αλλά και σε πολλές χώρες της Δυτικής Ευρώπης, η γυναίκα κατέκτησε αυτά τα δικαιώματα, χωρίς να αποτελούν εξαίρεση τα πολιτικά, όμως το ποσοστό ανάδειξής της στην πολιτική εξουσία, καθώς και στην τοπική αυτοδιοίκηση, παραμένει μικρό.

Σίγουρα η εκλογή της σε δήμους και κοινότητες αποτελεί αναβάθμιση της αξίας της, όχι μόνο σε επίπεδο ισοτιμίας των δύο φύλων αλλά και στο επίπεδο της συμβολής της στην κοινωνική πρόοδο. Δικαιωματικά λοιπόν η γυναίκα κατακτά μια θέση στην τοπική αυτοδιοίκηση και συντελεί σε όλους τους τομείς της ζωής με εξαιρετικές επιδόσεις στα δημορχιακά, νομαρχιακά αλλά και βουλευτικά αξιώματα. Η συμμετοχή της στην εύρυθμη λειτουργία της πολιτικής χαρακτηρίζεται από επίγνωση των δυνατοτήτων της και βαθιά συναίσθηση για τη διεκπεραίωσή των καθηκόντων της.

*(Μάλαμας, 1998)*

Η εκπροσώπηση λοιπόν των γυναικών είναι αναγκαία γιατί αν οι γυναίκες απομακρυνθούν από την πολιτική δράση, στερούμε από την κοινωνία την εξαιρετική δυναμική που διαθέτουν την οποία συνειδητοποιώντας την μπορούν να καταφέρουν να έχουν έναν ιδιαίτερο ρόλο στο να υπερασπιστούν όχι μόνο τα δικά τους δικαιώματα και συμφέροντα αλλά όλου του κόσμου.

*(Ρουαγιάλ, 1997)*

Αυτά τα δικαιώματα, και κυρίως το αίτημα του ίσου σεβασμού πρέπει να κατοχυρωθούν με νόμους και θεσμούς και έτσι να αναγνωρισθεί η ίση αξία της γυναίκας. Να απαλλαγεί από την πατριαρχία και την ανδρική κυριαρχία και να αντιμετωπισθούν οι γυναίκες ως αυτόβουλα και ελεύθερα άτομα και όχι ως παρατρεχάμενες στα σχέδια των ανδρών.

*(Nussbaum, 2005)*

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

### ΠΩΣ ΒΛΕΠΟΥΝ ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΠΩΣ ΑΙΣΘΑΝΟΝΤΑΙ

Η ανατροφή έχει σημαντική επίδραση στη ζωή μας. Έτσι λοιπόν το γυναικείο φύλο δεν θα μπορούσε να ξεφύγει από τις διακρίσεις που γίνονται από πολύ μικρή ηλικία και οι οποίες γίνονται τόσο διακριτικά, ώστε συνειδητοποιούμε τα αποτελέσματα πολύ αργότερα. Η διαπαιδαγώγηση που δίνεται ωθεί τις γυναίκες σε ρόλους που η πατριαρχία έχει ορίσει ως αφανείς και με περιορισμένη επιρροή.

*(Chater & Gaster, 1994)*

Παρ' όλα αυτά οι κοινωνικές ανάγκες έρχονται σε αντίθεση με τον παραδοσιακό ρόλο της γυναίκας. Απαιτείται δηλαδή εκ μέρους της μια δεικτική πρωτοβουλία, ενώ η γυναίκα είναι μαθημένη να λειτουργεί σαν ένας υποτακτικός δέκτης των ανδρικών ερεθισμάτων. Σαν συνέπεια λοιπόν των παραπάνω, διακρίνουμε ένα ποσοστό γυναικών που δρα στα πλαίσια της εκσυγχρονηζόμενης συντήρησης και της διατήρησης της εξάρτησης από τον άνδρα και ένα άλλο ποσοστό που απελευθερώνεται από τα δεσμά του παραδοσιακού χαρακτήρα της γυναίκας και διαμορφώνει, ανάλογα με τις εμπειρίες του, το μορφωτικό του επίπεδο και το δικό του ανεξάρτητο τρόπο ζωής. Βέβαια αυτά τα ποσοστά δεν είναι καθοριστικά ούτε συγκεκριμένα. Υπάρχει μια ρευστότητα σύμφωνα με την οποία η κάθε γυναίκα ανάλογα με το επίπεδο αντοχής της μπορεί να μεταπηδήσει από το ένα στο άλλο.

*(Τσολακίδου, 1992)*

Είναι λοιπόν, θεμιτή η υπόθεση, ότι ο βαθμός στον οποίο οι γυναίκες αποδέχονται ή απορρίπτουν την κοινωνική κατωτερότητά του φύλου τους, αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση των πολιτικών στάσεων και αντιλήψεων τους.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 1992)*

Είναι εύλογο ωστόσο να αναρωτηθεί κανείς κατά πόσο στο πλαίσιο του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος αποτελεί όντως διακύβευμα η γυναικεία απελευθέρωση. Πράγματι, η κυρίαρχη ερμηνεία του πολιτικού και της πολιτικής δεν περιλαμβάνει τις γυναίκες ως κοινωνική κατηγορία όχι βέβαια γιατί οι γυναίκες είναι λιγότερο πολιτικά όντα, αλλά γιατί στο πλαίσιο ενός ανδροκεντρικού συστήματος οι άνδρες έχουν ιδιοποιηθεί την πολιτικότητα. Έτσι λοιπόν κάθε πολιτική για τις γυναίκες μόνο διορθωτικά μπορεί να παρεμβαίνει υπέρ της εκσυγχρονιστικής διευκόλυνσης των γυναικών στην άσκηση των παραδοσιακών τους ρόλων, τους οποίους βεβαίως δεν αμφισβητεί.

Παράλληλα η μελέτη της γυναικείας πολιτικής συμπεριφοράς, στο υπάρχον πολιτικό σύστημα, έχει ενδιαφέρον, αφού είναι ενδεικτική των αποχρώσεων και των αντιφάσεων της σχέσης γυναίκες – πολιτική που παραπέμπουν στις αποχρώσεις και τις αντιφάσεις που ενυπάρχουν στην αποσαφήνιση των δύο συνιστωσών της παραπάνω σχέσης.

Με βάση τα παραπάνω διακρίνεται ξεκάθαρα ο τρόπος με τον οποίο οι γυναίκες προσλαμβάνουν την πολιτική διαδικασία και συμμετέχουν σε αυτή, σχετίζεται και με τον τρόπο με τον οποίο βιώνουν το φύλο τους.

Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε ότι η σχέση γυναίκες – πολιτική δηλώνει, ότι αν οι Ελληνίδες, ως κοινωνική κατηγορία, έχουν ανεπτυγμένη ταυτότητα φύλου, μόνο ορισμένες από αυτές έχουν ανεπτυγμένη “συνείδηση φύλου”. Επεξηγηματικά, συγκεκριμένες κατηγορίες γυναικών προσλαμβάνουν ως κοινωνικά προβληματικό και ως μη αποδεκτό τον περιθωριακό και δευτερεύοντα κοινωνικό και πολιτικό ρόλο που επιφυλάσσεται στο φύλο τους.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 1992)*

Σε αυτό το σημείο όμως αξίζει μια αναφορά στην συμπεριφορά και τους τρόπους, που υιοθετεί μια γυναίκα όταν βρίσκεται στον πολιτικό χώρο.

Οι γυναίκες δεν γνωρίζουν επαρκώς τον κώδικα πρόσβασης σε ανάληψη ορισμένων ευθυνών ούτε τους κανόνες του “παιχνιδιού”.

Επίσης δεν έχουν την ίδια αντίληψη της ομάδας που έχουν οι άνδρες και νομίζουν ότι οι ατομικές αρετές ή η ποιότητα της συζήτησης, υπερισχύουν.

Γνωρίζουν να επιδεικνύουν αλληλεγγύη, ωστόσο είναι πιο ατομικίστριες. Ακόμη έχουν την τάση να υποτιμούν τις ικανότητές τους, φυσικό αποτέλεσμα της εκπαίδευσης και του κοινωνικού προσώπου που εκπέμπουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Σπάνια, επίσης, έχει παρατηρηθεί στις γυναίκες το αντανακλαστικό της υποταγής σε έναν αρχηγό, όπως γίνεται στους άνδρες.

Φυσικά για όλα τα παραπάνω θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη ότι το δείγμα των γυναικών είναι πολύ μικρότερο σε σχέση με των ανδρών και τα αποτελέσματα των συγκρίσεων, απορρέουν από την κατά προσέγγιση εκτίμηση.

*(Ρουαγιάλ, 1997)*

Σήμερα λοιπόν, παρά τις αλλαγές που σημειώνονται τα τελευταία χρόνια, οι γυναίκες είτε εξακολουθούν να συμμετέχουν λιγότερο στις πολιτικές διαδικασίες ή ακόμα χειρότερα πιστεύουν ότι έχει επέλθει η κοινωνική ισότητα και εγκαταλείπουν τον αγώνα.

Τα παραπάνω τεκμηριώνονται, από τις σχετικές εμπειρικές έρευνες που δείχνουν ότι οι γυναίκες δηλώνουν χαμηλότερο πολιτικό ενδιαφέρον, και μικρότερη διάθεση για ενημέρωση και ανταλλαγή πολιτικών απόψεων. Έτσι λοιπόν συμμετέχουν λιγότερο σε όλες τις δομές της θεσμοθετημένης πολιτικής διαδικασίας και ιδιαίτερα στα πολιτικά κόμματα.

*(Ζερβός, 1996), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2006).*

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

### ΠΩΣ ΒΛΕΠΟΥΝ ΟΙ ΑΝΔΡΕΣ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

Ο τρόπος με τον οποίο οι άνδρες αντιλαμβάνονται τη γυναικεία ύπαρξη και δράση, έχει τις πηγές του σε πολλές περιπτώσεις στη βιβλική εποχή. Για να το κατανοήσουμε αυτό, αρκεί να παρατηρήσουμε την κυρίαρχη θέση που έχει ανάμεσα στους θρύλους και στους μύθους, αυτός της Εύας από το βιβλίο της Γένεσης. Η Εύα είναι η γυναίκα που δημιουργήθηκε από το πλευρό του άνδρα και αυτή που οφείλεται για την έξοδο τους από τον Κήπο της Εδέμ και το προπατορικό αμάρτημα. Η συμβολή της λοιπόν είναι επιφορτισμένη μόνο με αρνητικά στοιχεία τόσο για την ίδια όσο και για την επιρροή της στον Αδάμ.

*(Χάφτον, 2003)*

Επιπρόσθετα, κατά τη διάρκεια των αιώνων, έρχεται και το πατριαρχικό σύστημα να εκμηδενίσει, τον ήδη περιορισμένο ρόλο της γυναίκας. Η τυφλή υποταγή είναι μονόδρομος, ο οποίος όμως δεν οδηγεί πουθενά. Οι ανδρικές αξίες είναι καθοριστικής σημασίας, αφού οι ενασχολήσεις των ανδρών καθώς και τα ποικίλα ενδιαφέροντά τους, χαίρουν μεγάλης εκτίμησης, σε αντίθεση με τα γυναικεία καθήκοντα που θεωρούνται και δεδομένα και φυσικά υποτιμημένα. Οι γυναίκες και περισσότερο οι άνδρες μεταβιβάζουν τα στερεότυπα του πατριαρχικού συστήματος ακόμα και σήμερα, χωρίς να διστάζουν να κρύψουν την προσπάθειά τους.

*(Chater & Gaster, 1994)*

Μια ακόμα θεωρία που υπάρχει και λειτουργεί εις βάρος του γυναικείου φύλου στηρίζεται στην ίδια τη γυναικεία φύση, αφού οι γυναίκες λόγω της ανατομίας τους, που συνδέεται με την αναπαραγωγή, είναι περισσότερο δέσμιες της βιολογίας τους από ότι οι άνδρες και η μερική έστω ένταξη και συμμετοχή τους στον κόσμο του πολιτισμού και της πολιτικής προϋποθέτει την αποδοχή της υποβάθμισής τους. Το γεγονός λοιπόν ότι βρίσκονται πλησιέστερα στη φύση και

τη γνώση των πραγματικών αναγκών, χρησιμοποιείται για τον αποκλεισμό τους από την πρόοδο.

*(Μπακαλάκη, 1994)*

Προσπαθώντας να δούμε από ένα άλλο πρίσμα τη θέση της γυναίκας και πώς αυτή γίνεται αντιληπτή, διακρίνουμε την κυριαρχία των ανδρών σε θεσμικές θέσεις και θέσεις κύρους. Τα επιχειρήματα της ανυπαρξίας της γυναίκας περιορίζονται στις εξής αντιπαραθέσεις “άντρες” και “αντρικό” με “γυναίκες” και “γυναικείο” και προβάλλουν έναν κόσμο με βάση το φύλο. Η γνωστή ρήση ότι για να πετύχουν οι γυναίκες πρέπει να είναι δύο φορές πιο έξυπνες από τους άνδρες επιβεβαιώνει τη θεωρία.

*(Evans, 2003)*

Καταλήγοντας, βλέπουμε ότι η εκτίμηση των ανδρών για την αξία του πνεύματός τους πηγάζει από το ότι βλέπουν τους εαυτούς τους να συμμετέχουν σε όλες τις επιστήμες, τα επαγγέλματά καθώς και στα περισσότερα αξιώματα της πολιτικής, από τους χαμηλότερους βαθμούς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μέχρι το ανώτατο αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας. Κάποιες από αυτές τις θέσεις όμως είναι ακατόρθωτο να κατακτηθούν από τις γυναίκες, με τη συμβολή των ανδρών πάντα, γεγονός που αποκλείει να διαφανούν και οι αξίες και οι ικανότητές τους.

*(Poulain de la Barre, 1998)*



## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

### ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΡΟΛΟΙ

Πριν ακόμα από το 1800 είχαν εμφανιστεί γυναίκες οι οποίες διατύπωναν κριτική για τους κοινωνικούς παράγοντες που τις περιόριζαν και εξέφραζαν αιτήματα τα οποία θα τους εξασφάλιζαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για αλλαγές στο μέλλον.

*(Χάφτον, 2003)*

Παρόλα αυτά δεν αρνούσαν το ρόλο τους ως συζύγων και κυρίως ως μητέρων, ρόλος ο οποίος ορίζει μια από τις δύο έννοιες της κοινωνικής θέσης των γυναικών. Η κοινωνική θέση των γυναικών δηλαδή, έχει δύο διαφορετικές σημασίες. Η μία παραπέμπει στο ρόλο των γυναικών στη σφαίρα της αναπαραγωγής και η άλλη ταυτίζεται με τις σημασίες και τις αξίες που αποδίδονται στις γυναίκες και στις δραστηριότητές τους.

*(Μπακαλάκη, 1994)*

#### 8.1 Η ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ

Παράλληλα η μητρότητα ως ρόλος και ως “ιδιαιτερότητα” των γυναικών είναι μια πηγή ηθικής αντίληψης που χαρακτηρίζει τις γυναίκες διαφοροποιώντας τις από τους άνδρες και επικεντρώνεται στη φροντίδα και στην προσφορά, αξίες οι οποίες είναι μεν θετικές αλλά δευτερεύουσας σημασίας για την συμμετοχή στο δημόσιο χώρο όπου κυριαρχούν η ατομικότητα, η αυτονομία και η αυτάρκεια, αξίες που θεωρούνται κυρίως ανδρικές. Γίνεται φανερό λοιπόν, ότι ο αυθαίρετος και αβάσιμος διαχωρισμός των αξιών και των ρόλων σε αυστηρά “ανδρικούς” και “γυναικείους” οδηγεί συχνά σε υποτίμηση του ρόλου της γυναίκας.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2002), (<http://www.ekato.org/gr/research.html>, 29/08/2007).*

#### 8.2 Η ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΡΟΛΩΝ

Πώς καθορίστηκε όμως από την κοινωνία ιστορικά ο ρόλος της γυναίκας μέχρι σήμερα; Ο ρόλος εμπεριέχει τη "σωστή", την κοινωνικά αναμενόμενη συμπεριφορά. Επομένως, οι κοινωνικές προσδοκίες αποτυπώνονται και αποτυπώνονταν σε κοινωνικούς ρόλους.

(Λογοθέτη, 1998), (<http://www.phs.uoa.gr/~ahatzis/SGH01.pdf>, 29/08/2007).

Η γυναίκα έπρεπε να φροντίζει τα παιδιά, να είναι νοικοκυρά, να υπηρετεί τον άνδρα, ενώ εκείνος με τη σειρά του συντηρούσε την ίδια και όλη την οικογένεια, ασχολιόταν με την εργασία του και κέρδιζε χρήματα. Αυτές οι συμπεριφορές βέβαια μαθαίνονταν από τότε που η γυναίκα ήταν κορίτσι και ο άνδρας, αγόρι.

(Λογοθέτη, 1998)

Παραδοσιακά, η αναμενόμενη συμπεριφορά για τα κορίτσια έπρεπε να χαρακτηρίζεται από υποχωρητικότητα, συναισθηματισμό, παθητικότητα και εξάρτηση. Τα κορίτσια ακόμη και σήμερα μεγαλώνουν με την ιδέα ότι τα φυσικά τους ένστικτα θα τα οδηγήσουν στη μητρότητα και στην ανατροφή παιδιών. Αντίθετα, τα αγόρια μαθαίνουν να είναι ανεξάρτητα, επιθετικά και πάντως να μην εκδηλώνουν τα συναισθήματά τους. Η αυτονομία, ο έλεγχος, η επιρροή και η δύναμη είναι έννοιες ταυτόσημες με τον ανδρικό παραδοσιακό ρόλο.

(<http://www.phs.uoa.gr/~ahatzis/SGH01.pdf>, 29/08/2007)

Όπως φαίνεται, οι θεσμοί, οι αξίες και οι ρόλοι δεν παρουσίασαν θεαματικές αλλαγές κατά την πάροδο του χρόνου και έτσι ο παραδοσιακός ρόλος της γυναίκας κατά ένα μεγάλο του μέρος παρέμεινε, και μαζί του παρέμειναν στη σύγχρονη κοινωνία οι παραδοσιακές "γυναικείες" υποχρεώσεις από τις οποίες η γυναίκα δεν έχει απαλλαγεί ενώ ταυτόχρονα πιέζεται να προσαρμόζεται σε "ανδρικά" πρότυπα, διαθέτοντας ακόμα μειωμένη κοινωνική εξουσία.

(Λογοθέτη, 1998),

([http://www.enet.gr/online/online\\_obj?pid=130&tp=T&id=41917132](http://www.enet.gr/online/online_obj?pid=130&tp=T&id=41917132), 29/08/2007).

Οι υποχρεώσεις, τα πρότυπα και οι ρόλοι και στο παρελθόν αλλά και σήμερα μεταβιβάζονται και αρχίζουν να αφομοιώνονται από τις πρώτες μέρες της ζωής με αποτέλεσμα ο ναρκισσισμός των ανδρών και η αυταπάτηση των γυναικών να μεταδίδονται με επιδέξιους και αόρατους υπαινιγμούς τους οποίους

δεν μπορούν να αντιληφθούν ούτε βέβαια οι δέκτες τους αλλά τις περισσότερες φορές ούτε και οι πομποί των υπαινιγμών.

*(Napier, 1997)*

### **8.3 Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΑΝΔΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΡΟΛΩΝ**

Πώς όμως και γιατί διαιωνίζονται ως διαφοροποιημένοι οι σχετικοί ρόλοι των δύο φύλων, παρά τις γρήγορες κοινωνικές αλλαγές που συμβαίνουν και με ποιο τρόπο συμβάλει το πολιτικό σύστημα στην αναπαραγωγή του “ανδρικού” και του “γυναικείου” προτύπου;

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 1992)*

Η απάντηση είναι ότι οι παραδοσιακοί ρόλοι καθλώνουν τις γυναίκες στην ιδιωτική σφαίρα και αποτελούν τροχοπέδη για την ανάπτυξη της δημόσιας, πολιτικής τους δράσης.

*(<http://www.phs.uoa.gr/~ahatzis/SGH01.pdf>, 29/08/2007)*

Όπως όλοι οι χώροι, έτσι και η πολιτική χαρακτηρίζεται από μια συγκεκριμένη οπτική για τις γυναίκες ως φορέων κοινωνικής δράσης. Ενώ η κυρίαρχη ιδέα της αντίληψης για την πολιτική τις αποκλείει ως άτομα με συγκεκριμένους κοινωνικούς ρόλους, παράλληλα η πολιτική πρακτική αποδεικνύει ότι συμβάλει έμπρακτα στην περαιτέρω νομιμοποίηση της υπάρχουσας κατανομής των ρόλων ανάμεσα στα δύο φύλα. Η κατανομή αυτή βέβαια περιορίζει τη δραστηριοποίηση των γυναικών στο “δημόσιο χώρο”. Ακόμα και μέσω της θεσμοθέτησης μέτρων “ισότητας” η βελτίωση της κοινωνικής θέσης των γυναικών γίνεται αποδεκτή ως ένα αίτημα προς όφελος όλων, χωρίς όμως ποτέ να αμφισβητείται η βασική κοινωνική κατανομή των ρόλων ανάλογα με το φύλο, η οποία συντελεί στη γυναικεία καταπίεση. Και επειδή η “σύγχρονη” πολιτική πρεσβεύει ίσα πολιτικά δικαιώματα, παραχωρεί στις γυναίκες κάποιες δευτερεύουσες θέσεις στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων και τις διευκολύνει για την άσκηση των παραδοσιακών τους ρόλων.

Φαίνεται λοιπόν, όπως και η Παντελίδου-Μαλούτα αναφέρει, «...η αποδοχή του θεμιτού, δεδομένου, και αμετάβλητου (φυσικού;) χαρακτήρα της

*κοινωνικής κατανομής των ρόλων μεταξύ των φύλων, από την οποία απορρέουν οι αντικειμενικοί και υποκειμενικοί περιορισμοί της πολιτικής δραστηριοποίησης των γυναικών». Ενδεικτικό του πόσο αρνητικά εδραιωμένος είναι ο πολιτικός ρόλος των γυναικών είναι το ότι δεν αντιμετωπίζεται ως προβληματική η συγκεκριμένη κατανομή των ρόλων που υπάρχει, ούτε από τη μεριά της εύρυθμης λειτουργίας του πολιτικού συστήματος, αλλά ούτε και από τη μεριά της θεωρίας της δημοκρατίας.*

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 1992)*

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

### ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Οι αξίες των ανθρώπων διαμορφώνονται σε μεγάλο βαθμό από ένα επί το πλείστον ανδροκρατούμενο σύστημα. Τα πρότυπα των παιδιών για την επιτυχία, την εξουσία, την ηγεσία είναι ανδρικές μορφές και έτσι για τα αγόρια υπάρχουν άφθονα ανδρικά πρότυπα και επιπλέον βλέπουν από τις πρώτες μέρες της ζωής τους την προνομιακή θέση του άνδρα ενώ τα πρότυπα για τα κορίτσια προέρχονται κυρίως από το μικρόκοσμό τους.

*(Chater & Gaster, 1994), (Αντλερ, 1983).*

Το αποτέλεσμα είναι ότι οι γυναικείες αξίες συνεχίζουν να δίνουν έμφαση σε ρόλους που έχουν να κάνουν με την υποστήριξη και την ανατροφή ενώ οι άνδρες κατέχουν ακόμα τις ανώτερες θέσεις στις επιχειρήσεις και στην πολιτική στα πλαίσια ενός πολιτισμού που επιβραβεύει τον ανταγωνισμό, την επιτυχία και την εστίαση στην επίτευξη των στόχων. Παράλληλα οι γυναίκες εξακολουθούν να μάχονται σκληρά, συχνά όμως καταθέτουν τα όπλα και παραδίνονται στο κατεστημένο και αυτός είναι ίσως ένας από του λόγους που οδηγεί τον κόσμο στη αντίληψη ότι η γυναίκα είναι το 'άσθενές φύλο'.

*(Chater & Gaster, 1994), (Τσολακίδου, 1992).*

#### 9.1 ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ.

Πουθενά βέβαια, στο δυτικό κόσμο δεν υφίστανται πλέον νομικοί περιορισμοί που να αποτελούν εμπόδιο για τις γυναίκες να επιδιώξουν τους ίδιους κοινωνικούς στόχους με τους άνδρες. Οι πολιτισμικοί όμως φραγμοί που εξακολουθούν να υφίστανται συνδέονται με τις προσδοκίες που υπάρχουν για τη διαφορετική συμπεριφορά των φύλων, οι άνδρες πρέπει να είναι επιθετικοί, οι γυναίκες όχι.

*(Evans, 2003)*

Η έννοια “άνδρας” σημαίνει κάτι σπουδαίο, ισχυρό και ικανό, ενώ η έννοια “γυναίκα” ταυτίζεται με την υπακοή και την υποταγή. Αυτή η επιβολή άκαμπτων στερεοτύπων ως προς τα φύλα οδήγησε πολλά άτομα να υιοθετήσουν συμπεριφορές που τους έκαναν δυστυχημένους -γυναίκες που ξόδεψαν τη ζωή τους στις δουλειές του νοικοκυριού και άνδρες που υπέμειναν δουλειές που δεν τους ταίριαζαν για χάρη των κοινωνικών προσδοκιών.  
(Evans, 2003),(Αντλερ, 1983).

Σήμερα στις αρχές του 21ου αιώνα μπορεί να θεωρούμε ότι κανείς δεν είναι “υποχρεωμένος” να δεχτεί κάποιο συγκεκριμένο στερεότυπο στις σχέσεις των δύο φύλων και μπορεί πλέον αυτά να έχουν γίνει λιγότερο άκαμπτα, δεν έχουν πάψει όμως σε καμία περίπτωση να επηρεάζουν με πολλούς και σημαντικούς τρόπους όλα τα επίπεδα της ζωής. Γιατί όταν ένας πολιτισμός σημαδεύεται από ένα στερεότυπο ή μια προκατάληψη αυτή απλώνεται και αγγίζει κάθε πτυχή του πολιτισμού αυτού και γίνεται ορατή στην κάθε εκδήλωσή του.  
(Evans, 2003),(Αντλερ, 1983).

## **9.2 ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.**

Η Παντελίδου – Μαλούτα υποστηρίζει ότι «*οι στερεότυπες στάσεις, άσχετα αν στηρίζονται σε “αντικειμενικά” γεγονότα, ή όχι, ή αν κάποτε ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα ή σε μέρος της πραγματικότητας στην οποία αναφέρονται, υιοθετούνται από ένα σημαντικό αριθμό μελών μιας συγκεκριμένης κοινωνίας και συμβάλουν στη δημιουργία συμπεριφορών, αντιλήψεων και απόψεων σχετικά με την πολιτική διαδικασία*». Όταν δε, τα στερεότυπα αποτελούν παγιωμένες τάσεις επιδρούν αποτελεσματικότερα. Η ιδεολογική λειτουργία πολλών πολιτισμικών στερεοτύπων που αφορούν την πολιτική είναι τόσο κρυφή, που μοιάζουν να είναι αποτέλεσμα της “κοινής λογικής”,..  
(Παντελίδου-Μαλούτα, 1987)

Μοιάζουν δηλαδή, σαν να καταγράφουν κάτι “ορθό”, “φυσικό” και “αυτονόητο” και αυτό να γίνεται αποδεκτό. Οι πολιτικές στάσεις και αντιλήψεις μπορούμε να πούμε ότι αποτελούν στερεότυπα, όταν προέρχονται από γενικεύσεις και απλοποιήσεις της πραγματικότητας, αλλά δεν μπορούν παρά να

θεωρηθούν υποθέσεις από τη στιγμή που δεν υπάρχουν δεδομένα να τις επικυρώνουν και να αποδεικνύουν ότι υιοθετούνται από ένα σημαντικό αριθμό πολιτών. Ορισμένα τέτοια στερεότυπα που χαρακτηρίζουν την ελληνική πολιτική κουλτούρα φαίνεται να είναι η αρνητική στάση απέναντι στην πολιτική, η δυσπιστία για την εντιμότητα των πολιτικών και των ενεργειών τους καθώς και πολλά ακόμα.

(Nussbaum, 2005), (Παντελίδου-Μαλούτα, 1987).

### **9.3 ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ.**

Τα στερεότυπα όμως δεν τα συναντάμε μόνο στην πολιτική αλλά συνοδεύουν και την ιστορία των γυναικών. Άλλωστε, η γενική κοινωνική εμπειρία των γυναικών και των πολιτών γενικότερα είναι αυτή που διαμορφώνει τις πολιτικές στάσεις και όχι μόνο οι εμπειρίες που χαρακτηρίζονται από εμφανή πολιτικότητα. Η απουσία της γυναίκας από πολλούς χώρους πριν λίγα χρόνια, η μειωμένη συμμετοχή, η υποβάθμισή της και η καχυποψία με την οποία σε πολλές περιπτώσεις αντιμετωπίστηκε -φαινόμενα που τα συναντάμε και σήμερα- αναπαρήγαγαν και αναπαράγουν το φαύλο κύκλο της περιθωριοποίησης και εμποδίζουν την προσέγγισή της. Έτσι η άγνοια και η αδιαφορία για τη συμβολή της γυναίκας διαιωνίζονται και αποτελούν τροχοπέδη την ανάδειξη της.

(Αβδελά-Ψαρρά, 1997), (Παντελίδου-Μαλούτα, 1987).

Ακόμα και το ότι στις μέρες μας οι γυναίκες χαίρουν, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, ίσων δικαιωμάτων με τους άνδρες δεν αναιρεί το γεγονός ότι τα κατάλοιπα της υποδεέστερης θέσης της εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν νοοτροπίες και συμπεριφορές. Αυτό είναι ίσως και το κύριο πρόβλημα, ότι δηλαδή η νοοτροπία που υπάρχει και διέπει την οργάνωση της κοινωνίας και έχει κατανείμει τους ρόλους θέλει οι άνδρες να κάνουν τις "σοβαρές" δουλειές και οι γυναίκες να ασχολούνται με όλα τα άλλα. Ακόμα όμως και όταν κάνουν οι γυναίκες "σοβαρές" δουλειές πρέπει ταυτόχρονα να ασχολούνται και με όλα τα υπόλοιπα.

([http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/epitroph\\_dikaiomaton.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/epitroph_dikaiomaton.pdf), 15/11/2006),

<http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000005/4805/7/7/1/showdoc.html>,  
15/11/2006).

#### **9.4 ΤΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΣΤΗ ΣΧΕΣΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ-ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.**

Στη σχέση γυναίκας και πολιτικής μπορεί πλέον οι δύο έννοιες να μην θεωρούνται εντελώς ασύμπτωτες, ωστόσο η συσχέτισή τους δεν έχει απαλλαγή από μύθους και στερεότυπα, φαινόμενο που παρατηρείται όχι μόνο στις καθημερινές αντιλήψεις αλλά και στις επιστημονικές αναλύσεις.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 1992)*

Τα στερεότυπα αυτά απορρέουν από τις αντιλήψεις για την αναμενόμενη μειωμένη γυναικεία πολιτική συμμετοχή και από την ταύτιση του ανδρικού με το πολιτικό.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2002)*

Το νόημα αυτών των στερεοτύπων μπορεί να το προσδιορίσει εύστοχα η αντίληψη ότι οι γυναίκες είναι λιγότερο πολιτικά όντα από τους άνδρες. Η αντίληψη αυτή εκφράζει τη μειωμένη γυναικεία πολιτικότητα η οποία έχει δύο εκδοχές: αυτή που το πολιτικό καθορίζεται ως ύψιστο αγαθό με χαρακτηριστικά τα οποία οι γυναίκες στερούνται, και αν τα αποκτήσουν θεωρούνται "κακές", και αυτή που το πολιτικό πεδίο παρουσιάζεται ως ανήθικο και οι γυναίκες πρέπει να προστατευθούν, ως φορείς ιδιαίτερων αρετών. Το πολιτικό πεδίο πάντα απέκλειε τις γυναίκες ιδεολογικά και περιόριζε την πολιτική τους δράση.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 1992)*

Οι κοινωνικοί θεσμοί και η κοινωνική συμπεριφορά αντανάκλυσαν και αντανάκλουν αυτή τη στάση με αποτέλεσμα να απαιτείται από τις γυναίκες να καταβάλουν ιδιαίτερες και πολύ μεγαλύτερες προσπάθειες για να αντιμετωπισθούν ισότιμα και να διακριθούν από αυτές που χρειάζεται να καταβάλει ένας άνδρας, αφού τα στερεότυπα και οι παραδοσιακές αντιλήψεις είναι βαθιά ριζωμένα.

*(Νικολαΐδου, 1981),*

[http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/epitroph\\_dikaiomaton.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/epitroph_dikaiomaton.pdf),  
15/11/2006),



*(<http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000005/6394/7/7/1/showdoc.html>,  
15/11/2006).*

Πριν λίγα χρόνια μάλιστα η αντίληψη της μειωμένης πολιτικότητας ενισχυόταν από την διαπίστωση ότι οι γυναίκες, ως κοινωνική κατηγορία, φαινόταν να εκδηλώνουν μειωμένο πολιτικό ενδιαφέρον συγκριτικά με τους άνδρες, αντίληψη η οποία βέβαια δεν έχει εκλείψει εντελώς στις μέρες μας. Πώς όμως είναι δυνατό να γίνει αποδεκτή η ιδέα ότι οι γυναίκες είναι λιγότερο πολιτικά όντα από τους άνδρες, όταν η πολιτικότητα και το πολιτικό σε μεγάλο βαθμό της αφήνει εκτός και τις αποκλείει εξ ορισμού; Όταν συγκρίνουμε λοιπόν την πολιτική συμπεριφορά ανδρών και γυναικών δεν αναφερόμαστε σε ουδέτερες ως προς το φύλο έννοιες, αλλά σε έννοιες που προσδιορίζονται από τις αντιλήψεις των κοινωνικά και πολιτικά δραστηριοποιούμενων ατόμων καθώς και των επιστημονικών μελετητών. Το κοινωνικά αναμενόμενο λοιπόν, στις σχέσεις των δύο φύλων, το οποίο συμβάλει και στον καθορισμό των προτύπων συμπεριφοράς, δεν είναι αναγκαστικά αυτό που φαίνεται ή συμβαίνει αλλά αυτό που θεωρείται ότι εξυπηρετεί τα συμφέροντα των δυνατών στις σχέσεις εξουσίας των δύο φύλων.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 1992)*

### **9.5 ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΠΟΥ ΠΑΡΑΓΟΥΝ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ.**

Η συμμετοχή των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων, στους δήμους, στις περιφέρειες και γενικότερα στην πολιτική σημαίνει την ενεργοποίηση των γυναικών, την ανάληψη πρωτοβουλιών και δράσεων για την αντιμετώπιση όλων των προβλημάτων της ζωής. Το θέμα γυναίκα και πολιτική θίγει το πρόβλημα της περιθωριοποίησης της από τον άνδρα. Η συμμετοχή των γυναικών στη διαμόρφωση πολιτικής σημαίνει ίδια και ίσα δικαιώματα με τον άνδρα στον πιο νευραλγικό τομέα της κοινωνικής ζωής που είναι η πολιτική.

Υπάρχουν όμως ορισμένοι μηχανισμοί που παράγουν την ιδεολογία των στερεοτύπων των δύο φύλων. Μερικοί από τους σημαντικότερους παράγοντες που διαμορφώνουν την λανθασμένη ερμηνεία της πραγματικότητας και τη μετατροπή της σε σύστημα ιδεών είναι οι ακόλουθοι:

*(Λεντάκης, 1986)*

### **9.5.1 ΘΡΗΣΚΕΙΑ**

Η επίδραση που ασκεί η θρησκεία στη ζωή των ανθρώπων είναι καθοριστικής σημασίας. Οι τρεις μεγάλες θρησκείες που επικρατούν στην Ευρώπη και τον κόσμο γενικότερα, ο χριστιανισμός, ο ιουδαϊσμός και ο μωαμεθανισμός είναι ανδροκρατικές θρησκείες. Το γεγονός και μόνο ότι ο Θεός είναι γένους αρσενικού σε πολλές γλώσσες (ελληνικά, ιταλικά, αγγλικά, ισπανικά, γερμανικά, πορτογαλικά κ.α.) είναι ένα στοιχείο με ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο που η επιλογή μιας θρησκείας ή της αθεΐας επιβάλλεται από τα βρεφικά χρόνια του ανθρώπου και δεν αφήνεται στην ελεύθερη βούληση του. Έτσι όταν το παιδί μάθει ότι η λέξη Θεός είναι αρσενικού γένους, μέσω της πίστης του στο Θεό διαμορφώνει την πίστη του στην ανωτερότητα του άνδρα. Και αν αυτά θεωρηθούν σχήματα λόγου δεν μπορεί να αμφισβητηθεί το γεγονός ότι το παιδί βλέποντας ως αντιπροσώπους του Θεού μονάχα άνδρες και τις γυναίκες να τους απαγορεύεται να συμμετέχουν στο ιερατείο, δεν μπορεί να συμπεράνει ότι οι γυναίκες έχουν πλαστεί από το Θεό κατώτερες; Ακόμα και αναστολές και ενοχές δημιουργεί η θρησκεία στις γυναίκες που ζητούν την ίδια αντιμετώπιση με εκείνη των ανδρών, αφού ουσιαστικά η απαίτησή τους αυτή αντιβαίνει στη θέληση του Θεού.

*(Λεντάκης, 1986)*

### **9.5.2 ΣΧΟΛΕΙΟ**

Το σχολείο έχει τεράστιο ρόλο στην εδραίωση της ιδεολογίας των δύο φύλων. Πέρα από το ότι αρχικά τα κορίτσια δεν πήγαιναν σχολείο και στη συνέχεια διαχωρίστηκαν σε αρρένων και θηλέων, η ιδεολογία αυτή περνάει μέσα από τα μαθήματα και τα βιβλία.

*(Λεντάκης, 1986)*

### **9.5.3 ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ**

Ένας άλλος παράγοντας που προβάλλει στερεότυπα και παραδοσιακούς ρόλους των φύλων είναι η τηλεόραση και η διαφήμιση. Ενώ πρωταρχικός στόχος της διαφήμισης είναι η προώθηση των προϊόντων, μέσα από αυτή τη διαδικασία περνάει και διάφορα μηνύματα όχι ιδιαίτερα κολακευτικά για τις γυναίκες αλλά ιδιαίτερα εξυψωτικά για τους άνδρες. Με αυτό τον τρόπο τα διαφημιστικά μηνύματα που κυριαρχούν στις εφημερίδες, τα περιοδικά αλλά κυρίως στην τηλεόραση συμβάλουν στην αρνητική προσφορά της απελευθέρωσης της γυναίκας και στην εξύψωση του άνδρα στα δικαιώματα της ζωής.  
(Λεντάκης, 1986)

#### **9.5.4 ΓΛΩΣΣΑ**

Η απόκτηση της ταυτότητας φύλου και της υπόστασης του ανθρώπου διεξάγεται από τη βρεφική κιόλας ηλικία καθώς το ανθρώπινο βρέφος εισέρχεται στη γλώσσα. Καθώς δηλαδή το θηλυκό και το αρσενικό βρέφος ακούει να του μιλάνε ή να μιλάνε γι αυτό και καθώς μαθαίνει το ίδιο να μιλά. Η γλώσσα δηλαδή, είναι ο ρυθμιστής του ανδρισμού και της θηλυκότητας.  
(Αλεξάντερ, 1997)

Είναι γνωστό από παλιά ότι η μορφή που έχει η γλώσσα, ο λόγος δηλαδή, καθοδηγεί τις μορφές της σκέψης. Όποιος επιβάλλει το λεξιλόγιό του επιβάλλει και τις αξίες του. Το θηλυκό γένος των τίτλων δεν έχει ακόμα κατακτηθεί και αυτό μοιάζει σαν να υπάρχει ο φόβος της υποβάθμισης των καθηκόντων που αντιστοιχούν σε αυτούς τους τίτλους. Αρκετές χώρες, σε πολλές περιπτώσεις και η Ελλάδα, αρνούνται να δώσουν θηλυκό γένος στους τίτλους, σε καθήκοντα και επαγγέλματα, λες και έχουν δοθεί χαριστικά και λες και οι γυναίκες αναλαμβάνουν τα καθήκοντα εξουσίας προσωρινά και τυχαία. Μπορεί το θέμα του λεξιλογίου να μοιάζει περιθωριακό, σε σύγκριση με το πλήθος αδικιών που υφίστανται οι γυναίκες, αλλά το γεγονός και μόνο ότι δεν είναι δυνατόν να εφαρμοστεί ένας πολύ απλός κανόνας μορφολογικής παραγωγής λέξεων, φανερώνει πολλά για το πόσα πρέπει ακόμα να κατακτηθούν σε άλλα επίπεδα (πολιτική, εργασία, εκπαίδευση κ.α.). (Ρουαγιάλ, 1997)

### 9.5.5 Η ΕΝΟΧΗ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Πολλές γυναίκες θεωρούν (λανθασμένα) ότι δεν έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν περισσότερη συμμετοχή στην πολιτική λόγω του αισθήματος ενοχής που έχουν λόγω των παιδιών τους. Και οι πατέρες όμως έχουν τις ίδιες ευθύνες για την ανατροφή των παιδιών τους. Σε ένα βιβλίο της πολιτικού Σεγκολέν Ρουαγιάλ διαβάζουμε την εμπειρία της: «Πόσες φορές δεν άκουσα στις προεκλογικές εκστρατείες -σπάνια από μια γυναίκα, ποτέ από ένα νέο- την κραυγαλέα αποστροφή που πληγώνει: "Πηγαίνατε λοιπόν να ασχοληθείτε με τα παιδιά σας!"». Και συνεχίζει: «...ένας πολιτικός άνδρας δεν θα ακούσει ποτέ αυτή τη κατηγορία, αυτό το χαστούκι που ξαφνικά σε απορυθμίζει, που στερεί ακόμα και τη νομιμότητα της ένταξης. Η απάντησή μου είναι καλά προετοιμασμένη και άμεση: "Λαμβάνοντας υπόψη τη νοοτροπία σας, ασφαλώς τα παιδιά μου είναι πιο ευτυχισμένα από τα δικά σας". Και όταν ο θλιβερός κύριος συνοδεύεται και από τη γυναίκα του, συνήθως σε δύσκολη θέση και ψάχνοντας να κρυφτεί πίσω από τον τύραννο του σπιτιού, τον άνδρα της, προσθέτω: "Και λυπάμαι τη γυναίκα σας, η ζωή της δεν πρέπει να είναι πολύ διασκεδαστική!"».

(Ρουαγιάλ, 1997)

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

### ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΨΗΦΟΥ

#### 10.1 ΙΣΤΟΡΙΚΑ.

Ο αποκλεισμός των γυναικών της Ελλάδας στο παρελθόν ως ανεξάρτητων πολιτικών υποκειμένων φάνηκε από το γεγονός ότι παρόλο που η ανδρική ψήφος στη χώρα μας κατοχυρώθηκε σχετικά πρώιμα παρατηρήθηκε σημαντική καθυστέρηση στο αντίστοιχο δικαίωμα των γυναικών. Ο ανδρικός πληθυσμός εμφανιζόταν ως ανεξάρτητος και είχε δικαίωμα να εγγραφεί στους εκλογικούς καταλόγους ήδη από το 1844 και με το Σύνταγμα του 1864, αναγνωρίζεται το δικαίωμα ψήφου τους.

*(Αλεξάντερ, 1997), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2006),*

*([http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES\\_POLITIKI/1women\\_politics.pdf](http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES_POLITIKI/1women_politics.pdf), 15/11/2006).*

Το 1887 παρουσιάζεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα το σύνθημα “Δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες” και από τότε, το δικαίωμα της ψήφου όσο και τα υπόλοιπα πολιτικά δικαιώματα, αποδόθηκαν στις Ελληνίδες το 1952, χρονιά κατά την οποία μόνο σε τρεις ευρωπαϊκές χώρες δεν είχαν παραχωρηθεί πολιτικά δικαιώματα στις γυναίκες.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006), (<http://www.kethi.gr/greek/apofaseis/home.htm>, 15/11/2006),*

*(<http://www.noikokyra.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=223>, 15/11/2006).*

Συνεπώς, οι γυναίκες στην Ελλάδα έχουν μόλις μισό αιώνα περίπου θεσμοθετημένης πολιτικής παιδείας. Έχουν συμμετοχή σε δεκαέξι εκλογικές αναμετρήσεις για την ανάδειξη βουλευτών, ενώ συνολικά ως μέλη της Ελληνικής Βουλής έχουν υπάρξει μόνο ενενήντα επτά γυναίκες. Στη Βουλή του 2004 εξελέγησαν τριάντα οκτώ γυναίκες, (από 26 που είχαν εκλεγεί το 2000), και παρόλο που είναι ο μεγαλύτερος αριθμός γυναικών βουλευτών που σημειώθηκε

ποτέ στο ελληνικό Κοινοβούλιο, αυτές αντιπροσωπεύουν μόλις το 12,7% του συνόλου των βουλευτών, για να φτάσουν το 13,3% στο τέλος του 2005. Ποσοστά τα οποία μας κατατάσσουν ακόμα πολύ κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006), (Τσουδερού, 2006).*

## **10.2 ΤΟ 1952 ΚΑΙ ΤΟ 1956, ΣΤΑΘΜΟΙ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ.**

Η κατοχύρωση της γυναικείας ψήφου το 1952 καθώς και η πρώτη ισότιμη συμμετοχή των Ελληνίδων στο εκλογικό σώμα για την ανάδειξη των μελών του Κοινοβουλίου το 1956 αποτελούν σταθμούς στην διευρυμένη δημοκρατία της Ελλάδας καθώς και στην ιστορία των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών και της καθολικής ψηφοφορίας. Οι εκλογές της 19ης Φεβρουαρίου του 1956 αποτελούν ορόσημο και τα 51 χρόνια συμμετοχής των Ελληνίδων σε βουλευτικές εκλογές που συμπληρώνονται φέτος έχουν ιδιαίτερη σημασία αφού συμπίπτουν με το γεγονός ότι η Βουλή έχει την πρώτη γυναίκα πρόεδρο, την Άννα Ψαρούδα-Μπενάκη, η οποία εκλέχτηκε το 2004, και τον μεγαλύτερο αριθμό γυναικών βουλευτών που υπήρξε ποτέ (στοιχεία τα οποία ίσχυαν μέχρι τον Αύγουστο του 2007, οπότε και διαλύθηκε ο ισχύον σχηματισμός της Βουλής, για να προκύψει νέος από τις εθνικές εκλογές της 16ης Σεπτεμβρίου του ίδιου χρόνου).

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006)*

Επίσης, μερικούς μήνες πριν, είχε καταγραφεί η κατάκτηση άλλων δύο σημαντικών θέσεων από τις γυναίκες: αυτή της Υπερνομαρχίας, την οποία κέρδισε η Φώφη Γεννηματά, και αυτή της Δημάρχου Αθηναίων, θέση που κατέλαβε η Ντόρα Μπακογιάννη και μέχρι πριν λίγα χρόνια αποτελούσε άβατο για τις γυναίκες κάποιες φορές ακόμα και σε επίπεδο απλής υποψηφιότητας.

*(Τσουδερού, 2006)*

Αυτή η διεύρυνση της δημοκρατίας όμως αποτελεί και αφορμή προβληματισμού τόσο για τη συνεχιζόμενη μικρή παρουσία γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων, όσο και τη γενικότερη μειωμένη πολιτική συμμετοχή των γυναικών.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006)*

### **10.3 Η ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΨΗΦΟΥ.**

Τα δύο χρονικά σημεία του 1952 και του 1956 βέβαια αποτελούν την κατάληξη της κατοχύρωσης των πολιτικών δικαιωμάτων στην Ελλάδα, η κατάκτηση των οποίων υπήρξε σταδιακή και προήλθε μέσα από αγώνες.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006)

#### **10.3.1 Ο ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ**

Με το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, σε πολλές δυτικές χώρες κατοχυρώθηκε η γυναικεία ψήφος και αυτός ήταν ένας ενισχυτικός παράγοντας ώστε οι Ελληνίδες να διεκδικήσουν μαχητικά πολιτική ισότητα με τους άνδρες. Διεκδικούσαν αφενός ψήφο, που την αντιλαμβάνονταν ως προϋπόθεση για την ισοπολιτεία και μέσο για να επιβάλουν τις θεσμικές αλλαγές που θεωρούσαν απαραίτητες και αφετέρου στόχευαν σε μεταρρυθμίσεις που θα τους εξίσωναν με τους άνδρες.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006)

Ο οργανωμένος αγώνας για την κατάκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων των Ελληνίδων σηματοδοτήθηκε από την ίδρυση το 1920 του *Συνδέσμου υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκας* (σήμερα ονομάζεται *Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της γυναίκας*) ο οποίος είχε σαν κύριο στόχο την πολιτική, οικονομική και κοινωνική εξίσωση γυναικών και ανδρών με ιδιαίτερη έμφαση στη διεκδίκηση του δικαιώματος του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι. Ο *Σύνδεσμος υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκας* ήταν τμήμα της *International Woman Suffrage Alliance*, της μεγαλύτερης διεθνούς οργάνωσης προάσπισης της γυναικείας ψήφου.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006)

Στη συνέχεια, το 1921 ο πρωθυπουργός Γούναρης υπόσχεται δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες και υποστηρίζει σχετική πρόταση στην Τρίτη Εθνοσυνέλευση, η οποία τελικά δεν ευδοκιμεί και προκαλεί βίαιες συζητήσεις. Το 1924 ύστερα από σκληρούς αγώνες και συζητήσεις η Εθνοσυνέλευση

αποφασίζει να δώσει δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες μετά από περίπου μία πενταετία, το 1930.

(<http://www.kethi.gr/greek/apofaseis/home.htm>, 15/11/2006),

(<http://www.noikokyra.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=223>, 15/11/2006).

Οι προϋποθέσεις ήταν ότι οι γυναίκες θα ψήφιζαν μόνο στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές, χωρίς να μπορούν να εκλέγονται και αυτό εάν είχαν συμπληρώσει το 30ό έτος της ηλικίας τους και γνώριζαν γραφή και ανάγνωση. (Γιαρένη, 2004), (Λεντάκης, 1986), (Μάλαμας, 1998).

Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1930 το 70% των γυναικών στην Ελλάδα, άνω των 30 χρόνων, ήταν αγράμματες. Όλοι αυτοί οι περιορισμοί λοιπόν κατέληγαν σε ένα δικαίωμα δημοτικής ψήφου για λιγότερο από το 10% του ελληνικού γυναικείου πληθυσμού.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006),

(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006),

(<http://www.kethi.gr/greek/apofaseis/home.htm>, 15/11/2006),

(<http://www.noikokyra.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=223>, 15/11/2006).

### **10.3.2 ΟΙ ΠΟΛΕΜΙΟΙ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΨΗΦΟΥ**

Σε αυτούς τους περιορισμούς προστέθηκαν και τα επιχειρήματα των πολέμιων της ψήφου οι οποίοι έδιναν έμφαση στον πρόωρο ή και περιττό χαρακτήρα της απόδοσης ψήφου στις Ελληνίδες, τονίζοντας τους κινδύνους που υπέθεταν ότι υπήρχαν για την οικογένεια αφού θεωρούσαν ότι οι γυναίκες με πολιτικά δικαιώματα θα παραμελούσαν τις μητρικές και άλλες οικογενειακές τους υποχρεώσεις, καθώς και το ότι η ενδεχόμενη ανομοιογένεια της οικογενειακής ψήφου που θα προέκυπτε θα ήταν καταστρεπτική. Επίσης, επισήμαναν το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των Ελληνίδων, αλλά και το ότι η πλειονότητα των γυναικών δεν είχε μπει στη διαδικασία διεκδίκησης πολιτικών δικαιωμάτων, γεγονός που τα καθιστούσε περιττά.



(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006).

### **10.3.3 ΟΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΕΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΨΗΦΟΥ**

Αντίθετα τα επιχειρήματα υπέρ της γυναικείας ψήφου που εκφράστηκαν το 1924 ήταν τα ακόλουθα:

1. Αφού οι γυναίκες έχουν τις υποχρεώσεις του πολίτη είναι δίκαιο να διαθέτουν και τα δικαιώματά του.

2. Με την εργασία τους πλουτίζουν τη χώρα.

3. Προσφέρουν τα παιδιά τους στην πατρίδα.

4. Για να πολεμήσουν αποτελεσματικά την αγραμματοσύνη.

5. Για να διορθώσουν τη νομοθεσία σε ό,τι τους αδικεί.

6. Για να καλυτερεύσουν τις συνθήκες της ζωής των παιδιών τους.

7. Για να πολεμήσουν τη σωματεμπορία.

8. Για να πληρώνεται η εργασία τους όμοια με των ανδρών.

9. Γιατί η ευθύνη που θα έχουν με τη ψήφο τους θα τις ανυψώσει ηθικά.

10. Γιατί σε ένα αληθινά ελεύθερο πολίτευμα πρέπει το νομοθετικό σώμα να αντιπροσωπεύει τη θέληση όλου του λαού ανδρών και γυναικών.

(<http://7gym-zograf.att.sch.gr/activities/2003-04/kethi/istoria1.pdf>, 24/11/2006).

### **10.3.4 Η ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΩΝ**

Μετά από τις διαφορές που υπήρξαν και εκφράστηκαν στον αγώνα για τη ψήφο, μεταξύ των πολέμιων και των υπερασπιστών της, αλλά και μεταξύ των ρευμάτων του γυναικείου κινήματος, το διάστημα 1928-1932 παρατηρείται συσπείρωση.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006)

Το 1934, τη τρίτη δεκαετία δηλαδή του 20ου αιώνα, οι γυναίκες καλούνται να ψηφίσουν, για πρώτη φορά στις δημοτικές εκλογές. Στις εκλογές εκείνες, ψήφισαν μόνο 240 γυναίκες σε όλη την Ελλάδα και ήταν οι πρώτες στην ιστορία του τόπου, όπου οι γυναίκες έστω και υπό όρους, είχαν το δικαίωμα ψήφου. Ακολούθως, το 1936, η δικτατορία Μεταξά, έως το 1940, κατάργησε πάλι αυτή την πολυπόθητη διαδικασία του πολιτισμένου κόσμου.

(Μάλαμας, 1998),

(<http://www.noikokyra.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=223>, 15/11/2006).

Στη συνέχεια όμως, την περίοδο του μεσοπολέμου 1940-1941, η πολύπλευρη εμπλοκή των γυναικών είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις ώστε να συμμετάσχουν και γυναίκες στις εκλογικές διαδικασίες του Απριλίου του 1944 για τη συγκρότηση του *Εθνικού Συμβουλίου της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ)*, αφού η ΠΕΕΑ είχε αναγνωρίσει ίσα πολιτικά δικαιώματα σε γυναίκες και άνδρες. Η εντύπωση το 1944 ότι οι γυναίκες είχαν συμμετάσχει τόσο ενεργά στον αντιφασιστικό αγώνα, ώστε είχαν κερδίσει το δικαίωμα να συνδιαχειρίζονται τα κοινά ήταν γενικευμένη. Έτσι, γυναίκες συμμετείχαν στην τοπική αυτοδιοίκηση στις ελεύθερες περιοχές, ενώ στις εκλογές που οργάνωσε η ΠΕΕΑ τον Απρίλιο του 1944 εκλέχτηκαν πέντε γυναίκες εθνοσύμβουλοι σε σύνολο εκατόν ογδόντα τεσσάρων εκλεγμένων (2,7%).

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006)

Όμως μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το 1946, παρά τους αγώνες που είχαν προηγηθεί, υπήρξαν γυναίκες και γυναικείες οργανώσεις που υποστήριξαν ότι δεν ήταν ο κατάλληλος καιρός για να διεκδικήσουν την ψήφο. Το θέμα τέθηκε ξανά το 1949, την τελευταία χρονιά του ένοπλου εμφυλίου, όταν ο ΟΗΕ ζήτησε να εκπροσωπηθεί η Ελλάδα στην Επιτροπή Δικαιωμάτων των γυναικών. Ως αντιπρόσωπος της Ελλάδας στάλθηκε η Λίνα Τσαλδάρη, δραστήρια ηγετική φυσιογνωμία γυναικείων οργανώσεων της εποχής, η οποία ήταν υπέρμαχη της γυναικείας ψήφου αλλά θεωρούσε ότι τα πρώτα και κυρίαρχα καθήκοντα των γυναικών έπρεπε να είναι οι οικογενειακές υποχρεώσεις. Όπως διαβάζουμε σε πρόσφατο κείμενο της ιστορικού Τασούλας Βερβενιώτη: «Το έθνος και η οικογένεια αποτέλεσαν κυρίαρχα θέματα στην ατζέντα της αιματηρής σύγκρουσης που θόλωνε το πολιτικό τοπίο. Στον ελληνικό εμφύλιο η πολιτική ταυτότητα υπερίσχυσε της γυναικείας. Το γεγονός είχε τραυματικές συνέπειες όχι μόνο για τη γενιά των γυναικών που βίωσαν τη δεκαετία το 40 αλλά και για τις επόμενες μεταπολεμικές γενιές. Η πολιτική ένταξη, που στην Ελλάδα ταυτίστηκε

με την κομματική υποταγή, καθόρισε στάσεις, ρόλους, δράσεις και αποφάσεις των γυναικών αλλά και των γυναικείων οργανώσεων. Και επιπλέον ακόμα και σήμερα οι γυναικείες συλλογικότητες με δυσκολία “ακουμπούν” το θέμα της ελληνικής οικογένειας και πολύ περισσότερο στέκονται διστακτικές στον πατριωτισμό ή την εθνικοφροσύνη, στη γενναιότητα και την παλικαριά των ελλήνων ανδρών, στο συνολικότερο πλέγμα σχέσεων που συνηθίζεται να ονομάζουμε πατριαρχική κοινωνία».

([http://www.genderpanteion.gr/gr/pdf\\_synedriou/Vervenioti\\_gr.pdf](http://www.genderpanteion.gr/gr/pdf_synedriou/Vervenioti_gr.pdf), 15/11/2006),

#### **10.4 ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΨΗΦΟ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ.**

Το 1949 η ηλικία συμμετοχής με τον αναγκαστικό Νόμο 959 μειώθηκε στα είκοσι ένα χρόνια σε δημοτικές και κοινοτικές εκλογές και κατοχυρώθηκε η εκλογιμότητα των γυναικών, διατάξεις που προβλεπόταν να εφαρμοστούν μετά το 1953. Έως τότε, οριζόταν ως όριο ηλικίας εκλογής και εκλογιμότητας για τις γυναίκες ότι θα ίσχυε η ηλικία των είκοσι πέντε ετών καθώς επίσης οριζόταν η μη εκλογιμότητα τους στη θέση του Δημάρχου ή Προέδρου Κοινότητας μέχρι το 1953.

(Λεντάκης, 1986), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2006), (<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006).

Ήδη από το 1945, η Ελλάδα είχε υπογράψει τη *Χάρτα των Ηνωμένων Εθνών*, η οποία προέβλεπε την πολιτική ισότητα γυναικών και ανδρών, όπως και την *Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* το 1948, ενώ το 1950 υπέγραψε την *Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, που θα είχε ισχύ από το Σεπτέμβριο του 1953. Παράλληλα, η *Επιτροπή για τη θέση της γυναίκας*, του ΟΗΕ, προέβη στη σύνταξη ειδικής *Σύμβασης για τα Πολιτικά Δικαιώματα των Γυναικών*. Τη στιγμή εκείνη, σε εβδομήντα μία χώρες μέλη του ΟΗΕ είχαν κατοχυρωθεί πλήρη πολιτικά δικαιώματα στις γυναίκες.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006)

Η πλήρης κατοχύρωση των πολιτικών δικαιωμάτων των γυναικών, δηλαδή να εκλέγουν αλλά και να εκλέγονται στις κοινοτικές, δημοτικές αλλά και στις βουλευτικές εκλογές έγινε στην Ελλάδα το 1952, με το Νόμο 2159, που

ψηφίστηκε στις 7 Ιουνίου, με ψήφους 72 υπέρ, 64 κατά και 3 λευκά, ύστερα από πολλές διαβουλεύσεις και έντονες πιέσεις ελληνικών και διεθνών γυναικείων οργανώσεων, ξένων κυβερνήσεων και διεθνών οργανισμών. Ύστερα, από όλες αυτές τις πιέσεις και τις διεθνείς Συμβάσεις που είχε υπογράψει η Ελλάδα, δεν μπορούσε να ενεργήσει διαφορετικά. Ο Νόμος προέβλεπε την υποχρεωτική εγγραφή των Ελληνίδων άνω των είκοσι ενός ετών στους εκλογικούς καταλόγους και την παροχή του δικαιώματος της ψήφου στις βουλευτικές εκλογές με ίδιους όρους με τους άνδρες. Παρά τις προσπάθειες μαχητικών γυναικών της εποχής, οι γυναίκες αποκλείστηκαν από τις εκλογές του Νοεμβρίου της ίδιας χρονιάς, με επίσημη αιτιολογία ότι δεν είχαν ενημερωθεί οι εκλογικοί κατάλογοι και έτσι αποφασίστηκε ότι το δικαίωμα της ψήφου τους επρόκειτο να ενεργοποιηθεί την 1η Ιανουαρίου 1953.

(Γιαρένη, 2004), (Λεντάκης, 1986), (Μάλαμας, 1998), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2006), (Τσουδερού, 2006) (<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006), (<http://www.kethi.gr/greek/apofaseis/home.htm>, 15/11/2006), (<http://www.noikokyra.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=223>, 15/11/2006).

Τον Ιανουάριο του 1953, γυναίκες εκλογείς συμμετείχαν για πρώτη φορά σε βουλευτικές εκλογές σε τοπική αναπληρωματική εκλογή στη Θεσσαλονίκη, ενώ την ίδια χρονιά εκλέγεται και η πρώτη γυναίκα βουλευτής. Είναι η δικηγόρος Ελένη Σκούρα (‘‘Ελληνικός Συναγερμός’’), που μαζί με τη Βιργινία Ζάννα (‘‘Κόμμα Φιλελευθέρων’’) καθώς και τρεις ανεξάρτητες υποψήφιες είναι οι πέντε πρώτες γυναίκες που υπήρξαν υποψήφιες για το βουλευτικό αξίωμα. Στις βουλευτικές εκλογές του 1956 συμμετείχαν για πρώτη φορά γυναίκες με πλήρη δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι σε επίπεδο επικράτειας. Το εκλογικό σώμα, από 2.123.150 εγγεγραμμένους εκλογείς στις εκλογές του 1952 υπερδιπλασιάστηκε για να φτάσει τους 4.507.907 εγγεγραμμένους το 1956. Οι γυναικείες υποψήφιες ήταν συνολικά δεκαέξι. Η Λίνα Τσαλδάρη ήταν η πρώτη ελληνίδα υπουργός στην κυβέρνηση αναλαμβάνοντας το Φεβρουάριο του 1956 το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας ενώ η Μαρία Δεσύλλα η πρώτη ελληνίδα

δήμαρχος ύστερα από αναπληρωματική εκλογή στο δήμο της Κέρκυρας την ίδια χρονιά.

Τότε ήταν που και στην πράξη ολοκληρώθηκε το τέλος της πορείας προς την κατάκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων των Ελληνίδων.

(Λεντάκης, 1986), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2006),

(<http://www.kethi.gr/greek/apofaseis/home.htm>, 15/11/2006).

Παρά τις ελπίδες που ανέκυσαν όμως, από τις συμμετοχές αυτές για μαζική παρουσία των γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων, είναι χαρακτηριστικό ότι την πρώτη περίοδο της γυναικείας ψήφου έως τη δικτατορία του 1967, σε πέντε βουλευτικές εκλογές και ορισμένες αναπληρωματικές, μόνο δεκατρείς φορές εκλέγεται γυναίκα στο Κοινοβούλιο ενώ στην ίδια Βουλή συνυπήρξαν το πολύ τέσσερις γυναίκες. Ενώ το 1974, όταν αποκαταστάθηκε η δημοκρατία, μόλις έξι γυναίκες κατόρθωσαν να καταλάβουν μια θέση στη Βουλή. (Παντελίδου-Μαλούτα, 2006), (Τσουδερού, 2006).

Το Σύνταγμα του 1975 είναι το πρώτο ελληνικό Σύνταγμα που ορίζει ρητά ότι «όλοι οι Έλληνες και οι Ελληνίδες είναι ίσοι ενώπιον του Νόμου». Το Σύνταγμα ενσωματώνει τις αρχές της ισότητας, όπως αυτές περιλαμβάνονται στο Διεθνές Δίκαιο, στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης εναντίον των γυναικών (Ν.1342/83) και την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Χάρτα (Ν.1426/84).

(<http://www.kethi.gr/greek/apofaseis/home.htm>, 15/11/2006),

(<http://www.noikokyra.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=223>, 15/11/2006).

Η ισότητα της ψήφου δεν κατοχυρώνεται ρητώς από το Σύνταγμα, αλλά απορρέει από τη γενικότερη αρχή της ισότητας. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει την αμεσότητα, καθολικότητα και μυστικότητα της ψήφου και η ισότητα της ψήφου περιλαμβάνει αφενός την αριθμητική της ισότητα και αφετέρου την ισοδύναμη αξία της. Δηλαδή, κάθε ψηφοφόρος έχει δικαίωμα για μία μόνο ψήφο και η βαρύτητα της κάθε ψήφου είναι ίση για όλους.

(Γιαρένη, 2004)

Θα περίμενε κανείς λοιπόν στις μέρες μας όπου η χώρα μας ευημερεί, αναπτύσσεται και έχει πλέον εδραιωμένη δημοκρατία ότι οι γυναίκες θα είχαν καίριο ρόλο στο πολιτικό σκηνικό. Και όμως, όπως αναφέραμε και στην αρχή αυτού του κεφαλαίου, συνολικά τα γυναικεία μέλη της Ελληνικής Βουλής μέχρι σήμερα δεν ξεπερνούν τα εκατό. Η κατάσταση παρουσιάζεται καλύτερη στην τοπική αυτοδιοίκηση όπου η δραστηριότητα των γυναικών είναι περισσότερο έντονη. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι παρά την μικρή ποσοστιαία τους συμμετοχή αρκετές γυναίκες της κεντρικής πολιτικής σκηνής δίνουν το δικό τους στίγμα αγωνιζόμενες τις περισσότερες φορές για την πραγματική ισότητα των δύο φύλων και ανοίγοντας τον δρόμο προς αυτή την κατεύθυνση για τις επόμενες γενιές.

(<http://www.noikokyra.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=223>, 15/11/2006).

### **10.5 Η ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΨΗΦΟΥ ΣΕ ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ.**

Και σε άλλες χώρες όμως, η κατάκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων δεν έγινε χωρίς αγώνες. Το πρόβλημα του δικαιώματος της ψήφου των γυναικών άργησε σχετικά να ανακύψει γιατί οι γυναίκες περιορίζονταν μόνο στη διεκδίκηση πολιτικών δικαιωμάτων. Ιδιαίτερα στη Γαλλία είχαν επιτευχθεί λίγα εξαιτίας του ότι οι γυναίκες δεν είχαν αλληλεγγύη μεταξύ τους. Παρά τις φτωχές αντιρρήσεις που εκφράστηκαν οι Γαλλίδες έπρεπε να περιμένουν μέχρι το 1945 για να αποκτήσουν πολιτικά δικαιώματα.

(Ντε Μπωβουάρ, 1979).

Αντίθετα, στη Σουηδία οι γυναίκες απέκτησαν το 1862 δικαίωμα ψήφου σε τοπικές εκλογές, στη Νέα Ζηλανδία τους είχαν παραχωρηθεί πλήρη δικαιώματα από το 1893 και ακολούθησε η Αυστραλία το 1908, ενώ το δικαίωμα ψήφου στις Γερμανίδες παραχωρήθηκε το 1919.

(*Riencourt, 2001*), (*Ζερβός, 1996*).

Για την Αγγλία όμως και την Αμερική η νίκη ήταν δύσκολη. Συγκεκριμένα οι Αγγλίδες, παρόλο που της χώρα τους κυβερνούσε μια γυναίκα, η βασίλισσα

Βικτορία, είχαν να αντιπαλέψουν και με την προτίμησή της να ηγείται μιας αποκλειστικά ανδροκρατούμενης κοινωνίας και με την επιρροή που ασκούσε με βάση αυτή της τη θέση. Ύστερα όμως από μια σειρά ειρηνικών αλλά και περισσότερο ή λιγότερο βίαιων διεκδικήσεων κατάφεραν το 1918 να έχουν περιορισμένη παραχώρηση ψήφου και το 1928 τους παραχωρήθηκε το δικαίωμα ολοκληρωτικά. Από την άλλη, οι γυναίκες στην Αμερική κάνοντας μεγάλο αγώνα κατάφεραν να κερδίσουν από τους απρόθυμους νομοθέτες, όλα τα νομικά και πολιτικά δικαιώματα που είχαν στερηθεί με αποτέλεσμα το 1920 να αποκτήσουν πλήρη πολιτικά δικαιώματα και να τους παραχωρηθεί το δικαίωμα ψήφου.

*(Riencourt, 2001), (Ζερβός, 1996), (Ντε Μπωβουάρ, 1979).*

#### **10.6 Η ΤΥΠΙΚΗ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ ΔΕΝ ΑΡΚΕΙ.**

Η άμεση πολιτική επιρροή των γυναικών όμως φάνηκε μόνο στο ζήτημα της παροχής του δικαιώματος της ψήφου. Ύστερα εξαμίστηκε και σε μεγάλο βαθμό η γυναικεία ψήφος θεωρήθηκε ως μια απλή προέκταση της ανδρικής. Έτσι οι γυναίκες όχι μόνο δεν ψήφιζαν ανεξάρτητα από τους συζύγους τους αλλά ακολουθούσαν και την επιλογή τους ενώ είχαν μια έκδηλη απροθυμία να ψηφίσουν άλλες γυναίκες και συχνά προτιμούσαν τους αντιφεμινιστές πολιτικούς. Οι γυναίκες εξακολουθούσαν να ασκούν επιρροή σε τοπικό, αλλά σπάνια σε εθνικό επίπεδο σε οποιαδήποτε χώρα, με εξαίρεση όσες κληρονομούσαν ως χήρες ή θυγατέρες την πολιτική θέση του τέως συζύγου ή του πατέρα τους αντίστοιχα.

Όπως φαίνεται, η παραχώρηση του δικαιώματος της ψήφου στις γυναίκες δεν έφερε, τουλάχιστον άμεσα, καμία σημαντική αλλαγή. Σε όλες τις χώρες που οι γυναίκες κατέκτησαν πολιτικά δικαιώματα, ελάχιστες από αυτές εξελέγησαν στα νομοθετικά σώματα, ακόμα λιγότερες κατάφεραν να αναρριχηθούν σε κορυφαία πολιτικά αξιώματα, ενώ απουσίαζαν σχεδόν παντελώς από τα ανώτερα κλιμάκια των επιχειρήσεων και τις υψηλόβαθμες θέσεις.

*(Riencourt, 2001)*

Γίνεται φανερό λοιπόν ότι δεν αρκούσε να διεκδικούνται πλήρη πολιτικά δικαιώματα για τις γυναίκες, αφού η τυπική κατοχύρωση δικαιωμάτων δεν είναι

ποτέ αρκετή, αν δεν εξασφαλίζονται οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την άσκησή τους.

*(Παντελίδου-Μαλούτα,2006).*



# ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

## ΠΟΛΙΤΙΚΗ

### 11.1 Η ΕΝΝΟΙΑ “ΠΟΛΙΤΙΚΗ”.

Σήμερα στην πολιτική επιστήμη δεν υπάρχει καθολικά αποδεκτός ορισμός της έννοιας πολιτικής . Στο πλαίσιο όμως που η πολιτική αποτελεί συστατικό στοιχείο της κοινωνίας που ζούμε, έχει εννοιολογηθεί ως εξής:

- Τομέας δραστηριότητας που αφήνεται στους κατ' επάγγελμα πολιτικούς: πολιτική είναι ότι συνδυάζεται με την δραστηριότητα, τον ανταγωνισμό και τους θεσμικούς ρόλους των πολιτικών ελίτ.
- Δραστηριότητα και οργάνωση που συνδέεται με το κράτος.
- Η άσκηση κοινωνικής εξουσίας εν μέσω θεσμικών περιορισμών.
- Προσπάθεια κατάκτησης ή και επηρεασμού της εξουσίας.
- Δραστηριότητα που στοχεύει στον καταμερισμό των αγαθών.
- Χαρακτηριστικό που καθορίζει τη συνολική οργάνωση της κοινωνίας.
- Δραστηριότητα που κατατείνει στην επίτευξη κοινωνικών στόχων μέσα από την αλληλεπίδραση της πολυφωνίας που χαρακτηρίζει ένα δημοκρατικό – πλουραλιστικό σύστημα.
- Διαδικασία αναζήτησης και καθορισμού των αρχών και των όρων λειτουργίας της συλλογικής ζωής.
- Διαδικασία διαλογικής διαμόρφωσης κοινωνικών ταυτοτήτων μέσα σε ένα πλαίσιο αλληλεξάρτησης.
- Χαρακτηριστικό της συλλογικής ζωής, το οποίο εστιάζεται στην αναγνώριση κοινών αξιών στο εσωτερικό κάθε κοινότητας.
- Χαρακτηριστικό της κοινωνικής ζωής, το οποίο εστιάζεται στην αναγνώριση αμοιβαίων ευθυνών και όρων συνύπαρξης μεταξύ ελεύθερων πολιτών.

(Ball & Peters, 2001), (Duby – Perrot, 1995), (Lenk, 1990), (Κοντογιώργη, 1985).

## 11.2 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ.

Τα τελευταία χρόνια η πολιτική έχει χάσει, όχι μόνο μέρος της αξιοπιστίας της, αλλά και μέρος του κυρίαρχου ρόλου που είχε στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Μερικές από τις αιτίες αυτής της κατάστασης είναι η διαπλοκή πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων, η υποκατάσταση και ο περιορισμός, με διάφορους τρόπους, της αυτονομίας της πολιτικής εξουσίας καθώς και η μη έγκαιρη ανανέωση της πολιτικής ζωής με νέα πρόσωπα και φορείς νέων ιδεών.

([http://www.ekloges.com.cy/nqcontent.cfm?a\\_id=1690&page=1](http://www.ekloges.com.cy/nqcontent.cfm?a_id=1690&page=1), 06/09/2007)

Επομένως, η επικράτηση μιας άλλης αντίληψης για την πολιτική εξουσία, μπορεί να βοηθηθεί καθοριστικά και από την διαφορετική άποψη των γυναικών και έτσι θα δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για μια βιώσιμη κοινωνία η οποία μέσα από την ουσιαστική συμμετοχή, θα δώσει την ευκαιρία στην πολιτική να υιοθετήσει συλλογικές και καθολικές διαδικασίες. Διαδικασίες που εισάγουν αξίες πιο ανθρώπινες και που αναδεικνύουν τις δυνατότητες και του άνδρα και της γυναίκας.

(<http://www.patronews.gr/news.asp?ID=3996>, 06/09/2007)

Η εξουσία είναι η δυνατότητα μιας κοινωνικής σχέσης όπου επιβάλλεις τη θέλησή σου ακόμα και όταν υπάρχουν αντιδράσεις, άρα λοιπόν η πολιτική εξουσία είναι η κατάσταση στην οποία οι εξουσιαζόμενοι έχουν αποδεχθεί στην συνείδησή τους την εξουσία. Στο πλαίσιο αυτό, και λαμβάνοντας υπόψη ότι η πολιτική αποτελεί συστατικό στοιχείο της κοινωνίας, το επιχείρημα της όποιας διαφοροποίησης του πολιτικού από το κοινωνικό ανάγεται στους όρους της αυτονομίας της πολιτικής εξουσίας από το κοινωνικό σώμα, γεγονός όμως που έρχεται σε αντίθεση με το ότι η πολιτική, δεν έχει να κάνει μόνο με τους δημόσιους θεσμούς αλλά αφορά και άλλες σφαίρες της ανθρώπινης δραστηριότητας, αφορά ολόκληρη την ανθρώπινη κοινωνία και πρέπει να έχει ως κύριο στόχο της να γίνει η κοινωνία αυτή πιο δίκαιη.

(Ball & Peters, 2001), (Lenk, 1990), (Κοντογιώργη, 1985).

### 11.3 ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ.

Την πιο δίκαιη αυτή μορφή της κοινωνίας διατείνονται ότι προσπαθούν να προασπίσουν τα πολιτικά κόμματα, διεκδικώντας να καταλάβουν την εξουσία. Στη χώρα μας τα κόμματα που μονοπωλούν το ενδιαφέρον και προσπαθούν για αυτή την δίκαιη κοινωνία μέσα από την άμεση άσκηση της εξουσίας είναι δύο, ενώ τα υπόλοιπα ασκούν έμμεση εξουσία, από την σκοπιά της άσκησης κριτικής και ελέγχου, χωρίς να έχουν κάποια άμεση επιρροή στα γεγονότα.

(<http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=3255>, 06/09/2007)

Κυρίαρχο λοιπόν, κομμάτι της πολιτικής αποτελούν τα πολιτικά κόμματα, τα οποία θεωρούνται, και είναι, κρίσιμα στοιχεία της δημοκρατικής πολιτικής ζωής. Οι οργανώσεις αυτές είναι τα μέσα διασύνδεσης του πολίτη με την κυβέρνηση και ταυτόχρονα, οι διάυλοι μέσα από τους οποίους η κυβέρνηση λαμβάνει γνώση των αιτημάτων των πολιτών. Τα κόμματα επίσης παρέχουν το ανθρώπινο δυναμικό της κυβέρνησης, ιδιαίτερα στα κοινοβουλευτικά συστήματα ενώ λειτουργούν και ως μηχανισμοί ανταμοιβής ή τιμωρίας της κυβέρνησης, δεδομένου ότι επανεκλέγονται ή όχι, ανάλογα με την απόδοσή της.

(Ball & Peters, 2001), (Μίχελς, 1997).

Δεν πρέπει να παρακάμψουμε βέβαια το πρόβλημα της απώθησης της γυναίκας από τα κόμματα και την κομματική συνδιαλλαγή. Η δυσαρέσκεια της γυναίκας οφείλεται σε παράγοντες όπως η άρνηση της διεκδίκησης της εξουσίας, η άρνηση στον τρόπο που γίνεται η πολιτική σε ένα κόμμα, αλλά και η άρνηση στις μηχανορραφίες των διαφόρων πολιτικών ρευμάτων.

([http://www.ekloges.com.cy/nqcontent.cfm?a\\_id=1757&page=1](http://www.ekloges.com.cy/nqcontent.cfm?a_id=1757&page=1), 15/11/2006).

Ενώ ένα ακόμα παρεμποδιστικό στοιχείο αποτελεί ότι τα πολιτικά κόμματα ποτέ δεν ήταν κόμματα ιδεών, ούτε πάντα κόμματα αρχηγών, αλλά συχνά κόμματα καριέρας και ευκαιρίας για πλουτισμό από τους οπαδούς τους.

(Λίποβατς, 1991)

Όλα αυτά τα αρνητικά στοιχεία είναι ανάγκη να εκλείψουν ώστε η πολιτική και οι πολιτικοί, άνδρες και γυναίκες να ξανακερδίσουν την χαμένη αξιοπιστία τους.

[http://www.ekloges.com.cy/nqcontent.cfm?a\\_id=1690&page=1](http://www.ekloges.com.cy/nqcontent.cfm?a_id=1690&page=1), 06/09/2007).

#### **11.4 Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ.**

Η πολιτική κοινωνικοποίηση είναι πρωταρχικά μια κοινωνική διαδικασία, η οποία διεξάγεται σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον το οποίο καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τις κατευθύνσεις της, αφού τόσο η οικογένεια, όσο και το σχολείο, που είναι σίγουρα οι βασικότεροι φορείς πρώιμης πολιτικής κοινωνικοποίησης, επηρεάζονται από το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον. Εξάλλου, η πολιτική κοινωνικοποίηση, ως κοινωνική διαδικασία είναι μέρος της γενικής κοινωνικοποιητικής διαδικασίας της οποίας τα μηνύματα μεταβάλλονται ακολουθώντας την κοινωνική εξέλιξη. Πρέπει να τονιστεί ότι η πολιτική κοινωνικοποίηση δεν είναι διαδικασία που περιορίζεται στα παιδικά χρόνια αλλά αφορά ολόκληρη τη ζωή του ανθρώπου. Αναφέρεται επίσης, και στη θεσμοποίηση στάσεων και αντιλήψεων που έχουν να κάνουν με το πολιτικό σύστημα.

Οι κύριοι φορείς της διαδικασίας πολιτικής κοινωνικοποίησης μπορούν να καταταχθούν σε πέντε βασικές κατηγορίες:

- Οικογένεια
- Σχολεία και άλλοι εκπαιδευτικοί θεσμοί
- Εθελοντικές ομάδες, εργασιακοί χώροι και άτυπες σχέσεις
- Μέσα μαζικής ενημέρωσης
- Κυβερνητικοί και κομματικοί θεσμοί.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η πολιτική κοινωνικοποίηση είναι συνήθως αποτέλεσμα πολλών παραγόντων και φορέων, ενώ οι σχέσεις μεταξύ αυτών των παραγόντων είναι σημαντικές και πρέπει να εξετάζονται με προσοχή.

Σ' αυτό το σημείο είναι απαραίτητο να διευκρινίσουμε ότι δεν ταυτίζουμε την έννοια της πολιτικής κοινωνικοποίησης με αυτήν της πολιτικοποίησης. Πολιτική κοινωνικοποίηση δέχονται όλα τα άτομα ανεξάρτητα από το αν είναι πολιτικοποιημένα ή όχι. Η πολιτικοποίηση δηλαδή είναι αποτέλεσμα της πολιτικής κοινωνικοποίησης, αλλά αποτέλεσμα ενδεχόμενο.

(Ball & Peters, 2001), ( Παντελίδου-Μαλούτα, 1987).

### **11.5 Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ.**

Η πολιτική κουλτούρα μιας κοινωνίας είναι το σύνολο των στάσεων και των αντιλήψεων που έχουν πολιτική σημασία ή που αφορούν πολιτικά αντικείμενα και που αποτελούν παράγοντες διαμόρφωσης της πολιτικής συμπεριφοράς των ατόμων, ένα σύνολο το οποίο διαμορφώνεται με βάση την κοινωνική εμπειρία. Είναι αναμφισβήτητο βέβαια, ότι το ίδιο το πολιτικό σύστημα αποτελεί πολύ σημαντικό συντελεστή στη διαμόρφωση της πολιτικής κουλτούρας. Η διαφοροποιημένη όμως κοινωνική εμπειρία που ανάγεται στο φύλο αποτελεί στοιχείο διαμόρφωσης περισσότερο ή λιγότερο διαφοροποιημένης πολιτικής υποκουλτούρας.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 1987), (Παντελίδου-Μαλούτα, 1992), (Ζερβός, 1996).

Η γυναικεία πολιτική κουλτούρα τώρα, είναι το άθροισμα της πολιτικής κουλτούρας γυναικών διαφορετικής κοινωνικής θέσης, ηλικίας, τάξης κ.α. , χωρίς προσδιορισμό του περιεχομένου και της φυσιογνωμίας της που διαμορφώνονται από την ιδιαίτερη κοινωνική θέση που απορρέει από το φύλο, το οποίο βιώνεται διαφορετικά και γίνεται αντιληπτό ανάλογα με τη θέση των γυναικών στον κύκλο της ζωής. Έτσι υπάρχουν διαφοροποιήσεις στον τρόπο με τον οποίο οι γυναίκες αντιλαμβάνονται τόσο το ίδιο τους το φύλο όσο και την πολιτική διαδικασία και επιλέγουν να δράσουν ή όχι στο πλαίσιο της. Η επιλογή αυτή όμως, ιδιαίτερα στο παρελθόν, επηρεαζόταν επίσης και από το γεγονός του ότι, από τη μία η παιδεία μεταβίβαζε γνώσεις που σκοπό είχαν να υποβιβάσουν την κοινωνική θέση και το ρόλο της γυναίκας, ενώ από την άλλη οι μεταρρυθμίσεις στο θεσμικό επίπεδο της χορηγούσαν πολιτικά δικαιώματα.

Στο πλαίσιο της πολιτικής κουλτούρας των ατόμων γυναικείου φύλου σε μια συγκεκριμένη κοινωνία κυριαρχούν κάποια κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά τα οποία δηλώνουν μαζικότερα τη γυναικεία πολιτική κουλτούρα της κοινωνίας αυτής. Συγκριτικές προσεγγίσεις της πολιτικής κουλτούρας των γυναικών σε διαφορετικές κοινωνίες θα είναι ενδεικτικές της πραγματικής κοινωνικής τους θέσης και θα παραπέμπουν στις πολιτισμικές εκείνες εκφράσεις που αποδίδονται στο γυναικείο φύλο και απορρέουν από τον αποκλεισμό του

από το χώρο της πολιτικής και από την κατωτερότητα στην γενικότερη κοινωνική θέση. Κάτι το οποίο συνεπάγεται την μετατροπή της γυναικείας υποκουλτούρας σε γυναικεία πολιτική κουλτούρα της υποτέλειας, η οποία χαρακτηρίζεται από έλλειψη πολιτικού ενδιαφέροντος, αίσθηση αποξένωσης από το πολιτικό σύστημα, φόβο αναποτελεσματικότητας σε ενδεχόμενη πολιτική παρέμβαση και χαμηλά επίπεδα γνώσεων και πολιτικής επικοινωνίας.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 1987), (Παντελίδου-Μαλούτα, 1992), (Ζερβός, 1996).*

Αποδεχόμενοι λοιπόν, την γυναικεία κουλτούρα της υποτέλειας ή αλλιώς την γυναικεία υποκουλτούρα αποδεχόμαστε την παραδοχή της πολιτικότητας στις στάσεις και στις αντιλήψεις των γυναικών, ενώ επίσης αποδεχόμαστε και την ύπαρξη αντίστοιχης ανδρικής υποκουλτούρας αφού οι διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των δύο φύλων στο πολιτισμικό επίπεδο είναι προϊόντα της αντίθεσής τους. Το ανδρικό φύλο βέβαια ποτέ δεν αποτέλεσε εμπόδιο για την συμμετοχή στην πολιτική διαδικασία. Και στους άνδρες, ή τουλάχιστον σε ορισμένους άνδρες ποτέ δεν αμφισβητήθηκε το δικαίωμα ότι τους ανήκει ο δημόσιος χώρος, ούτε αμφισβητήθηκε η πολιτικότητα στις αντιλήψεις τους.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 1987), (Παντελίδου-Μαλούτα, 1992), (Ζερβός, 1996).*

Παρ' όλα αυτά η κοινωνία θα συνεχίσει να εξελίσσεται και το μόνο που θα μπορούσε να ανακόψει λίγο την πορεία της είναι οι εκπρόσωποι κάποιων μορφών εξουσίας που ανήκουν σε εκείνη την κουλτούρα η οποία θέτει το ατομικό συμφέρον πάνω από το κοινωνικό.

Όμως, υπάρχουν και οι οπαδοί της δημοκρατικής κουλτούρας, που λειτουργούν με βάση το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου και μεριμνούν και φροντίζουν για τη βελτίωση και εξέλιξη των κοινωνικών θεμάτων.

*(Ζερβός, 1996)*

Αυτό δεν σημαίνει, βέβαια, ότι στα σταθερά πολιτικά συστήματα η πολιτική κουλτούρα είναι ομοιογενής. Αρκετά συχνά παρατηρούνται πολιτισμικές και συμπεριφορικές διαφορές μεταξύ ομάδων, διαφορές που μπορεί να σημαίνουν ότι συνυπάρχουν διαφορετικές υποκουλτούρες.

Ένα στοιχείο που διαφοροποιεί τις πολιτικές κουλτούρες, είναι ο βαθμός στον οποίο δίνουν έμφαση στη συμμετοχή των μελών του πολιτικού συστήματος στην πολιτική διαδικασία.

Φαίνεται λοιπόν , ότι δύο είναι οι βασικοί παράμετροι που αφορούν κάθε πολιτική κουλτούρα: οι στάσεις απέναντι στους πολιτικούς θεσμούς και ο βαθμός στον οποίο οι πολίτες αισθάνονται ότι συμμετέχουν και ότι μπορούν να επηρεάσουν το πολιτικό σύστημα.

*(Ball & Peters, 2001)*

Η πολιτική κουλτούρα μιας κοινωνίας λοιπόν, περιέχει τόσο τις πολιτικές στάσεις και αντιλήψεις όσο και τις πολιτικές συμπεριφορές που υπάρχουν σε μια δεδομένη στιγμή.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 1987)*

# ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

## ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

### 12.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ.

#### 12.1.1 Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η σχέση των γυναικών με την πολιτική είχε παραμείνει επί δεκαετίες στη σκιά του πολιτικού ενδιαφέροντος αφού οι επιστήμονες δεν αντιμετώπιζαν τη γυναικεία πολιτική συμπεριφορά ως αντικείμενο διερεύνησης και αυτό οφειλόταν είτε στον μικρό αριθμό των γυναικών πολιτικών επιστήμων -οι οποίες ίσως θα είχαν σχετικές ανησυχίες- είτε στις αντιλήψεις για τον πολιτικό ρόλο των γυναικών ο οποίος συνδεόταν περισσότερο με τον "ιδιωτικό" χώρο, ενώ το πολιτικό φαινόμενο παραπέμπει στον "δημόσιο", στον οποίο θεωρείται ότι ανήκουν οι άνδρες.

*([http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES\\_POLITIKI/1women\\_politics.pdf](http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES_POLITIKI/1women_politics.pdf), 15/11/2006)*

Η σχέση όμως αυτή φαίνεται να είναι διπλή. Από τη μία γίνεται φανερό και αποδεκτό από την ιστορία η συμμετοχή των γυναικών σε σημαντικές πολιτικές αποφάσεις και από την άλλη μέσα στο χρόνο οι γυναίκες φαίνεται να κατέχουν δευτερεύοντα ρόλο στην πολιτική σκηνή.

*(<http://www.zortal.gr/modules/news/article.php?storyid=794>, 24/11/2006).*

Ο συσχετισμός της πολιτικής με τις γυναίκες είναι πολύμορφος και πολυδιάστατος. Δεν έχει να κάνει μόνο με το δικαίωμα των γυναικών να ανέλθουν στα πολιτικά αξιώματα αλλά και με την ουσιαστική εφαρμογή του θεσμού για την ισότητα των δύο φύλων. Το νόημα της ισότητας, εξάλλου, έγκειται στο αν η πολιτική που ασκείται σε κάθε χώρα αποδεσμεύει τις γυναίκες από κοινωνικά ταμπού και παρέχει εκείνες τις προϋποθέσεις που συμβάλλουν στην ανεξαρτησία τους από τον άνδρα, τα οικογενειακά δεσμά και αν τις εξασφαλίζουν το δικαίωμα για συμμετοχή στην κοινωνική, επαγγελματική δραστηριότητα καθώς και συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων.

Το σημαντικό δηλαδή δεν είναι αν μια χώρα θεσμοθετεί την ισότητα, γιατί αυτό επιβάλλεται στα σύγχρονα κράτη, αλλά αν η πολιτική γραμμή που



ακολουθείται συμβάλλει στην ισότητα των γυναικών και αυτό πρακτικά μεταφράζεται με το να έχουν τόσο τα κορίτσια όσο και τα αγόρια τις ίδιες κοινωνικές προϋποθέσεις (οικονομικές, εκπαιδευτικές κ.α.) (Ζερβός, 1996).

### **12.1.2 “ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ” Ή “ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ”;**

Γιατί όμως “*γυναίκες και πολιτική*” και όχι “*γυναίκα και πολιτική*”; Ο ενικός στο ουσιαστικό “*γυναίκα*”, όταν παραπέμπει στη συγκεκριμένη κοινωνική κατηγορία, στερεί από την κατηγορία αυτή την κοινωνική διάσταση και υποδηλώνει ότι η “*γυναίκα*” παραμένει αμετάβλητη στο χώρο και στο χρόνο, έξω από την ιστορία και την κοινωνία. Αντίθετα οι αναφορές στις *γυναίκες* δηλώνουν και τονίζουν την κοινωνική διάσταση της κατηγορίας αυτής και θεωρούν σημαντική την κοινή γυναικεία ταυτότητα. Μαζί με τις εμπειρίες που αναφέρονται στις σχέσεις των δύο φύλων, η κοινή γυναικεία ταυτότητα αρκετές φορές θεωρείται περισσότερο σημαντική από τις επιμέρους κατηγοριοποιήσεις των γυναικών π.χ. ηλικία, κοινωνική τάξη κ.α. Έτσι αναφερόμενοι στις *γυναίκες* και όχι στη *γυναίκα* αποδεχόμαστε ότι η κατηγορία αυτή διακατέχεται από μια πολυπλοκότητα και μια ανομοιογένεια η οποία δεν μας επιτρέπει να θεωρούμε τη γυναίκα αιώνια και να μην λαμβάνουμε υπόψη μας τις αλλαγές που σημειώνονται στην κοινωνική αυτή κατηγορία τόσο σε επίπεδο ιστορικό όσο και σε κοινωνικό. (Παντελίδου-Μαλούτα, 1992).

### **12.1.3 ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: ΔΥΟ ΕΝΝΟΙΕΣ ΑΣΥΜΠΤΩΤΕΣ**

Γυναίκες και πολιτική: Δύο έννοιες που για μεγάλες ιστορικές περιόδους έμοιαζαν ασύμπτωτες, αφού το νόημα της πρώτης ήταν συνδεδεμένο με τον “ιδιωτικό χώρο” των προσωπικών και οικογενειακών σχέσεων, ενώ η δεύτερη αποτελούσε, και αποτελεί την κατεξοχήν έκφραση του δημόσιου και του συλλογικού. Επικρατεί η άποψη ότι οι δύο αυτές έννοιες δεν έχουν ουσιαστική σχέση, αφού η “πολιτική” αφορά σχέσεις εξουσίας και κοινωνικά και ταξικά συμφέροντα, ενώ η έννοια “γυναίκες” παραπέμπει σε ένα σύστημα μη εξουσιαστικών σχέσεων όπου μάλιστα η θέση των γυναικών είναι δεδομένη και έχει να κάνει με το να υπηρετεί και να εξυπηρετεί τους άλλους. Ακόμα και όταν οι γυναίκες αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο στο πολιτικό

προσκήνιο συχνά αμφισβητείται η γυναικεία τους υπόσταση ή γίνεται αποδεκτή μέσω της ανάθεσης ειδικών αρμοδιοτήτων, συχνά δευτερεύουσας σημασίας, που θεωρείται ότι αρμόζουν στο φύλο τους (παιδεία, κοινωνική πρόνοια, πολιτισμός κ.α.)

Η σχέση γυναίκες – πολιτική δεν μοιάζει αντιφατική μόνο σε εκπροσώπους του ανδρικού φύλου αλλά θεωρείται και από πολλές γυναίκες ότι δεν παρουσιάζει κάποιο ιδιαίτερο νόημα. Η άποψη αυτή στηρίζεται κυρίως από γυναίκες τρίτης ηλικίας ή με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο για τις οποίες η πολιτική διαδικασία γίνεται αντιληπτή ως ξένη και δεν θεωρείται ότι έχει να προσφέρει λύσεις στα καθημερινά “ιδιωτικά” τους προβλήματα. Η άποψη αυτή θα γίνει πιο κατανοητή αν αναλογιστούμε ότι στην Ελλάδα για πολλές από τις γυναίκες αυτής της κατηγορίας η ασυμβίβαστη σχέση γυναίκες – πολιτική έχει γίνει βίωμα αφού εκτός των άλλων δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα έως το 1952.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 1992).

## **12.2 ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΖΗΤΗΜΑ ΩΣ ΖΗΤΗΜΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ Η ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ.**

Η δημοκρατία ορίζεται ως η μορφή οργάνωσης της κοινωνίας-πολιτείας, στην οποία οι πολίτες μέσα από μια σειρά προϋποθέσεων, (π.χ. ελευθερία της σκέψης και της δράσης, συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, έλεγχος της πολιτικής εξουσίας), έχουν λόγο στα κοινά.

(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006).

Η δημοκρατική αντίληψη της πολιτικής κοινότητας διαμορφώθηκε μέσα στη σύγκρουση ενάντια σε μια κοινωνία ιεραρχικά δομημένων διαφορών, στην οποία ανέταξε την αρχή: *ένας νόμος για όλους, γνωστός σε όλους και διαμορφωμένος από όλους*. Σε αυτή την αρχή ανάγεται η ιδιότητα του πολίτη ως κριτική της αυθαίρετης εξουσίας. Η ιδιότητα του πολίτη είχε ως στόχο της τη δίκαιη συνύπαρξη και το να συνδέσει με δεσμούς ισότητας τις διαφορές και τις ιδιαιτερότητες που απαρτίζουν το ανθρώπινο γένος. Αυτό μπορούσε να ερμηνευτεί και ερμηνεύτηκε ως ίσο δικαίωμα στην ευτυχία.

(Βαρίκα, 1996)

### 12.2.1 Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΕΙΔΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

Η αρχή αυτή εφαρμόστηκε εξ αρχής όσον αφορά την υποταγή στο γενικό νόμο. Επίσης εξ αρχής όμως, εφαρμόστηκε και ο ειδικός νόμος που βασιζόταν στη λογική του προνομίου και στόχευε στο να εμποδίσει την συμμετοχή ορισμένων κατηγοριών πολιτών στην ιδιότητα του πολίτη. Έτσι για ορισμένες κατηγορίες πολιτών, η πρόσβαση στην ιδιότητα του πολίτη δεν προέκυψε από την εφαρμογή των “γενικών νόμων του κράτους”, αλλά από μια σειρά ειδικών νόμων που ίσχυαν αποκλειστικά γι’ αυτές τις κατηγορίες. Το γαλλικό σύνταγμα του 1793, που εγκαινίασε τη λεγόμενη “καθολική ψήφο”, δηλαδή τη γενικευμένη ανδρική ψήφο, διέκρινε δύο κατηγορίες πολιτών: εκείνους που κυβερνώνται καθ’ όλα από τους γενικούς νόμους του κράτους και εκείνους που ήταν “μέλη του κυρίαρχου λαού” στην κυριολεξία. Για να δώσουμε ένα παράδειγμα μέσα από μια χαρακτηριστική έκφραση της Olympe de Gouges, οι γυναίκες απέκτησαν το δικαίωμα στη λαιμητόμο πριν από το δικαίωμα στην ψήφο. Υπογραμμίζοντας αυτή την αντίφαση γίνεται φανερό ότι δεν υπάρχει προβληματισμός μόνο για την θέση των γυναικών στη δημοκρατία, αλλά και για την ίδια τη φύση αυτής της δημοκρατίας.

*(Βαρίκα, 1996)*

Η θέση των γυναικών στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας για παράδειγμα ήταν μια πολύ χαρακτηριστική διάσταση της δυναμικής του αποκλεισμού κάποιων κοινωνικών ομάδων από την πολιτική λογική του γενικού νόμου και του προνομίου. Ο προσδιορισμός των γυναικών ως ιδιαίτερης ομάδας είχε σαν αποτέλεσμα να υπάγονται στην αγορά εργασίας σε άλλους κανονισμούς από εκείνους που ίσχυαν για την πρόσληψη, τις συνθήκες, το μισθό και τα ωράρια των άλλων εργαζομένων. Αλλά, ταυτόχρονα, η προσφυγή στο γενικό νόμο, ο οποίος ορίστηκε με βάση τον άνδρα εργαζόμενο, επέτρεπε να οριστούν οι ανάγκες των γυναικών ως ειδικές, η εργασία τους ως κατώτερη και η βελτίωση της θέσης τους ως εργαζομένων να υπακούσει σε ειδικά μέτρα. Στον τομέα της μισθωτής εργασίας το να είσαι γυναίκα σημασιοδότησε ένα προνόμιο, μια “ιδιαίτερη προστασία” και ταυτόχρονα τη στέρηση από τα δικαιώματα των υπόλοιπων εργαζομένων.

Έτσι το “γυναικείο ζήτημα” κρύβει το ζήτημα της υπαρκτής δημοκρατίας, δηλαδή ενός πολιτικού συστήματος που για να καθορίσει τις σχέσεις κυριαρχίας καταφεύγει ταυτόχρονα και στο γενικό και στον ειδικό νόμο, με αποτέλεσμα να εμποδίζεται η διατύπωση των διαφορών και των ιδιαιτεροτήτων και να εγκλωβίζονται τα άτομα σε πάγιες ταυτότητες που είναι ασυμβίβαστες με μια ουσιαστική άσκηση των δικαιωμάτων του πολίτη.

Η οικουμενικότητα των δικαιωμάτων τους δύο τελευταίους αιώνες εξαφανίστηκε εξαιτίας του μονοπωλίου της ερμηνείας της φύσης και των αναγκών και έτσι όσες γεννιούνται γυναίκες δεν μπορούν να διεκδικήσουν δικαιώματα παρά μόνο με τρόπο που να ταιριάζει στη φύση τους, ενώ θεσμοθετείται η έμφυλη διάσταση του γενικού νόμου και του προνομίου με πολιτικές που απευθύνονται στους άνδρες, ως φορείς δικαιωμάτων και στις γυναίκες ως φορείς αναγκών, μητέρες ή εξαρτώμενα μέλη της οικογένειας. Το ότι οι γυναίκες κατέκτησαν την κοινωνική ιδιότητα του πολίτη πριν κατακτήσουν τα πολιτικά δικαιώματα, δεν αποτελεί ούτε τυχαίο γεγονός, ούτε ατύχημα. Είναι η επιβεβαίωση της πολιτικής φύσης ενός συστήματος, στο οποίο ο ορίζοντας της ελευθερίας των γυναικών κυμαίνεται ανάμεσα στην εξάρτηση από τους άνδρες και στην εξάρτηση από το κράτος.

Και όπως έχει διαπιστωθεί και από την φεμινιστική θεωρία, η κοινωνία μας δεν “λειτουργεί με αρσενικούς”, αλλά *κυβερνάται από άνδρες*, δηλαδή μια από τις πιο πιθανές εκδοχές του αρσενικού, που επικράτησε χάρη στις σχέσεις εξουσίας. Όταν, δηλαδή, σκεφτόμαστε “γυναίκα” (“μαύρος”, “ομοφυλόφιλος”), αυτό που μεταμφιέζεται είναι οι συγκεκριμένες κοινωνικές σχέσεις που μετατρέπουν τις γυναίκες (μαύρους, ομοφυλόφιλους) σε εξουσιαζόμενους, σε μειονότητα που γνωρίζουμε εκ των προτέρων τις στερεότυπες συμπεριφορές και ανάγκες της. Για να παραφράσουμε τη Simone de Beauvoir, δεν γεννιέται κανείς άνδρας αλλά γίνεται. Για να μπορούμε να λέμε λοιπόν ότι ζούμε σε μια “νόμιμη” πολιτεία είναι απαραίτητο να αλλάξουν οι δομές που μετατρέπουν άνδρες και γυναίκες σε εξουσιαστές και εξουσιαζόμενους και να λάβουμε υπόψη μας ότι το φύλο όπως και το χρώμα του δέρματος, δεν έχει άλλη πολιτική σημασία από αυτή που θέλουμε ή μπορούμε να του δώσουμε.

(*Βαρίκα, 1996*).

Πρέπει, λοιπόν, να επινοήσουμε ένα νέο πολιτικό πλαίσιο ώστε να αναδιατυπώσουμε την ιδιότητα του πολίτη και να μας θυμίζει ότι αφετηρία για την ανεύρεση ενός δεσμού που να ενώνει τους ανθρώπους δεν είναι το υπαρκτό αλλά το δίκαιο. Σε καμία περίπτωση δεν αρνιόμαστε ότι οι άνδρες και οι γυναίκες είναι διαφορετικοί και έχουν διαφορετικές ανάγκες. Το πρόβλημα όμως δεν είναι οι διαφορές αλλά ο τρόπος με τον οποίο οργανώνονται και πως μεταβάλλουμε τα παραδοσιακά πρότυπα ώστε να βιώνεται η ισότητα από όλους. Το *γυναικείο ζήτημα* είναι, δηλαδή, ούτε λίγο ούτε πολύ *ζήτημα δημοκρατίας*, το οποίο συνίσταται στην εξεύρεση πολιτικών αρχών που να διασφαλίζουν την αμοιβαία αναγνώριση της διαφορετικότητας και των ιδιαιτεροτήτων που συνιστούν το οικουμενικό.

(*Βαρίκα, 1996*), (*Παντελίδου-Μαλούτα, 2006*).

### **12.2.2 Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ**

Συχνά ακούμε τον όρο γυναικεία διαφορετικότητα. Με τον όρο αυτό εννοείται η διαφορετικότητα που προσδιορίζει τις γυναίκες ως φύλο. Λέγοντας όμως διαφορετικότητα δεν εννοούμε σε καμία περίπτωση μειονεξία. Η διαφορετικότητα αυτή έχει να κάνει με την βιολογική διαφορά, αλλά και με το διαφορετικό ρόλο των γυναικών μέσα στην κοινωνία, την οικονομία, την οικογένεια, την επικοινωνία, τη γλώσσα, τη διαμόρφωση του πολιτισμού. Η ανισοτιμία των φύλων ήταν και είναι τόσο βαθιά συνυφασμένη με την πορεία από το ζώο στον άνθρωπο που καταλήγει κάποτε να είναι αόρατη.

Η προσπάθεια της πολιτικής (στην Ελλάδα, ιδιαίτερα μετά την πτώση της δικτατορίας) δεν επικέντρωσε στο να αναδείξει τη γυναικεία διαφορετικότητα αλλά θεώρησε μια επιφανειακή ενασχόληση με το γυναικείο ζήτημα ως μια καλή πρακτική για την ενσωμάτωση ενός σοβαρού τμήματος του εκλογικού σώματος. Αυτή η γυναικεία διαφορετικότητα ζητά τις τελευταίες δεκαετίες την έκφρασή της προσπαθώντας να παραβλέψει τη δεδομένη κοινωνική οργάνωση. Ο κοινωνικός όμως προσδιορισμός της διαφορετικότητας έχει ουσιαστικά αλλάξει και αυτό γίνεται αντιληπτό από το ότι οι πολίτες αισθάνονται πια βέβαιοι πως έχουν το δικαίωμα να είναι διαφορετικοί και ότι η διαφορετικότητα αυτή μετρά στη διαμόρφωση των δημοσίων πολιτικών. Η περίοδος λοιπόν που επέτρεπε να ισοπεδώνεται η διαφορετικότητα στο όνομα του τελικού στόχου έχει παρέλθει.

Η αδυναμία όμως της πολιτικής να συνθέσει την προσωπική αυτοσυνείδηση ως μια από τις πρωταρχικές ανάγκες του σήμερα θα παραμείνει όσο ο σεβασμός της διαφορετικότητας και ιδιαιτερότητας δεν εφαρμόζεται στην πράξη, Και έτσι οι γυναίκες θα παραμείνουν εγκλωβισμένες στη στενότητα των ιδεών που δεν αναγνωρίζουν καν τη γυναικεία φύση και επιμένουν στον κάθετο, σκληρό διαχωρισμό της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής. (Δαμανάκη, 1995).

### **12.2.3 Η ΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ**

Σε αυτό το σημείο θα κατευθυνθούμε προς αναζήτηση μιας φεμινιστικής ‘‘ιδιότητας του(;)πολίτη’’.

Όπως αναφέρει σε ένα πρόσφατο κείμενό της η ιστορικός Δήμητρα Σαμίου: *«η νοηματοδότηση της έννοιας ‘‘ιδιότητα του πολίτη’’ ποικίλει ανάλογα με τον ορισμό που δίνει κανείς στην πολιτική και τον τρόπο με τον οποίο θεωρεί ότι πρέπει να οργανώνεται ολόκληρη η κοινωνία. Διάσταση απόψεων υπάρχει επομένως ανάμεσα σε εκείνους/ες που περιορίζουν την ιδιότητα του πολίτη στα δικαιώματα που το άτομο κατέχει (αρνητική ελευθερία) και σε εκείνους/ες που θεωρούν ως αναπόσπαστο κομμάτι της ιδιότητας του πολίτη τη γενικότερη κοινωνική και πολιτική υποχρέωση-συμμετοχή των ατόμων (μεμονωμένων ή ως συνόλων) στην πολιτεία (θετική ελευθερία)».*

Σήμερα η προσπάθεια περιστρέφεται γύρω από τον προσδιορισμό της έννοιας του πολίτη, ώστε αυτή να συμπεριλαμβάνει και τις γυναίκες ως κοινωνική κατηγορία που έχει παραμείνει στο περιθώριο της επίσημης πολιτικής διαδικασίας, παρόλη τη δράση της σε αρκετές κοινωνικό-πολιτικές δραστηριότητες.

Η τυπική ισότητα των γυναικών και η έμπρακτη-ουσιαστική ισότητα εκφράζονται αντίστοιχα από την τυπική, δηλαδή τη νομική ιδιότητα του πολίτη και την ιδιότητα του πολίτη ως πρακτικής.

(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006).

Έτσι, η ιδιότητα του πολίτη ως νομική θέση, εμπεριέχει τα δικαιώματα που απολαμβάνει ο πολίτης ως άτομο/μέλος μιας κοινότητας, και τα οποία του δίνουν τη δυνατότητα, εκτός των άλλων, αν το επιθυμεί να εμπλακεί στα κοινά. Η ιδιότητα του πολίτη ως πρακτικής, έχει να κάνει με το ουσιαστικό

περιεχόμενο της λειτουργίας του ως πολίτη που ενεργεί ως τέτοιος, και αφορά το ευρύτερο κοινωνικό συμφέρον και την ουσία της δημοκρατίας. Η σύγχρονη οριοθέτηση λοιπόν της έννοιας του πολίτη και της αντίστοιχης ιδιότητας, αφορούν τόσο δικαιώματα όσο και υποχρεώσεις και συνδέονται στενά με την έννοια της δημοκρατίας. Το να *είναι κανείς πολίτης* ενός κράτους (με την κοινωνιολογική έννοια) δηλαδή αναφέρεται στα δικαιώματα που του παρέχονται καθώς και στις υποχρεώσεις που τον επιβαρύνουν, μέρος των οποίων παραπέμπει σε ένα σύνολο από ηθικές δεσμεύσεις σχετικά με την ενεργό εμπλοκή του, μέσω της συμμετοχής στην πολιτική διαδικασία.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2002)*

Από την άλλη το να *ενεργεί ως πολίτης* εμπεριέχει την πραγματοποίηση όλων των δεσμεύσεων του που του υπαγορεύει η νομική κατάστασή του.

Επίσης, η ιδιότητα του πολίτη σημαίνει την κατοχή *“οικουμενικών, δημοκρατικών δικαιωμάτων που επιτρέπουν την κοινωνική και πολιτική συμμετοχή”*. Μεγάλο ποσοστό του γυναικείου πληθυσμού όμως, στερείται αυτής της ιδιότητας και αποτελεί την πολυπληθέστερη κοινωνική κατηγορία που στερείται την άσκηση της πολιτικής και κοινωνικής της συμμετοχής.

Όπως αναφέρεται στη Σαμίου *«παρά τα γιγάντια άλματα χειραφέτησης τα τελευταία εκατό χρόνια, οι γυναίκες δεν έχουν ακόμα αποκτήσει την πλήρη ιδιότητα του πολίτη»*. Ακόμα και μετά την καθιέρωση της τυπικής ισότητας πολλά ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες δεν ισχύουν στην πράξη για τις γυναίκες. Μερικά από αυτά είναι η ανεξαρτησία του σώματος με την έννοια της αυτοδιάθεσης και της μη απειλής από σωματική βία, η οικονομική ανεξαρτησία, η συναισθηματική ανεξαρτησία, η αυτοεκτίμηση, στοιχεία που επιτρέπουν στους πολίτες να σκέφτονται και να δρουν ελεύθερα. Όλα όμως αυτά τα στοιχεία αποτελούν συστατικά μέρη της ιδιότητας του πολίτη και προϋπόθεση για την πολιτική συμμετοχή. Θα πρέπει, λοιπόν, να καταργηθούν αυτοί οι κοινωνικοί καταναγκασμοί και περιορισμοί, στους οποίους υπόκεινται με αναρίθμητους τρόπους και σήμερα οι γυναίκες για να επιτευχθεί η πλήρης και ουσιαστική ιδιότητα των πολιτών.

*(<http://www.aegean.gr/gender->*

*postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf, 15/11/2006).*

Με το ίδιο σκεπτικό η Παντελίδου-Μαλούτα υποστηρίζει ότι *«ο εκδημοκρατισμός του ιδιωτικού χώρου [...] αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση*

για τον εκδημοκρατισμό του δημοσίου, ενώ η δημοκρατία για να είναι ουσιαστική, χρειάζεται και τα δύο παραπάνω, τόσο στο επίπεδο της πρακτικής και της δεοντολογίας όσο και σε αυτό της πρακτικής». Τόσο όμως για τον εκδημοκρατισμό του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου χώρου δεν αρκούν αλλαγές στην κοινωνική κατανομή των ρόλων των φύλων, αλλά είναι απαραίτητη η δημιουργία μιας βάσης όπου τα άτομα θα εκφράσουν την υπόστασή τους και θα δράσουν ξεπερνώντας τα στενά όρια για το τι σημαίνει "γυναίκα" και τι "άνδρας". Με τον τρόπο αυτό θα προκύψουν ουσιαστικά πολιτικές και κοινωνικές δημοκρατικές δομές.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2002)

Η διαμόρφωση λοιπόν μιας ιδιότητας του πολίτη φιλική προς τη γυναικεία πολιτική συμμετοχή κρίνεται απαραίτητη. Αναγκαίος όμως είναι και ο επαναπροσδιορισμός των πολιτικών θεσμών, ώστε να γίνουν προσβάσιμοι τόσο σε γυναίκες όσο και άνδρες με ποικίλες κοινωνικές και οικογενειακές ευθύνες, καθώς και να επαναξιολογηθούν οι άτυπες μορφές πολιτικής παρέμβασης, ιδίως σε τοπικό επίπεδο (γειτονία, κοινότητα, δήμος), όπου οι γυναίκες έχουν παραδοσιακά μεγαλύτερη συμμετοχή.

(<http://www.aegean.gr/gender->

[postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf), 15/11/2006).

#### **12.2.4 Η ΑΝΤΙΦΑΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΜΕ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ**

Βασιζόμενοι στο ζήτημα της δημοκρατίας που ήδη αναφέραμε μπορούμε να αναλύσουμε λίγο περισσότερο την ιδιότητα του πολίτη σε συνάρτηση με τον πολιτικό αποκλεισμό των γυναικών.

(Vogel-Polsky, 1996)

Η αντίφαση ανάμεσα στον πολιτικό αποκλεισμό που επιφυλάσσεται στις γυναίκες και της οικουμενικής ισότητας των δικαιωμάτων, θεωρητικά ανεξαρτήτως φύλου, φανερώνει την προβληματική σχέση της δημοκρατίας με το φύλο. Αυτό υποδεικνύει την κατεύθυνση προς την οποία η έννοια της ιδιότητας του πολίτη θα πρέπει να στραφεί, προκειμένου να χωρέσει πραγματικά όλους και όλες.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006)



Έτσι λοιπόν, ένα σημείο που αρχικά θα πρέπει να επισημανθεί είναι ότι η οικουμενικότητα της ιδιότητας του πολίτη υπήρξε ψεύτικη, αφού παραπέμπει πάντα ουσιαστικά, αν όχι και τυπικά, στην ανδρική “οικουμενικότητα”. Δηλαδή, στην ίδια την έννοια της ιδιότητας του πολίτη εμπεριέχεται μια αντίφαση: ενώ αναφέρεται σε ένα “ουδέτερο γένος”, στην πραγματικότητα αφορά μόνο τους άνδρες.

*([http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES\\_POLITIKI/1women\\_politics.pdf](http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES_POLITIKI/1women_politics.pdf), 15/11/2006),*

*([http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES\\_POLITIKI/Summary.htm](http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES_POLITIKI/Summary.htm), 15/11/2006).*

Η ιδιότητα του πολίτη του αστικού κράτους εδραιώθηκε στην Ευρώπη τον 18ο αιώνα και αφορούσε δικαιώματα και ελευθερίες που εξασφάλιζαν την ισότητα των ατόμων. Μερικά από αυτά ήταν η φυσική ελευθερία, οι ελευθερίες της σκέψης, του λόγου, η ισότητα απέναντι στο νόμο το δικαίωμα της ιδιοκτησίας κ.λπ. Από το 19ο αιώνα η παραμικρή ιδέα για βελτίωση της κοινωνικής θέσης των γυναικών ταυτιζόταν με το αίτημα για πολιτική ισότητα, η οποία με τη σειρά της παρέπεμπε, με έμμεσο ή άμεσο τρόπο στην κατάργηση-εξίσωση των δύο φύλων. Κανένας όμως δεν μπορεί να αμφισβητήσει σε ό,τι αφορά τη συνολική ικανότητα των γυναικών για κοινωνική δράση, ότι οι γυναίκες χρειάστηκε να περιμένουν ως τα μέσα του 20ού αιώνα για να τους αναγνωριστούν πλήρως τα πολιτικά τους δικαιώματα.

*(Vogel-Polsky, 1996), (<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006).*

Η πολιτική ιδιότητα του πολίτη εξελίχθηκε και διευρύνθηκε κατά τον 19ο αιώνα, ως προς το λεγόμενο καθολικό δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι περιλαμβάνοντας και τις “κατώτερες τάξεις”. Ο πολιτικός κώδικας όμως που διέπει την καθολικότητα των πολιτικών δικαιωμάτων περιλαμβάνει και κανόνες αποκλεισμού. Πρώτες αυτό τον κανόνα τον επωμίζονται οι γυναίκες και με το μεγαλύτερο κόστος αφού αποκλεισμένοι από τα πολιτικά δικαιώματα είναι και οι αλλοδαποί και οι ανήλικοι, οι αποκλεισμοί αυτοί όμως είναι αναστρέψιμοι, σε αντίθεση με τις γυναίκες που αποκλείονται οριστικά. Και όλα αυτά στα πλαίσια της ελευθερίας και της ισότητας. Οι λόγοι και οι προφάσεις που επιστρατεύτηκαν για να δικαιολογήσουν τον πολιτικό αποκλεισμό των γυναικών διαφοροποιούνται μέσα στην ιστορία και

περιλαμβάνουν όλο το φάσμα των προκαταλήψεων και των υποτιμητικών αντιλήψεων εις βάρος των γυναικών. Οι θεσμοί άλλωστε διαρθρώθηκαν πάνω στην υποτιμημένη φύση της γυναίκας και στον πολιτικό αποκλεισμό της και αυτό αποδεικνύεται από τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας μεταξύ των φύλων, και στη συνέχεια από το διαχωρισμό δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας. Η κοινωνία πάντοτε υπολόγιζε στις γυναίκες στον τομέα της αναπαραγωγής χωρίς όμως, ποτέ να το αναφέρει ή να το συμπεριλαμβάνει στο κόστος της κοινωνικής αναπαραγωγής.

Οι γυναίκες περίμεναν μέχρι τα μέσα του προηγούμενου αιώνα, για να τους αναγνωριστούν επισήμως τα πολιτικά δικαιώματα ενώ σήμερα, η κατοχή της πολιτικής εξουσίας από τους άνδρες παραμένει γεγονός αυταπόδεικτο.

Το σύστημα επίσης των πολιτικών κομμάτων εμφανίστηκε χωρίς τις γυναίκες και οργανώθηκαν μέσα στην αδιαφορία για το γυναικείο ζήτημα. Οι κρατικές παρεμβάσεις παρόλο που είχαν ως σκοπό τους την μείωση των οικονομικών ανισοτήτων, στην πραγματικότητα αναπαρήγαγαν τον σεξιστικό καταμερισμό των ευθυνών και καθηκόντων μεταξύ παραγωγής και αναπαραγωγής, βασιζόμενες στην ανειλημμένη από τις γυναίκες εργασία στην ιδιωτική σφαίρα: μητρότητα, εκπαίδευση, οικιακά, φροντίδα των ηλικιωμένων και των εξαρτημένων ατόμων.

Έτσι, λοιπόν, ενώ κάνουμε αναφορά σε ένα “γυναικείο ζήτημα” στην πραγματικότητα αντιμετωπίζουμε ένα πρόβλημα δημοκρατίας και αυτό προκύπτει όταν διαπιστώνει κανείς ότι ολόκληρη η πολιτειολογική και κοινωνιολογική φιλολογία που αφορά την ιδιότητα του πολίτη, τον πολιτικό αποκλεισμό των γυναικών, την απουσία τους από τα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, την μειωμένη εκπροσώπησή τους στα κοινοβούλια και στην τοπική αυτοδιοίκηση, περιγράφεται και ερμηνεύεται μέσα από τις επικρατούσες αντιλήψεις και δεν θέτει κατά κανένα τρόπο υπό αμφισβήτηση τη νομιμότητα του συστήματος.

*(Vogel-Polsky, 1996)*

### **12.2.5 Η ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ**

Για να γίνει ουσιαστική η ιδιότητα του πολίτη για τις γυναίκες, δεν αρκεί η θεσμοθετημένη αύξηση της παρουσίας ορισμένων γυναικών στη λειτουργία

της δημοκρατίας. Η ουσιαστική καταπολέμηση της ανισότητας είναι συνάρτηση ευρύτερων στρατηγικών και του τρόπου που αυτές υλοποιούνται.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006)*

Για να είναι εφικτή η εφαρμογή της ιδιότητας του πολίτη σε μια ανοιχτή και συμμετοχική κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς και υπεροχή του ενός φύλου έναντι του άλλου θα πρέπει η άσκηση του δικαιώματος στην ισότητα να προκύπτει από τα εξής στοιχεία: i) Να οργανωθεί η κοινωνία στη βάση της δημοκρατίας της ισάριθμης αντιπροσώπευσης, έτσι ώστε να υπάρξει ένα ουσιαστικά αντιπροσωπευτικό πολιτικό σύστημα το οποίο να μην είναι κυρίως ανδροκρατούμενο και να αναγνωρίζει την ισότητα των δύο συστατικών φύλων της ανθρωπότητας. ii) Η έννοια της ιδιότητας του πολίτη καθώς και η δομή της δημοκρατικής ζωής να αναθεωρηθούν ώστε να είναι προσβάσιμες από το σύνολο των γυναικών. iii) Να υπάρξει μεταλλαγή των αντιλήψεων, της κουλτούρας και της κοινωνικής δόμησης των σχέσεων των δύο φύλων όπως μας έχουν εντυπωθεί ακόμη από τη γέννησή μας. iv) Να εκλείψει ο πολιτικός παραγκωνισμός και η οικονομική, πολιτική και κοινωνική υποβάθμιση των γυναικών που θέτει στην κοινωνία όχι μόνο το γυναικείο ζήτημα αλλά και το ζήτημα των νομικών και θεσμικών μηχανισμών που ατυχώς ισχυρίζονται ότι εξασφαλίζουν την προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων του συνόλου των πολιτών.

*(Vogel-Polsky, 1996)*

Από όλα αυτά προκύπτουν οι δυσκολίες που συναντούν οι γυναίκες που επιθυμούν να ασχοληθούν με την πολιτική, δυσκολίες που πρέπει να καταπολεμηθούν. Θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι επιτυχίες τους σε κάθε τομέα της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, ώστε να μην αποκλείονται εμμέσως όπου υπάρχει εξουσία, είτε σε χαμηλό είτε σε υψηλό επίπεδο. Για να είναι όμως ακόμα πιο σημαντικά τα αποτελέσματα, θα πρέπει και οι ίδιες οι γυναίκες να αναλάβουν δραστηριότητες, διεκδικώντας τη συμμετοχή που δικαιούνται να έχουν στα κοινά.

*([http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/politikos\\_syndesmos\\_gynaikon.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/politikos_syndesmos_gynaikon.pdf), 15/11/2006)*

Δεν αρκεί μια υποθετική ισότητα μεταχείρισης, αλλά χρειάζεται ένα καθεστώς ισότητας το οποίο θα βιώνεται από όλους στο πλαίσιο των

κοινωνικών σχέσεων των φύλων και είναι απαραίτητο για την οικοδόμηση μιας πραγματικά δημοκρατικής κοινωνίας.

*(Vogel-Polsky, 1996)*

Στο καθεστώς ισότητας, θα πρέπει το νομικό σύστημα να αναγνωρίζει την ισότητα ως θεμελιώδες δικαίωμα και αυτοσκοπό και να συνιστά το σκληρό πυρήνα του δικαίου.

*(<http://www.aegean.gr/gender->*

*postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf, 15/11/2006)*

Αυτή η “εγγυημένη ισότητα καθεστώτος” θα είναι εκείνη που θα εξαλείψει τα θεωρητικά και πρακτικά προβλήματα στο επίπεδο της δημοκρατίας και θα αποτρέψει τις προσπάθειες όσων γυναικών επιλέγουν να χωρέσουν στις ήδη υπάρχουσες κατηγορίες πολιτικότητας. Προσπάθειες οι οποίες κατέληξαν, στις περισσότερες περιπτώσεις, σε θλιβερή υιοθέτηση ανδρικών στερεοτύπων, τα οποία δεν κατάφεραν να δώσουν λύσεις στο πρόβλημα νομιμοποίησης του δημοκρατικού πολιτικού συστήματος και επίσης δεν συνέβαλαν ουσιαστικά στην καταπολέμηση του ανδροκεντρισμού και της συνακόλουθης γυναικείας υποτέλειας. Άρα, είναι απαραίτητη η επισήμανση της καταπιεστικής δομής και λειτουργίας του συστήματος σχέσεων των δύο φύλων. Όσον αφορά δε την ιδιότητα του πολίτη, οι γυναίκες για να μην μετατραπούν από περιθωριοποιημένα λόγω του φύλου τους υποκείμενα σε περιθωριοποιημένα υποκείμενα λόγω του αλλοτριωτικού χαρακτήρα του πολιτικού συστήματος, πρέπει να αμφισβητήσουν τις αλληλεξαρτήσεις του εξουσιαστικού συστήματος σχέσεων των φύλων, συνολικά, με την ιδιότητα του πολίτη και όχι απλώς τη σχέση του φύλου τους με αυτήν. Αυτό που χρειάζεται δηλαδή να γίνει είναι να αλλάξει ριζικά η αντίληψη της κοινωνίας περί της ιδιότητας του πολίτη και με αυτό τον τρόπο το υποκείμενο που έχει ή/και διεκδικεί δικαιώματα, να μην αντιμετωπίζεται ως απλώς μια γυναίκα με ταυτότητα που κοινωνικά σημασιοδοτείται ως ανδρική. Να αποτελέσει η διεκδίκηση δικαιωμάτων ουσιαστικό στοιχείο του γυναικείου υποκειμένου και της ταυτότητάς του.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2002)*

### **12.3 ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΣΦΑΙΡΑ**

### **12.3.1 Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΜΕ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΗΣ ΥΠΟΤΙΜΗΜΕΝΗΣ ΦΥΣΗΣ ΤΗΣ**

Στην ιστορία των γυναικών η σχέση τους με το κράτος ήταν παραδοσιακά δευτερογενής και πολύ διαφορετική από την αντίστοιχη των ανδρών. Οι γυναίκες υπάγονταν στην ανδρική πολιτική ταυτότητα αφού ο άνδρας (σύζυγος, πατέρας) ήταν εκείνος που είχε άμεση σχέση με το κράτος. Αυτή η έμμεση φύση της σχέσης των γυναικών με το κράτος προϋποθέτει την έμφυλη διάσταση της δημόσιας σφαίρας. Επειδή η δημόσια σφαίρα θεωρούνταν ο χώρος της ανδρικής δραστηριότητας ο αποκλεισμός των γυναικών διαιωνιζόταν και στηρίχθηκε στο ότι οι γυναίκες υπηρετούσαν το κράτος με την ιδιωτική-οικιακή τους δραστηριότητα. Οι γυναίκες θεωρούνται συναισθηματικές, υποκειμενικές και εξαρτημένες ενώ οι άνδρες θεωρούνται ορθολογιστές, αυτόνομοι και ικανοί για την αντικειμενική συμπεριφορά που είναι απαραίτητη για τον πολίτη. Στην πράξη όμως οι γυναίκες αναλάμβαναν όλες εκείνες τις ευθύνες που αποδέσμευαν τους άνδρες ώστε εκείνοι να συμμετέχουν ελεύθερα και άμεσα στις κρατικές υποθέσεις. Αυτή η δεδομένη διχοτομία βοήθησε ώστε να ενισχυθεί ο περιορισμός της ιδιότητας του πολίτη, ο οποίος έθετε όρια στην πρόσβαση των γυναικών στη δημόσια σφαίρα.

Ακόμη και όταν οι γυναίκες διεύρυναν το ρόλο τους μέσα από την φιλανθρωπία, την ενασχόληση με την τοπική αυτοδιοίκηση ή άλλες παρόμοιες δραστηριότητες, οι προσπάθειες αυτές θεωρήθηκαν προέκταση της ιδιωτικής σφαίρας, ένα είδος κοινωνικού νοικοκυρέματος, και με αυτόν τον τρόπο άλλωστε το αντιμετώπισαν και οι ίδιες οι γυναίκες. Έτσι η ανδρική πολιτική εξουσία υποτίμησε ή δεν θεώρησε απειλή τις προσπάθειες των γυναικών να ενταχθούν στη δημόσια σφαίρα και δεν εκτιμήθηκε ιδιαίτερα η πολιτικότητα ορισμένων δραστηριοτήτων τους που είχαν σκοπό να συντελέσουν στην πολιτική συζήτηση και στην δημόσια πολιτική.

*(Gialanella Valiulis, 1996), (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 1996).*

Έτσι κατανοούμε, όπως αναφέραμε και παραπάνω, ότι ένα από τα σημαντικά στοιχεία που αποδεικνύουν την υποτιμημένη φύση της γυναίκας και τον πολιτικό αποκλεισμό της είναι και ο διαχωρισμός δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας. Ο διαχωρισμός αυτός είναι μία από τις βασικές διχοτομίες που οργάνωσε την ανισότητα και την ιεραρχία ανάμεσα στα φύλα.

<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Μελέτη%20Χαντζαρούλα.pdf>, 15/11/2006)

Η κοινωνική οργάνωση για αιώνες ολόκληρους στηρίχτηκε και στηρίζεται σε αυτό το διαχωρισμό, τη διάκριση ανάμεσα στο δημόσιο και ιδιωτικό ανθρώπινο χώρο, και κάθε φορά που οι δύο αυτοί χώροι διαχωρίζονται αυστηρά, οι ανισότητες ανάμεσα στα φύλα γίνονται έντονες. (Δαμανάκη, 1995), (Πομάτα, 1997).

### **12.3.2 ΔΗΜΟΣΙΟ = ΑΝΔΡΙΚΟ, ΙΔΙΩΤΙΚΟ = ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ**

Παρόλο που κάποιοι ερευνητές υποστήριξαν ότι η διάκριση δημόσιο-ιδιωτικό (ή οικιακό) δεν είναι οικουμενική αφού δεν καταγράφεται σε όλες τις προκαταρκτικές κοινωνίες στα βάθη της ιστορίας αλλά ένα ιστορικό φαινόμενο, προϋπόθεση κάποιου ιστορικού μετασχηματισμού, οι έννοιες δημόσιο και ιδιωτικό και η κατηγορία του διαχωρισμού των σφαιρών αποτέλεσαν αντικείμενα διερεύνησης στην ιστορία του φύλου. Οι μελέτες λοιπόν, που αποδέχονται την ίδια τη διάκριση υπό τον όρο της επανεξέτασής της στα εκάστοτε συμφραζόμενα, υποστήριξαν ότι ο διαχωρισμός των σφαιρών και η διχοτομία δημόσιο-ιδιωτικό αποτελούσαν κεντρικά νοητικά πλαίσια από το δέκατο έβδομο αιώνα και εξής βάση των οποίων οργανώνονταν οι έμφυλες σχέσεις. Το δημόσιο και το ιδιωτικό αποτελούσαν έμφυλες έννοιες καθώς ταύτιζαν το δημόσιο ως ανδρικό πεδίο και το ιδιωτικό ως γυναικείο χώρο. Ταυτόχρονα αυτή η διχοτομία λειτούργησε ιεραρχικά καθώς απέκλειε τις γυναίκες από την πολιτική και την οικονομική δραστηριότητα. Ο διαχωρισμός των σφαιρών αποτελούσε κεντρική διάσταση της αστικής ταυτότητας που διαπερνούσε όλα τα πεδία της κοινωνικής ζωής. Η ανδρική ταυτότητα διαμορφώθηκε σε σχέση με την συμμετοχή των ανδρών στην οικονομική και πολιτική σφαίρα ενώ η ιδεολογία της οικιακότητας προσδιόρισε τις γυναίκες ως μητέρες και συζύγους.

<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Αστρινάκη.pdf>, 15/11/2006),

<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Μελέτη%20Χαντζαρούλα.pdf>, 15/11/2006).

Στη δεκαετία του 1970 οι φεμινίστριες ιστορικοί, έδειξαν ότι τα όρια ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό είναι συγκεχυμένα, μεταβάλλονται

ιστορικά και προσδιορίζονται από την πολιτική. Μελετώντας την κοινωνικό-πολιτική υποταγή των γυναικών, ανακάλυψαν ότι οι γυναίκες υπήρξαν θύματα της ανδρικής επιβολής και είχαν επί αιώνες υποστεί την ανδρική κυριαρχία.

*(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Μελέτη%20Χαντζαρούλα.pdf>, 15/11/2006)*

Αυτό είχε ως επακόλουθο να είναι κυριολεκτικά άορατες στην ιστορία παρόλο που στην πραγματικότητα η παρουσία και η αντίστασή τους τις καθιστούσε κάθε άλλο παρά ανενεργές και απύσες από τα ιστορικά γεγονότα. Λίγο αργότερα, μια σειρά μελετών εντόπισε το ενδιαφέρον της στην ιδεολογία των χωριστών σφαιρών (δημόσια και ιδιωτική) που είχε επινοήσει και θεσμοθετήσει ο 19ος αιώνας μετά τη γένεση της πολιτικής γυναικείας κίνησης, η οποία αποδιδόταν στην ιδεολογία των χωριστών σφαιρών που επέτρεπε στις γυναίκες να αμβλύνουν τις αυστηρά ιεραρχημένες οικογενειακές τους σχέσεις και να διεκδικήσουν στιγμές ελευθερίας.

*(Αβδελά-Ψαρρά, 1997)*

Σε αυτό το πλαίσιο των αναζητήσεων ξεκίνησε μια ενδιαφέρουσα συζήτηση-αντιπαράθεση στις αρχές της δεκαετίας του 1980 η οποία προσπάθησε να διερευνήσει τη διαπλοκή που υπήρχε ανάμεσα στα φαινόμενα του ιδιωτικού χώρου και του δημόσιου χώρου, κυρίως ως χώρου πολιτικής. Ορισμένες ερευνήτριες τόνισαν ιδιαίτερα την σημασία του “οικιακού φεμινισμού”.

*(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006)*

Ο “οικιακός φεμινισμός” τον 19ο αιώνα έκανε τις γυναίκες να απολαμβάνουν το κύρος στο εσωτερικό του οικογενειακού τους περιβάλλοντος και τις μετέτρεπε σε άτυπους κυρίαρχους του οικογενειακού παιχνιδιού.

*(Αβδελά-Ψαρρά, 1997)*

Οι ερευνήτριες αυτές θεώρησαν ότι ο “οικιακός φεμινισμός” συνέβαλε κατά πολύ στην ανάπτυξη της ηθικής και κοινωνικής υπόστασης των γυναικών, γεγονός που σύμφωνα με την άποψή τους συντέλεσε ώστε να συνειδητοποιήσουν οι γυναίκες την υποδεέστερη κοινωνική τους θέση και να οδηγηθούν στη δημιουργία μιας συνείδησης του φύλου με αποτέλεσμα τη διεκδίκηση δικαιωμάτων. Οι αναλύσεις αυτές όμως δεν άντεξαν στο χρόνο,

διότι αγνοούσαν τον εξουσιαστικό χαρακτήρα της ``ιδεολογίας των δύο σφαιρών``. Όπως αναφέρει η Σαμίου σε ένα κείμενό της οι αναλύσεις αυτές «έτειναν στο να συγχέουν τις ρωγμές που οι γυναίκες είχαν επιφέρει σε ένα κοινωνικό-πολιτικό σύστημα που τις αδικούσε με το γεγονός ότι το σύστημα αυτό είχε υπάρξει πολιτικό προϊόν της δημόσιας/πολιτικής σφαίρας, από την οποία οι γυναίκες είχαν σε μεγάλο βαθμό αποκλεισθεί. Γιατί ο περιορισμός τους στην οικιακότητα δεν υπήρξε δική τους επιλογή, αλλά έγινε αποδεκτός (κατ)αναγκαστικά».

Μετά το 1980 έγινε αντιληπτό ότι η ιεράρχηση των ρόλων έχει την τάση να αναπαράγεται σε όλες τις δραστηριότητες των δύο φύλων, ανεξάρτητα αν αυτές πραγματοποιούνται σε ιδιωτικά ή δημόσια πλαίσια. Στην ίδια συγγραφέα διαβάζουμε την άποψη της ιστορικού Gisela Bock η οποία υποστήριξε ότι «ο δημόσιος ``κόσμος`` θεμελιώνεται ουσιαστικά πάνω στον οικιακό ``χώρο``. Οι άντρες εργαζόμενοι, οι άντρες πολιτικοί και οι άντρες επιστήμονες ασκούν το έργο τους αποκλειστικά και μόνο επειδή γεννιούνται, ανατρέφονται, και συγυρίζονται χάρη στην εργασία των γυναικών».

<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006)

### **12.3.3 Η ΑΣΥΜΜΕΤΡΙΑ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΛΟΓΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΣΥΜΜΕΤΡΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΧΩΡΟ**

Εκείνο όμως που είναι σημαντικό να τεθεί ως προβληματισμός, είναι το αν απορρίπτοντας την συνολική διάκριση δημόσιο-ιδιωτικό το αποτέλεσμα θα ήταν η πολυπόθητη ισότητα. Από τη μελέτη ορισμένων έργων γίνεται φανερή η διασύνδεση της οικιακής και δημόσιας σφαίρας και ο χαρακτηρισμός τους ως κοινωνικών τόπων με πολιτικό προσανατολισμό. Η οικογένεια οριζόταν σαφώς ως ένας χώρος άσκησης εξουσίας, η οποία ήταν συνδεδεμένη με την πολιτική εξουσία. Η σχέση δημόσιου-ιδιωτικού δεν έχει σταματήσει να γίνεται αντικείμενο διερεύνησης και οι αναδιατυπώσεις της διάκρισης αυτής καταδεικνύουν τις ασάφειες που υποκρύπτονται στη θεωρητική οριοθέτηση ιδιωτικού και δημόσιου χώρου.

<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006)



Πρέπει να τονιστεί όμως και η σημαντική συνεισφορά της σύγχρονης φεμινιστικής θεωρίας στην επισήμανση της παράλογης θεωρητικής διάκρισης δημόσιου και ιδιωτικού χώρου.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2002)*

Την θεωρία αυτή ενισχύει και επιβάλλει η επικρατούσα πολιτική θεωρία. Το θέμα εξακολουθεί και σήμερα να παρουσιάζει ενδιαφέρον και να απασχολεί όσους προσπαθούν να διευρύνουν την δημοκρατία και την κοινωνική ενσωμάτωση των γυναικών.

*(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006)*

Για την ισότητα και την δημοκρατία όμως, δεν είναι αρκετή η ισότιμη αντιμετώπιση δύο κατασκευασμένων κατηγοριών φύλου, αλλά είναι αναγκαία η απελευθέρωση από τις ίδιες τις κατηγορίες του φύλου, για τις οποίες γίνονται ανεπιτυχείς απόπειρες ισότιμης αντιμετώπισης στο δημόσιο χώρο.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2002)*

Η μειωμένη δηλαδή παρουσία των γυναικών στο δημόσιο χώρο, είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη γενικότερη γυναικεία υποτέλεια και την μειονεκτική συμμετοχή γυναικών σε ηγετικές ομάδες, η οποία παραπέμπει στους πολλαπλούς αποκλεισμούς των γυναικών, τους οποίους νομιμοποιεί η αντίληψη περί ιδιωτικού και δημόσιου χώρου. Η μειωμένη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική διαδικασία περιλαμβάνεται στα πολιτικά χαρακτηριστικά μιας κοινωνικής οργάνωσης που οριοθετεί τον δημόσιο και ιδιωτικό χώρο κατά τέτοιο τρόπο ώστε να περιθωριοποιούνται όσοι/ες ασχολούνται με τον δεύτερο, λες και μόνο οι δημόσιες δραστηριότητες είναι αυτές που έχουν αξία.

*(Rosaldo, 1994), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2006).*

Αυτός ο βαθμός της γυναικείας υποτέλειας και οι τρόποι έκφρασής της είναι συνάρτηση της διαφορετικής εμπλοκής των γυναικών και των ανδρών στον ιδιωτικό και δημόσιο χώρο. Η ασυμμετρία στις σχέσεις των δύο φύλων είναι ανάλογη προς την ασυμμετρία που υπάρχει ανάμεσα στους χώρους αυτούς: ο δημόσιος χώρος θεωρείται ότι εμπεριέχει και υπερβαίνει τον ιδιωτικό (ή αλλιώς οικιακό), καθώς η συλλογική δραστηριότητα των ανδρών που τον αντιπροσωπεύουν προϋποθέτει τον έλεγχο πάνω στις γυναίκες και

τα παιδιά αλλά και την υπέρβαση των δεσμών μαζί τους. Μερικοί από τους παράγοντες που συντελούν στην υποβαθμισμένη θέση της γυναίκας είναι: α) η γυναικεία προσωπικότητα β) το ότι πολλές φορές οι συναλλαγές των γυναικών έξω από την οικογένεια είναι περιορισμένες, γ) το ότι σε πολλές περιπτώσεις οι γυναίκες προσδιορίζονται κοινωνικά με βάση τις δεσμούς τους με τους άνδρες ως σύζυγοι, κόρες, μητέρες κ.λπ., δ) το ότι οι γυναίκες θεωρείται ότι ταυτίζονται με τη φύση ενώ οι άνδρες με τον πολιτισμό, ε) το ότι συχνά οι ασχολίες των γυναικών έχουν περιορισμένο και ιδιωτικό χαρακτήρα. Η σημασία των παραγόντων αυτών για την κατά φύλα συμμετρία εξαρτάται και από το πόσο έντονος είναι ο διαχωρισμός δημόσιου και ιδιωτικού σε κάθε κοινωνία και όπως αναφέραμε και παραπάνω όσο χαλαρότερος είναι ο διαχωρισμός ανάμεσα στους δύο αυτούς χώρους τόσο μικρότερη είναι και η ασυμμετρία μεταξύ των δύο φύλων. Όταν οι άνδρες παίρνουν μέρος στα του ιδιωτικού χώρου και όταν οι γυναίκες ξεπερνούν τα όρια του, τότε οι σχέσεις μεταξύ τους είναι συμμετρικότερες.

Η ασυμμετρία αυτή δεν πηγάζει από κάποια βιολογικά δεδομένα αλλά από το πώς αυτά ερμηνεύονται και αξιολογούνται. Έτσι το γεγονός ότι όλες οι ανθρώπινες κοινωνίες είναι με τέτοιο τρόπο οργανωμένες ώστε να προσαρμόζονται στο ότι οι γυναίκες είναι αυτές που συλλαμβάνουν, γεννούν και θηλάζουν δεν συνεπάγεται αναγκαστικά την υποβάθμισή τους, αλλά σημαίνει ότι ορίζονται ως “μητέρες” που ανατρέφουν και φροντίζουν τα παιδιά τους.

Όπως αναφέραμε παραπάνω ένας από τους παράγοντες της ασυμμετρίας των φύλων είναι και η δομή της γυναικείας προσωπικότητας. Αυτό προκύπτει από το ότι σε όλες τις κοινωνίες οι γυναίκες έχουν την ευθύνη της ανατροφής και της κοινωνικοποίησης των παιδιών, οπότε πρέπει να στρέψουμε το ενδιαφέρον μας στο χώρο που οι γυναίκες λειτουργούν. Στα πλαίσια αυτής της κοινωνικοποίησης οι μητέρες αντιμετωπίζουν με διαφορετικό τρόπο τα βρέφη, ανάλογα με το φύλο τους: ταυτίζονται με τις κόρες τους ενώ φροντίζουν να τονίζουν την αρσενικότητα των γιων τους. Καθώς όμως τα κορίτσια μεγαλώνουν κοντά στις μητέρες τους, (για να γίνουν και οι ίδιες στοργικές μητέρες) όταν η ταύτιση μαζί τους εξακολουθεί να υφίσταται πέρα από το “επιτρεπτό” (οιδιπόδειος δεσμός) το αποτέλεσμα είναι η αίσθηση του εαυτού τους να είναι λιγότερο έντονη, και οι γυναίκες να

ορίζονται με βάση τις προσωπικές τους σχέσεις με τους άλλους. Αντίθετα, τα αγόρια, αποκτούν μια ταυτότητα που υποβαθμίζει και απορρίπτει τους ρόλους των γυναικών. Ταυτίζονται με τον πατέρα και αυτό συμβάλει στην εξατομίκευσή τους. Το γεγονός ότι το αγόρι περνά λιγότερο χρόνο με τον πατέρα και έχει αποσπασματική εικόνα των ανδρικών δραστηριοτήτων σημαίνει ότι η ταύτιση μαζί του απαιτεί αφενός αφαιρετικές νοητικές λειτουργίες και αφετέρου άρνηση του δεσμού με τη μητέρα και της θηλυκότητας γενικότερα.

*(Rosaldo, 1994), (Μπακαλάκη, 1994).*

Έτσι, η γυναικεία καταπίεση που για πολλούς αιώνες και στη σημερινή εποχή υφίσταται η γυναίκα, καταλήγει να αναιρεί και να αλλοτριώνει τη γυναικεία ανθρώπινη υπόσταση. Το αποτέλεσμα; Πλήρης ανισοτιμία ηθικής κρίσης για τα δύο φύλα. Ό,τι επιτρέπεται στον άνδρα απαγορεύεται στη γυναίκα. Κυρίως της ανατίθεται (συνήθως με την δική της συναίνεση) ο δεύτερος, ο περιθωριακός, ο υπηρετικός ρόλος στο πλαίσιο της πολιτικής δραστηριότητας.

Παρ' όλη την εξέλιξη στη θέση της γυναίκας και το γεγονός ότι σήμερα χιλιάδες γυναίκες εργάζονται έξω από το σπίτι, η διάκριση ανάμεσα στο δημόσιο και ιδιωτικό χώρο έχει υποστεί ελάχιστες αλλαγές. Δεν έχει η γυναίκα κατακτήσει ακόμα την ελευθερία των επιλογών στην ιδιωτική της ζωή. Πολλές γυναίκες δεν φτάνουν καν στο δίλημμα της επιλογής. Οι καταναγκασμοί συσσωρεύονται σε όλο το γυναικείο βίωμα της πολύπλοκης καθημερινότητας, έτσι ώστε ο ρόλος να θεωρείται δεδομένος.

*(Δαμανάκη, 1995)*

Και μπορεί η ασυμμετρία των φύλων να είναι οικουμενική και να σχετίζεται παντού με τη διάκριση δημόσιο-ιδιωτικό, ωστόσο οι σχέσεις των φύλων είναι ταυτόχρονα υπερβολικά ποικιλόμορφες ώστε να μπορούν να ερμηνευθούν με οικουμενικούς όρους.

*([http://www.aegean.gr/gender-](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Αστρινάκη.pdf)*

*postgraduate/Documents/Κείμενο%20Αστρινάκη.pdf, 15/11/2006)*

Ας ελπίσουμε ότι η σύγχυση της εποχής θα μας βοηθήσει να οδηγηθούμε σε μια νέα ισορροπία. Μια συμμετρική ισορροπία που δεν θα ισοπεδώσει τις διαφορές ούτε θα εξαλείψει τις αντιθέσεις αλλά θα συντελέσει στον επαναπροσδιορισμό των ρόλων που θα επιτρέψει να υπάρχουν όλοι οι

άνθρωποι παντού, μέσα και έξω από το σπίτι, αποτέλεσμα που θα προκύψει αν επεκταθούν οι δημοκρατικές αρχές και πρακτικές στην οικογένεια και την ιδιωτική σφαίρα των προσωπικών σχέσεων.

*(Δεληγιάννη-Κουϊμτζή 1996), (Δαμανάκη, 1995).*

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ

### ΙΣΑΡΙΘΜΗ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ

Χρησιμοποιώντας και επιβεβαιώνοντας την ιδέα ότι ο αναγκαίος πολιτικός αποκλεισμός των γυναικών από τη σφαίρα της πολιτικής ζωής είναι οικουμενικό φαινόμενο πέφτουμε στην παγίδα να επικυρώνουμε το γεγονός ότι η πολιτική ζωή είναι χώρος γυναικείας απουσίας. Αντί αυτού θα πρέπει να επαναπροσδιορίσουμε τον ρόλο των γυναικών με βάση τον πολιτικό παράγοντα διαφόρων γεγονότων στα οποία μαρτυρείτε η συμμετοχή τους. Οι γυναίκες διαχειρίζονται αποφάσεις που δεν έχουν λάβει ούτε μπορούν να λάβουν οι ίδιες. Η πολιτική σκηνή οικοδομήθηκε αποδεχόμενη την άρνηση να συγκροτηθούν οι γυναίκες ως πολιτικά υποκείμενα.

*(Βόλντμαν κ.α., 1997)*

#### 13.1 ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Η άρνηση της πολιτικότητας των γυναικών δεν ταιριάζει στην εικόνα μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Τα κριτήρια επιλογής στην πολιτική συμμετοχή είναι τελείως διαφορετικά για άνδρες και για γυναίκες. Για τους άνδρες επικρατεί η λογική ότι όλοι είναι ικανοί για όλα μέχρι να αποδείξουν το αντίθετο, ενώ οι γυναίκες δεν κάνουν για τίποτα και πρέπει να αποδείξουν ότι κάνουν. Είναι πολύ χαρακτηριστικό το παρακάτω απόσπασμα από πρόσφατη ομιλία για την συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική μιας έμπειρης ελληνίδας πολιτικού: *«Είχα διάφορες θέσεις που έτυχε σε πολλές περιπτώσεις να νιώθω απέραντη μοναξιά. [...], με θεωρούσαν κάτι σαν ένα περίεργο φαινόμενο. [...] Ξεκινούσα με πάρα πολύ μεγάλη, όχι αμφισβήτηση, αλλά αναρωπιόντουσαν όλοι τι "φρούτο είναι αυτό". Και για να με αποδεχθούν με τεστάρανε. Για όλους τους άλλους υποψήφιους [...] που ήταν άνδρες, όλα ήταν φυσιολογικά. Θυμάμαι [...], είχα κληθεί από το πρέσβη της Ιαπωνίας να μιλήσω για τα ίσα δικαιώματα σε μια συνάντηση όλων των υψηλόβαθμων στελεχών των Γιαπωνέζικων εταιρειών στην Ευρώπη, που γινόταν στις Βρυξέλλες. Πήγα σε ένα γεύμα, που ήταν 80 υψηλόβαθμα στελέχη*

*Γιαπωνέζοι, ο πρέσβης άνδρας, τα γκαρσόνια όλα άνδρες και η μόνη γυναίκα μέσα σε εκείνη την αίθουσα ήμουν εγώ. Και λέω πολύ ωραία, την ισότητα των φύλων την εξυπηρετείτε πλήρως».*

Ακόμα, λοιπόν, δεν θεωρείται φυσιολογικό μια γυναίκα να διεκδικεί οποιοδήποτε πόστο. Αυτό βέβαια, όπως φάνηκε και από το παραπάνω απόσπασμα δεν συμβαίνει μόνο στην Ελλάδα.

Επίσης υπάρχει το δεδομένο ότι πολλές γυναίκες αν και υποστηρίζουν την ισόρροπη εκπροσώπηση, πολλές φορές καταλήγουν να ψηφίζουν άνδρες. Δεν υποστηρίζει κανείς ότι δεν πρέπει να ψηφίζουν άνδρες ή ότι οι γυναίκες πρέπει να ψηφίζουν γυναίκες και οι άνδρες τους άνδρες αλλά πρέπει να έχουν τα ίδια κριτήρια επιλογής. Να κρίνουν και τους άνδρες και τις γυναίκες, με βάση τις δυνατότητες και τις ικανότητες που έχουν και να δίνετε η ευκαιρία και στις γυναίκες.

*(<http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000005/4805/7/7/1/showdoc.html>, 15/11/2006)*

Για το λόγο αυτό θα πρέπει να υπάρξουν πρωτοβουλίες υπέρ της ισόρροπης εκπροσώπησης γυναικών και ανδρών. Οι πρωτοβουλίες αυτές μπορεί να είναι: α) Προσπάθεια αύξησης του αριθμού των υποψηφίων στα εκλογικά ψηφοδέλτια με στόχο την αποτελεσματικότερη πρόσβαση των νέων υποψηφίων στις θέσεις εξουσίας. β) Εκστρατεία ευαισθητοποίησης προς ένα ευρύ κοινό για την ευκολότερη αποδοχή από τους πολίτες της ισόρροπης λήψης αποφάσεων. γ) Διαρθρωτικές συνθήκες που θα περιλαμβάνουν αλλαγές νομοθετικής φύσεως, αλλαγές στις εκλογικές διαδικασίες και εφαρμογή θετικών δράσεων για την αύξηση του ποσοστού εκπροσώπησης των γυναικών.

*([http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/epitroph\\_dikaiomaton.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/epitroph_dikaiomaton.pdf), 15/11/2006)*

### **13.2 Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ**

Επειδή λοιπόν οι γυναίκες είναι και αυτές μέλη της οργανωμένης κοινωνίας όπως και οι άνδρες, και λόγω του γεγονότος ότι οι άνδρες παλαιότερα επινοούσαν και εφάρμοζαν τους νόμους, έτσι που να ταιριάζουν στους δικούς τους σκοπούς για να καταφέρνουν να κρατούν υποταγμένη τη

γυναίκα, γίνεται φανερή η αναγκαιότητα της γυναικείας συμμετοχής στις δημόσιες υποθέσεις.

(Μπέμπελ, 1983)

Είναι σημαντικό να αναγνωριστεί η σημασία της γυναικείας συμμετοχής στην άσκηση της εξουσίας. Έχει αποδειχθεί άλλωστε ότι όσο μεγαλώνει η γυναικεία συμμετοχή στα όργανα διακυβέρνησης, τόσο διευκολύνεται πρακτικά η μείωση της απόστασης ανάμεσα στα δύο φύλα και προωθείται καλύτερα ο σεβασμός της προσωπικότητας και του ισότιμου ρόλου της γυναίκας, γεγονός που συντελεί στην κάθε είδους ανάπτυξη (πολιτική, οικονομική, πολιτιστική κ.α.).

(Παπαρήγα, 1986)

Ακόμα είναι φανερή η αφύπνιση της γυναικείας πολιτικής συνείδησης (διαφέρει από την πολιτική ωριμότητα), γεγονός που προκύπτει από το ότι οι γυναίκες είναι περισσότερο διατεθειμένες να πάρουν μέρος στην πολιτική και όλο και περισσότερες βάζουν υποψηφιότητα. Ιδιαίτερα οι νέες γυναίκες, κατανοούν την αξία της ισάριθμης αντιπροσώπευσης και έχουν συνειδητοποιήσει πως είναι για το συμφέρον τους να εκπροσωπούνται από γυναίκες στη Βουλή, όπου παίρνονται αποφάσεις που τις αφορούν. Κάτι το οποίο είναι πολύ σημαντικό να λάβει κανείς υπόψη του, είναι το ότι μέχρι πριν κάποια χρόνια οι γυναίκες ψήφιζαν με έτοιμο ψηφοδέλτιο που τους προμήθευαν οι σύζυγοι, οι πατεράδες ή οι αδελφοί από το σπίτι. Γεγονός που σίγουρα έχει περιοριστεί σε χαμηλά όρια αλλά δεν έχει εκλείψει εντελώς από την κοινωνία μας.

(Πανταζή-Τζίφα, 1984)

### **13.3 ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΑΡΙΘΜΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗΣ**

Όπως υποστηρίζει η Elaine Vogel-Polsky: «αλλαγή θα υπάρξει μόνο αν οι ίδιες οι γυναίκες καθώς και ορισμένοι άνδρες πειστούν ότι η ισάριθμη αντιπροσώπευση δεν βρίσκεται σε αντίφαση με τη δημοκρατία, αλλά ότι αποτελεί ένα γενικό δημοκρατικό αίτημα, που στοχεύει να θέσει τέρμα στην οριακή μειοψηφία ή τον αποκλεισμό των γυναικών από τη σύνθεση όλων των αντιπροσωπευτικών ή εκτελεστικών οργάνων λήψης πολιτικών αποφάσεων».

(Vogel-Polsky, 1996).

Το αίτημα για τη θέσπιση της ισάριθμης αντιπροσώπευσης που εμφανίστηκε μετά το 1990, είχε στόχο την αύξηση του αριθμού των εκλεγμένων γυναικών καθώς και να ανοιχτεί ο δρόμος για την συμμετοχή τους στην πολιτική εξουσία. Η τάση αυτή έγινε ιδιαίτερα αισθητή στη Γαλλία με μορφή κινήματος και έκτοτε έχει κατακτήσει μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης δημιουργώντας ένα μαζικό πολιτικό κίνημα.

*(Καλτσόγια-Τουρναβίτη, 1996),*

*(<http://www.aegean.gr/gender->*

*postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf, 15/11/2006),*

*([http://www.genderpanteion.gr/gr/other\\_pdf/scott\\_abs\\_gr.pdf](http://www.genderpanteion.gr/gr/other_pdf/scott_abs_gr.pdf), 15/11/2006).*

Το αίτημα αυτό αποδεικνύει μια ευνόητη αλήθεια η οποία δηλώνει ότι ο αριθμός των γυναικών στα όργανα λήψης πολιτικών αποφάσεων θα έπρεπε να είναι περίπου αντίστοιχος με την αναλογία τους στον πληθυσμό. Με αυτή την έννοια η υποαντιπροσώπευση των γυναικών υποδεικνύει την τάση αποκλεισμού που διακατέχει το ίδιο το πολιτικό σύστημα.

*(Βαρίκα, 2000)*

Ενώ επιπλέον δείχνει και την έκφραση της κατωτερότητας στην κοινωνική θέση των γυναικών. Και όπως υποστηρίζει η Παντελίδου-Μαλούτα: «η μειωμένη αυτή παρουσία συνδέεται με τη γενικότερη μειονεκτική “αντιπροσώπευση” των γυναικών σε όλες τις ηγετικές ομάδες». Επομένως συνεχίζει, «δεν στερούνται εξουσίας οι γυναίκες επειδή δεν συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων, αλλά δεν συμμετέχουν εκεί επειδή δεν έχουν εξουσία».

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2002)*

Άλλωστε το φαινόμενο αυτό δεν είναι καινούριο, απλά σήμερα γίνεται περισσότερο ορατό λόγω του χάσματος μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων και της βαθιάς κρίσης που αντιμετωπίζει το πολιτικό σύστημα αντιπροσώπευσης. Τα δεδομένα όμως ότι ένα τμήμα της κοινωνίας θεωρεί αντιδημοκρατικό τον αποκλεισμό των γυναικών από την πολιτική εξουσία και ότι ένας αυξανόμενος αριθμός πολιτών εκτιμά ότι η ισότιμη παρουσία στα κέντρα λήψης αποφάσεων είναι ζήτημα δικαιοσύνης, αποτελούν θετικές πλευρές της πολιτικής κρίσης οι οποίες πρέπει να εκμεταλλευτούν με τον κατάλληλο τρόπο ώστε να επωφεληθεί η δημοκρατική κοινωνία.

*(Βαρίκα, 2000)*



Οι γυναίκες άλλωστε δεν είναι μια μειονότητα αλλά το μισό, αν όχι η πλειονότητα του ανθρώπινου γένους. Αλλά το γεγονός ότι παρότι αποτελούν πλειονότητα αποκλείονται καταδεικνύει τον άκρως αντιδημοκρατικό χαρακτήρα του πολιτικού μας συστήματος, όπως ήδη αναφέραμε. Γιατί δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί δημοκρατική η υποαντιπροσώπηση των γυναικών η οποία άλλωστε αποτελεί μόνο ένα από τα παραδείγματα υποαντιπροσωπευσής μιας σειράς κοινωνικών ομάδων. Δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί δημοκρατικό ένα σύστημα, που εμποδίζει στην πράξη, αν όχι στο γραπτό νόμο, την πρόσβαση του μισού πληθυσμού στην εξουσία.

*(Βαρίκα, 2000)*

Και η ιστορική διαδρομή της δημοκρατίας ως συστήματος κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων έχει αποδείξει τον περιοριστικό της χαρακτήρα αποκλείοντας τους πολλούς και απονέμοντας πολιτικά δικαιώματα μόνο σε άρρενες, λευκούς, εγγράμματος και με πολύ αργά και σταδιακά βήματα επέτρεψε την συμμετοχή ευρύτερων λαϊκών μαζών, μειονοτικών πληθυσμών, έγχρωμων και τελευταία των γυναικών στις διαδικασίες λήψης πολιτικών αποφάσεων.

*(<http://www.aegean.gr/gender->*

*postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf, 15/11/2006)*

Μπορεί οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι να ανήκουν σε κοινωνικές θέσεις ελάχιστα αντιπροσωπευτικές του συνολικού πληθυσμού και οι πολίτες να εκλέγουν και να εκλέγονται όχι με βάση τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους (ως μέλη ενός φύλου, μιας τάξης, μιας θρησκευτικής, πολιτισμικής κατηγορίας ή με βάση τις σεξουαλικές προτιμήσεις τους), αλλά βάσει των ιδεών που διαμορφώνουν για το σύνολο των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών ζητημάτων που αφορούν το έθνος.

*(Βαρίκα, 2000)*

Δηλαδή υποτίθεται, ότι οι πολίτες δεν πρέπει να επικεντρώνουν την προσοχή τους στα πρόσωπα των αντιπροσώπων τους αλλά να αδιαφορούν για την έμφυλη σωματική ιδιότητα και την ανατομική διαφορά δίνοντας βάση μόνο στις ιδέες τους και αυτός πρέπει να είναι και ο στόχος της ισάριθμης αντιπροσώπησης, η αποσύνδεση του φύλου ως κριτηρίου για την εκλογική εκπροσώπηση των πολιτών.

<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006).

Η πρόσβαση όμως, των γυναικών στην άσκηση της εξουσίας δεν είναι απλώς ζήτημα δημοκρατίας και θέμα στοιχειώδους δικαιοσύνης αλλά είναι φορέας μιας ποιοτικής μετατροπής του ίδιου του πολιτικού συστήματος. Δηλαδή, ο θεσπισμένος νόμος για την ισάριθμη αντιπροσώπευση των φύλων θα είναι ο νόμος που θα μεταμορφώσει και θα επηρεάσει τις ίδιες τις συνθήκες που καθορίζουν και διαμορφώνουν τους νόμους.

*(Βαρίκα, 2000)*

### **13.4 ΟΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ ΤΗΣ ΙΣΑΡΙΘΜΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗΣ**

Οι υποστηρικτές της ισάριθμης αντιπροσώπευσης θεωρούν ότι αυτό που χρειάζεται μόνο είναι η αναγνώριση της έμφυλης διάστασης της έννοιας της αντιπροσώπευσης και του ατόμου (εφόσον η ουδετερότητα καλύπτει μόνο τους άνδρες). Η αξία της όμως θα πρέπει να κριθεί στο πλαίσιο της συνολικής πολιτικής δυναμικής της, με κριτήριο το κατά πόσο ενδέχεται να επιφέρει ουσιαστικά αποτελέσματα στο συσχετισμό δυνάμεων ανάμεσα στα φύλα.

*(Βαρίκα, 2000)*

Από την άλλη οι επιφυλάξεις και οι ενστάσεις των μη οπαδών είναι πολλές. Μια χαρακτηριστική αντίρρηση τους είναι ότι η ισάριθμη αντιπροσώπευση έχει ως θεμέλιό της το επιχείρημα ότι οι γυναίκες είναι ένα από τα δύο φύλα της ανθρωπότητας κάτι το οποίο είναι αυτονόητο και παραμένει απλή ρητορεία.

*(Gianformaggio, 1996)*

Το βασικότερο όμως ερώτημά τους είναι πώς και ως τι οι γυναίκες θα καταφέρουν να “αντιπροσωπευθούν” στη Βουλή και να συμμετάσχουν απρόσκοπτα στην γενικότερη πολιτική διαδικασία, αφού σήμερα δεν συμμετέχουν από πολλές απόψεις (οικονομικά, εργασιακά, ψυχολογικά) ως ελεύθερα, αυτόβουλα, ανεξάρτητα και με αυταξία μέλη της κοινωνίας τους, τουλάχιστον σε μαζικό επίπεδο. Πόσο μάλλον όταν έκδηλα απουσιάζει από την κοινωνικοποίησή τους η εμπλοκή στις συμμετοχικές διαδικασίες η οποία αντικαθίσταται με έμμεσα, αποθαρρυντικά κοινωνικοποιητικά μηνύματα τα

οποία τοποθετούν τις γυναίκες στη θέση του κατώτερου στο σύστημα σχέσεων των φύλων.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2002), (<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006).

Παρ' όλα αυτά η σχετική συμφωνία που διαφαίνεται σήμερα ενός μεγάλου μέρους του πολιτικού φάσματος για την αναγκαιότητα αν όχι μιας ισάριθμης αντιπροσώπευσης, τουλάχιστον μιας ευρύτερης συμμετοχής των γυναικών στα κοινά, θεμελιώνεται στη διαπίστωση ότι τελικά οι γυναίκες αποδείχτηκαν ικανές να συμφιλιώσουν τα αντιφατικά καθήκοντα που προέρχονται από τον κατά φύλο καταμερισμό. Όμως το ποσοστό των γυναικών αντιπροσώπων (από μόνο του) δεν οδηγεί αναγκαστικά σε έναν ευνοϊκότερο συσχετισμό δυνάμεων μεταξύ των δύο φύλων και μια περισσότερο προσβάσιμη για τις γυναίκες πολιτική κουλτούρα και ιδιότητα του πολίτη. Και επίσης οι γυναίκες δεν πρόκειται να ενωθούν όλες μαζί για χάρη των κοινών τους συμφερόντων γιατί πολύ απλά έχουν ταυτόχρονα και ασυμβίβαστα συμφέροντα που τις χωρίζουν. Γι αυτό λοιπόν, και επειδή η ενσωμάτωση των αποκλεισμένων στα κοινοβούλια (στην προκειμένη περίπτωση των γυναικών) δεν αναιρεί την εξουσία του ενός, όσο αυτές δεν έχουν την δυνατότητα να μιλήσουν για "τις διαφορές τους" παρά μόνο με τους όρους που έχουν θεσπιστεί εν αγνοία τους, θα πρέπει οι γυναίκες να επεξεργαστούν τους κανόνες του παιχνιδιού με δημοκρατικό τρόπο. Θα πρέπει δηλαδή, να έχουν την δυνατότητα της αυτόνομης έκφρασης και να ασκήσουν το δικαίωμά τους να μιλήσει καθεμιά για τον εαυτό της, και από αυτό θα προκύψει η αμοιβαία αναγνώριση των διαφορών οι οποίες συνιστούν το οικουμενικό, και την κατάρριψη του αφηρημένου ανδρικού προτύπου, κάτι το οποίο σημαίνει ότι το οικουμενικό άτομο μπορεί να είναι και άνδρας αλλά και γυναίκα.

(Βαρίκα, 2000), (<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006).

Η ουσιαστική δηλαδή συμμετοχή των γυναικών στα κοινά και η αλλαγή των συσχετισμών που αυτή συνεπάγεται θα επιτρέψουν να υπάρξει μια ευκαιρία για να μετατραπεί η κυριαρχία του φύλου σε αφετηρία για την επανίδρυση της δημοκρατίας.

(Βαρίκα, 2000)

### **13.5 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΩΣ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΩΝ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ ΤΟΥΣ ΚΑΙ Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥΣ**

Το ζήτημα του τρόπου πολιτικής εκπροσώπησης των γυναικών στα επίσημα όργανα μιας τυπικά δημοκρατικής πολιτείας, τέθηκε ύστερα από την κατοχύρωση της ισοπολιτείας. Η ανάγκη που οδήγησε σε αυτό είναι ότι τα γυναικεία συμφέροντα έπρεπε και πρέπει να αντιπροσωπεύονται από γυναίκες, αφού ισχύει σε μεγάλο βαθμό ο κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας κατά φύλο: η μισθωτή εργασία της πλειοψηφίας των ανδρών έναντι της οικιακής μη αμειβόμενης εργασίας της πλειοψηφίας των γυναικών. Και με το σκεπτικό ότι ο βαθμός συμμετοχής των πολιτών μιας χώρας είναι δείκτης για την ποιότητα της δημοκρατίας της, χαρακτηρίζεται ως “δημοκρατικό έλλειμμα” η μικρή συμμετοχή των γυναικών στις πολιτικές δομές. Η τάση αυτή εκδηλώθηκε τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο (ΟΗΕ, Ευρωπαϊκή Ένωση) και μέσα από την παραδοχή ότι το δικαίωμα ίσων ευκαιριών αποτελεί πρωταρχικό ατομικό δικαίωμα, θεσπίστηκαν ενθαρρυντικά μέτρα για την εκπαίδευση, την κοινωνικοποίηση και την ένταξη των γυναικών στην πολιτική.

(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006)

Μπορεί τα γυναικεία συμφέροντα, να πρέπει να αντιπροσωπεύονται από γυναίκες, ένα ερώτημα που τίθεται συχνά όμως είναι αν οι ίδιες οι γυναίκες που έχουν εκλεγεί σε πολιτικά όργανα ενδιαφέρονται για προβληματισμούς σχετικά με το φύλο. Πρόσφατη έρευνα που έγινε σε βουλευτίνες της Αγγλίας, μέλη του Εργατικού Κόμματος, διαπίστωσε ότι οι ίδιες συχνά έθεταν ζητήματα σχετικά με το φύλο με μικρή όμως απήχηση λόγω της συστηματικής αδιαφορίας των ανδρών συναδέλφων τους για τα γυναικεία θέματα.

(<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006)

Από την άλλη μεριά η πρόσφατη ελληνική πραγματικότητα μας δείχνει ότι η πλειοψηφία των γυναικείων κομματικών μελών στο παρελθόν τηρούσε περιφρονητική και αδιάφορη στάση για τα προβλήματα του φύλου. Οι

γυναίκες αν ήθελαν να επιβιώσουν και να λειτουργήσουν έπρεπε να ενσωματωθούν πλήρως στις ανδρικές δομές εξουσίας, εκφράζοντας ανδρικά πρότυπα και αρνούμενες την διαφορετικότητά τους. Παράλληλα είχαν να αντιμετωπίσουν διακρίσεις και επιθέσεις στη βάση του φύλου τους, ενώ οι άνδρες συνάδελφοί τους δέχονταν επιθέσεις μόνο στη βάση των απόψεών τους και της παραταξιακής τους ένταξης.

*(Αρβανιτάκη, 2004), (Δαμανάκη, 1995).*

Άλλωστε οι γυναίκες ένιωθαν ήδη πολύ γεμάτες και κουρασμένες από τις υποχρεώσεις του κομματικού μέλους, από τις επαγγελματικές ευθύνες και το βαρύ ωράριο δουλειάς στο σπίτι και στα παιδιά για να διεκδικήσουν να λειτουργήσει η πολιτική σύμφωνα με τα δεδομένα και τις απαιτήσεις του φύλου. Είχαν αποδεχτεί το ρόλο του θύματος που επιφύλαξε για αυτές η κοινωνία και στην καλύτερη περίπτωση διεκδικούσαν τη βελτίωση της θέσης τους μέσα από απαιτήσεις που είχαν χαρακτήρα καταγγελίας-διαμαρτυρίας, αλλά σπάνια κατέληγε σε ουσιαστικές διεκδικήσεις.

*(Δαμανάκη, 1995)*

Υπήρχαν όμως και εκείνες οι γυναίκες που με την πορεία τους αποδείκνυαν ότι αναγνωρίζουν τη σημασία της διαφορετικότητας του φύλου και προσπαθούσαν να επιτύχουν έστω και μεμονωμένα στην παραγωγή, στην οικονομία, στην κουλτούρα, την πολιτική, τον πολιτισμό. Από τις γυναίκες αυτές στηρίχθηκε η παραδοχή της διαφορετικότητάς τους η οποία γεννούσε δικαιώματα και υποχρεώσεις. Και έτσι οι γυναίκες αυτές μέσα από τις πολιτικές τους χάραζαν το δρόμο για την κατάκτηση της γυναικείας αυτοσυνείδησης και την προσπάθεια “αποθυματοποίησης” των ίδιων των γυναικών.

*(Αρβανιτάκη, 2004), (Δαμανάκη, 1995).*

Θα πρέπει όμως να αξιολογήσουμε τους/τις αντιπροσώπους κυρίως βάσει των πολιτικών τους θέσεων, αφού όπως αναρωτιέται και η Βαρίκα μπορούμε άραγε να δείχνουμε άκριτη και τυφλή εμπιστοσύνη «στην έμφυτη ικανότητα των γυναικών (της κάθε γυναίκας) να ακολουθεί καλύτερη πολιτική από τους άνδρες (από τον κάθε άνδρα);

*(Βαρίκα, 2000)*

Ή μήπως θα πρέπει να αναρωτηθούμε για το κατά πόσο και κάτω από ποιες συνθήκες οι γυναίκες μπορούν να ακολουθήσουν μια πιο ανθρώπινη πολιτική από τους άνδρες, ερώτημα που προκύπτει και από το ότι πολλές εκλεγμένες πολιτικοί υιοθετούν ανδρικά πολιτικά πρότυπα εξουσίας, γεγονός που αναφέρθηκε και παραπάνω. Αν δηλαδή αποδειχθεί ότι οι γυναίκες αντιπρόσωποι δεν ακολουθούν και τόσο διαφορετικές συμπεριφορές από τους άνδρες συναδέλφους τους, θα ήταν αυτός λόγος να σταματήσουμε να απαιτούμε την ισάριθμη αντιπροσώπευση των γυναικών στις δομές λήψης αποφάσεων; Η απάντηση είναι αρνητική διότι ο στόχος της ισάριθμης εκπροσώπησης είναι να επανορθώσει τον αντιδημοκρατικό χαρακτήρα της ελλιπούς εκπροσώπησης των γυναικείων συμφερόντων.

*(Βαρίκα,2000)*

Αρκεί όμως η φυσική παρουσία των γυναικών στη Βουλή για να δηλώσει την πολιτική εκπροσώπηση του γυναικείου φύλου; Σαφώς όχι. Θα πρέπει ακόμα να μεταβληθούν οι δομές και οι διαδικασίες μέσω των οποίων τα άτομα του γυναικείου φύλου θα εκπροσωπήσουν την κοινωνική τους κατηγορία ώστε να την ανασύρουν από την κοινωνική υποτέλεια και την περιθωριοποίηση.

*(Παντελίδου-Μαλούτα,2002), (<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006).*

Θα πρέπει όμως να λάβουμε ακόμα υπόψη μας ότι η “κατά ομάδες” αντιπροσώπευση, όπως είναι αυτή των γυναικών στην οποία αναφερόμαστε, δεσμεύει και ομοιογενοποιεί τα άτομα σε πάγιες ταυτότητες και τα φυλακίζει εκεί στερώντας τη δυνατότητα διατύπωσης ενός κοινού για όλους συμφέροντος παρ’ όλα όσα διαφοροποιούν τους ανθρώπους και απορρίπτοντας επίσης την συσχέτιση εκπροσώπησης των γυναικών με την εκπροσώπηση άλλων κοινωνικών ομάδων.

*(Βαρίκα,2000), (<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006).*

### **13.6 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΙΣΑΡΙΘΜΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗΣ**

Σε τελική ανάλυση όσα ερωτήματα διατυπώσαμε και άλλα τόσα που μπορεί να ανακύψουν για την αξία και τη συμβολή της ισάριθμης αντιπροσώπευσης στο σύνολο της γυναικείας υπόθεσης, έχουν να κάνουν με

μια διεκδίκηση η οποία προτείνει όχι την ίση πρόσβαση των δύο φύλων στη διαχείριση των κοινών, αλλά όπως και η Βαρίκα υποστηρίζει «*την επέκταση των προνομίων μερικών ολίγων σε... μερικές ολίγες*». Και συνεχίζει υποστηρίζοντας την άποψη ότι τίποτα δεν μπορεί να εγγυηθεί θετικά αποτελέσματα για την ζωή των γυναικών ύστερα από την εφαρμογή της ισάριθμης αντιπροσώπευσης.

*(Βαρίκα, 2000)*

Δηλαδή πιστεύει, αυτό που και η Σαμίου διατυπώνει: ότι «*πρόκειται για μια διαδικασία ανάδειξης μιας πολιτικής ελίτ, διαδικασία που, όσο κι αν το υπόσχεται, δεν επηρεάζει με άμεσο τρόπο τη ζωή της πλειοψηφίας των γυναικών*».

*(<http://www.aegean.gr/gender->*

*postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf, 15/11/2006)*

Παρ' όλες όμως τις διαφωνίες γύρω από την τεχνική της πολιτικής εκπροσώπησης οι γυναίκες όπως αναφέραμε και παραπάνω δεν είναι κοινωνική μειονότητα αλλά το μισό, αν όχι η πλειοψηφία του ανθρώπινου γένους, γεγονός το οποίο δίνει παραδειγματικό χαρακτήρα στον αποκλεισμό τους και καταδεικνύει την αντιδημοκρατικότητα του συστήματος αφού το ίδιο το πολιτικό σύστημα έχει επιλέξει η πλειονότητα αυτή να υποαντιπροσώπευεται.

*(Βαρίκα, 2000), (<http://www.aegean.gr/gender->*

*postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf, 15/11/2006).*

Άλλωστε ο άνθρωπος ακρωτηριασμένος από το ένα του πόδι χάνει την ισορροπία του, χάνοντας το ένα του μάτι είναι μονόφθαλμος, με μόνο το ένα του αφτί είναι βαρήκοος. Μια κοινωνία που στηρίζεται και κυρίως λειτουργεί μόνο με τους άνδρες είναι όχι μόνο αντιδημοκρατική αλλά είναι μια κοινωνία ανισόρροπη.

*(Βαρίκα, 1996)*

### **13.7 Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

Η συνεχιζόμενη υποεκπροσώπηση των γυναικών στη λήψη πολιτικών και οικονομικών αποφάσεων αποτελεί ένα θεμελιώδες έλλειμμα για τις σύγχρονες δημοκρατίες, συμπεριλαμβανομένων και των ευρωπαϊκών.

[http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/symperasmata\\_syra\\_kouses.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/symperasmata_syra_kouses.pdf), 15/11/2006)

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο λαμβάνοντας υπόψη αυτήν ακριβώς την υποεκπροσώπηση των γυναικών τόσο των κρατών μελών όσο και των υπό ένταξη χωρών καλεί τις κυβερνήσεις να προβούν σε απολογισμό των διαφόρων συνεπειών των εκλογικών συστημάτων στην πολιτική εκπροσώπηση των γυναικών καθώς επίσης καλεί και τα πολιτικά κόμματα, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο να αναθεωρήσουν τη δομή και τις διαδικασίες τους προκειμένου να εξαλειφθούν οι διακρίσεις στη συμμετοχή των γυναικών, αφού η πλήρης εκπροσώπηση όλων των συστατικών μερών της κοινωνίας αποτελεί προϋπόθεση για όλες τις δημοκρατίες και οι γυναίκες αποτελούν την πλειοψηφία στον ευρωπαϊκό πληθυσμό.

[http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/epitroph\\_dikaiomaton.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/epitroph_dikaiomaton.pdf), 15/11/2006),

[http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/symperasmata\\_syra\\_kouses.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/symperasmata_syra_kouses.pdf), 15/11/2006).

Στη τρέχουσα κατάσταση το οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης εδραιώνεται στην ύπαρξη αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας σε κάθε κράτος μέλος της. Η εύρυθμη λειτουργία αυτού του δημοκρατικού συστήματος, που διακατέχεται από τις ιδέες της προόδου και της κοινωνικής δημοκρατίας, και η προβολή του στους πολίτες ασκεί σημαντική επίδραση στο σύνολο της κοινωνίας. Για να βρεθεί όμως ο τρόπος υλοποίησης αυτών των ιδεών απαιτείται η απάντηση στο ερώτημα ποιος μπορεί να είναι ο νόμιμος εκπρόσωπος του λαού, ποιος διεξάγει συζητήσεις και ποιος αποφασίζει εξ ονόματος όλων; Ποιος ενσαρκώνει τη δημόσια εξουσία, ποιος διαμορφώνει και καθορίζει το νόμο και ποιος έχει τη διαχείριση της καθημερινής ζωής στο διεθνές, ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο; Η απάντηση σε κάθε μια από αυτές τις ερωτήσεις είναι "οι άνδρες" και ειδικότερα εκείνοι που βρίσκονται στις ανώτερες βαθμίδες της ιεραρχίας στη λήψη αποφάσεων, σχεδόν μονοπωλούν τη διαχείριση των κοινών. Η σαφής υποεκπροσώπηση των γυναικών στη λήψη πολιτικών αποφάσεων μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να μεταφράζεται με διαφορετικούς όρους η λήψη πολιτικών αποφάσεων από άνδρες και γυναίκες και κατά συνέπεια οι γυναίκες να



αρνούνται να αποδεχθούν νόμους και πολιτικές που έχουν θεσπιστεί χωρίς τη δική τους συμμετοχή.

Τα επίπεδα ισόρροπης εκπροσώπησης σε πολλούς τομείς στις χώρες της ΕΕ έχουν σημειώσει σημαντική άνοδο τα τελευταία 25 περίπου χρόνια, χάρη σε διεθνείς και τοπικές δράσεις. Εντούτοις η ισοτιμία των δύο φύλων στη λήψη αποφάσεων παραμένει ακόμα μακρινό όνειρο σε όλους σχεδόν τους τομείς, ακόμη και στους κόλπους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

*([http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/epitroph\\_dikaiomaton.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/epitroph_dikaiomaton.pdf), 15/11/2006)*

Η έννοια της δημοκρατικής ισοτιμίας των δύο φύλων είναι συνώνυμη με την ίση συμμετοχή γυναικών και ανδρών στα όργανα λήψης πολιτικών αποφάσεων. Η έννοια της ισοτιμίας αυτής υποδηλώνει την αναγνώριση της κοινωνικής αλλαγής η οποία έχει τροποποιήσει το κοινωνικό συμβόλαιο που για αιώνες επεφύλασσε διαφορετικούς ρόλους σε γυναίκες και άνδρες.

Το πρόβλημα αυτό της ίσης συμμετοχής και της εξασφάλισης επαρκούς γυναικείας εκπροσώπησης θα πρέπει να αναζητήσει την λύση του στα κίνητρα που πρέπει να προσφερθούν στα πολιτικά κόμματα, ώστε να απαιτήσουν μέσα από νομοθετικές ρυθμίσεις, τον καθορισμό ενός συγκεκριμένου αριθμού γυναικών για την κοινοβουλευτική τους ομάδα. Επίσης, θα πρέπει να οργανωθούν και να επεκταθούν οι εκστρατείες ευαισθητοποίησης σε θέματα φύλου και επιμόρφωσης των υποψηφίων κάνοντας οι κυβερνητικοί φορείς χρήση, του καθορισμένου τηλεοπτικού χρόνου, εκδίδοντας φυλλάδια, δημοσιεύοντας διαφημίσεις κ.α. Ακόμα, οι γυναίκες θα πρέπει να στηριχθούν πνευματικά, ηθικά και οικονομικά από τις παρατάξεις τους ώστε να έχουν μια μετέπειτα επιτυχημένη πολιτική πορεία.

Εν τέλει η εμπλοκή και η αύξηση των γυναικών στη λήψη πολιτικών αποφάσεων μπορεί να αποκαταστήσει την πίστη στην πολιτική και τη δημοκρατία, ανατρέποντας το κλίμα απαξίωσης της πολιτικής και καθιστώντας την πιο ελκυστική για τους πολίτες. Επιπρόσθετα μπορεί να ενισχύσει τον δημοκρατικό χαρακτήρα των κοινοβουλίων και τη νομιμότητα λήψης αποφάσεων, και παράλληλα να συμβάλλει ώστε τα πολιτικά κόμματα να αποκτήσουν ξανά το διαμεσολαβητικό ρόλο μεταξύ κυβέρνησης και πολιτών.

[http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/epitroph\\_dikaiomaton.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/epitroph_dikaiomaton.pdf), 15/11/2006)

Λαμβάνοντας υπόψη όλα αυτά τα θετικά αποτελέσματα της αύξησης των γυναικών στη λήψη πολιτικών αποφάσεων το σεμινάριο του Ευρωπαϊκού Λόμπυ γυναικών που διεξήχθη στις 10 Οκτωβρίου 2003 στις Βρυξέλλες απαίτησε συγκεκριμένα και δεσμευτικά μέτρα για να επιτευχθεί ίση κατανομή της πολιτικής εξουσίας μεταξύ γυναικών και ανδρών στην Ευρώπη. Ορισμένα από αυτά τα μέτρα παραθέτουμε στη συνέχεια.

Το Ευρωπαϊκό Λόμπυ γυναικών συγκεκριμένα απαίτησε στα πλαίσια των εκλογών:

- Τα πολιτικά κόμματα σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση να συμπεριλαμβάνουν κατά 50% γυναίκες στα ψηφοδέλτιά τους και να χρησιμοποιούν συστήματα που θα διασφαλίσουν ότι το ήμισυ των υποψηφίων τους που θα εκλέγουν, θα είναι γυναίκες.
- Τα πολιτικά κόμματα σε όλη την Ευρώπη να ενσωματώσουν εξολοκλήρου τα δικαιώματα των γυναικών στα εκλογικά τους προγράμματα.
- Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να υιοθετήσει ως θέμα επείγουσας ανάγκης, ρύθμιση για ενιαία εκλογική διαδικασία, η οποία να συμπεριλαμβάνει τη δημοκρατία της ισότητας.
- Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να υιοθετήσει κανόνες για την ίση εκπροσώπηση γυναικών και ανδρών στις θέσεις προέδρων και κοινοβουλευτικών επιτροπών και των εσωτερικών οργάνων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Το Ευρωπαϊκό Λόμπυ γυναικών επίσης απαίτησε για την πραγμάτωση της δημοκρατίας στη διευρυμένη Ευρώπη:

- Τα σημερινά και μελλοντικά Κράτη Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης πρέπει να εξαλείψουν όλους τους φραγμούς για την ίση εκπροσώπηση γυναικών και ανδρών στα πολιτικά κέντρα αποφάσεων όπως: τα δυσμενή εκλογικά συστήματα, τη δυνατότητα παράλληλης θητείας σε περισσότερα δημόσια αξιώματα, την απουσία κανονισμού για εκλεγμένους αντιπροσώπους κτλ.
- Οι θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι εθνικές κυβερνήσεις, όπως και τα υπόλοιπα πολιτικά όργανα των κρατών μελών και των πολιτικών κομμάτων να υιοθετήσουν νομοθετικά και/ή διοικητικά μέτρα, έτσι ώστε να

επιτρέψουν την εναρμόνιση της οικογενειακής με την πολιτική ζωή για τις εκλεγμένες γυναίκες και τους εκλεγμένους άνδρες και να διασφαλίσουν ότι η οργάνωση της πολιτικής δουλειάς θα είναι συμβατή με την ιδιωτική ζωή γυναικών και ανδρών.

- Τα σημερινά και μελλοντικά Κράτη Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να διαμορφώσουν το δημόσιο τομέα σε παράδειγμα προς μίμηση, υιοθετώντας μέτρα που διασφαλίζουν την ίση εκπροσώπηση γυναικών και ανδρών σε δημόσιες επιτροπές, σε θέσεις και λειτουργίες, οι οποίες στελεχώνονται με πρόσωπα που προτείνονται από την κυβέρνηση ή άλλη δημόσια αρχή.
- Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να παρουσιάζουν την εικόνα γυναικών και ανδρών απαλλαγμένη από διακρίσεις και στερεότυπα και να ενημερώνουν το κοινό για την ανάγκη ίσης συμμετοχής γυναικών και ανδρών στα κέντρα λήψης αποφάσεων.
- Οι γυναικείες οργανώσεις σε εθνικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο να συνεχίσουν τις προσπάθειες τους, αλληλέγγυες με τις γυναίκες πολιτικούς, έτσι ώστε να ενισχύσουν τις γυναίκες να ασκούν πλήρως τα δικαιώματά τους ως πολίτες, μέσα από εκστρατείες ενημέρωσης, εκπαιδευτικά προγράμματα και άλλα κατάλληλα μέτρα.

*([http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/dikiriksi\\_eklogon\\_2004.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/dikiriksi_eklogon_2004.pdf), 15/11/2006)*

Γενικότερα η Ευρωπαϊκή πολιτική για την ισότητα ορίζει με σαφήνεια τους όρους και τις μεθόδους για την εφαρμογή της στην πράξη. Χρηματοδοτεί δράσεις και πρωτοβουλίες ενημέρωσης και εκπαίδευσης. Χρηματοδοτεί επιχειρήσεις, φορείς και οργανισμούς για την υλοποίηση των προγραμμάτων. Όμως οι γυναίκες πολιτικοί, ακόμη και στις πλέον προηγμένες χώρες της Ένωσης, αν και αποτελούν την πλειοψηφία του πληθυσμού, αποκλείονται από τα σημαντικά κέντρα λήψης αποφάσεων, ελάχιστες συμμετέχουν στην κρατική, τοπική, νομαρχιακή και δημόσια διοίκηση σε θέσεις υψηλής ευθύνης. Ακόμα και όταν συμμετέχουν σε εκλεγμένα όργανα τις περισσότερες φορές αυτή η εκπροσώπηση δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες και τις ικανότητές τους, η εργασία τους είναι χαμηλά αμειβόμενη και χωρίς προοπτικές ανέλιξης. Ορισμένες κατηγορίες γυναικών όπως οι γυναίκες με αναπηρία, οι γυναίκες

μετανάστριες, οι γυναίκες αρχηγοί σε μονογονεϊκές οικογένειες, οι πολύτεκνες μητέρες κ.λ.π. αντιμετωπίζουν ακόμα περισσότερα προβλήματα όσον αφορά την πρόσβαση τους και την παραμονή τους στον πολιτικό χώρο.

Επίσης οι προκαταλήψεις και οι αντικειμενικές δυσκολίες στην κάλυψη των αναγκών της οικογένειας, οι αναγκαίες και πολλές μετακινήσεις, τα άστατα και ατελείωτα ωράρια που μπλοκάρουν τις πολύπλοκες ανάγκες της μητρότητας, αποθαρρύνουν τις γυναίκες από τα να δραστηριοποιηθούν στον πολιτικό τομέα. Ή ακόμα και όταν το κάνουν όλοι γνωρίζουμε περιπτώσεις όπου αν και οι γυναίκες είναι οι δημιουργικοί και εκτελεστικοί "εγκέφαλοι", παραμένουν στο περιθώριο του πολιτικού βίου.

Το Ευρωπαϊκό σχέδιο δράσης για την προώθηση ίσων ευκαιριών για γυναίκες και άνδρες περιλαμβάνει τις μακρόπνοες πρωτοβουλίες της Ε.Ε που αποσκοπούν στην προώθηση μέτρων και την διαμόρφωση των απαραίτητων προϋποθέσεων και συνθηκών με στόχο την πρόληψη και καταπολέμηση του κοινωνικού και πολιτικού αποκλεισμού και τη δημιουργία ίσων ευκαιριών στην πολιτική συμμετοχή και δράση.

(<http://www.tzampazi.gr/textshow.php?id=146>, 17/11/2006)

### **13.8 Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΟΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

Η κατάσταση στην Ελλάδα όμως δεν φαίνεται να έχει επωφεληθεί από όλα αυτά τα μέτρα για την επίτευξη ισόρροπης συμμετοχής, ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών και ενδυνάμωσης και προετοιμασίας των υποψηφίων γυναικών αφού η χώρα μας δεν είναι απλώς η τελευταία στην Ε.Ε σε ότι αφορά την εκπροσώπηση γυναικών στα κέντρα αποφάσεων, αλλά είναι και 93<sup>η</sup> παγκόσμια, δηλαδή πολύ πίσω από πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΗΕ το 2003.

([http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/kethi\\_gr/Documents/3\\_december\\_simperasmata.htm](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/Documents/3_december_simperasmata.htm), 15/11/2006)

Και όπως ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Κωστής Στεφανόπουλος είχε αναφέρει σε ομιλία του την ίδια χρονιά: «...Υστερούμε και δε βοηθάμε τις γυναίκες να εκπροσωπούνται επαρκώς, όχι μόνο στην πολιτική ζωή του τόπου, αλλά και σε όλες τις μορφές και τις εκφράσεις της δημόσιας ζωής. Θα πρέπει να πάψουμε να κατέχουμε σε αυτό τον τομέα μία από τις

τελευταίες θέσεις των πολιτισμένων εθνών και να δώσουμε την ευχέρεια στις γυναίκες να εκπροσωπηθούν ευρύτερα...».

([http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/stigmes\\_enarktiria.ht](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/stigmes_enarktiria.ht), 15/11/2006)

Η συμμετοχή δηλαδή των γυναικών σε όλους τους κοινωνικούς τομείς θα πρέπει να αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κατοχύρωση της ισότητας και της δημοκρατίας.

([http://www.carpedecision.org/index.php?action=mostrarAp&ap=DECISIONS\\_INTRO](http://www.carpedecision.org/index.php?action=mostrarAp&ap=DECISIONS_INTRO), 16/11/2006),

Αυτό όμως δεν διαφαίνεται από τα ποσοστά. Σύμφωνα με στοιχεία του 2003 η γυναικεία ανεργία είναι υπερδιπλάσια της ανδρικής, η γυναικεία αμοιβή είναι 76% της ανδρικής στην Ε.Ε και 68% στην Ελλάδα. Οι γυναίκες αντιμετωπίζουν διακρίσεις στην πρόσβαση προς την επαγγελματική εξέλιξη, στα δημόσια αξιώματα, στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Η φτώχεια και ο αναλφαβητισμός σε παγκόσμιο επίπεδο εξακολουθούν να έχουν γυναικείο πρόσωπο και η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας υπολογίζει ότι η ανισότητα ανάμεσα στα φύλα θα ισοσκελιστεί μετά από 454 χρόνια!

([http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/kethi\\_gr/Documents/3\\_december\\_simperasmata.htm](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/Documents/3_december_simperasmata.htm), 15/11/2006)

Θα πρέπει δηλαδή να ισορροπήσουμε τα δύο φύλα στα κέντρα λήψης αποφάσεων, ώστε μέσα στις αποφάσεις να αντανakλώνται οι διαφορετικές αξίες και προτεραιότητες των δύο φύλων κάτι το οποίο θα είναι απόλυτα συνδεδεμένο με την ποιοτική έννοια της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, με την κοινωνική δικαιοσύνη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ουσία της δημοκρατίας.

([http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/stigmes\\_enarktiria.ht](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/stigmes_enarktiria.ht), 15/11/2006)

Παρ' όλα αυτά τα κόμματα δεν πιστεύουν πραγματικά στην ισόρροπη συμμετοχή των γυναικών, αλλά την χρησιμοποιούν προεκλογικά για την προσέλκυση ψήφων ενώ ένα ακόμα εμπόδιο για την εκλογή των γυναικών είναι η νοοτροπία του εκλογικού σώματος που ψηφίζει με το σκεπτικό "ας σταυρώσω και μια γυναίκα". Η νοοτροπία αυτή δυστυχώς διακατέχει και τα ίδια τα κόμματα, κάτι το οποίο εξηγείται από τα στοιχεία του 2003, σύμφωνα με τα οποία στο σύνολο των 25 Ευρωβουλευτών μόνο 4 ήταν γυναίκες.

[http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/kethi\\_gr/Documents/3\\_december\\_simperasmata.htm](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/Documents/3_december_simperasmata.htm), 15/11/2006)

Από το γεγονός αυτό καταλαβαίνουμε ότι δεν αρκούν οι συνταγματικές και νομοθετικές ρυθμίσεις αν δεν συνοδεύονται από ενέργειες που να τις κάνουν πράξεις. Για παράδειγμα, ο ημερήσιος χρόνος έχει φύλο και κατανέμεται διαφορετικά για άνδρες και γυναίκες. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει από το ότι ακόμα και σήμερα οι γυναίκες εξακολουθούν να είναι αυτές που κατά κύριο λόγο έχουν την φροντίδα των παιδιών και άλλων εξαρτημένων ατόμων. Ανεξάρτητα από το αν εργάζονται εξακολουθούν πάντα να έχουν τη φροντίδα του σπιτιού και της οικογένειας, κατάσταση η οποία οπωσδήποτε επηρεάζει τις επιλογές που κάνουν στη ζωή τους. Και για να αλλάξει η κατάσταση αυτή πρέπει απαραίτητα οι άνδρες να συμβάλουν, να κινητοποιηθούν και να συμμετέχουν περισσότερο στα του οίκου, εξέλιξη την οποία οι κυβερνήσεις, τα θεσμικά όργανα και οι επιχειρήσεις πρέπει να ενθαρρύνουν αναθεωρώντας το μήνυμα που στέλνουν σε ότι αφορά στο ρόλο των γυναικών και των ανδρών.

<http://www.isotita.gr/var/uploads/pubs/Κέντρα%20λήψης%20αποφάσεων.pdf>, 15/11/2006),

[http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/kethi\\_gr/Documents/3\\_december\\_simperasmata.htm](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/Documents/3_december_simperasmata.htm), 15/11/2006).

Επίσης οι γυναίκες θεωρούνται ικανές μόνο για θέσεις περιορισμένης πολιτικής βαρύτητας και παραγκωνίζονται από την κεντρική πολιτική σκηνή. Η συμμετοχή τους είναι συνήθως μηδαμινή σε υψηλές θέσεις αρμοδιότητας στους τομείς των οικονομικών, εξωτερικών, ασφάλειας και άμυνας. Ο ρόλος τους είναι πιο ενισχυμένος στους τομείς της απασχόλησης, της υγείας, της οικογενειακής και κοινωνικής πολιτικής, οι οποίοι συνδέονται άμεσα με τον παραδοσιακό ρόλο των γυναικών.

[http://www.carpedecision.org/index.php?action=mostrarAp&ap=DECISIONS\\_INTRO](http://www.carpedecision.org/index.php?action=mostrarAp&ap=DECISIONS_INTRO), 16/11/2006),

[http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/kethi\\_gr/Documents/3\\_december\\_simperasmata.htm](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/Documents/3_december_simperasmata.htm), 15/11/2006).

Παρ' όλα αυτά σήμερα πολλές γυναίκες κατέχουν θέσεις οι οποίες απαιτούν εξειδίκευση ή συνεπάγονται ευθύνες, όμως οι άνδρες εξακολουθούν να είναι υπερδιπλάσιοι στις βαθμίδες αυτές, έχουν δε τρεις φορές

περισσότερες πιθανότητες να γίνουν ανώτερα στελέχη. Παράγοντες που εμποδίζουν τις γυναίκες να αναλάβουν τέτοια καθήκοντα είναι τα μη αντικειμενικά συστήματα πρόσληψης και προαγωγής, η διάκριση των φύλων σε ότι αφορά στο επάγγελμα και στην εκπαίδευση και η ύπαρξη στερεοτύπων και διάκρισης.

(<http://www.isotita.gr/var/uploads/pubs/Κέντρα%20λήψης%20αποφάσεων.pdf>, 15/11/2006)

Θα πρέπει λοιπόν, όχι μόνο να εκσυγχρονιστεί το νομικό και θεσμικό πλαίσιο αλλά κυρίως να μεταβληθούν οι αναχρονιστικές αντιλήψεις και νοοτροπίες. Με τον τρόπο αυτό θα πάψει να διαιωνίζεται ο φαύλος κύκλος της ανδρικής κυριαρχίας καθώς επίσης θα σταματήσουν οι μύθοι για το μειωμένο πολιτικό ενδιαφέρον των γυναικών ή ότι τους ταιριάζουν τομείς μειωμένης πολιτικής βαρύτητας ή ότι είναι λιγότερο γυναίκες από τις υπόλοιπες. Στην προσπάθεια αυτή θα πρέπει να συμβάλλουν όχι μόνο τα κόμματα αλλά και τα μέσα ενημέρωσης, το εκπαιδευτικό σύστημα, ακόμα και η εκκλησία, που είναι πανίσχυρος θεσμός που διαμορφώνει συνειδήσεις. Έτσι θα γίνει εφικτό να υπολογίζεται και η διάσταση του φύλου στην άσκηση της πολιτικής, γεγονός από το οποίο πηγάζει το αίτημα των γυναικών για ισάριθμη και ενεργή και όχι παθητική συμμετοχή στα κέντρα λήψης αποφάσεων, με άποψη για την πολιτική το σχεδιασμό την εφαρμογή της.

([http://www.carpedecision.org/index.php?action=mostrarAp&ap=DECISIONS\\_INTRO](http://www.carpedecision.org/index.php?action=mostrarAp&ap=DECISIONS_INTRO), 16/11/2006),

([http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/kethi\\_gr/Documents/3\\_december\\_simperasmata.htm](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/Documents/3_december_simperasmata.htm), 15/11/2006).

Άλλωστε οι ίσες πολιτικές ευκαιρίες της γυναίκας με τον άνδρα θα έχουν τελικό κριτή. Τελικός κριτής της επιλογής για το αν η πολιτική συμπεριφορά της, ως πολιτικού δράστη και πολιτικού δέκτη θα επιδοκιμαστεί, έγκειται αφ' ενός στην προσφορά της και από την άλλη στην πολιτική παιδεία του λαού προς τον οποίο απευθύνεται.

(<http://www.zortal.gr/modules/news/article.php?storyid=794>, 24/11/2006).

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

### Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΙΣ

### ΔΟΜΕΣ ΛΗΨΕΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

Η ανθρωπολογία αντλεί μεγάλο μέρος της δημιουργικότητας της από την ένταση που υπάρχει μεταξύ δύο αιτημάτων: από τη μια να εξηγήσουμε ανθρώπινα οικουμενικά χαρακτηριστικά και από την άλλη συγκεκριμένα πολιτισμικά δεδομένα. Από τη σκοπιά αυτού του κανόνα η γυναίκα αποτελεί ένα από τα πιο ενδιαφέροντα προβλήματα. Η δευτερεύουσα θέση της στην κοινωνία είναι πράγματι ένα οικουμενικό φαινόμενο, ένα διαπολιτισμικό γεγονός. Ωστόσο στο εσωτερικό αυτού του φαινομένου οι συγκεκριμένες πολιτισμικές αντιλήψεις και συμβολισμοί για τη γυναίκα είναι εξαιρετικά διαφοροποιημένες και αντιφατικές. Εκτός αυτού, η πραγματική μεταχείριση των γυναικών και ο σχετικός βαθμός της εξουσίας και της συμβολής τους ποικίλλουν από πολιτισμό σε πολιτισμό και από εποχή σε εποχή. Είναι λοιπόν φανερό πως δεν είναι δυνατό να υπάρξει πρόοδος αν οι γυναίκες δεν ορίζονται οι ίδιες ως υποκείμενα, αλλά ως ειδικό υποκείμενο που μοιράζεται καθήκοντα, δικαιώματα και ευθύνες. Οι γυναίκες πρέπει να συμμετέχουν στη λήψη των αποφάσεων και στη διαμόρφωση των απόψεων.

(Ortner, 1994), (Ivekovic, 1996).

Η μειωμένη λοιπόν πολιτική συμμετοχή των γυναικών, αποτελεί κεντρική ένδειξη της προβληματικής σχέσης δημοκρατίας και φύλου. Αρχικά, μπορούμε να δεχτούμε την ύπαρξη μειωμένης γυναικείας πολιτικής συμμετοχής από την οποία απορρέει και η λεγόμενη υποαντιπροσώπηση γυναικών στις δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων, η οποία πρέπει να αντιμετωπιστεί στο πλαίσιο μιας μακρόπνοης στρατηγικής για τη σχέση γυναικών-δημοκρατίας.

Στη σημερινή ελληνική πραγματικότητα, η πραγματικότητα αυτή τεκμηριώνεται και από το ότι η Ελλάδα τοποθετείται στις τελευταίες θέσεις μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσον αφορά τη συμμετοχή γυναικών σε δομές λήψεως πολιτικών αποφάσεων.



(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2002), (Παντελίδου-Μαλούτα, 1992).

#### **14.1 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ.**

Παρά τις θεσμοθετημένες ή μη προσπάθειες να υπάρξουν γυναίκες στα κλιμάκια των πολιτικών κομμάτων, η συμμετοχή γυναικών και ανδρών είναι άνιση. Η κύρια πηγή πληροφόρησης, για την κατά φύλα σύνθεση των πολιτικών οργάνων είναι οι γυναικείες επιτροπές τους.

Έτσι λοιπόν γνωρίζουμε ότι το κόμμα του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος (ΠΑΣΟΚ) προσπαθεί να εφαρμόσει στα βασικά του όργανα αναλογική ποσόστωση γυναικών και ανδρών που να αντικατοπτρίζει την κατά φύλα σύνθεση των μελών του και φαίνεται ότι η στρατολόγηση γυναικών έχει αυξηθεί στο κόμμα αυτό. Ακόμη, σύμφωνα με δήλωση εκπροσώπου της γυναικείας επιτροπής του, το 30% περίπου των μελών του ΠΑΣΟΚ είναι γυναίκες.

Το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας (Ν.Δ), διαθέτει όπως δηλώνουν εκπρόσωποι της, γύρω στις 2200 τοπικές επιτροπές σε όλη την Ελλάδα, καθεμία από τις οποίες έχει γυναικεία επιτροπή με επικεφαλής εκλεγμένη εκπρόσωπο στη διοίκηση της τοπικής επιτροπής.

Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (ΚΚΕ), το μοναδικό σήμερα κόμμα που έχει γυναίκα επικεφαλής, φαίνεται ότι περιλαμβάνει 18% γυναίκες στο σύνολό των μελών του. Το κόμμα αυτό είχε εφαρμόσει ποσόστωση από το 1991 έως το 1996, οπότε και την κατήργησε θεωρώντας ότι ``η αποτελεσματικότητα της ως διοικητικού μέτρου ήταν μάλλον μικρή``.

Στο κόμμα του Συνασπισμού, που σύμφωνα με πολλές παραμέτρους θα μπορούσε να θεωρηθεί το πιο ``φιλικό`` προς τις γυναίκες από τα καθιερωμένα κόμματα, εφαρμόζει αναλογική ποσόστωση στα βουλευόμενα αλλά όχι στα εκτελεστικά του όργανα. Στις νομαρχιακές επιτροπές του κόμματος ισχύει ποσόστωση που κατά κανόνα ανέρχεται σε 33-35%.

Τέλος, αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι το 1991 δύο γυναίκες έγιναν αρχηγοί των κομμάτων της Αριστεράς, κάτι που συνέβη για πρώτη φορά στην ελληνική πολιτική ιστορία.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2002).

#### **14.2 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ.**

Συνολικά την πρώτη περίοδο της γυναικείας ψήφου έως τη δικτατορία, οκτώ γυναίκες απέκτησαν βουλευτικό αξίωμα. Από αυτές πέντε άνηκαν στην ΕΔΑ και ήταν όλες μέλη του εκτός νόμου ΚΚΕ. Ήταν η Μ. Σβώλου και Ε. Μπενά που εκλέχτηκαν το 1958 και το 1961, η Β. Θανασέκου που εκλέχτηκε το 1956 και το 1958, η Α. Γιάννου το 1961 και η Μ. Γυφτοδήμου – Καραγεώργη το 1963 και το 1964. Η Ε. Σκούρα που εκλέχτηκε το 1953 και η Λ. Τσαλδάρη το 1956 και το 1958 άνηκαν στον Ελληνικό Συναγερμό. Και η Η. Λάμπρου, της Ένωσης Κέντρου, που κατέλαβε το 1966 κενωθείσα θέση στη Βουλή του 1964.

Στην πρώτη Βουλή του 1974 μετά τη Δικτατορία, εκλέχτηκαν συνολικά επτά γυναίκες ποσοστό που αναλογούσε στο 2,4%. Στις εκλογές του 1977 το ποσοστό αυξάνεται ελαφρώς στο 3,7%, αφού εκλέγονται έντεκα γυναίκες. Στις εκλογές του 1981 διαμόρφωσε σταθερή γυναικεία παρουσία με δεκατρείς γυναίκες και για τρεις εκλογικές αναμετρήσεις έφτασε μέχρι το 4,3%. Αξιοσημείωτη αύξηση από δεκατρείς σε είκοσι, σημειώθηκε στις εκλογές του Νοεμβρίου 1989 με ποσοστό 6,7% αλλά σύντομα ο αριθμός μειώθηκε στις δεκαεπτά ύστερα από την ακύρωση δύο εδρών και μια παραίτηση. Οι εκλογές του 1990 έφεραν δεκαέξι γυναίκες στη Βουλή με ποσοστό 5,3%. Στις εκλογές του 1993 εξελέγησαν δεκαοκτώ γυναίκες βουλευτές, με το θάνατο όμως της Μελίνας Μερκούρη, ο αριθμός τους έφτασε τις δεκαεννέα με ποσοστό 6,3%. Η εικόνα της Βουλής του 1996 δεν διαφέρει από αυτή της προηγούμενης, αφού και πάλι έχουμε δεκαεννέα γυναίκες. Σημαντική αριθμητική αύξηση σημειώθηκε στις εκλογές του 2000 με τριάντα μία γυναίκες και ποσοστό 10,3% το οποίο κατέληξε στο 8,7% με είκοσι έξι αφού αρκετές αντιμετώπισαν κώλυμα εκλογιμότητας. Στις εκλογές του 2004 σημειώθηκε το υψηλότερο ποσοστό γυναικών βουλευτών που είχαν ποτέ εκλεγεί στην ελληνική Βουλή φτάνοντας τις τριάντα οκτώ με ποσοστό 12,7%.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2002),*

*(<http://www.iospress.gr/ios2004/ios20040328b.htm>, 15/11/2006),*

*(<http://www.kethi.gr/greek/meletes/AIRETES/symmary.htm>, 15/11/2006).*

#### **14.3 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ.**

Μέχρι το 1996 μόνο δεκαεννέα γυναίκες είχαν αναλάβει κυβερνητικά αξιώματα. Μετά την πρώτη και μοναδική γυναίκα, πριν τη δικτατορία, που ανέλαβε υπουργείο το 1956 στην κυβέρνηση Κ. Καραμανλή, τη Λ. Τσαλδάρη ως Υπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας, πέρασαν εικοσιπέντε χρόνια μέχρι να αναλάβει το 1981 το επόμενο υπουργείο η Μ. Μερκούρη. Ωστόσο, από το 1974 έως το τέλος της δεκαετίας του 1980 εννέα γυναίκες είχαν γίνει υφυπουργοί ή αναπληρώτριες υπουργοί.

Στο πλαίσιο αυτής της πραγματικότητας, πρόβαλε πολλαπλά συμβολική η παντελής απουσία γυναικών από μία κυβέρνηση που θέλησε να γίνει αποδεκτή ως οικουμενική το 1989. Στις κυβερνήσεις που ανέλαβαν από τον Απρίλιο του 1990 έως το Σεπτέμβριο του 1993, τρεις γυναίκες ανέλαβαν υπουργεία, ενώ άλλες τρεις τοποθετήθηκαν ως υφυπουργοί. Στη διάρκεια της δεύτερης περιόδου διακυβέρνησης Παπανδρέου, μία γυναίκα ήταν υπουργός και τρεις υφυπουργοί. Στην κυβέρνηση Σημίτη τον Ιανουάριο του 1996 μία γυναίκα ανέλαβε υπουργός και μια υφυπουργός. Το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους δύο γυναίκες ανέλαβαν υπουργεία και μία υφυπουργός. Τον Απρίλιο του 2000 διορίστηκαν πέντε γυναίκες, μία ως υπουργός και οι υπόλοιπες ως υφυπουργοί. Καταλήγοντας στις εκλογές του Μαρτίου του 2004 παρατηρείται μεγάλη μείωση του ποσοστού των γυναικών αφού έχουμε μόνο δύο γυναίκες υπουργούς οι οποίες γίνονται τρεις μετά τον ανασχηματισμό του 2006.

*(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2002).*

#### **14.4 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΒΟΥΛΗ.**

Η πρώτη γυναικεία ελληνική αντιπροσωπεία στην Ευρωβουλή στις 18 Οκτωβρίου του 1981, απαρτιζόταν από δύο μόνο γυναίκες, την Κ. Νικολάου και την Κ. Πανταζή, σε πλήθος είκοσι τεσσάρων ευρωβουλευτών. Στη δεύτερη Ευρωβουλή του 1984, ο αριθμός γυναικών παραμένει ο ίδιος με ποσοστό 8,3%. Στην Ευρωβουλή του 1989 εκλέχθηκε μόνο μία γυναίκα, η οποία όμως ένα χρόνο αργότερα το 1990 παραιτήθηκε για να γίνει υπουργός, μηδενίζοντας έτσι τη γυναικεία συμμετοχή. Στις εκλογές του 1994 εκλέχθηκαν πέντε γυναίκες, ανεβάζοντας το ποσοστό της γυναικείας συμμετοχής σε 20%. Στις εκλογές του Ιουνίου του 1999 εκλέχτηκαν τέσσερις γυναίκες με ποσοστό 16%. Από το Σεπτέμβριο όμως του 2000, παρέμειναν τέσσερις γυναίκες

στους είκοσι πέντε ευρωβουλευτές της ελληνικής αντιπροσωπείας με ποσοστό 16%. Στις ευρωεκλογές του 2004 ανάμεσα στα γνωστά κόμματα, υπήρξε και το κόμμα "Γυναίκες για μια άλλη Ευρώπη", συνολικά επτά γυναίκες πήραν θέση στο κοινοβούλιο, με ποσοστό 29,2%, δηλαδή το μεγαλύτερο ποσοστό που παρατηρήθηκε μέχρι σήμερα.

Είναι ενδιαφέρον ακόμα να σημειωθεί, ότι στους επτά Έλληνες που διατέλεσαν Επίτροποι στην Ευρωπαϊκή Ένωση από το 1981 μέχρι το 2004, δύο ήταν γυναίκες, η Β. Παπανδρέου (1989-1993) και η Α. Διαμαντοπούλου (2000- 2004 ).

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2006), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2002).

#### **14.5 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.**

Στους οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, πριν από την εφαρμογή του σχεδίου "Καποδίστριας", οι γυναίκες δήμαρχοι δεν έφταναν ούτε το 2% και οι κοινοτάρχες περίπου στο 1%, ακόμη από τους πενήντα τέσσερις νομάρχες μόνο μία ήταν γυναίκα. Το βασικό ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι στην Ελλάδα, σε αντίθεση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οι γυναίκες δεν υπερέχουν αριθμητικά στην τοπική αυτοδιοίκηση σε σχέση με την κεντρική πολιτική εξουσία.

Πολύ θετικό παράγοντα στην αύξηση της συμμετοχής των γυναικών αποτελούν οι νέες διατάξεις στον Δημοτικό και Κοινοτικό Κώδικα καθώς και στον Κώδικα Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης με τις οποίες, ο αριθμός των υποψηφίων συμβούλων από κάθε φύλο, πρέπει να ανέρχεται σε ποσοστό ίσο τουλάχιστον με το 1/3 του συνολικού αριθμού των υποψηφίων κάθε συνδυασμού.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 2002),

(<http://www.kethi.gr/greek/meletes/AIRETES/symmary.htm>, 15/11/2006).

Μέσα σε έναν αιώνα η γυναίκα κατάφερε να αποκτήσει πράγματα που πριν από 100 χρόνια φάνταζαν αστεία. Το δικαίωμα της ψήφου βρίσκεται στην κορυφή της λίστας των κεκτημένων. Η σύγχρονη γυναίκα τώρα δείχνει όλο και πιο έτοιμη να εκτοπίσει τον άνδρα από όλες τις πρώην ανδροκρατούμενες κυρίαρχες θέσεις και να αναλάβει όλο και ουσιαστικότερη και αποφασιστικότερη δράση. Τέλος αυτό που πρέπει να υπογραμμιστεί είναι

ότι η παρουσία των γυναικών στα κέντρα αποφάσεων έχει εξαιρετική σημειολογική σημασία.

(Δαμανάκη, 1995),

(<http://www.way.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=499>,  
24/11/2006).

# ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ

## ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΙΣ

### 15.1 Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ.

Η σημερινή έννοια της συμμετοχής των πολιτών έχει ως στόχο της να θεμελιωθεί στην έννοια της δημοκρατίας ως πολιτεύματος. Ιδιαίτερα η συμμετοχή έχει την τάση να εξισώνεται με την αξία του ανθρώπου, όπως φαίνεται και από το άρθρο 5 του ελληνικού Συντάγματος του 1975/86: «Καθένας έχει το δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να μετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας». Ο βαθμός συμμετοχής των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων αποτελεί το θεμέλιο λίθο και είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που προσδιορίζουν την ποιότητα της δημοκρατίας μιας χώρας, και την χαρακτηρίζουν ως πλουραλιστική και συμμετοχική.

Παρόλη τη σημαντικότητα όμως της συμμετοχής των πολιτών στις σύγχρονες ανεπτυγμένες δημοκρατικές κοινωνίες, η πραγματικότητα απέχει από αυτό που ονομάζουμε "συμμετοχική δημοκρατία" και εκεί που εντοπίζεται το σοβαρότερο πρόβλημα είναι στο ιδιαίτερο "δημοκρατικό έλλειμμα" που παρουσιάζουν οι σύγχρονες κοινωνίες στο βαθμό συμμετοχής των γυναικών.

*(Καλτσόγια-Τουρναβίτη, 1996)*

Αναμφισβήτητα διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΟΗΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν σημαντική συμβολή στην εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων. Επίσης σε διεθνές επίπεδο, αποτελεί σημαντικό γεγονός και η Σύμβαση του 1979 για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών (CEDAW), που κυρώθηκε με το νόμο 1342/1983, και επιβάλλει τη λήψη από τα κράτη θετικών μέτρων, (ανάμεσα στα οποία και οι ποσοστώσεις) που να επισπεύδουν την επίτευξη και εγκαθίδρυση της πραγματικής ισότητας.

(Καλτσόγια-Τουρναβίτη, 1996),

(<http://www.mfhr.gr/notices.asp?ln=0&cm=viewarticle&id=233&pg=2>,  
23/08/2007),

([http://www.nchr.gr/media/word/restrictive\\_quota\\_women.doc](http://www.nchr.gr/media/word/restrictive_quota_women.doc),  
23/08/2007).

Συγκεκριμένα το αρ. 1 της Σύμβασης αυτής, προβλέπει ότι “ως διάκριση κατά των γυναικών” νοείται «κάθε διάκριση, εξαίρεση ή περιορισμός, που βασίζεται στο φύλο και που έχει αποτέλεσμα ή σκοπό την μείωση ή την εξουδετέρωση της αναγνώρισης, απόλαυσης ή άσκησης από τις γυναίκες, ανεξάρτητα από την οικογενειακή τους κατάσταση, επί ίσοις όροις με τους άνδρες, των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών στο πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, μορφωτικό ή σε οποιοδήποτε άλλο τομέα». Ειδικότερα όμως το θέμα της χαμηλής συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων αποτελεί ένα ξεχωριστό πρόβλημα για το οποίο οι παραπάνω φορείς έχουν ιδιαίτερα δείγματα δράσης.

(Καλτσόγια-Τουρναβίτη, 1996), (<http://www.disabled.gr/lib/?p=8505>,  
31/08/2007).

## **15.2 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΗΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ.**

Μια γενικά αποδεκτή λύση για το πρόβλημα αυτό είναι η άμεση λήψη ειδικών θετικών μέτρων, προκειμένου να αναβαθμιστεί η θέση των γυναικών. Τα θετικά αυτά μέτρα που θα συντελέσουν στην πλήρη κοινωνική ενσωμάτωση της γυναίκας μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες:

Τα γενικά μέτρα θα συμβάλουν στη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας της γυναίκας, και θα είναι μέτρα για την εκπαίδευση των γυναικών, την κοινωνικοποίηση των δύο φύλων, την ίση κατανομή των οικογενειακών και κοινωνικών υποχρεώσεων, την πλήρη ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας για παράδειγμα με την ειδική επαγγελματική εκπαίδευση καθώς και μέτρα για την εξάλειψη των διακρίσεων εις βάρος των γυναικών στη δημόσια και την πολιτική ζωή, όπως η διευκόλυνση της συμμετοχής και η ενίσχυση του ενδιαφέροντος για την πολιτική.

Τα ειδικά θετικά μέτρα, εντάσσονται στην έννοια της “αποκαταστατικής ισότητας” και αποτελούν αποκλίσεις από την αρχή της ισότητας και της ισότητας των ευκαιριών με την ειδική μεταχείριση υπέρ των γυναικών την οποία προασπίζουν και γι αυτό το λόγο απαιτούνται νομοθετικές ρυθμίσεις για να εφαρμοστούν, συντελούν όμως στην άμεση αντιμετώπιση του “δημοκρατικού ελλείμματος” από την ισχνή συμμετοχή των γυναικών στα κοινά.

Η έννοια των ειδικών θετικών μέτρων, ξεκίνησε από τις Ηνωμένες Πολιτείες και με αυτά αναγνωρίζονταν ειδικά δικαιώματα για ορισμένες κατηγορίες κοινωνικών ομάδων. Στις ευρωπαϊκές χώρες τα ειδικά αυτά μέτρα είναι γνωστά με τον όρο *quotas*, ο οποίος στα ελληνικά μεταφράζεται με τον όρο *ποσοτώσεις*.

(Καλτσόγια-Τουρναβίτη, 1996)

Η θέσπιση των ποσοτώσεων έχει να κάνει με την διαδικασία εκλογής των πολιτικών αντιπροσώπων στα τοπικά, εθνικά και διεθνή πολιτικά όργανα, στα οποία η συμμετοχή των γυναικών, (με εξαίρεση τα Σκανδιναβικά κράτη), δεν υπερβαίνει το 10-13%, ενώ ταυτόχρονα οι γυναίκες αποτελούν πάνω από το 50% του γενικού πληθυσμού.

(<http://www.aegean.gr/gender->

[postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf), 15/11/2006)

Οι υποστηρικτές των θετικών μέτρων θεωρούν ότι αυτά είναι ένα μέσο το οποίο σκοπό έχει να περιορίσει τις ανισότητες και η χρησιμοποίησή τους στοχεύει στο να επηρεάσει δικαιότερα την ισότητα ευκαιριών και τους δημοκρατικούς θεσμούς. Είναι δηλαδή μια προσπάθεια ενδυνάμωσης της συμμετοχής των γυναικών στη δημόσια ζωή. Αυτή η προσπάθεια να ενεργοποιηθούν οι πολίτες και να απολαμβάνουν και τα δύο φύλα ίσα δικαιώματα πρέπει να αποτελεί χρέος κάθε πραγματικής δημοκρατίας.

(Καλτσόγια-Τουρναβίτη, 1996)

### **15.3 Η ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΩΝ.**

Το 2000 ύστερα από σχετική πρόταση της Γενικής Γραμματείας Ισότητας ψηφίστηκε ο νόμος 2839, με το άρθρο 6 του οποίου θεσπίστηκε η κάλυψη θέσεων κατά το 1/3 τουλάχιστον από κάθε φύλο. Οι διατάξεις του νόμου εφαρμόζονται σε όλα τα συλλογικά όργανα λήψης αποφάσεων της



Δημόσιας Διοίκησης (υπηρεσιακά και διοικητικά συμβούλια δημόσιων υπηρεσιών, νομικών προσώπων, ΟΤΑ κλπ.).

<http://www.aegean.gr/gender->

[postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf), 15/11/2006),

[http://kapodistriako.uoa.gr/stories/print.php?id=088\\_op\\_01](http://kapodistriako.uoa.gr/stories/print.php?id=088_op_01), 23/08/2007).

Ακολούθησε το 2001 η ψήφιση του νόμου 2910 που προβλέπει την κατά το 1/3 (35%) υποχρεωτική συμμετοχή από κάθε φύλο στα ψηφοδέλτια των Νομαρχιακών και Δημοτικών εκλογών. Η ρύθμιση αυτή ίσχυσε για πρώτη φορά στη χώρα μας στις δημοτικές εκλογές του 2002, ενώ έχει υποστηριχθεί τόσο από την Επιτροπή Ηνωμένων Εθνών όσο και από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

<http://www.aegean.gr/gender->

[postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf), 15/11/2006),

[http://kapodistriako.uoa.gr/stories/print.php?id=088\\_op\\_01](http://kapodistriako.uoa.gr/stories/print.php?id=088_op_01), 23/08/2007),

<http://www.kethi.gr/greek/apofaseis/home.htm>, 15/11/2006).

Στη συνέχεια της πρόσφατης αναθεώρησης του ελληνικού Συντάγματος το 2001, με τα άρθρα 4, παρ. 2 και 116, παρ. 2, αναγνωρίστηκαν πλέον ρητά τα θετικά μέτρα ως πολιτική για την επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας και καταργήθηκαν οι προϋπάρχουσες αποκλίσεις από την αρχή της ισότητας των φύλων. Επίσης προβλέπεται ρητά η υποχρέωση της πολιτείας να λαμβάνει ειδικά θετικά μέτρα για την εξάλειψη των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών και για την προώθηση της πραγματικής (ουσιαστικής και όχι τυπικής) ισότητας τους. Έτσι, ύστερα και από σχετική γνωμάτευση του Συμβουλίου Επικρατείας κρίθηκε ότι μόνο οι “αρνητικές ή περιοριστικές ποσοστώσεις” είναι αντισυνταγματικές (π.χ. η μέχρι πρόσφατα ισχύουσα σε βάρος των γυναικών ελάχιστη ποσόστωση πρόσληψής τους στα Σώματα Ασφαλείας), οι οποίες αντί να προωθούν αντίθετα περιορίζουν το δικαίωμα της ισότητας, ενώ δεν απαγορεύεται η λήψη θετικών μέτρων από την πολιτεία για την αποτελεσματική εφαρμογή της αρχής της ισότητας και “την επίτευξη του μέγιστου δυνατού θετικού αποτελέσματος ως προς την ισότιμη πρόσβαση γυναικών και ανδρών στα δημόσια αξιώματα”. Επίσης οποιαδήποτε, και υπό οποιαδήποτε μορφή συρρίκνωση αντί της προώθησης της πραγματικής ισότητας αντιβαίνει στο γράμμα και στο λόγο θέσπισης της διάταξης του

άρθρου 116, παρ. 2 που είναι η επίσπευση και προώθηση της ουσιαστικής ισότητας στην πράξη.

[\(<http://www.aegean.gr/gender->](http://www.aegean.gr/gender-)

[postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf), 15/11/2006),

[\(\[http://kapodistriako.uoa.gr/stories/print.php?id=088\\\_op\\\_01\]\(http://kapodistriako.uoa.gr/stories/print.php?id=088\_op\_01\), 23/08/2007\),](http://kapodistriako.uoa.gr/stories/print.php?id=088_op_01)

[\(<http://www.mfhr.gr/notices.asp?ln=0&cm=viewarticle&id=233&pg=2>,](http://www.mfhr.gr/notices.asp?ln=0&cm=viewarticle&id=233&pg=2)  
23/08/2007).

#### **15.4 Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΩΝ ΩΣ ΜΕΣΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ.**

Οι ποσοτώσεις βέβαια διαφοροποιούνται ως προς το εύρος τους, επιτυγχάνουν όμως σταδιακά εξισορρόπηση στην εκπροσώπηση των γυναικών σε όλα τα κέντρα λήψης αποφάσεων. Μπορεί να αποτελούν μια λύση η οποία θα συμβάλει στην ισάριθμη συμμετοχή, όμως οι δύο αυτές έννοιες (‘‘ποσοτώσεις’’ - ‘‘ισάριθμη συμμετοχή’’) διαφέρουν αφού οι ποσοτώσεις δεν απαιτούν απόλυτη ισότητα συμμετοχής 50-50.

Τα κύρια χαρακτηριστικά των ποσοτώσεων είναι από τη μια ότι ορίζουν ένα κατώτατο όριο ποσοστού συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων, χωρίς να αποκλείουν τη μεγαλύτερη εκπροσώπηση, και έτσι καταφέρνουν να πετυχαίνουν μια αξιοπρεπή εκπροσώπηση των γυναικών και από την άλλη ότι ο χαρακτήρας τους είναι προσωρινός. Μπορεί να απαιτούνται ειδικές νομοθετικές ρυθμίσεις για την εφαρμογή τους, αφού η πλεονεκτική μεταχείριση των γυναικών που περιέχουν αποτελεί διάκριση και απόκλιση από την αρχή της ισότητας των ευκαιριών, όμως η ίδια η Σύμβαση (CEDAW) που αναφέραμε και παραπάνω για την κατάργηση όλων των μορφών διακρίσεων ορίζει την υιοθέτηση ειδικών προσωρινών μέτρων προκειμένου να επιτευχθεί πραγματική ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Ενώ τονίζει την προσωρινότητα αυτών των ειδικών μέτρων, αφού πρέπει να καταργηθούν όταν ο σκοπός τους επιτευχθεί αλλά και ότι για να εφαρμοστούν θα πρέπει αυτό να επιτρέπεται από το Σύνταγμα ή τη νομοθεσία της κάθε χώρας.

(Καλτσόγια-Τουρναβίτη, 1996)

Το πόσο δίκαιη είναι μια κοινωνία φαίνεται και από τη διάχυση δύναμης μεταξύ των μελών της. Οι ποσοτώσεις ως μέτρο ειδικό και προσωρινό δίνουν τη δυνατότητα στις γυναίκες να ασκήσουν δύναμη και συμμετοχή χωρίς να θίγουν τη φιλελεύθερη δημοκρατία. Η πολιτική συμμετοχή δεν είναι απλά μια εκδήλωση της προσωπικότητας αλλά είναι θέμα κοινωνικοποίησης. Πρέπει να γίνει συνείδηση ότι η πολιτική, με την ευρύτερη έννοιά της, είναι ένα ουσιαστικό κομμάτι στη ζωή του ανθρώπου και θα πρέπει να καλλιεργείτε μια στάση αυτονομίας των γυναικών στα δημόσια πράγματα και όχι ο πολιτικός αποκλεισμός τους, που είναι απόρροια του κοινωνικού τους αποκλεισμού και της περιθωριοποίησής τους, φαινόμενα τα οποία πρέπει να εκλείψουν. (Καλτσόγια-Τουρναβίτη, 1996), (*Φίλια*, 1985).

Οι ποσοτώσεις, έχουν καταδείξει την ανάγκη σφαιρικής προσέγγισης της ισότητας των φύλων και η προσέγγιση αυτή μετέτρεψε τις ποσοτώσεις σε έναν οργανωτικό θεσμό ο οποίος αποτελεί ένα μέσον πολιτικού εκσυγχρονισμού που συμβάλει στην εξάλειψη του δημοκρατικού ελλείμματος, μέσα όμως στα όρια της δημοκρατικής παράδοσης. Σίγουρα η αποδοχή των ποσοτώσεων ως μέτρου για την ενδυνάμωση του ρόλου των γυναικών στην πολιτική ζωή είναι κυρίως θέμα πολιτικό και μόνο με τη συναίνεση των πολιτικών κομμάτων και των γυναικείων δυνάμεων μπορεί να γίνεται αποδεκτό και να εφαρμόζεται. Επίσης εκτός από την πολιτική βούληση θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και άλλοι παράγοντες για την εφαρμογή των ποσοτώσεων, όπως ο πολιτικός πολιτισμός και η συνταγματική οργάνωση της κάθε χώρας, ο τρόπος επιλογής της πολιτικής ηγεσίας, το εκλογικό σύστημα και η αξιοπιστία των πολιτικών κομμάτων.

Η επίδειξη μεγαλύτερης συμμετοχής των γυναικών στα πολιτικά κόμματα θα μετατρέψει το αίτημα της ισότητας στην πολιτική συμμετοχή σε δράση που είναι αναγκαία ώστε να μετατραπεί η ουτοπία σε ιδεολογία. (Καλτσόγια-Τουρναβίτη, 1996), (Αλιπραντής 2005).

### **15.5 ΟΙ ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ ΤΩΝ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΩΝ.**

Όπως αναφέραμε υπάρχουν οι αρνητικές ή περιοριστικές ποσοτώσεις, που παρεμποδίζουν την πραγματοποίηση της ουσιαστικής ισότητας (και είναι αντίθετες με το άρθρο 116 παρ.2 του Συντάγματος) και οι θετικές

ποσοτώσεις, (σύμφωνες με το άρθρο 116 παρ.2 του Συντάγματος) που προωθούν τις γυναίκες προς την πραγματική ισότητα.

[http://www.nchr.gr/media/word/restrictive\\_quota\\_women.doc](http://www.nchr.gr/media/word/restrictive_quota_women.doc), 23/08/2007

Ακόμα όμως και για τις θετικές ποσοτώσεις υπάρχουν εκείνοι που πιστεύουν ότι περιορίζουν και δεν προωθούν τα δικαιώματα των γυναικών ενώ θεωρούν ότι λειτουργούν πάντα αρνητικά για την αρχή της ισότητας αφού ορίζουν ποσοτώσεις πολύ χαμηλότερες από το πραγματικό ποσοστό των γυναικών στο πληθυσμό, ποσοστό το οποίο χαρακτηρίζουν, "τουλάχιστον φαινομενικά", αυθαίρετο.

(Βαρίκα, 2000)

Ο χαρακτηρισμός αυτός έγκειται στο ότι το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών είναι μικρότερο κατά τουλάχιστον 15 εκατοστιαίες μονάδες από την πραγματική κοινωνική παρουσία τους, θεωρώντας παράλληλα την ανδρική κυριαρχία δεδομένη αφού μοιάζει να γίνεται de facto αποδεκτό το 65% των ανδρών. Έτσι η καταφυγή των πολιτικών χώρων στις ποσοτώσεις δείχνει ότι δεν υπάρχουν γυναίκες για να εξασφαλίσουν, έτσι ώστε να μην φαίνονται οι χώροι τους οπισθοδρομικοί.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 1992),

<http://www.paremvassi.gr/Photos/DIAMANTAKOU.doc>, 23/08/2007).

Το αίτημα των ποσοτώσεων έχει σίγουρα στόχο να πλήξει κυρίως την ανισότητα των δύο φύλων που έχει να κάνει με την υποαντιπροσώπηση των γυναικών στη πολιτική ζωή. Το ερώτημα όμως είναι κατά πόσο συμβάλει στην καταπολέμηση της συγκεκριμένης κοινωνικής ανισότητας ή αντίθετα κατά πόσο τη νομιμοποιεί. Οι διαφωνούντες με τις ποσοτώσεις θεωρούν ότι το αίτημα αυτών δεν διεκδικεί τελικά την ισότητα αλλά εκσυγχρονίζει και θεσμοθετεί την ανισότητα, μέσα από την αποδοχή της γυναικείας μειονεξίας όσο και της φυσιογνωμίας του υπάρχοντος ανδροκεντρικού πολιτικού συστήματος, στοιχεία τα οποία διαφαίνονται από το αίτημα των ποσοτώσεων. Ακόμα θεωρούν ότι οι γυναίκες αποδεχόμενες και διεκδικώντας την υποαντιπροσώπηση του 35% αποδέχονται και νομιμοποιούν τον αποκλεισμό και την μειωμένη παρουσία τους στον πολιτικό χώρο.

(Παντελίδου-Μαλούτα, 1992)

Τέλος, οι αντίπαλοι των ποσοτώσεων λοιπόν, πιστεύουν ότι δεν αρκεί οι γυναίκες να καταλαμβάνουν θέσεις βιτρίνας στον κομματικό μηχανισμό και απλά να αναγράφονται στα ψηφοδέλτια. Για να αποκτήσουν την πολιτική εκπροσώπηση που τους ανήκει πρέπει και να εκλέγονται και όταν εκλέγονται πρέπει να αναλαμβάνουν πόστα και ευθύνες. Να τους δίνετε η ευκαιρία να επιδείξουν έργο. Και αυτό θα συμβεί μόνο αν τοποθετηθούν γυναίκες σε καίριους τομείς πολιτικής δράσης και από κομπάρσοι της πολιτικής ζωής μετατραπούν σε πρωταγωνίστριες.

*([http://www.sofiakalantzakou.gr/drastiriotites/sundiaskepsi\\_gunaikwn\\_sto\\_holiday\\_inn.htm](http://www.sofiakalantzakou.gr/drastiriotites/sundiaskepsi_gunaikwn_sto_holiday_inn.htm), 23/08/2007)*

## **15.6 ΟΙ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.**

Η ιδεολογία της ισότητας στην πολιτική συμμετοχή λοιπόν, θα βοηθήσει τις γυναίκες να κατοχυρώσουν το δικαίωμα τους να εκλέγονται στον ίδιο βαθμό που έχουν κατοχυρώσει ίσο δικαίωμα με τους άνδρες στο να ψηφίζουν, ενώ θα βοηθήσει επίσης τη χώρα μας να εγκαταλείψει τις τελευταίες θέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης που κρατάει σταθερά σε ότι αφορά την εκπροσώπηση των γυναικών στα κέντρα αποφάσεων.

*([http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/kethi\\_gr/Documents/ethniko\\_filladio.htm](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/Documents/ethniko_filladio.htm), 15/11/2006),*

*([http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/kethi\\_gr/Documents/Filadio\\_euroekloges.htm](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/Documents/Filadio_euroekloges.htm), 15/11/2006).*

Η διαδρομή της νομοθετικής ρύθμισης των ποσοτώσεων, που ψηφίστηκε στην Ελλάδα την άνοιξη του 2001 όπως αναφέραμε, τον πρώτο τουλάχιστον καιρό συνάντησε αντιρρήσεις. Οι αντιρρήσεις αυτές δεν στάθηκαν ιδιαίτερα στην ουσία και στο γεγονός ότι το μέτρο των ποσοτώσεων διαιωνίζει την αντιμετώπιση των γυναικών ως “ειδικής” και συνεπώς υποδεέστερης κατηγορίας πολιτών χωρίς έτσι να θεωρεί τις γυναίκες de facto ισότιμες με τους άνδρες αλλά είχαν να κάνουν κυρίως με τις αξεπέραστες υποτίθεται δυσκολίες που θα αντιμετώπιζαν κόμματα και συνδυασμοί, όταν θα έπρεπε να διαμορφώσουν τα ψηφοδέλτιά τους.

*(Διονέλλης, 2003), (<http://www.iospress.gr/mikro2002/mikro20021012.htm>, 15/11/2006).*

Ποια όμως κατάσταση οδήγησε στην ανάγκη λήψης ειδικών θετικών μέτρων;

Το 1998 στους 900 εκλεγμένους δημάρχους μόνο οι 14 ήταν γυναίκες (λιγότερες από 1,6%), ενώ στους 54 νομάρχες υπήρχαν δύο γυναίκες (3,7%). Οι γυναίκες δημοτικοί σύμβουλοι δεν ξεπερνούσαν το 7,1% του συνόλου (1.184 γυναίκες επί συνόλου 16.546 δημοτικών συμβούλων) ενώ οι γυναίκες νομαρχιακοί σύμβουλοι δεν ξεπερνούσαν το 10,8%. Επίσης, είναι χαρακτηριστικό ότι στο 36,3% του συνόλου των δήμων δεν υπήρχε ούτε μία γυναίκα στο δημοτικό συμβούλιο, ενώ στο 31,6% υπήρχε μόνο μία.

Στις νομαρχιακές και δημοτικές εκλογές του 2002 το ποσοστό των ελληνίδων ψηφοφόρων ήταν 52,02%, ενώ το αντίστοιχο ανδρικό ήταν 47,98%, και το ποσοστό των γυναικών που έθεσαν υποψηφιότητα στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές του ίδιου έτους ήταν 34,12% έναντι 65,88% των ανδρών. Το ποσοστό των γυναικών δημοτικών συμβούλων ανήλθε στο 12%, το ποσοστό των γυναικών νομαρχιακών συμβούλων ανήλθε στο 18% ενώ οι γυναίκες δήμαρχοι αντιπροσώπευαν το 2,1%, ποσοστά τα οποία παρουσιάζουν σημαντική άνοδο από το 1998 και αποδεικνύουν ότι η πρώτη εφαρμογή του νόμου για τις ποσοτώσεις υπέρ των γυναικών εκείνη τη χρονιά είχε θετική επίδραση στην εκλογιμότητα τους. Με βάση τα αποτελέσματα των εκλογών ο αριθμός των εκλεγμένων γυναικών που συμμετείχαν στα δημοτικά, κοινοτικά και τοπικά συμβούλια σε όλη τη χώρα παρατηρήθηκε ότι σχεδόν διπλασιάστηκε, ενώ στις νομαρχίες η αντίστοιχη αύξηση έφτασε και το 40%. Επίσης αυξήθηκε το ποσοστό των εκλεγμένων γυναικών συμβούλων αφού το 1998 όπως αναφέραμε μόνο το 7,1% των μελών των δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων ήταν γυναίκες ενώ το 2002 το ποσοστό ξεπέρασε το 16%.

*(Διονέλλης, 2003), (Λεντάκης, 1986), (Παντελίδου-Μαλούτα, 2002),*

*(<http://kdp.pspa.uoa.gr/GynaiquesAiretoiEisigisiXlepas2006.ppt>, 24/08/2007),*

*(<http://www.aegean.gr/gender->*

*postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf, 15/11/2006),*

*(<http://www.iospress.gr/mikro2002/mikro20021012.htm>, 15/11/2006),*

*([\*06,%20Σημεία%20χαιρετισμού%20της%20κας%20Τσουμάνη%20στο%20επιμ  
ορφωτικό%20πρόγραμμα%20του%20ΕΚΔΔΑ.doc, 24/08/2007\),\*](http://www.isotita.gr/var/uploads/Press/14-9-</a></i></p></div><div data-bbox=)*

[http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/politikos\\_syndesmos\\_gynaikon.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/politikos_syndesmos_gynaikon.pdf), 15/11/2006).

Επίσης, στις πρόσφατες εκλογές για την τοπική αυτοδιοίκηση, του Οκτωβρίου του 2006, η Πολιτεία προσέφερε στις υποψήφιες γυναίκες σεμινάρια κατάρτισης και άλλες ενημερωτικές δράσεις, οι οποίες είχαν σαν αποτέλεσμα να υπάρξει αύξηση της τάξης του 47,5% των γυναικών δημάρχων που εξελέγησαν συγκριτικά, με το 2002.

<http://www.isotita.gr/var/uploads/teliko%20New%20York1,5-2-07.doc>, 23/08/2007),

Όπως φαίνεται λοιπόν η χρήση των ποσοτώσεων συμβάλει στην αύξηση του αριθμού των γυναικών στα τοπικά συμβούλια και αν αυτή συνδυαστεί με τη λήψη των γενικών μέτρων σχετικών με την εκπαίδευση και υποστήριξη τους όσον αφορά τα προσόντα τους, την εμπειρία τους και την αυτοπεποίθησή τους φέρει θετικά αποτελέσματα στην άσκηση πολιτικής εκ μέρους των γυναικών, τουλάχιστον όσον αφορά την ποσοτική άσκηση.

[http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/kethi\\_gr/Documents/Filadio\\_eur\\_oekloges.htm](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/Documents/Filadio_eur_oekloges.htm), 15/11/2006),

[http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/symperasmata\\_syrakou\\_uses.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/symperasmata_syrakou_uses.pdf), 15/11/2006).

Πενήντα ένα χρόνια μετά την πρώτη ισότιμη συμμετοχή των Ελληνίδων στο εκλογικό σώμα οι υποστηρικτές των ποσοτώσεων τις προτείνουν σαν μια απαραίτητη ενέργεια για την βελτίωση της συμμετοχής των γυναικών στις δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές όσο και στις βουλευτικές μελλοντικά για τις οποίες δεν ισχύει ακόμα η ρύθμιση στη χώρα μας.

<http://www.iospress.gr/mikro2002/mikro20021012.htm>, 15/11/2006)

## **15.7 ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ.**

Παρόλα όμως αυτά τα αισιόδοξα ποσοστά, οι γυναίκες (όχι μόνο στην Ελλάδα), απέχουν πολύ από το τέλος της διαδρομής. Αξίζει να προσθέσουμε ότι σε αντίθεση με τη γενική ευρωπαϊκή τάση, στην Ελλάδα οι γυναίκες δεν υπερέχουν αριθμητικά στην τοπική αυτοδιοίκηση σε σχέση με την κεντρική πολιτική εξουσία. Και μπορεί η κατάσταση των ευρωπαϊκών χωρών στις τοπικές αυτοδιοικήσεις να είναι ευνοϊκότερη από την ελληνική, και η γυναικεία

κοινοβουλευτική εκπροσώπηση ευρωπαϊκά να έχει εμφανίσει σταθερή αύξηση την τελευταία δεκαετία, οι γυναίκες όμως εξακολουθούν να εκπροσωπούνται ανεπαρκώς σχεδόν σε όλα τα εθνικά νομοθετικά σώματα, με το ποσοστό τους να φθάνει παγκοσμίως μόνο το 16,4% των μελών των Κοινοβουλίων. Επιπλέον, η παρουσία των γυναικών στις κυβερνήσεις είναι ακόμη πιο περιορισμένη: μόνο το 14% των υπουργών και μόλις το 6% των Πρωθυπουργών στον κόσμο είναι γυναίκες ενώ σε σύνολο 191 πρεσβευτών που εκπροσωπούν τις χώρες τους στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, οι γυναίκες είναι μόνο 18. Σε καμία περίπτωση λοιπόν αυτή η αντιδημοκρατική και άνιση κατάσταση δεν είναι ένα αποκλειστικά ελληνικό φαινόμενο.

*(<http://www.epp-ed.eu/Press/showPRExport.asp?PRExportID=8492>, 23/08/2007 ),*

*(<http://www.iospress.gr/mikro2002/mikro20021012.htm>, 15/11/2006),*

*([http://www.sofiakalantzakou.gr/drastiriotites/sundiaskepsi\\_gunaikwn\\_sto\\_holiday\\_inn.htm](http://www.sofiakalantzakou.gr/drastiriotites/sundiaskepsi_gunaikwn_sto_holiday_inn.htm), 23/08/2007),*

*(<http://www.unicef.gr/reports/sowcr2007.php>, 23/08/2007).*

Αρκεί όμως η ποσοτική εκπροσώπηση ή πρέπει να γίνει ουσιαστική αναβάθμιση της γυναίκας στα τοπικά και πολιτικά δρώμενα; Αυτό λοιπόν που πρέπει να γίνει είναι να αλλάξει η σχέση γυναίκας, εξουσίας και πολιτικής και να αλλάξει ριζικά, ιδιαίτερα σήμερα που η απαξίωση της πολιτικής είναι φαινόμενο καθημερινό.

*(<http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000005/4132/7/7/1/showdoc.html>, 15/11/2006)*



# ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ

## ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

### 16.1 ΙΣΤΟΡΙΚΑ.

Ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης έχει βαθιές ρίζες στην ιστορία της χώρας. Είναι θεσμός που αναπτύχθηκε τόσο στην Αρχαία Ελλάδα όσο και κατά την Βυζαντινή Αυτοκρατορία, ιδιαίτερα όμως αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας.

*(Ακαλίδης, 2000), (Τσενές, 1986).*

Η ενίσχυση του θεσμού προέκυψε από τον Ιωάννη Καποδίστρια (Διάταγμα 16-04-1828) καινοτομία του οποίου αποτέλεσε η βαθιά και έντονη διείσδυση των κρατικών οργάνων στη σφαίρα ευθύνης των τοπικών οργανισμών. Η ιδέα της τοπικής αυτονομίας προβάλλεται έντονα και στα νομοθετήματα αυτά αλλά και στο Νόμο του 1833 (17-12-1833) με τον οποίο καθιερώθηκε το σύστημα της ενιαίας διαίρεσης της χώρας σε μονάδες τοπικής αυτοδιοίκησης, οι οποίες θεωρούνταν και θεωρούνται από τους ανθρώπους σαν τον φυσικό τους περιβάλλον, όπου μπορούν να συμμετέχουν αμεσότερα στις κοινές τους υποθέσεις.

*(Δαράκη, 1996), (Τσενές, 1986), (Χλέπας, 1994).*

### 16.2 Η ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.

#### 16.2.1 ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

Στο Σύνταγμα του 1975, το “αποκεντρωτικό σύστημα” κατοχυρώνεται με το άρθρο 101 στο κεφάλαιο “Οργάνωση της διοίκησης” που συμπεριλαμβάνει και το άρθρο 102 το οποίο αναφέρεται στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και ορίζει πως την Α΄ βαθμίδα Τοπικής Αυτοδιοίκησης την αποτελούν οι Δήμοι και οι Κοινότητες οι οποίοι είναι από τη μια αυτοδιοικούμενοι τοπικοί οργανισμοί και από την άλλη υποδιαιρέσεις του κράτους ενώ η αρμοδιότητά τους είναι η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων. Η διοικητική αυτοτέλεια των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), καθορίζεται με την ύπαρξη των οργάνων τους που εκλέγονται κάθε τέσσερα

χρόνια με καθολική, άμεση και μυστική ψηφοφορία. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση όμως δεν μπορούσε να λειτουργήσει κάτω από τον έλεγχο νομιμότητας και σκοπιμότητας των πράξεών της από τον διοριζόμενο από την Κυβέρνηση Νομάρχη (έως το 1994) κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων της, γεγονός που είχε σαν αποτέλεσμα την καθυστέρηση στην ανάπτυξή της. Μεταβολές στον χάρτη της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης επέφερε ο Νόμος για τις συνενώσεις Δήμων και Κοινοτήτων (Ν. 2539/1997). Έτσι από τις 5.318 Κοινότητες και τους 457 Δήμους που λειτουργούσαν έως την 31-12-1998, τώρα υπάρχουν 900 Δήμοι και 133 Κοινότητες, που προέκυψαν από το πρόγραμμα των αναγκαστικών συνενώσεων "Ιωάννης Καποδίστριας". (Ακαλίδης, 2000), (Δαράκη, 1996), (Χλέπας, 1994).

### **16.2.2 ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ**

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση Β' βαθμού περιλαμβάνει τις Νομαρχίες και προβλέπεται από το Σύνταγμα. Στο άρθρο 102 ορίζεται πως εκτός από τον Α' βαθμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οι υπόλοιπες βαθμίδες είναι δυνατόν να συσταθούν μόνο με την ψήφιση σχετικού για το σκοπό αυτό Νόμου. Παρά όμως αυτή την πρόβλεψη του Συντάγματος και την επιταγή του άρθρου 101 πως η διοίκηση του κράτους πρέπει να οργανώνεται με βάση το αποκεντρωτικό σύστημα, η ελληνική πολιτεία καθυστέρησε στην καθιέρωση του θεσμού της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης. Οι Νομαρχίες δεν είχαν αυτοδιοίκηση και ο Νομάρχης ήταν διορισμένος και άμεσος εκπρόσωπος της Κυβέρνησης για την άσκηση της διοίκησης στο νομό. Οι δύο πρώτες προσπάθειες από την Πολιτεία θεσμοθέτησης της Νομαρχιακής αυτοδιοίκησης ήταν αποτυχημένες και έγιναν το 1986 και το 1990 και τελικά η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση έγινε πραγματικότητα με τους Νόμους 2218/1994, 2240/1994 και ενδυναμώθηκε με τους Νόμους 2307/1995, 2503/1997, 2647/1998 και το Προεδρικό Διάταγμα 30/1996, τα οποία ορίζουν ότι ο Νομάρχης θα είναι αιρετός και θα εκλέγεται άμεσα ως επικεφαλής συνδυασμού που θα διαθέτει ισχυρότατη πλειοψηφία τριών πέμπτων στο Νομαρχιακό Συμβούλιο ενώ η επανεκλογή του ίδιου προσώπου ως Νομάρχη επιτρέπεται μόνο μία φορά.

(Ακαλίδης, 2000), (Κατσούλης, 2001).

### **16.2.3 ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ**

Την Τοπική Αυτοδιοίκηση Γ΄ βαθμού την αποτελούν οι Περιφέρειες. Έως το 1987 δεν υπήρχαν Περιφέρειες. Το 1986 η ελληνική Βουλή ψήφισε το Νόμο 1622 με βάση τον οποίο ιδρύθηκαν οι δεκατρείς Περιφέρειες της χώρας.

Με βάση αυτή τη Συνταγματική κατοχύρωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι φανερό ότι η αποκέντρωση εκλαμβάνεται ως η σύσταση περιφερειακών κρατικών οργάνων και την ανάθεση σε αυτά καίριων αρμοδιοτήτων.

*(Ακαλίδης, 2000), (Χλέπας, 1994).*

### **16.3 Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.**

Το κράτος λοιπόν παραχωρεί αρμοδιότητες και σε φορείς στο εσωτερικό του, δηλαδή στην αυτοδιοίκηση πρώτου (δήμους και κοινότητες), δεύτερου (νομαρχίες) και τρίτου βαθμού (περιφέρειες). Η παραχώρηση αυτών των αρμοδιοτήτων εξυπηρετεί κάποιους λόγους για του οποίους η τοπική αυτοδιοίκηση είναι αναγκαία όχι απλώς σαν ένα νομικό ζητούμενο αλλά κυρίως σαν κοινωνικό και πολιτικό γεγονός.

*(Κοντογιώργη, 1985), (Κουσκουβέλης, 1997), (Τσενές, 1986).*

Ο πρώτος από αυτούς του λόγους είναι ότι η τοπική αυτοδιοίκηση, διαχρονικά, εντάσσεται στο πλαίσιο της δημοκρατικής αρχής. Αποτελεί δηλαδή βάθρο της δημοκρατίας, την ενθαρρύνει και την προάγει όπως επίσης και τα πολιτικά δικαιώματα. Αυτό το επιτυγχάνει με την έννοια της λαϊκής συμμετοχής και του αντιπροσωπευτικού συστήματος αφού στις διοικήσεις των μονάδων τοπικής αυτοδιοίκησης συμμετέχουν αρκετές χιλιάδες πολιτών που εκλέγονται με ψηφοφορία γεγονός που βελτιώνει την αναλογία αρχόντων και αρχόμενων, καλλιεργεί το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι και βοηθά τους πολίτες, να αποκτήσουν και μια πρώτη πολιτική εμπειρία την οποία μπορούν στη συνέχεια να αξιοποιήσουν για συμμετοχή στο εθνικό επίπεδο της πολιτικής και την ανάδειξή τους σε φιλόδοξα κομματικά στελέχη.

*(Κατσούλης, 2001), (Τσενές, 1986), (Χλέπας, 1994).*

Ο δεύτερος είναι ότι μπορεί να έχει μια ιδιαίτερη αποτελεσματικότητα στην προαγωγή και παροχή δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών με τρόπο που η κεντρική διοίκηση δεν μπορεί να εφαρμόσει αφού δεν διαθέτει ούτε την πλήρη γνώση των τοπικών προβλημάτων, την οποία όμως διαθέτει ο τοπικός πληθυσμός, αλλά ούτε και το βαθμό συντονισμού που μπορούν να ασκήσουν

τα μέλη που διοικούν τις μονάδες τοπικής αυτοδιοίκησης -τουλάχιστον θεωρητικά αυτό ισχύει. Αυτό σημαίνει πως η πολιτική διαδικασία της τοπικής περιοχής διαμορφώνεται από το κοινωνικό της σώμα ή τουλάχιστον από τις πολιτικά ενεργές δυνάμεις της.

(Κοντογιώργη, 1985), Τσενές, 1986).

Ο τρίτος λόγος είναι ότι με την ανεξαρτησία που έχει το προνόμιο να απολαμβάνει η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και να αποκτά εμπειρίες στην προσφορά υπηρεσιών και μεθόδων διοίκησης.

Ο τέταρτος λόγος αναγκαιότητας της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι ότι περιορίζεται η κρατική διοίκηση και το μέγεθος της εξουσίας που αυτή διαθέτει θεωρείται δηλαδή φραγμός στην ισχυρή κεντρική διοίκηση και αναχαιτίζει την κατάχρηση εξουσίας.

(Τσενές, 1986), (Χλέπας, 1994).

#### **16.4 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.**

Όπως αναφέραμε η τοπική αυτοδιοίκηση είναι μια μορφή αποκέντρωσης η οποία με βάση κάποια ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά διαχωρίζεται από τις υπόλοιπες μορφές αποκέντρωσης και καθορίζεται ως μια διακεκριμένη μορφή διαχείρισης των κοινών υποθέσεων.

(Τσενές, 1986).

Τα κύρια χαρακτηριστικά κάθε μονάδας τοπικής αυτοδιοίκησης είναι τα ακόλουθα:

1. Εκλέγεται, και παρόλο που η τοπική κοινωνική δυναμική έχει πολιτικές προεκτάσεις το χαρακτηριστικό αυτό της προσδίδει την απαραίτητη - σχετική ή όχι- αυτοτέλεια.
2. Είναι υπεύθυνη μόνο για τις υποθέσεις που υπάγονται στην έκταση της δικαιοδοσίας της.
3. Εξυπηρετεί πολλούς σκοπούς τοπικού ενδιαφέροντος οι οποίοι έχουν να κάνουν με την εκτέλεση έργων και την προσφορά αγαθών και υπηρεσιών.
4. Η δομή της είναι καθορισμένη και η διάρθρωσή της καθορίζεται από συνταγματικές διατάξεις.
5. Αποτελεί μέρος της εν γένει κρατικής εξουσίας και υπάγεται στην γενική εποπτεία της κεντρικής διοίκησης αλλά ενεργεί παράλληλα και σε

συνεργασία με αυτή έχοντας ταυτόχρονα συνταγματική αυτονομία και αυτοτέλεια.

6. Έχει τη δυνατότητα επιβολής φορολογίας ώστε να διαθέτει ικανοποιητικό βαθμό ανεξαρτησίας και ευελιξίας για την υλοποίηση των σκοπών της.

(Κοντογιώργη, 1985), (Τσενές, 1986).

## **16.5 ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ.**

Η τοπική αυτοδιοίκηση παρότι όπως αναφέραμε θεσμικά είναι ενταγμένη στον διοικητικό μηχανισμό του κράτους, αποτελεί ωστόσο το πλησιέστερο προς τον πολίτη επίπεδο εξουσίας. Η σχετική αυτοτέλεια των ΟΤΑ και η αμεσότητα επικοινωνίας τους με τους πολίτες τους κάνει να κατέχουν ιδιαίτερο ρόλο στην καθημερινή ζωή και τα προβλήματα των τοπικών κοινωνιών. Εδώ ακριβώς έγκειται και η αμφίδρομη σχέση της τοπικής αυτοδιοίκησης και του ρόλου των γυναικών αφού λόγω των χαρακτηριστικών τους, αποτελούν ευαίσθητους δέκτες των συνθηκών διαβίωσης, αλλά και ανάπτυξης.

([http://www.isotita.gr/var/uploads/Press/14-9-](http://www.isotita.gr/var/uploads/Press/14-9-06,%20Σημεία%20χαιρετισμού%20της%20Κας%20Τσουμάνη%20στο%20επιμωρρωτικό%20πρόγραμμα%20του%20ΕΚΔΔΑ.doc)

[06,%20Σημεία%20χαιρετισμού%20της%20Κας%20Τσουμάνη%20στο%20επιμωρρωτικό%20πρόγραμμα%20του%20ΕΚΔΔΑ.doc](http://www.isotita.gr/var/uploads/Press/14-9-06,%20Σημεία%20χαιρετισμού%20της%20Κας%20Τσουμάνη%20στο%20επιμωρρωτικό%20πρόγραμμα%20του%20ΕΚΔΔΑ.doc), 24/08/2007)

### **16.5.1 Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΙΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ**

Λαμβάνοντας υπόψη ακριβώς αυτή την αμφίδρομη σχέση, ο Ευρωπαϊκός Χάρτης για την ισότητα των φύλων στις τοπικές κοινωνίες ο οποίος καταρτίστηκε και προωθείται από το Συμβούλιο των Δήμων και Περιφερειών της Ευρώπης ορίζει κάποιες θεμελιώδεις Αρχές για την ισότητα των φύλων στις τοπικές κοινωνίες:

1. Η ισότητα των φύλων συνιστά θεμελιώδες δικαίωμα.

2. Για τη διασφάλιση της ισότητας των φύλων, πρέπει να αντιμετωπίζεται το ζήτημα των πολλαπλών διακρίσεων και αποκλεισμών.

3. Η ισόρροπη συμμετοχή ανδρών και γυναικών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για μία δημοκρατική κοινωνία.

4. Η εξάλειψη των στερεοτύπων των φύλων είναι αποφασιστικής σημασίας για την επίτευξη της ισότητας των φύλων.

5. Η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε όλες τις δραστηριότητες της τοπικής και περιφερειακής διακυβέρνησης είναι απαραίτητη για την προώθηση της ισότητας των φύλων.

6. Κατάλληλα υποστηριζόμενα σχέδια και προγράμματα δράσεων αποτελούν απαραίτητα εργαλεία για την προώθηση της ισότητας των φύλων.  
([http://www.haravgi.com.cy/04\\_11\\_2006/2/004.html](http://www.haravgi.com.cy/04_11_2006/2/004.html), 15/11/2006)

Παρά τις αρχές αυτές και το ότι οι αυτοδιοικητικοί θεσμοί αποτελούν προνομιακό πεδίο για την πολιτική ενασχόληση και δραστηριοποίηση των γυναικών, η υποεκπροσώπησή τους είναι γεγονός που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από κανέναν και αποτελεί στοιχείο δημοκρατικού ελλείμματος.

(<http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000005/4096/7/7/1/showdoc.html>, 15/11/2006),

(<http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000005/5602/7/7/1/showdoc.html>, 15/11/2006).

#### **16.5.2 ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ ΠΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΟΥΝ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΝΩΤΕΡΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

Η Δρ. Μαρία Κραμβιά Καπαρδής προσδιορίζει «ποίοι είναι οι φραγμοί που εμποδίζουν τις γυναίκες από το να καταλάβουν ανώτερες θέσεις είτε σαν δημοτικοί σύμβουλοι είτε σαν δήμαρχοι;

1. Διαφορές φύλου στα γλωσσικά στιλ και την κοινωνικοποίηση (δεν παν στον καφενείο όπως οι άνδρες).

2. Στερεότυπα με βάση το φύλο.

3. Διάκριση.

4. Προκαταλήψεις για το ρόλο και τις ικανότητες των γυναικών.

5. Έλλειψη προτύπων γυναικείων ρόλων.

6. Αποκλεισμός από ανεπίσημα δίκτυα».

([http://www.haravgi.com.cy/04\\_11\\_2006/2/004.html](http://www.haravgi.com.cy/04_11_2006/2/004.html), 15/11/2006).

#### **16.5.3 ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΩΣ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ**

Το πρόβλημα της ισότητας λοιπόν ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες στο χώρο της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι μέρος του γενικότερου

προβλήματος της ισότητας των δύο φύλων οπότε δεν πρέπει να αντιμετωπισθεί περιοριστικά.

Όταν θίγουμε το πρόβλημα της ισότητας των δύο φύλων στο χώρο της τοπικής αυτοδιοίκησης, θίγουμε αναμφίβολα ένα γενικότερο πρόβλημα, το οποίο είναι το πρόβλημα της συμμετοχής της γυναίκας στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Γιατί τα κέντρα λήψης αποφάσεων δεν είναι μόνο η τοπική αυτοδιοίκηση αλλά πρωτίστως είναι η κυβέρνηση, τα κόμματα, η δημόσια διοίκηση κ.α.

(Λεντάκης, 1986)

Η συμμετοχή όμως των γυναικών στις τοπικές κυβερνήσεις σημαίνει την προσήλωσή τους στο στόχο της βελτίωσης της ποιότητας ζωής καθώς και την ενεργοποίησή τους, την ανάληψη πρωτοβουλιών και δράσης για την αξιόπιστη αντιμετώπιση και διαχείριση κάθε είδους προβλήματος, μέσα από την αξιοποίηση των πολιτικών και την διεκδίκηση των υπηρεσιών. Πολιτικές και υπηρεσίες οι οποίες θα ανακουφίσουν και τις γυναίκες συμβάλλοντας και στη συμφιλίωση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, σημείο μεγάλου προβληματισμού στη σύγχρονη κοινωνία.

(Λεντάκης, 1986),

(<http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000005/5602/7/7/1/showdoc.html>,  
15/11/2006),

(<http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000005/6394/7/7/1/showdoc.html>,  
15/11/2006).

#### **16.5.4 ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΩΣ ΣΤΕΛΕΧΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

Η ισότιμη αποδοχή της γυναίκας και η ψήφιση της στη τοπική αυτοδιοίκηση, όχι απλά και μόνο γιατί είναι γυναίκα αλλά επειδή διαθέτει προσόντα, μπορούν να συνθέσουν μια αυξανόμενη γυναικεία πολιτική δραστηριότητα η οποία θα καλύψει την υποεκπροσώπηση, θα αποκαταστήσει την ισορροπία των αποφάσεων και θα δώσει βιώσιμες λύσεις σε κρίσιμα θέματα των τοπικών κοινωνιών καθώς και σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θεμελιωδών ελευθεριών και ίσων ευκαιριών.

([http://www.nd.gr/index.php?option=com\\_content&ask=view&id=42979&Itemid=148](http://www.nd.gr/index.php?option=com_content&ask=view&id=42979&Itemid=148), 15/11/2006)

Οι γυναίκες λοιπόν θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν τις δυνάμεις που διαθέτουν και να τις αξιοποιήσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο καθώς επίσης και να ενσωματώσουν τις θετικές αξίες της γυναικείας υπόστασης στη διαχείριση των τοπικών υποθέσεων.

<http://www.isotita.gr/var/uploads/Press/14-9-06,%20Σημεία%20Χαιρετισμού%20της%20Κας%20Τσουμάνη%20στο%20επιμωρφωτικό%20πρόγραμμα%20του%20ΕΚΔΔΑ.doc>, 24/08/2007)

Πώς όμως θα επιλεγούν ως πολιτικά στελέχη; Υπάρχουν δύο φάσεις επιλογής πολιτικών στελεχών. Στην πρώτη φάση επιλέγονται οι υποψήφιοι από τους πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς και στη δεύτερη φάση γίνεται επιλογή από το κοινό κατά τον εκλογικό αγώνα και τελικά από τους ψηφοφόρους. Το ποσοστό επιτυχίας όμως των γυναικών μειώνεται κατά τη δεύτερη φάση (εκλογή) και συγκεκριμένα στην Ελλάδα αυτή η μείωση είναι η μεγαλύτερη στην Ευρώπη των 15. Οι θεσμοί δηλαδή επιλογής υποψηφίων “ευνοούν” τις γυναίκες περισσότερο από τον ψηφοφόρο.

<http://kdp.pspa.uoa.gr/GynaikesAiretoiEisigisiXlepas2006.ppt>, 24/08/2007)

Οι γυναίκες όμως δεν είναι η μοναδική κατηγορία που υποεκπροσωπείται στην πολιτική. Σύμφωνα με τον αναπληρωτή καθηγητή Νικόλαο-Κομνηνό Χλέπα: «Στις περισσότερες χώρες εξακολουθούν να ισχύουν “τα 3Μ” των αιρετών: *Male* (άρρνες) *Middle Aged* (Μεσήλικες) *Middle Class*» και συνεχίζει: «Το εντυπωσιακό είναι όμως ότι η αρνητική επίδραση κάθε μίας από τις τελευταίες ιδιότητες στην εκλογική επιτυχία υπερδιπλασιάζεται όταν συνδυάζεται με τον παράγοντα “γυναικείο φύλο”». Επίσης σύμφωνα με τον ίδιο, οι παράγοντες που επηρεάζουν τον αποκλεισμό και την αιρετότητα των γυναικών στην τοπική αυτοδιοίκηση είναι:

- Κατανομή χρόνου και εργασίας με κριτήριο το φύλο
- Οι κοινωνικές αντιλήψεις συνδέουν ορισμένες προδιαγραφές του «καλού αιρετού» (δυναμισμός, αξιοπιστία, θέληση, σταθερότητα, ειλικρίνεια κ.ά.) με το ανδρικό φύλο
- Θεσμικό πλαίσιο (ιδίως οι εκλογικές ρυθμίσεις)
- Περιεχόμενο δημοτικών πολιτικών (υλικοτεχνικές υποδομές/ κοινωνικές υπηρεσίες)



- Πολιτικο-κομματικό σύστημα και βαθμός κομματικοποίησης των τοπικών εκλογών
- Τύπος Κράτους Πρόνοιας (όροι συμμετοχής στην αγορά εργασίας – *de-commodification*, εξάρτηση από την οικογένεια – *de-familisation*)
- Επιρροή Εκκλησιών και θρησκευτικών κοινοτήτων
- Επίπεδο ανθρώπινης ανάπτυξης (*human development*)

(<http://kdp.pspa.uoa.gr/GynaikesAiretoiEisigisiXlepas2006.ppt>, 24/08/2007)

Χρειάζονται λοιπόν ακόμα πολλά βήματα για να υπάρξει θετικότερη εικόνα εκπροσώπησης των γυναικών σε τοπικό επίπεδο. Στις προτεραιότητες πολιτικής για την Ισότητα των Φύλων την περίοδο 2004-2008 η ισόρροπη συμμετοχή των γυναικών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αποτελεί έναν από τους κεντρικούς άξονες.

([http://www.isotita.gr/var/uploads/Press/14-9-](http://www.isotita.gr/var/uploads/Press/14-9-06,%20Σημεία%20χαιρετισμού%20της%20κας%20Τσουμάνη%20στο%20επιμ)

[06,%20Σημεία%20χαιρετισμού%20της%20κας%20Τσουμάνη%20στο%20επιμ](http://www.isotita.gr/var/uploads/Press/14-9-06,%20Σημεία%20χαιρετισμού%20της%20κας%20Τσουμάνη%20στο%20επιμ)  
[ορφωτικό%20πρόγραμμα%20του%20ΕΚΔΔΑ.doc](http://www.isotita.gr/var/uploads/Press/14-9-06,%20Σημεία%20χαιρετισμού%20της%20κας%20Τσουμάνη%20στο%20επιμ), 24/08/2007)

# ΜΕΡΟΣ Β΄

# ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

## ΕΡΕΥΝΑ

### 1.1 ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Λαμβάνοντας υπόψη την δεδομένη μειωμένη γυναικεία πολιτική συμμετοχή, ακόμα και στο τοπικό επίπεδο της πολιτικής, που παραδοσιακά υποτίθεται ότι σημειώνει μεγαλύτερα ποσοστά γυναικείας παρουσίας, διαφαίνεται καθαρά ότι η μελέτη της θέσης των γυναικών στην πολιτική και ιδιαίτερα της αντίληψης των γυναικών που ενεργοποιούνται στην τοπική αυτοδιοίκηση θα μπορούσε να φανεί ιδιαίτερα χρήσιμη, καθώς στοχεύει στην διερεύνηση εκείνων των παραμέτρων που προωθούν ή εμποδίζουν τις γυναίκες να συμμετέχουν στην διεξαγωγή της πολιτικής τόσο στο κεντρικό όσο και στο τοπικό επίπεδο.

Επιπρόσθετα, η παρούσα έρευνα θα μπορούσε να αποτελέσει μια πολύ καλή πηγή πληροφόρησης σχετικά με την άποψη των γυναικών που δραστηριοποιούνται στην τοπική αυτοδιοίκηση και τις ικανοποιήσεις ή τις απογοητεύσεις που βιώνουν ή και τις πιθανές αλλαγές που θεωρούν ότι είναι αναγκαίες να συμβούν ώστε να υπάρξει ποσοτικότερη και ποιοτικότερη γυναικεία συμμετοχή στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης.

### 1.2 ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Οι στόχοι της παρούσας έρευνας συνοψίζονται στα εξής:

- 1) Να μελετηθεί κατά πόσο η υπάρχουσα κοινωνική πραγματικότητα προωθεί ή εμποδίζει τις γυναίκες να συμμετάσχουν στην πολιτική.
- 2) Να διερευνηθεί πως το φύλο των γυναικών επηρεάζει την ενεργό ή μη πολιτική τους συμμετοχή.
- 3) Να μελετηθεί πως οι ίδιες οι γυναίκες που ενεργοποιούνται πολιτικά αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους στο πολιτικό γίγνεσθαι.

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ**

### **ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ**

#### **2.1 ΔΕΙΓΜΑ**

Το δείγμα της έρευνας αποτελούν οι εκλεγμένες γυναίκες δημοτικές σύμβουλοι των Δήμων Βραχναϊκών και Αιγίου του νομού Αχαΐας, η εκλογή των οποίων έχει προκύψει είτε από τις τελευταίες Δημοτικές και Νομαρχιακές εκλογές του Οκτωβρίου του 2006 είτε από παλαιότερες εκλογικές αναμετρήσεις.

#### **2.2 ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ**

Ως μέθοδος για τον καλύτερο τρόπο συλλογής πληροφοριών σχετικών με τους σκοπούς της παρούσας μελέτης επιλέχθηκε αυτή της συνέντευξης, καθώς ο μικρός αριθμός του δείγματος επιτρέπει την προσωπική μας παρουσία κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, ενώ και το ποσοστό ανταπόκρισης των υποκειμένων της έρευνας μπορεί να είναι πολύ καλό.

Όσον αφορά το περιεχόμενο της συνέντευξης, αποτελείται από ερωτήσεις ανοιχτού τύπου οι οποίες θέτουν ελάχιστους περιορισμούς στις απαντήσεις των ερωτήσεων ενώ ταυτόχρονα είναι ευέλικτες και προσφέρουν την ευκαιρία για επιπλέον ερωτήσεις και εμβάθυνση, ώστε η προσέγγιση του θέματος να γίνει πιο ολοκληρωμένα και σε βάθος. Τέλος μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα μη αναμενόμενες απαντήσεις, οι οποίες μπορεί να υποδείξουν σχέσεις ή υποθέσεις που δεν έχουν εξεταστεί ως τώρα.

#### **2.3 ΑΞΟΝΑΣ (ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ) ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ**

Ήδη έχει αναφερθεί ότι το εργαλείο της παρούσας έρευνας αποτέλεσε η μέθοδος της συνέντευξης. Οι συνεντεύξεις, λοιπόν, με όλους τους τις ερωτηθέντες δημοτικές συμβούλους κινήθηκαν με βάση συγκεκριμένο άξονα ερωτήσεων, ο οποίος στηρίχτηκε ουσιαστικά στους τρεις βασικούς στόχους της παρούσας μελέτης. Έτσι, λοιπόν ο άξονας πάνω στον οποίο κινήθηκαν οι συνεντεύξεις συνοψίζεται ως εξής:

- 1) Η υπάρχουσα κοινωνική πραγματικότητα προωθεί ή εμποδίζει τις γυναίκες να συμμετάσχουν στην πολιτική;
- 2) Πώς το φύλο των γυναικών επηρεάζει την ενεργό ή μη πολιτική τους συμμετοχή;
- 3) Πώς οι ίδιες οι γυναίκες που ενεργοποιούνται πολιτικά αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους στο πολιτικό γίγνεσθαι και πως οι άνδρες συνάδελφοι τους τις αντιμετωπίζουν;

Ο παραπάνω άξονας αποτέλεσε τη βάση και το σκελετό πάνω στον οποίο κινήθηκαν όλες οι συνεντεύξεις. Ωστόσο, η ίδια η μέθοδος της συνέντευξης, ως εργαλείο έρευνας παρέχει μια αρκετά μεγάλη ευελιξία στη διεξαγωγή των ερωτήσεων, ενώ επιπλέον είναι δυνατή η εμβάθυνση και ολοκληρωμένη προσέγγιση του θέματος, σύμφωνα πάντα με την κατεύθυνση που δίνει ο συνεντευκτής κατά τη διεξαγωγή της συζήτησης.

#### **2.4 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ**

Ύστερα από το σχεδιασμό του άξονα πάνω στον οποίο επρόκειτο να κινηθούν οι ερωτήσεις κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, ακολούθησε η αναζήτηση στους Δήμους Αιγίου και Βραχναϊκών του νομού Αχαΐας γυναικών που είτε στο παρελθόν, είτε αυτή τη στιγμή είχαν ή έχουν συμμετοχή στην τοπική αυτοδιοίκηση.

Στη συνέχεια με βάση τον αριθμό των γυναικών πολιτικών, ο οποίος αξίζει να σημειωθεί ότι ήταν ιδιαίτερα περιορισμένος, και αυτό αποτέλεσε ένα στοιχείο δυσκολίας, επιλέξαμε να πραγματοποιήσουμε δέκα συνεντεύξεις. Κατόπιν τηλεφωνικής συνεννόησης καταφέραμε να έρθουμε σε επαφή με τις δέκα γυναίκες πολιτικούς και τελικά ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμά μας οκτώ από τις δέκα. Οι οκτώ αυτές γυναίκες καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα όσον αφορά την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο και τα χρόνια ενασχόλησής τους με την πολιτική.

Τέλος, έχοντας συλλέξει και καταγράψει τις πληροφορίες με βάση τους στόχους που είχαμε θέσει προχωρήσαμε στη διεξαγωγή των αποτελεσμάτων της παρούσας μελέτης.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

### ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

#### 3.1 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Από τα στοιχεία τα οποία συλλέξαμε προκύπτει ότι οι ερωτώμενες γυναίκες είναι ηλικίας 33 έως 60 χρόνων. Είναι πέντε απόφοιτες ΑΕΙ, δύο απόφοιτες ΤΕΙ και μία απόφοιτη εξατάξιου Γυμνασίου. Κατά τη διάρκεια της θητείας τους εργάζονταν όλες με εξαίρεση μία που αυτή τη στιγμή είναι δημοτική σύμβουλος αλλά δεν εργάζεται, τα προηγούμενα χρόνια όμως είχε το ίδιο αξίωμα και συγχρόνως εργαζόταν. Είναι και οκτώ παντρεμένες και έχουν παιδιά ηλικίας από 2 έως 33 ετών. Ασχολούνται με την πολιτική από ένα έως είκοσι πέντε χρόνια και πέντε από αυτές ασχολούνται αυτή τη στιγμή ενεργά ενώ οι υπόλοιπες τρεις είχαν δραστηριοποιηθεί τα προηγούμενα χρόνια.

Ξεκινώντας λοιπόν να μάθουμε τις αρμοδιότητες των συγκεκριμένων γυναικών μέσα στα δημοτικά συμβούλια διαπιστώνουμε ότι τέσσερις από τις οκτώ γυναίκες κατά τη διάρκεια της θητείας τους έχουν διατελέσει Αντιδήμαρχοι έχοντας στην αρμοδιότητα τους ταυτόχρονα και διάφορες επιτροπές. Αυτό ήταν το ανώτερο αξίωμα το οποίο είχαν οι ερωτώμενες. Μία μόνο γυναίκα δεν είχε κάποια συγκεκριμένη αρμοδιότητα, διότι ήταν στην αντιπολίτευση, όπως η ίδια μας είπε και όλες οι υπόλοιπες ήταν υπεύθυνες σε τομείς όπως ο κοινωνικός, ο πολιτιστικός, ο οικονομικός, ο τεχνικός, το περιβάλλον, η ύδρευση και η αποχέτευση, η καθαριότητα, η υγεία, καθώς επίσης μία από τις οκτώ διετέλεσε πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου και μια άλλη γραμματέας. Επίσης μια γυναίκα μας δήλωσε ότι ήταν η πρώτη γυναίκα Αντιδήμαρχος στην περιοχή της, την εποχή μάλιστα που διοριζόταν ένας μόνο Αντιδήμαρχος. Η ίδια μας δήλωσε: *«...τη δεκαετία του '80 ήμουν η μόνη γυναίκα μέσα στο δημοτικό συμβούλιο. Ο αριθμός των γυναικών άρχισε να μεγαλώνει τη δεκαετία του '90 αφού νωρίτερα οι γυναίκες δεν έβγαιναν από το σπίτι τους».*

Στην ερώτησή μας αν τις αρμοδιότητές τους τις επέλεξαν ή τους τις ανέθεσαν πήραμε ποικίλες απαντήσεις. Καταρχήν, η μία γυναίκα που δεν έχει

αυτή τη στιγμή κάποια συγκεκριμένη αρμοδιότητα μέσα στο δημοτικό συμβούλιο μας δήλωσε ότι θα ήθελε να έχει μια θέση ώστε να μπορεί να παράγει έργο για να γίνει η πόλη της πιο ζωντανή και γνωστή από ευχάριστα γεγονότα. Τρεις γυναίκες που ασχολούνται με τα κοινωνικά, τα πολιτιστικά και το περιβάλλον δήλωσαν ότι επέλεξαν αυτές τις αρμοδιότητες. Σε άλλες τρεις οι αρμοδιότητές τους προέκυψαν ύστερα από συζήτηση με το Δήμαρχο και μία γυναίκα που ασχολείται με επιτροπές όπως: τον κινηματογράφο, το ΚΑΠΗ, την ύδρευση και την αποχέτευση και το λιμενικό ταμείο, μας δήλωσε ότι θα προτιμούσε να ασχοληθεί με τα πολιτιστικά. Συγκεκριμένα δήλωσε: *«εγώ θα προτιμούσα τα πολιτιστικά. Αν και νομίζω ότι θα μπορούσα να αντεπεξέλθω οπουδήποτε ακόμα και στον τομέα της καθαριότητας, και πολύ καλύτερα γιατί δεν νομίζω ότι είναι θέμα φυσικής δύναμης αλλά θέμα χειρισμών, πόσο απόλυτη και πόσο κάθετη είσαι»*.

Από τις υπόλοιπες γυναίκες, τρεις δήλωσαν ότι πιστεύουν ότι οι εκπρόσωποι του φύλου τους μπορούν να ανταποκριθούν σε όλους τους τομείς, με μια από αυτές να δηλώνει: *«...εκτός από αυτούς που χρειάζεται η φυσική διάπλαση που δεν έχει η γυναίκα και την έχει μόνο ο άνδρας, κατά τα άλλα η γυναίκα είναι πολύ καλή και ίσως και καλύτερη κι από τους άνδρες»*. Τρεις άλλες δήλωσαν ότι οι γυναίκες είναι πιο οργανωτικές και τακτικές, ότι είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένες και συγκεκριμένα μία είπε: *«Πιστεύω ότι υπάρχουν μερικοί τομείς ιδιαίτεροι που μπορεί να ανταποκριθεί η γυναίκα, όχι ότι δεν μπορεί σε άλλους, απλώς υπάρχουν μερικές θέσεις κλειδιά που πιστεύω ότι πρέπει να δίνονται σε γυναίκες και ας δέχονται περισσότερη και σκληρή κριτική από το κοινωνικό σύνολο»*. Γενικότερα, πλειοψηφία των γυναικών έδωσε ιδιαίτερη σημασία στη γυναικεία φύση και την ευαισθησία, την ανθρωπιά και την οργανωτικότητα που πιστεύουν ότι απορρέει από αυτή.

Στη συνέχεια οι οκτώ γυναίκες ρωτήθηκαν για το κατά πόσο η υπάρχουσα κοινωνική πραγματικότητα προωθεί ή εμποδίζει τις γυναίκες να συμμετάσχουν στην πολιτική.

Πιο συγκεκριμένα, αρχικά ζητήσαμε να μας πουν αν οι κοινωνικοί ρόλοι που αναλαμβάνονται από τις γυναίκες λειτουργούν θετικά ή αρνητικά για τη συμμετοχή τους στα κοινά.

Η πλειοψηφία των γυναικών θεωρεί ότι ισχύουν ακόμα και αναλαμβάνονται οι παραδοσιακοί ρόλοι από γυναίκες και άνδρες και όλες συμφώνησαν ότι έχουν πολλαπλούς ρόλους γεγονός το οποίο τις εμποδίζει να δράσουν με ευκολία έξω από το σπίτι εξαιτίας της έλλειψης χρόνου και αυτή η έλλειψη χρόνου δεν τους επιτρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες για πολιτική συμμετοχή με τους άνδρες οι οποίοι θεωρούν ότι οι ρόλοι που αναλαμβάνουν δεν επηρεάζουν αρνητικά την πολιτική συμμετοχή τους. Αξίζει να σημειώσουμε ότι κάποιες γυναίκες ανέφεραν ότι έχουν γίνει αγώνες και τα τελευταία χρόνια έχει βελτιωθεί η θέση της γυναίκας και ότι έχει ξεπεραστεί το παραδοσιακό πρότυπο των ρόλων δηλώνοντας μια αισιοδοξία, ενώ αρκετές θεώρησαν σημαντικό να αναφέρουν ότι χωρίς τη στήριξη των συντρόφων τους και της οικογένειάς τους δεν θα κατάφερναν να ασχοληθούν με την πολιτική.

Ερωτώμενες οι οκτώ γυναίκες αν τα χαρακτηριστικά της φροντίδας και της προσφοράς που θεωρείται ότι είναι συνυφασμένα με το ρόλο της μητέρας και αντίθετα της ατομικότητας και της αυτάρκειας που θεωρείται ότι χαρακτηρίζουν τους άνδρες και το πολιτικό χώρο επιδρούν στη πολιτική συμμετοχή των γυναικών και των ανδρών, μία απάντησε με σιγουριά ότι τα χαρακτηριστικά αυτά είναι θέμα προσωπικότητας του κάθε ανθρώπου και πως ο καθένας θα τα χρησιμοποιήσει. Δύο δήλωσαν ότι είναι και θέμα χαρακτήρα αλλά και ότι η κατάσταση της μητρότητας επιδρά θετικά στη πολιτική συμμετοχή των γυναικών και ότι χρειάζεται η γυναικεία παρουσία γιατί με τα ιδιαίτερα και διαφορετικά χαρακτηριστικά της φύσης της κάνει το σκληρό χώρο της πολιτικής πιο ανθρώπινο και δημοκρατικό. Τέλος τέσσερις είναι εκείνες που πιστεύουν ότι τα γυναικεία χαρακτηριστικά όπως η οργανωτικότητα, η ευαισθησία και η μητρότητα επιδρούν πάρα πολύ θετικά στη γυναικεία πολιτική συμμετοχή ενώ θεωρούν ότι οι άνδρες δρουν περισσότερο ανταγωνιστικά και αντιμετωπίζουν θέματα όπως τα κοινωνικά και τα πολιτιστικά με ψυχρότητα. Συγκεκριμένα παραθέτουμε δύο συγκεκριμένες χαρακτηριστικές δηλώσεις: «... άνθρωπος που ασχολείται με την τοπική αυτοδιοίκηση είναι σαν να ασχολείσαι με το σπίτι του και νομίζω ότι πάει στην γυναίκα αυτή η θέση, δηλαδή όπως πιο πολύ είναι αυτή η οποία ασχολείται με το σπίτι της, με τα παιδιά και με όλο το ρόλο του σπιτιού, νομίζω ότι της πάει περισσότερο να ασχοληθεί με τα κοινά» και «... ο



*άνδρας τα βλέπει από διαφορετική σκοπιά τα πράγματα, κάπως ψυχρά, δηλαδή για τα κοινωνικά προβλήματα αλλιώς θα τα δει η γυναίκα από έναν άνδρα, για τα πολιτιστικά και εκεί υπάρχει διαφορά με άλλο μάτι θα τα δει η γυναίκα με άλλο μάτι ο άνδρας. Βεβαίως λοιπόν τα χαρακτηριστικά της μητρότητας επιδρούν θετικά». Τέλος μία γυναίκα μας δήλωσε ότι ο κύριος στόχος της πολιτικής πρέπει να είναι η προσφορά και βασιζόμενη στη προσωπική της εμπειρία θεωρεί ότι όταν κάποιος θέλει να προσφέρει στη πολιτική, το ίδιο το σύστημα τον αποβάλλει: «Αν θέλεις να προσφέρεις σαν γυναίκα αλλά και σαν άνδρας και μεις στην πολιτική με αυτό το σκεπτικό της προσφοράς και αυτή την ιδεολογία δεν πιστεύω ότι θα μπορέσεις να εδραιωθείς. Ή το σύστημα θα σε κλωτσήσει ή εσύ θα φύγεις, δεν θα τα καταφέρεις πλέον. Γιατί βλέπεις την μεγάλη σαπίλα. Υπάρχει πολύ σαπίλα. Και το βίωσα και εγώ προσωπικά σε μεγάλο βαθμό».*

Στη συνέχεια θελήσαμε να μάθουμε αν οι κοινωνικοί ρόλοι, επηρεάζουν τόσο τις γυναίκες αλλά και τους άνδρες να επιλέξουν ή όχι πολιτική συμμετοχή και πως αξιολογούν αυτή τη κατάσταση σε σχέση με παλιότερα. Όλες συμφώνησαν ότι η θέση της γυναίκας έχει παρουσιάσει βελτίωση και πρόοδο (κάτι το οποίο πιστεύουν ότι συνεχίζει να συμβαίνει) σε σχέση με προηγούμενα χρόνια όσον αφορά την ενασχόλησή της με την πολιτική αλλά κάποιες υποστήριξαν ότι ακόμα και σήμερα δεν της δίνονται οι ευκαιρίες που θα έπρεπε και υπάρχουν ακόμα κατάλοιπα και εμπόδια λόγω των ρόλων της και της πατριαρχικής μορφής της κοινωνίας που την κάνουν να διστάζει να επιλέξει την πολιτική συμμετοχή. Κάποια γυναίκα εξέφρασε τη πεποίθηση ότι ακόμα και οι άνδρες δρουν πολλές φορές αποτρεπτικά στο να επιλέξουν οι γυναίκες πολιτική συμμετοχή, ενώ θεώρησε αδιανόητο να υπολείπεται μια γυναίκα στο χώρο του σπιτιού και να σκέφτεται την ενασχόληση με την πολιτική. Μια άλλη δεν πιστεύει ότι μπορεί οποιαδήποτε γυναίκα να συνδυάσει όλους τους ρόλους και να είναι αποδοτική και στη πολιτική ενώ μια τρίτη θεωρεί ότι πολλές γυναίκες βολεύονται στους παραδοσιακούς τους ρόλους και δεν σκέφτονται να επιλέξουν ενασχόληση με τα κοινά, κάτι που στις νέες γυναίκες έχει αλλάξει. Πιστεύουν λοιπόν ότι το περιβάλλον και οι ρόλοι επηρεάζουν τις γυναίκες να συμμετέχουν ή όχι πολιτικά και πιστεύουν ότι πρέπει να αποδείξουν τι αξίζουν στο χώρο αυτό σε αντίθεση με τους άνδρες που η αξία τους λαμβάνεται ως δεδομένη. Μόνο

μια γυναίκα θεωρεί ότι δεν επηρεάζουν οι κοινωνικοί ρόλοι την επιλογή πολιτικής ή μη συμμετοχής των γυναικών και των ανδρών αλλά επηρεάζουν τα ερεθίσματα που έχει ο κάθε άνθρωπος και με τι επιλέγει στη ζωή του να ασχοληθεί.

Όλες οι γυναίκες συμφώνησαν απόλυτα ότι η γυναικεία παρουσία στη πολιτική σκηνή δεν είναι ικανοποιητική, αρκετές ανέφεραν όμως ότι γίνονται προσπάθειες να αλλάξει αυτή η κατάσταση. Οι λόγοι που απέδωσαν αυτή την όχι ικανοποιητική παρουσία είναι οι πολλαπλοί ρόλοι της γυναίκας και ο φόβος της να καταφέρει να αντεπεξέλθει σε αυτούς, ότι δύσκολα ψηφίζεται όταν βάζει υποψήφια, ότι δεν κυκλοφορεί σε πολυσύχναστους χώρους λόγω έλλειψης χρόνου, ότι ο ρόλος του άνδρα μέσα στην οικογένεια δεν είναι τόσο συμμετοχικός όσο θα έπρεπε, ότι πολλές φορές ο πολιτικός χώρος δεν είναι γοητευτικός και παρουσιάζει μια άγρια όψη, ότι υπάρχει το κατεστημένο των ανδρών που φοβάται μήπως χάσει τα κεκτημένα και τη θέση του, και ότι οι ίδιες οι γυναίκες δεν στηρίζουν η μία την άλλη. Ο λόγος όμως που αναφέρθηκε πιο συχνά είναι ότι η γυναίκα πρέπει να αποδείξει ότι αξίζει την πολιτική συμμετοχή και να κάνει πολλές προσπάθειες γι αυτό, ενώ για τον άνδρα πολλές φορές η αξία του θεωρείτε δεδομένη και αυτονόητη. Η κοινωνία πιστεύουν ότι για όλα αυτά πρέπει να στηρίξει τις γυναίκες ώστε να μπορούν να έχουν μια πιο ικανοποιητική παρουσία και να συμμετέχουν πιο εύκολα στην πολιτική. Η στήριξη αυτή θα προκύψει μέσα από τους θεσμούς και τις κοινωνικές δομές για παιδιά και ηλικιωμένους, τις οποίες και οι οκτώ θεωρούν ιδιαίτερα απαραίτητες, ώστε η γυναίκα, και ιδιαίτερα η παντρεμένη γυναίκα, να αποκτήσει περισσότερο ελεύθερο χρόνο και να πάψει να φοβάται την έκθεση στην πολιτική. Πιστεύουν ακόμα ότι η κοινωνία θα πρέπει να προτιμά και να ψηφίζει γυναίκες και να τους δίνει θέσεις κλειδιά μέσα στη πολιτική (τέτοιες θεωρούν τα πολιτιστικά, τα κοινωνικά, τα θέματα των σχολείων) καθώς και να τους δίνει ευκαιρίες για εργασία γιατί αν δεν είναι ανεξάρτητες οικονομικά είναι ακόμα πιο δύσκολο να έχουν ικανοποιητική παρουσία στην πολιτική. Τέλος, μια γυναίκα ανέφερε ότι πρέπει και ο ρόλος των ανδρών να γίνει περισσότερο βοηθητικός και συμμετοχικός στην οικογένεια ώστε να μείνει και στη γυναίκα περισσότερος χρόνος να ασχοληθεί με την πολιτική.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι όλες οι γυναίκες (εκτός μίας), θεωρούν ότι έχει ξεπεραστεί πλέον το στερεότυπο του ιδιωτικού και δημόσιου χώρου και

ότι το κάθε φύλο αντιστοιχεί σε κάποιον από τους δύο χώρους. Συνεπώς δεν πιστεύουν ότι επηρεάζει και την προοπτική συμμετοχής γυναικών αλλά και ανδρών στην πολιτική. Μόνο μια γυναίκα δήλωσε ότι το στερεότυπο αυτό υπάρχει ακόμα και ότι είναι ένα τεχνικό κατασκεύασμα σύμφωνα με το οποίο επειδή η γυναίκα ανήκει στον ιδιωτικό χώρο του σπιτιού δεν μπορεί κάποιος να την εμπιστευτεί με ευκολία στην πολιτική και πρέπει μέσα από την πορεία της να αποδείξει ότι είναι ικανή να τα καταφέρει.

Στη συνέχεια οι οκτώ γυναίκες απάντησαν σε ερωτήσεις ώστε να διερευνηθεί πως το φύλο των γυναικών επηρεάζει την ενεργό ή μη πολιτική τους συμμετοχή.

Πιο συγκεκριμένα, αρχικά ρωτήθηκαν για το πώς κρίνουν την πρόσβαση που έχουν οι γυναίκες και οι άνδρες στο πολιτικό χώρο.

Μας απάντησαν ότι πιστεύουν όχι απλά και μόνο ότι δεν είναι ικανοποιητική η γυναικεία παρουσία στην πολιτική σκηνή αλλά ότι είναι ιδιαίτερα μειωμένη η παρουσία του γυναικείου φύλου στη δημόσια ζωή και ότι αυτό μπορεί να σχετίζεται με το ότι κάποιες γυναίκες έχουν βολευτεί και έχει καταγραφεί στο υποσυνείδητό τους ότι ο ρόλος τους είναι ο παραδοσιακός γυναικείος ρόλος που έχει προκαθοριστεί από τους άνδρες και δεν μπαίνουν καν στη διαδικασία να αποδείξουν ότι μπορούν να τα καταφέρουν και σε άλλους τομείς. Ακόμα θεωρούν ότι για την τόσο μειωμένη παρουσία του γυναικείου φύλου στη δημόσια ζωή φταίει και η οικονομική δυσχέρεια ορισμένων γυναικών, η έλλειψη στήριξης από το περιβάλλον τους και κατά συνέπεια ο φόβος μήπως δεν μπορέσουν να αντεπεξέλθουν, ο φόβος της σκληρής κριτικής που δέχονται οι γυναίκες πολιτικοί, οι μειωμένες δυνατότητες που έχουν από πλευράς χρόνου, η έλλειψη υποδομών και ενημέρωσης, το κατά πόσο έχει πολιτικοποιηθεί η γυναίκα μεγαλώνοντας, οι προκαταλήψεις των ψηφοφόρων απέναντι στις γυναίκες υποψήφιες καθώς και η νοοτροπία των ανδρών ότι αυτοί είναι που πρέπει να χειρίζονται τα πολιτικά ζητήματα. Αυτοί είναι οι λόγοι στους οποίους οι οκτώ γυναίκες αποδίδουν την ιδιαίτερα μειωμένη παρουσία, όπως είπαν, του γυναικείου φύλου στη δημόσια ζωή.

Ακολούθως οι γυναίκες δήλωσαν ότι η πολιτική θεωρείτε κυρίως ανδρικό χαρακτηριστικό και πεδίο δράσης. Αυτό, μόνο μια γυναίκα δήλωσε ότι

μπορεί να επηρεάσει θετικά την πολιτική συμμετοχή του γυναικείου φύλου γιατί θα κάνει περισσότερο ανταγωνιστικό το χώρο και τις γυναίκες να προσπαθήσουν με περισσότερες δυνάμεις να αντεπεξέλθουν. Οι υπόλοιπες θεώρησαν ότι το στοιχείο αυτό δρα αρνητικά, διότι δυσκολεύει το πολιτικό ρόλο της γυναίκας που θεωρούν ότι είναι η κοινωνική και εθελοντική προσφορά σε αντίθεση με του άνδρα που πιστεύουν ότι ξεκινά κομματικοποιημένα και έχοντας στο μυαλό του μια συγκεκριμένη πορεία επαγγελματία πολιτικού. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να θεωρείτε ως δεδομένο ότι ο άνδρας μπορεί να ασχολείται με την πολιτική και ότι είναι και εκείνος που μπορεί να τα καταφέρει καλύτερα, ενώ στην ουσία μπορεί να είναι πολύ διαφορετικά τα πράγματα όπως λένε οι οκτώ γυναίκες. Επίσης η πεποίθηση ότι ο πολιτικός χώρος είναι ανδρικό πεδίο κάνει τις γυναίκες να εργάζονται διπλά ώστε να μπορέσουν ύστερα από μακροχρόνια και πλούσια σε εμπειρίες πορεία να τις εμπιστευτούν σε θέσεις κλειδιά στην πολιτική. Δήλωσαν όμως, ότι αν άλλαζε ο ανδρικός χαρακτήρας της πολιτικής και συμμετείχαν και περισσότερες γυναίκες η πολιτική καθώς και η κοινωνία θα είχαν θετικά στοιχεία να αποκομίσουν.

Ερωτώμενες λοιπόν, για το πώς πιστεύουν ότι η πολιτική συμμετοχή θα γίνει περισσότερο προσβάσιμη στο γυναικείο φύλο, δύο από τις οκτώ γυναίκες δεν είχαν σκεφτεί κανένα τρόπο, παρά μόνο την ποσόστωση. Οι υπόλοιπες γυναίκες θεωρούν ότι για να αυξηθεί η πολιτική συμμετοχή του γυναικείου φύλου πρέπει να ανέβει το μορφωτικό επίπεδο των γυναικών, ότι η πολιτική πρέπει να γίνει πιο καθαρή και ειλικρινής ώστε να μην βγαίνουν στην επιφάνεια τόσο αποτρεπτικά πράγματα, ότι πρέπει να δίνονται στις γυναίκες θέσεις κλειδιά ώστε να έχουν ενεργό ρόλο και να νιώθουν ότι παράγουν έργο. Να υπάρξουν δομές από την πολιτεία ώστε να έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο, να αποφασίσουν πρώτα οι ίδιες ότι θέλουν να ασχοληθούν και να αγωνιστούν προσωπικά για να διεκδικήσουν τα οράματά τους και την πολιτική τους συμμετοχή και στη συνέχεια να έχουν στήριξη από την οικογένειά τους σε αυτό και τέλος να έχουν το θάρρος να στηρίζουν τις γυναίκες πολιτικούς με την ψήφο τους.

Τα εμπόδια που θεωρούν οι οκτώ γυναίκες ότι βάζει η κοινωνία στην συμμετοχή του γυναικείου φύλου στην πολιτική είναι η ανυπαρξία δομών ή η μειωμένη κάλυψη των αναγκών από αυτές που ήδη υπάρχουν, το

κατεστημένο των ανδρών πολιτικών και το ότι δεν εμπιστεύονται πάντα τις γυναίκες συναδέλφους τους, η νοοτροπία των γυναικών που δεν έχουν ακόμα εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, η ίδια η δομή της κοινωνίας που αποθαρρύνει τις γυναίκες να ασχοληθούν, το παρασκήνιο και η σκληρότητα του πολιτικού χώρου καθώς και η καχυποψία, η κριτική στάση και τα σχόλια που γίνονται πιο συχνά και πιο έντονα για τις γυναίκες παρά για τους άνδρες πολιτικούς. Μονάχα μια γυναίκα δήλωσε: *«Από ότι βλέπω τα τελευταία χρόνια προτιμούν γυναίκες και στις ψήφους και ιδίως εδώ στην τοπική κοινωνία βλέπουμε ότι οι γυναίκες έρχονται πρώτες σε ψηφοδέλτια. Εγώ την πρώτη φορά που είχα βάλει, είχα καταλάβει την πρώτη θέση στο ψηφοδέλτιο. Τώρα πάλι γυναίκα είδα να καταλαμβάνει την πρώτη θέση, άρα δεν μπορούμε να πούμε ότι η κοινωνία βάζει εμπόδια ίσα- ίσα βοηθάει»*.

Για τα ειδικά δικαιώματα και τα μέτρα πολιτικής για το γυναικείο φύλο, και ιδιαίτερα την ποσόστωση, από τις οκτώ γυναίκες μονάχα μία ήταν απόλυτα αρνητική θεωρώντας ότι το μέτρο αυτό είναι υποτιμητικό γιατί πολλές φορές αναγκάζει τις γυναίκες να λαμβάνουν μέρος στην πολιτική, χωρίς ουσιαστικά να το θέλουν. Οι υπόλοιπες επτά γυναίκες σχολίασαν και θετικά και αρνητικά το μέτρο αυτό. Τέσσερις υποστήριξαν περισσότερο την αρνητική εκδοχή της ποσόστωσης λέγοντας ότι το μέτρο αυτό είναι ρατσιστικό, υποτιμητικό, ότι μπορεί να θεωρηθεί ότι οι γυναίκες χρήζουν ιδιαίτερης μεταχείρισης, κάτι που συμβάλει στη μειονεξία τους, καθώς επίσης το χαρακτήρισαν και ως άστοχο. Συγκεκριμένα μια γυναίκα είπε: *« ... η ποσόστωση νομίζω ότι είναι άστοχη, γιατί είναι ένας Νόμος, που περισσότερο πρόβλημα δημιουργεί. Δηλαδή, οι γυναίκες που και την όρεξη έχουν και το σθένος και τα εφόδια για να ασχοληθούν, αν δεν έχουν λύσει κάποια προβλήματά τους δεν θα ασχοληθούν ποτέ. Φτάνουμε λοιπόν στο σημείο να λέμε, εφόσον υπάρχει η ποσόστωση θα βάλουμε ότι βρεθεί μπροστά μας και βλέπουμε ορισμένες φορές επιλογές στα ψηφοδέλτια ανεπιτυχείς»*. Από την άλλη μεριά οι τρεις γυναίκες που υπερασπίστηκαν περισσότερο τα θετικά αποτελέσματα της ποσόστωσης ανέφεραν ότι αποτελεί ένα στοιχείο ίσως για να πεισθούν να ασχοληθούν κάποιες γυναίκες που ήθελαν να το κάνουν αλλά δίσταζαν. Βλέπουν δηλαδή την ποσόστωση σαν ένα θετικό βήμα, ότι είναι απαραίτητη για την στελέχωση των ψηφοδελτίων (όχι όμως για την εκλογή), ότι είναι ένα κίνητρο και θα έπρεπε το ποσοστό να είναι μεγαλύτερο του 30%

και ότι είναι μια προσπάθεια για μεγαλύτερη γυναικεία συμμετοχή, χωρίς όμως να αφορά μόνο τις γυναίκες: *«Γιατί όταν μιλάει ο νομοθέτης για ποσόστωση, δεν εννοεί μόνο τις γυναίκες, να το δούμε και ανάποδα. Δηλαδή αν πάμε όλες οι γυναίκες να κάνουμε ένα ψηφοδέλτιο και δεν βάλουμε άνδρες, δεν είναι νόμιμο, πρέπει να υπάρχει ποσόστωση ανά φύλο»*. Αξίζει να σημειώσουμε ότι τόσο οι γυναίκες που υποστήριξαν κυρίως θετικά το μέτρο όσο και εκείνες που εκφράστηκαν κυρίως αρνητικά γι αυτό, δήλωσαν και μερικά στοιχεία της αντίθετης άποψης από εκείνη που υπερασπίστηκαν.

Τέλος, οι οκτώ γυναίκες που ενεργοποιούνταν ή ενεργοποιούνται στη πολιτική απάντησαν για το πώς αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους στο πολιτικό γίγνεσθαι.

Πιο συγκεκριμένα, αρχικά ρωτήθηκαν για το ποια πιστεύουν ότι είναι η συμβολή των γυναικών πολιτικών στην εύρυθμη λειτουργία της πολιτικής.

Θεωρούν λοιπόν αναγκαία την ποσοτική και ποιοτική εκπροσώπηση των γυναικών σε όλες τις βαθμίδες της πολιτικής διότι οι γυναίκες: *« ... είμαστε πάνω από το μισό του πληθυσμού και της χώρας μας και παγκοσμίως άρα πρέπει να έχουμε και εμείς δικαίωμα στις αποφάσεις που παίρνονται γιατί είναι αποφάσεις που αφορούν και εμάς»*. Επίσης, δήλωσαν ότι η γυναίκα μπορεί να ισορροπήσει ανάμεσα στο *“θέλω”* και στο *“μπορώ”*, ανάμεσα στη λογική και στο συναίσθημα, ξέρει τι θέλει, είναι εναντίον της βίας, είναι ευαίσθητη, οργανωτική, προσγειωμένη, συγκαταβατική, ουσιαστική, αφιερώνει περισσότερο χρόνο στην πολιτική όταν της προσφέρεται η κατάλληλη βοήθεια, στοχεύει στην ουσιαστική προσφορά, έχει θετική σκέψη, βρίσκει λύσεις, είναι το *“θηλυκό μάτι”*, βλέπει σε ευρύ φάσμα και όχι μονόπλευρα, και η γνώμη της σε θέματα όπως τα κοινωνικά, τα πολιτιστικά, το περιβάλλον έχει ιδιαίτερη βαρύτητα. Τέλος, μια γυναίκα δήλωσε ότι θεωρεί αναγκαία την ποσοτική και ποιοτική εκπροσώπηση των γυναικών σε όλες τις βαθμίδες της πολιτικής, γιατί: *« ... η κοινωνία αποτελείται από δύο φύλα. Όταν λοιπόν υπολείπεται στην πολιτική το ένα φύλο δεν αντιπροσωπεύεται όλη η κοινωνία μέσα στα κοινοβούλια και στην πολιτική. Και νομίζω ότι η συνεργασία είναι πάνω απ’ όλα. Οι άνδρες δεν πρέπει να βλέπουν τις γυναίκες ανταγωνιστικά, ή οι γυναίκες τους άνδρες αλλά θα πρέπει να συνεργάζονται και έτσι θα βγει το καλύτερο αποτέλεσμα. Γιατί ο κάθε ένας και από τη φύση*

του, το κάθε φύλο έχει διαφορετικά στοιχεία που μπορεί να δώσει και να βγει το καλύτερο αποτέλεσμα».

Στη συνέχεια ρωτήθηκαν ποια δικαιώματα και συμφέροντα πρέπει να υπερασπίζονται και να διεκδικούν οι γυναίκες πολιτικοί και ποιες διεκδικήσεις είναι εκείνες που θα τους εξασφαλίσουν επιβίωση στον πολιτικό χώρο.

Οι περισσότερες ερωτώμενες θεωρούν ότι οι γυναίκες πολιτικοί πρέπει να υπερασπίζονται όλα τα δικαιώματα, το γενικό συμφέρον όλων των ανθρώπων κυρίως τα ανθρώπινα και δημοκρατικά δικαιώματα, την ελευθερία, τα συμφέροντα του συνόλου του πληθυσμού, και να επιλύουν τα προβλήματα της κοινωνίας χωρίς να αντιπροσωπεύουν μόνο τα δικαιώματα του γυναικείου φύλου. Μια από τις οκτώ γυναίκες εκτός από τα συμφέροντα του συνόλου επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στα δικαιώματα των παιδιών και της οικογένειας ενώ μια άλλη άποψη αναφέρει: «Αν λάβεις υπόψη σου τους παράγοντες και τις δυσκολίες που δεν έχουν ξεπεραστεί ακόμα, θα έλεγα ότι θα πρέπει να υπερασπίζονται και τα γυναικεία συμφέροντα εκτός από τα κοινά. Πιστεύω ότι η γυναίκα μπορεί να περιθωριοποιηθεί όταν προβάλλει γυναικείες διεκδικήσεις γιατί έχει αποτύχει το φεμινιστικό κίνημα». Όλες λοιπόν συμφωνούν ότι πρέπει πρώτα να αντιπροσωπεύονται τα κοινά συμφέροντα και δικαιώματα και ύστερα τα γυναικεία. Θεωρούν άσκοπες τις διεκδικήσεις που αφορούν μόνο το γυναικείο φύλο και πιστεύουν ότι αυτές μπορεί να περιθωριοποιήσουν τις γυναίκες πολιτικούς για αυτό όπως λένε θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικές οι γυναίκες πολιτικοί στο πως τοποθετούν τις διεκδικήσεις τους είτε για το σύνολο του πληθυσμού είτε για το φύλο τους.

Ρωτώντας με ποια κριτήρια πρέπει οι γυναίκες να επιλέγουν τους αντιπρόσωπους τους στην πολιτική μια γυναίκα σχολίασε: «Γιατί πρέπει να έχουν διαφορετικά κριτήρια οι γυναίκες; Απαιτούμε αυτό που απαιτεί όλος ο κόσμος, να υπηρετούν το κοινό συμφέρον». Οι υπόλοιπες επτά γυναίκες μας απάντησαν ότι το σημαντικότερο στοιχείο είναι ότι πρέπει να γνωρίζουν αυτόν που επιλέγουν, καθώς επίσης σημαντικά στοιχεία θεωρούν το ήθος, τα προσόντα, τις αρχές, το χαρακτήρα, την προσωπικότητα, την ικανότητα, την εργατικότητα, την εξυπνάδα, την αξιοσύνη, την προσφορά, το δυναμισμό, τη μόρφωση και την κοινωνική μόρφωση, το σθένος κάποιου να διεκδικεί την υπεράσπιση του κοινού συμφέροντος, τις ορθές επιλογές, ενώ σημείωσαν ότι δεν πρέπει να παίζει ρόλο το επάγγελμα, η οικονομική επιφάνεια ή το φύλο.

Συμπληρώνοντας, είπαν, ότι οι γυναίκες δεν είναι απαραίτητο να επιλέγουν μόνο γυναίκες πολιτικούς να τις αντιπροσωπεύουν αλλά πρέπει σίγουρα να δίνουν ευκαιρία και στις γυναίκες για να αποδείξουν τι αξίζουν. Θεωρούν δηλαδή ότι δεν πρέπει οι γυναίκες να ψηφίζουν μια γυναίκα μόνο και μόνο γιατί είναι γυναίκα αλλά να ψηφίζουν αυτόν ή/και αυτή που είναι άξιος και ικανός, είτε είναι άνδρας, είτε είναι γυναίκα. Τέλος, τέσσερις από τις οκτώ γυναίκες δήλωσαν ξεκάθαρα ότι πιστεύουν ότι οι γυναίκες δεν στηρίζουν τις γυναίκες πολιτικούς και απέδωσαν αυτό το γεγονός σε ανταγωνιστικότητα, μικρότητα και ζήλια των γυναικών που δεν ασχολούνται με την πολιτική προς εκείνες που ασχολούνται, ενώ μια από τις τέσσερις αυτές γυναίκες σχολίασε: *«Φαίνεται στην πράξη ότι τις γυναίκες δεν επιλέγουν γυναίκες πολιτικούς γιατί τις υποτιμούν, νομίζουν ότι ένας άνδρας είναι πιο ισχυρός και θα διεκδικήσει περισσότερα...»*.

Τελειώνοντας, θέλαμε να μάθουμε από τα υποκείμενα της έρευνά μας αν θεωρούν ότι η συμμετοχή των γυναικών πολιτικών και οι αρμοδιότητες που αναλαμβάνουν τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό πολιτικό επίπεδο αποτελούν άλλοθι προοδευτικότητας ή ανταποκρίνονται στην ουσία της πολιτικής συμμετοχής.

Μας απάντησαν ότι ο χώρος της πολιτικής έχει να επωφεληθεί ουσιαστικά από την μεγαλύτερη προσχώρηση των γυναικών σε αυτόν γιατί όπως είπαν, η γυναίκα έχει ένα θετικό τρόπο σκέψης και δράσης, είναι ικανή να προσφέρει και να παράγει έργο και είναι προικισμένη από τη φύση της με ευαισθησία, οργανωτικότητα, αποτελεσματικότητα και αφοσίωση στοιχεία τα οποία θα αξιοποιήσει στην πολιτική αρκεί να αυξηθεί και ο αριθμός συμμετοχής της σε αυτήν. Δύο γυναίκες μας διευκρίνισαν ότι η πολιτική θα επωφεληθεί από τη γυναικεία συμμετοχή όσο και από την ανδρική και ότι τα ωφέλιμα αποτελέσματα θα είναι διακριτά μόνο αν οι συγκεκριμένες κάθε φορά υποψήφιες γυναίκες έχουν τα προσόντα για να ανταποκριθούν. Ενώ μια τρίτη διευκρίνισε ότι η πολιτική θα επωφεληθεί από του σωστούς χαρακτήρες και ανέφερε ότι είναι σημαντική βέβαια η ανανέωση της πολιτικής και από γυναίκες, καθότι δεν είχαν τις ευκαιρίες που έπρεπε, αλλά πρέπει να υπάρξει και ανανέωση από νέους ανθρώπους ανεξαρτήτως φύλου.

Κλείνοντας, οι ερωτώμενες δήλωσαν ότι πιστεύουν ότι οι γυναίκες πολιτικοί πρέπει να αντιμετωπίζουν την πολιτική συμμετοχή τους με



υπευθυνότητα, με συνέπεια, με συνείδηση, χωρίς να έχουν σκοτεινά κίνητρα. Από την άλλη θεωρούν ότι οι άνδρες συνάδελφοί τους πρέπει να τις αντιμετωπίζουν χωρίς καμία διάκριση, με σεβασμό, με εκτίμηση, με σωστή κριτική, σαν ίσους πολίτες. Να τις θεωρούν αξιόμαχες και να αναγνωρίζουν την αξία τους. Αξίζει να σημειώσουμε ότι και οι οκτώ γυναίκες ανέφεραν ότι δεν αντιμετώπισαν το παραμικρό πρόβλημα στη θητεία τους, εξ' αιτίας του φύλου τους, από τους άνδρες συναδέλφους τους.

### **3.2 ΣΥΖΗΤΗΣΗ**

Λαμβάνοντας υπόψη την μελέτη της θέσης των γυναικών στην πολιτική και τα δεδομένα που προκύπτουν από την έρευνα που διεξήχθη, διαπιστώνεται η σχέση της θεωρίας με την πράξη.

Θεωρητικά, οι παραδοσιακοί κοινωνικοί ρόλοι που ανατίθενται σε άνδρες και γυναίκες προωθούν τους άνδρες και εμποδίζουν τις γυναίκες να συμμετέχουν πολιτικά κάτι το οποίο το επιβεβαιώνει η έρευνα αφού οι ερωτώμενες αναφέρθηκαν στους πολλαπλούς τους ρόλους (χωρίς να συμπεριλαμβάνουν σε αυτούς αυτόν της πολιτικού), και στην έλλειψη χρόνου που προκύπτει από όλους εκείνους του ρόλους που έχουν να επιτελέσουν.

Η όχι ικανοποιητική παρουσία λοιπόν των γυναικών αποδίδεται στο περιορισμό της πολιτικής δραστηριοποίησης λόγω της κατανομής των ρόλων και θεωρητικά αυτή η όχι ικανοποιητική ή και ιδιαίτερα μειωμένη παρουσία των γυναικών στην πολιτική μπορεί να σχετίζεται με τους παραδοσιακούς γυναικίους ρόλους που αναφέραμε, τη γενικότερη μειονεκτική θέση των γυναικών σε ηγετικές ομάδες καθώς και την αντίληψη ότι η πολιτική είναι ανδρικό χαρακτηριστικό. Από την έρευνα δόθηκε ιδιαίτερα έμφαση στα αίτια της μειωμένης παρουσίας που σχετίζονται με τους παραδοσιακούς ρόλους και το ότι οι άνδρες ιδιοποιούνται την πολιτική γιατί όπως δήλωσαν οι ερωτώμενες το στοιχείο αυτό τις αναγκάζει να δουλεύουν διπλά από έναν άνδρα για να αποδείξουν τι αξίζουν στο χώρο της πολιτικής όταν η αξία του άλλου φύλου σε αυτόν το χώρο θεωρείται δεδομένη (το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνεται και θεωρητικά). Προέκυψαν όμως και επιπλέον λόγοι όπως η άρνηση, κατά περίπτωση, των γυναικών να διεκδικήσουν λόγω της βολεμένης, αδιάφορης και της μη πολιτικοποιημένης νοοτροπίας τους καθώς

και η έλλειψη παροχής δομών από την κοινωνία που θα βοηθήσουν τις γυναίκες να συμμετέχουν ευκολότερα στην πολιτική.

Ιδιαίτερα η μητρότητα ως γυναικείος ρόλος τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη θεωρείται ένας ιδιαίτερος και σημαντικός ρόλος των γυναικών. Η θεωρία όμως υποστηρίζει ότι τα χαρακτηριστικά του ρόλου αυτού που προσδιορίζουν τις γυναίκες έχουν δευτερεύουσα σημασία για την πολιτική κάτι το οποίο βρήκε εντελώς αντίθετες τις ερωτώμενες αφού υποστήριξαν ότι τα χαρακτηριστικά της μητρότητας επιδρούν παρά πολύ θετικά και είναι αναγκαία στο χώρο της πολιτικής.

Θεωρία και πράξη όμως συμφωνούν ότι έχουν γίνει σημαντικά βήματα στην εξέλιξη της θέσης της γυναίκας στην κοινωνία και συνεπώς και στην πολιτική και ότι οι ρόλοι των φύλων συντελούν στο να επιλέξουν ή όχι πολιτική συμμετοχή. Η διαφωνία φανερώνεται στη διάκριση του δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου. Η θεωρία υποστηρίζει ότι ο διαχωρισμός της δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας, ιδιαίτερα παλαιότερα, επηρέαζε πολύ αρνητικά την πολιτικότητα των γυναικών. Οι ερωτώμενες δεν διαφώνησαν με αυτό, υποστήριξαν όμως στην πλειοψηφία τους, ότι το στερεότυπο αυτής της διάκρισης έχει ξεπεραστεί και δεν επηρεάζει την προοπτική πολιτικής συμμετοχής των γυναικών. Σημείο το οποίο βέβαια μπορεί να θεωρηθεί διαφορούμενο καθότι οι ερωτώμενες δήλωσαν μεν ότι πιστεύουν ότι οι παραδοσιακοί γυναικείοι ρόλοι (που ανήκουν στον ιδιωτικό χώρο σύμφωνα με τη θεωρία) αποτελούν εμπόδιο στην πολιτική δραστηριοποίησή τους αλλά δήλωσαν επίσης και ότι δεν πιστεύουν στην ύπαρξη του δημόσιου και ιδιωτικού χώρου. Το σημείο αυτό μπορεί να ερμηνευθεί λέγοντας ότι οι ερωτώμενες ναι μεν δεν πιστεύουν ότι οι άνδρες πλέον ανήκουν μόνο στο δημόσιο και ότι οι γυναίκες ανήκουν μόνο στον ιδιωτικό χώρο του σπιτιού αλλά σίγουρα έχουν την πεποίθηση ότι οι δύο χώροι αυτοί εξακολουθούν να έχουν επιρροή στην πολιτική τους συμμετοχή.

Η όχι ικανοποιητική και μειωμένη παρουσία των γυναικών στην πολιτική, και στην θεωρία και στην πράξη, προέκυψε ότι μπορεί να αντιμετωπιστεί με θεσμούς και δομές που θα συμφιλιώσουν τις παραδοσιακές υποχρεώσεις των γυναικών με την πολιτική τους συμμετοχή καθώς και με επαναξιολόγηση των μορφών πολιτικής ώστε αυτές να γίνουν

πιο ελκυστικές και ειλικρινείς, συνεπώς και περισσότερο προσβάσιμες στο γυναικείο φύλο.

Επίσης ένα ακόμα στοιχείο το οποίο θα μπορούσε να αυξήσει τη γυναικεία πολιτική συμμετοχή είναι τα μέτρα πολιτικής και τα ειδικά δικαιώματα των γυναικών, με κυρίαρχο το μέτρο της ποσόστωσης. Το μέτρο αυτό στη θεωρία αντιμετωπίζετε και με θετικό και με αρνητικό τρόπο. Ακριβώς έτσι το αντιμετώπισαν και οι ερωτώμενες. Αναγνώρισαν σε αυτό κάποια θετικά στοιχεία όπως ο περιορισμός των ανισοτήτων και η εφαρμογή της ισότητας των ευκαιριών, ενώ σχολίασαν αρνητικά στοιχεία όπως γιατί το ποσοστό να κυμαίνεται κάτω του 50% από τη στιγμή που το γυναικείο φύλο αποτελεί πάνω από το μισό του πληθυσμού και ότι γενικότερα το μέτρο αυτό είναι ρατσιστικό, αποδέχεται ότι υπάρχει γυναικεία μειονεξία και στέκεται στην αναγραφή των γυναικών στα ψηφοδέλτια και όχι στην ουσιαστική ανάληψη ευθυνών από μέρους τους. Αξίζει να σημειώσουμε ότι όλα τα θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά που σχολιάστηκαν για την ποσόστωση από τα υποκείμενα της έρευνας είχαν αναφερθεί και στη θεωρία.

Είτε με τη βοήθεια του μέτρου της ποσόστωσης λοιπόν, είτε όχι, η γυναικεία ποσοτική και ποιοτική εκπροσώπηση των γυναικών σε όλες τις βαθμίδες της πολιτικής είναι απαραίτητη και αυτό το διαπιστώσαμε τόσο από την θεωρία όσο και από τις απαντήσεις των ερωτώμενων γυναικών. Η δυναμική που έχουν οι γυναίκες σχετίζεται τόσο με την αναβάθμιση της αξίας της όπως η θεωρία λέει αλλά και με τη συμβολή της στο χώρο της πολιτικής και στην κοινωνική πρόοδο όπως και οι γυναίκες υποστήριξαν. Τους ανήκει δικαιωματικά λοιπόν να εκπροσωπούνται πολιτικά και να υπερασπίζονται τόσο τα δικαιώματα του φύλου αλλά κυρίως και πριν από όλα τα συμφέροντα όλων ανεξαρτήτως.

Η θεωρία υποστηρίζει ότι άνδρες και γυναίκες πρέπει να έχουν τα ίδια κριτήρια όταν επιλέγουν τους διεκδικητές των δικαιωμάτων τους, τους πολιτικούς αντιπροσώπους τους. Οι ερωτώμενες συμφώνησαν σε γενικές γραμμές με την άποψη αυτή και απαρίθμησαν μια σειρά χαρακτηριστικών που θεωρούν ότι πρέπει να έχει κάποιος για να εκλεγεί ενώ παρόλο που δήλωσαν ότι οι γυναίκες για διάφορους λόγους δεν ψηφίζουν με ευκολία γυναίκες πολιτικούς θεωρούν ότι πρέπει κάποιος να ψηφίζεται σύμφωνα με το αν αξίζει και αν είναι ικανός και όχι σύμφωνα με το φύλο του.

Τέλος, παρόλο που η θεωρία υποστηρίζει ότι ιδιαίτερα παλιότερα η πολιτική συμμετοχή των γυναικών δεν υποστηριζόταν από τις ίδιες με τον τρόπο που έπρεπε και συνεπώς δεν αντιμετωπιζόταν με τον ανάλογο σεβασμό από τους άνδρες, οι ερωτώμενες δήλωσαν ότι η πολιτική τους συμμετοχή πρέπει από τις ίδιες να αντιμετωπίζεται με υπευθυνότητα, συνείδηση και διεκδίκηση για ουσιαστική συμμετοχή και οι άνδρες συνάδελφοί τους θα πρέπει να επιδεικνύουν σεβασμό, αναγνώριση της αξίας και της προσφοράς των γυναικών και να τις αντιμετωπίζουν σαν ίσους πολίτες.

### **3.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ**

Συμπερασματικά διαπιστώθηκε ότι η κατάκτηση της πλήρους ισοτιμίας των γυναικών στον πολιτικό χώρο εμποδίζεται από τους πολλαπλούς ρόλους που επιτελούν. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητη η μέριμνα της πολιτείας για την ύπαρξη θεσμών και δομών που θα συμφιλιώσουν τους πολλαπλούς ρόλους που έχουν να επιτελέσουν οι σύγχρονες γυναίκες με την επιθυμία τους για πολιτική συμμετοχή. Με αυτό τον τρόπο οι γυναίκες θα μπορέσουν να αξιοποιήσουν τα χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες που το φύλο τους πιστεύουν ότι διαθέτει και να προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο.

Προέκυψε όμως ότι οι πολλαπλοί ρόλοι των γυναικών δίνουν και θετικά στοιχεία σε όσες επιθυμούν να ασχοληθούν με την πολιτική. Για παράδειγμα τα χαρακτηριστικά που προκύπτουν από τον μητρικό ρόλο θεωρείται ότι είναι ιδιαίτερα αξιοποιήσιμα στο χώρο της πολιτικής ενώ ο ρόλος του συζύγου και της συζύγου και η σχέση και η στήριξη που προκύπτει από τους ρόλους αυτούς είναι ιδιαίτερα βοηθητική για τις γυναίκες που επιλέγουν να ενεργοποιηθούν πολιτικά, όπως ιδιαίτερα σημαντικό είναι και ολόκληρο το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον.

Ακόμα, προέκυψε ότι είναι ιδιαίτερα σημαντική τόσο η αλλαγή της στάσης του ανδρικού φύλου απέναντι στο γυναικείο όσο και η συνειδητοποίηση των επιθυμιών και των αναγκών των ίδιων των γυναικών ώστε να αρθούν οι διακρίσεις και να καταργηθούν τα στερεότυπα για το ρόλο τους με σκοπό να γίνει εντονότερη η γυναικεία πολιτική παρουσία.

Επιπρόσθετα διαπιστώθηκε ότι η γυναικεία πολιτική συμμετοχή θα αυξηθεί αν ο γενικότερος χώρος της πολιτικής γίνει περισσότερο γοητευτικός

και εκλείψουν από αυτόν φαινόμενα υποκρισίας, διαφθοράς και πράξεων που δεν καθοδηγούνται από αισθήματα προσφοράς και κοινού συμφέροντος.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

### ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. Ακαλίδης Σταύρος: «Η ελληνική δημόσια διοίκηση. Θεματική ενότητα: Δημόσια Διοίκηση και Πολιτική», Α΄ Τόμος, Εκδόσεις Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα, 2000.
2. Αλιπραντής Νικήτας: «Για μια διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων: ένα πρότυπο: ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του συμβουλίου της Ευρώπης», Υπουργείο εργασίας και κοινωνικών ασφαλίσεων Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Εργαστήριο συγκριτικού Ευρωπαϊκού εργασιακού δικαίου. Διεύθυνση / Επιμέλεια: Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005.
3. Αρβανιτάκη Κατερίνα: «Γυναίκες στα συνδικαλιστικά κέντρα αποφάσεων: το χρονικό μιας απουσίας», Εκδόσεις Κέντρο Ερευνών για θέματα Ισότητας, Αθήνα, 2004.
4. Βαρίκα Ελένη: «Η εξέγερση των κυριών: Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833-1907», Εκδόσεις Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα, 1987.
5. Βαρίκα Ελένη: «Με διαφορετικό πρόσωπο: φύλο, διαφορά και οικουμενικότητα», Εκδόσεις Κατάρτι, Αθήνα, 2000.
6. Γιαρένη Ιωάννα Αρ.: «Γυναίκα και ανθρώπινα δικαιώματα», Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα, 2004.
7. Δαμανάκη Μαρία: «Το θηλυκό πρόσωπο της εξουσίας», 5η έκδοση, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 1995.
8. Δαράκη Πέπη: «Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 1996.

9. Διονέλλης Μάριος: «Αυτοδιοίκηση, Δημοτική – Νομαρχιακή περίοδος 2003-2006», Εκδόσεις Όμιλος Καλοφωλια, Αθήνα, 2003.
10. Ζερβός Διονύσης Γ.: «Ευρώπη – άτομο, Εξουσία – γυναίκα», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1996.
11. Κακλαμανάκη Ρούλα: «Η θέση της Ελληνίδας στην οικογένεια, στην κοινωνία, στην πολιτεία», 2η έκδοση, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 1984.
12. Κατσούλης Δημήτρης: «Μεταρρυθμίσεις στην τοπική αυτοδιοίκηση: επιπτώσεις στη διοίκηση και στο πολιτικό σύστημα», Εκδόσεις Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών (ΙΣΤΑΜΕ) “Ανδρέας Παπανδρέου”, Αθήνα, 2001.
13. Κοντογιώργης Γεώργιος Δ.: «Πολιτικό σύστημα και πολιτική», Εκδόσεις Πολύτυπο, Αθήνα, 1985.
14. Κουσκουβέλης Ηλίας Ι.: «Εισαγωγή στην πολιτική επιστήμη και τη θεωρία της πολιτικής», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1997.
15. Λεντάκης Ανδρέας: «Είναι η γυναίκα κατώτερη από τον άντρα; Ή πώς κατασκευάζεται η γυναίκα», 2η έκδοση, Εκδόσεις Δωρικός, Αθήνα, 1986.
16. Λίποβατς Θάνος: «Ζητήματα πολιτικής ψυχολογίας», Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 1991.
17. Λογοθέτη Σοφία Σ.: «Η ταυτότητα και ο ρόλος της γυναίκας: ρόλοι γυναικών και ολοκλήρωση της προσωπικότητας», Α΄ Τόμος, Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα, 1998.
18. Μάλαμας Λάμπρος: «Η αξία της γυναίκας και το φεμινιστικό κίνημα στην Ευρώπη και στην Ελλάδα», Εκδόσεις Ελεύθερο Πνεύμα, Αθήνα, 1998.

19. Νικολαΐδου Μάγδα: «Δουλειά και χειραφέτηση: Η γυναίκα στην Ελλάδα», 2η έκδοση, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 1981.
20. Νικολόπουλος Φίλιππος: «Πολιτική ανάπτυξη και κοινωνική δυναμική», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1995.
21. Ντότσικα Μαρία: «Ισότητα των φύλων: Δικαιώματα των γυναικών και προστασία της προσωπικότητας», Εκδόσεις Γραμματεία Ισότητας ΟΤΟΕ, Αθήνα, 2005.
22. Πανταζή-Τζίφα Κωνσταντίνα: «Η θέση της γυναίκας στην Ελλάδα», Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1984.
23. Παντελίδου-Μαλούτα Μάρω: «Πολιτικές στάσεις και αντιλήψεις στην αρχή της εφηβείας: πολιτική κοινωνικοποίηση στο πλαίσιο της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1987.
24. Παντελίδου-Μαλούτα Μάρω: «Γυναίκες και πολιτική: η πολιτική φυσιογνωμία των Ελληνίδων», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1992.
25. Παντελίδου-Μαλούτα Μάρω: «Το φύλο της δημοκρατίας: ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα», Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2002.
26. Παντελίδου-Μαλούτα Μάρω: «Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου, μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή», Εκδόσεις Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα, 2006.
27. Παπαρήγα Αλέκα: «Για την απελευθέρωση της γυναίκας», Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1986.
28. Σκουτέρη-Διδασκάλου Νόρα: «Ανθρωπολογικά για το γυναικείο ζήτημα», 2η έκδοση, Εκδόσεις Ο Πολίτης, Αθήνα, 1991.



29. Τερλεξής Πανταζής: «Το πολιτικό σύστημα: κοινωνιολογική θεώρηση της πολιτικής ζωής», Εκδόσεις Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε), Αθήνα, 1973.
30. Τριγάζης Πάνος: «Οι πολίτες απαιτούν», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997.
31. Τσενές Ηλίας: «Τοπική αυτοδιοίκηση: θεωρία και πράξη», Εκδόσεις Φοίβος, Αθήνα, 1986.
32. Τσολακίδου Ελένη: «Τα πουλιά πετούν και με τις δύο φτερούγες», Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα, 1992.
33. Τσουδερού Βιργινία: «Όταν πέφτουν οι τοίχοι: αγώνες για ισότητα και δημοκρατία», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2006.
34. Φίλιας Βασίλης: «Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις», 4η έκδοση, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1985.
35. Χλέπας Νικόλαος-Κομνηνός: «Η πολυβάθμια αυτοδιοίκηση: θεωρητικές αναζητήσεις και θεσμικές μεταμορφώσεις», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1994.

## **ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ**

1. Αλεξάντερ Σάλι,  
Βόλντμαν Ντάνιελ / Κλαπς-Ζίμπερ Κρίστιαν / Λάγκραβ Ροζ-Μαρι /  
Ντόφεν Σεσίλ / Πέζρα Πιέρρετ / Πέρο Μισέλ / Ρίπα Γιάνικ / Σμιτ-Πάντελ  
Πολίν / Φαρζ Άρλετ / Φρες Ζενέβιεβ,  
Κέλι Τζόουν,  
Πομάτα Τζάνα,  
Σκοτ Τζόουν Ουόλακ:

Επιμέλεια: Αβδελά Έφη-Ψαρρά Αγγελική: «Σιωπηρές ιστορίες: γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση», Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1997.

2. Άντλερ Άλφρεντ, Ένγκελς Φρήντριχ, Ζιλμπουργκ Γκρέκορ, Μιλ Στιούαρτ Τζων, Μπέμπελ Αύγουστος, Σάιντεμπεργκ Πόμπερτ: «Η αξία της γυναίκας. Έξι συγγραφείς ερευνούν και αποκαλύπτουν», Εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα, 1983.
3. Μιχελς Ρόμπερτ: «Κοινωνιολογία των πολιτικών κομμάτων στη σύγχρονη δημοκρατία. Έρευνες γύρω από τις ολιγαρχικές τάσεις του ομαδικού βίου», Μετάφραση Ανδρουλιδάκης Γιώργος, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα, 1997.
4. Μπόμπιο Νορμπέρτο: «Ισότητα και ελευθερία», Μετάφραση Μαρία Αρχιμανδρίτου, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 1998.
5. Ντε Μπωβουάρ Σιμόν: «Το δεύτερο φύλο», Μετάφραση Σιμόπουλος Κυριάκος, Εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα, 1979.
6. Ρουαγιάλ Σεγκολέν: «Αλήθειες μιας γυναίκας: εμπειρίες και οράματα μιας Υπουργού της Γαλλικής Σοσιαλιστικής Κυβέρνησης», Μετάφραση Παντελάκης Στέφανος, Εκδόσεις Μεταμεσονύκτιες, Αθήνα, 1997.
7. Ρωλς Τζων: «Ο πολιτικός φιλελευθερισμός», Μετάφραση Μαρκέτος Σπύρος, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, 2004.
8. Χάφτον Όλουεν : «Ιστορία των γυναικών στην Ευρώπη 1500-1800», Μετάφραση Χρυσόχου Ελένη, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 2003.
9. Ammer Sigrid R., Λεοντίδου Ευτυχία: «Η Ελλάδα των γυναικών», Εκδόσεις Εναλλακτικές, Αθήνα, 1992.

10. Ball Alan R. & Peters B. Guy: «Σύγχρονη πολιτική και διακυβέρνηση: εισαγωγή στην πολιτική επιστήμη», Μετάφραση Λάβδας Κώστας 6η αγγλική έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2001.
11. Chater Kerry & Gaster Roma: «Ο μύθος της ισότητας», Μετάφραση Καραγιάννη Νίκη, Εκδόσεις Φυτράκη, Αθήνα, 1994.
12. Evans Mary: «Φύλο και κοινωνική θεωρία», Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, 2003.
13. Lenk Kurt: «Πολιτική Κοινωνιολογία: δομές και μορφές ενσωμάτωσης της κοινωνίας», Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1990.
14. Napier Augustus Y.: «Το ζευγάρι, ο εύθραυστος δεσμός», Μετάφραση Ρόκου Ήβη, 5η έκδοση, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997.
15. Nussbaum Martha C.: «Φύλο και κοινωνική δικαιοσύνη», Μετάφραση Καλαϊτζής Νεκτάριος, Εκδόσεις Scripta, Αθήνα, 2005.
16. Ortner Sherry, Rosaldo Michelle, Strathern Marilyn, Επιμέλεια: Μπακαλάκη Αλεξάνδρα: «Ανθρωπολογία, γυναίκες και φύλο», Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1994.
17. Poulain de la Barre Francois: «Για την ισότητα των δύο φύλων», Μετάφραση Μόσχου Κωνσταντίνα, Εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη, 1998.
18. Riencourt Amaury de: «Γυναίκες και εξουσία», Μετάφραση Χούνος Νέστορας, Εκδόσεις Π. Τραυλός, Αθήνα, 2001.
19. Yalom Marilyn: «Η ιστορία του γυναικείου στήθους», Μετάφραση Κλαδούχου Εύη, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα, 2006.

## **ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ**

1. Διοτίμα (Κέντρο γυναικείων μελετών και ερευνών): «Το φύλο των δικαιωμάτων: εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη: Πρακτικά, Ευρωπαϊκό συνέδριο, Αθήνα, 9-10 Φεβρουαρίου 1996», Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 1999.

Ομιλήτριες: Βαρίκα Ελένη, Δεληγιάννη-Κουϊμτζή Βασιλική, Καλτσόγια-Τουρναβίτη Νίκη, Παντελίδου-Μαλούτα Μάρω, Χρονάκη Ζώγια,

Delphy Christine, Gialanella Valiulis Maryann, Gianformaggio Letizia, Ivekovic Rada, Lister Ruth, Vogel-Polsky Elaine.

2. Duby Georges – Perrot Michelle: «Γυναίκες και ιστορία: πρακτικά Συμποσίου, Σορβόνη 13-14 Νοεμβρίου 1992, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1995.

## **ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ**

1. Δομή, Τόμος 12<sup>ος</sup>, Εκδόσεις Δομή, Αθήνα, 1994.
2. Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα, Τόμος 12<sup>ος</sup>, Εκδόσεις Πάπυρος, Αθήνα, 1981.

## **ΠΗΓΕΣ INTERNET**

1. <http://www.iospress.gr/mikro2002/mikro20021012.htm>, 15/11/2006
2. [http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/kethi\\_gr/Documents/ethniko\\_filladio.htm](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/Documents/ethniko_filladio.htm), 15/11/2006
3. [http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/kethi\\_gr/Documents/Filadio\\_euroekloges.htm](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/Documents/Filadio_euroekloges.htm), 15/11/2006
4. [http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/stigmes\\_enarktiria.htm](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/stigmes_enarktiria.htm), 15/11/2006

5. [http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/politikos\\_syndesmos\\_gynaikon.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/politikos_syndesmos_gynaikon.pdf), 15/11/2006
6. [http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/epitroph\\_dikaiomat\\_on.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/epitroph_dikaiomat_on.pdf), 15/11/2006
7. [http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/dikiriksi\\_eklogon\\_2004.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/dikiriksi_eklogon_2004.pdf), 15/11/2006
8. [http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/keimena/symperasmata\\_syrakouses.pdf](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/keimena/symperasmata_syrakouses.pdf), 15/11/2006
9. [http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies\\_eklogon/kethi\\_gr/Documents/3\\_december\\_simperasmata.htm](http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/Documents/3_december_simperasmata.htm), 15/11/2006
10. [http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES\\_POLITIKI/1women\\_politics.pdf](http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES_POLITIKI/1women_politics.pdf), 15/11/2006
11. <http://www.isotita.gr/var/uploads/pubs/Κέντρα%20λήψης%20αποφάσεων.pdf>, 15/11/2006
12. [http://www.genderpanteion.gr/gr/other\\_pdf/scott\\_abs\\_gr.pdf](http://www.genderpanteion.gr/gr/other_pdf/scott_abs_gr.pdf), 15/11/2006
13. <http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Αστρινάκη.pdf>, 15/11/2006
14. <http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Σαμίου.pdf>, 15/11/2006
15. [http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika\\_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf), 15/11/2006

16. [http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika\\_Synedriou/Κείμενο%20Αβδελά.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Αβδελά.pdf), 15/11/2006
17. [http://www.genderpanteion.gr/gr/pdf\\_synedriou/Vervenioti\\_gr.pdf](http://www.genderpanteion.gr/gr/pdf_synedriou/Vervenioti_gr.pdf), 15/11/2006
18. [http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika\\_Synedriou/Κείμενο%20Μπακαλάκη.pdf](http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Μπακαλάκη.pdf), 15/11/2006
19. <http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Μελέτη%20Χαντζαρούλα.pdf>, 15/11/2006
20. <http://www.isotita.gr/index.php/docs/c18>, 15/11/2006
21. <http://www.isotita.gr/index.php/docs/c37/>, 15/11/2006
22. [http://www.haravgi.com.cy/04\\_11\\_2006/2/004.html](http://www.haravgi.com.cy/04_11_2006/2/004.html) , 15/11/2006
23. <http://www.kethi.gr/greek/meletes/AIRETES/symmary.htm>, 15/11/2006
24. [http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES\\_POLITIKI/Summary.htm](http://www.kethi.gr/greek/meletes/GINEKES_POLITIKI/Summary.htm), 15/11/2006
25. <http://www.kethi.gr/greek/apofaseis/home.htm>, 15/11/2006
26. [http://www.nd.gr/index.php?option=com\\_content&ask=view&id=42979&Itemid=148](http://www.nd.gr/index.php?option=com_content&ask=view&id=42979&Itemid=148), 15/11/2006
27. <http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000005/4805/7/7/1/showdoc.html>, 15/11/2006

28. <http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000005/6394/7/7/1/showdoc.html>,  
15/11/2006
29. <http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000005/5602/7/7/1/showdoc.html>,  
15/11/2006
30. <http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000005/4132/7/7/1/showdoc.html>,  
15/11/2006
31. <http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000005/4096/7/7/1/showdoc.html>,  
15/11/2006
32. <http://www.noikokyra.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=223>,  
15/11/2006
33. <http://www.iospress.gr/ios2004/ios20040328b.htm>, 15/11/2006
34. [http://www.ekloges.com.cy/nqcontent.cfm?a\\_id=1757&page=1](http://www.ekloges.com.cy/nqcontent.cfm?a_id=1757&page=1),  
15/11/2006
35. [http://www.carpedecision.org/index.php?action=mostrarAp&ap=DECISIONS\\_INTRO](http://www.carpedecision.org/index.php?action=mostrarAp&ap=DECISIONS_INTRO), 16/11/2006
36. [http://www.carpedecision.org/index.php?action=mostrarAp&ap=SOBREC\\_ARPE\\_PROGRAMA](http://www.carpedecision.org/index.php?action=mostrarAp&ap=SOBREC_ARPE_PROGRAMA), 16/11/2006
37. <http://www.tzampazi.gr/textshow.php?id=146>, 17/11/2006
38. <http://www.zortal.gr/modules/news/article.php?storyid=794>, 24/11/2006
39. <http://www.way.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=499>,  
24/11/2006

40. <http://7gym-zograf.att.sch.gr/activities/2003-04/kethi/istoria1.pdf>,  
24/11/2006
41. <http://www.europarl.europa.eu/activities/expert/committees.do?language=EL>, 08/08/2007
42. [http://www.nchr.gr/media/word/restrictive\\_quota\\_women.doc](http://www.nchr.gr/media/word/restrictive_quota_women.doc), 23/08/2007
43. <http://www.paremvassi.gr/Photos/DIAMANTAKOU.doc>, 23/08/2007
44. <http://www.unicef.gr/reports/sowcr2007.php>, 23/08/2007
45. <http://www.mfhr.gr/notices.asp?ln=0&cm=viewarticle&id=233&pg=2>,  
23/08/2007
46. [http://kapodistriako.uoa.gr/stories/print.php?id=088\\_op\\_01](http://kapodistriako.uoa.gr/stories/print.php?id=088_op_01), 23/08/2007
47. [http://www.sofiakalantzakou.gr/drastiriotites/sundiaskepsi\\_gunaiwn\\_sto\\_holiday\\_inn.htm](http://www.sofiakalantzakou.gr/drastiriotites/sundiaskepsi_gunaiwn_sto_holiday_inn.htm), 23/08/2007
48. <http://www.epp-ed.eu/Press/showPRExport.asp?PRExportID=8492>,  
23/08/2007
49. <http://www.isotita.gr/var/uploads/teliko%20New%20York1,5-2-07.doc>,  
23/08/2007
50. <http://kdp.pspa.uoa.gr/GynaikesAiretoiEisigisiXlepas2006.ppt>, 24/08/2007
51. <http://www.isotita.gr/var/uploads/Press/14-9-06,%20Σημεία%20χαιρετισμού%20της%20κας%20Τσουμάνη%20στο%20επιμορφωτικό%20πρόγραμμα%20του%20ΕΚΔΔΑ.doc>, 24/08/2007
52. <http://www.phs.uoa.gr/~ahatzis/SGH01.pdf>, 29/08/2007



53. [http://www.enet.gr/online/online\\_obj?pid=130&tp=T&id=41917132](http://www.enet.gr/online/online_obj?pid=130&tp=T&id=41917132),  
29/08/2007
54. <http://www.ekato.org/gr/research.html>, 29/08/2007
55. <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A6%CE%B5%CE%BC%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>, 31/08/2007
56. [http://www.pi-schools.gr/download/lessons/social/koinon\\_g\\_lykeiou/koinon\\_c\\_kath.pdf](http://www.pi-schools.gr/download/lessons/social/koinon_g_lykeiou/koinon_c_kath.pdf),  
31/08/2007
57. <http://www.disabled.gr/lib/?p=8505>, 31/08/2007
58. [http://tsakthan.blogspot.com/2007/07/blog-post\\_05.html](http://tsakthan.blogspot.com/2007/07/blog-post_05.html), 05/09/2007
59. <http://umhomemgrego.blogspot.com/2006/07/no-321.html>, 05/09/2007
60. <http://www.patronews.gr/news.asp?ID=3996>, 06/09/2007
61. <http://www.ppol.gr/fullarticle.php?id=3255>, 06/09/2007
62. [http://www.ekloges.com.cy/nqcontent.cfm?a\\_id=1690&page=1](http://www.ekloges.com.cy/nqcontent.cfm?a_id=1690&page=1),  
06/09/2007
63. <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CE%BA%CE%B1>, 05/10/2007

